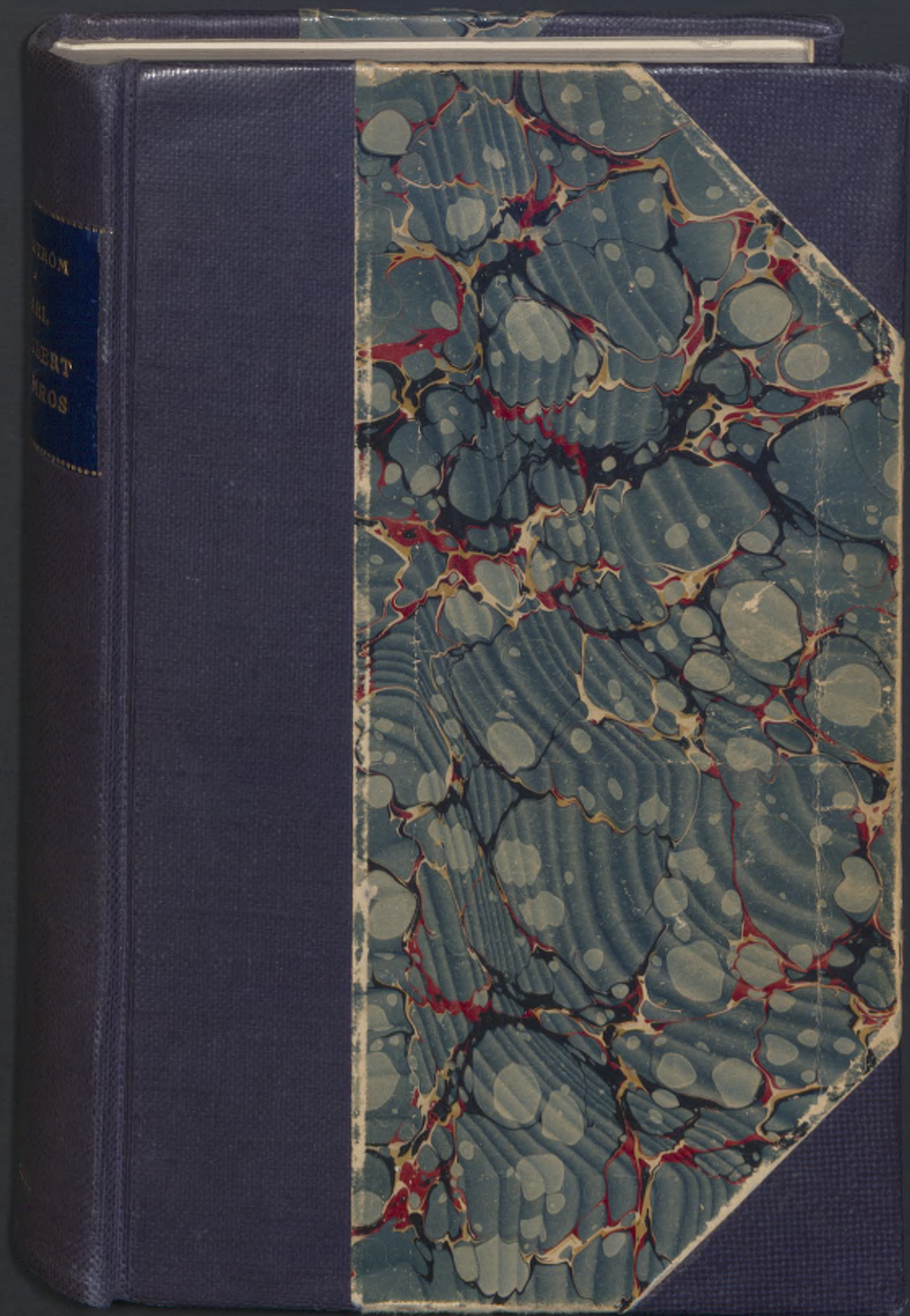

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

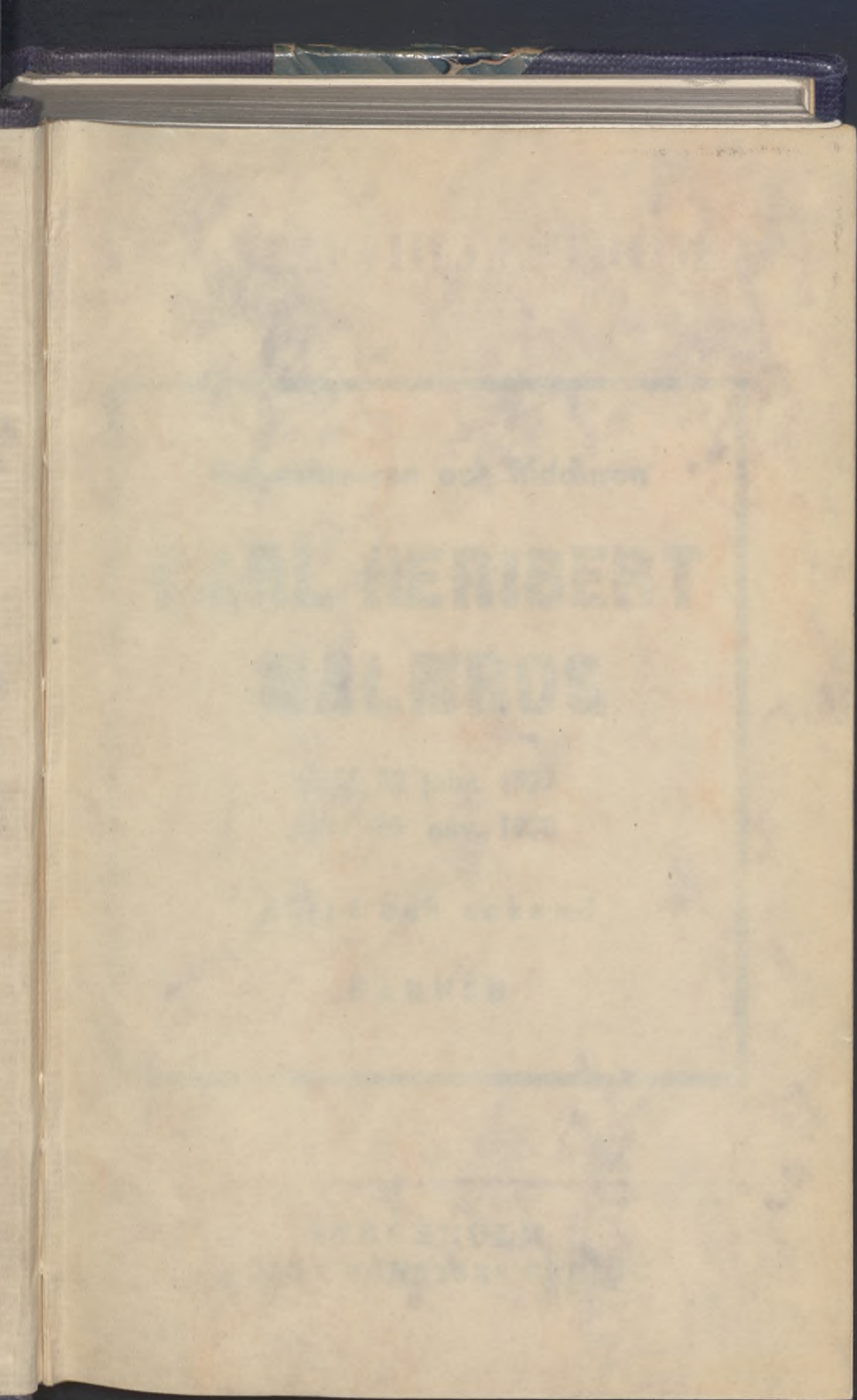
FROM
BERT

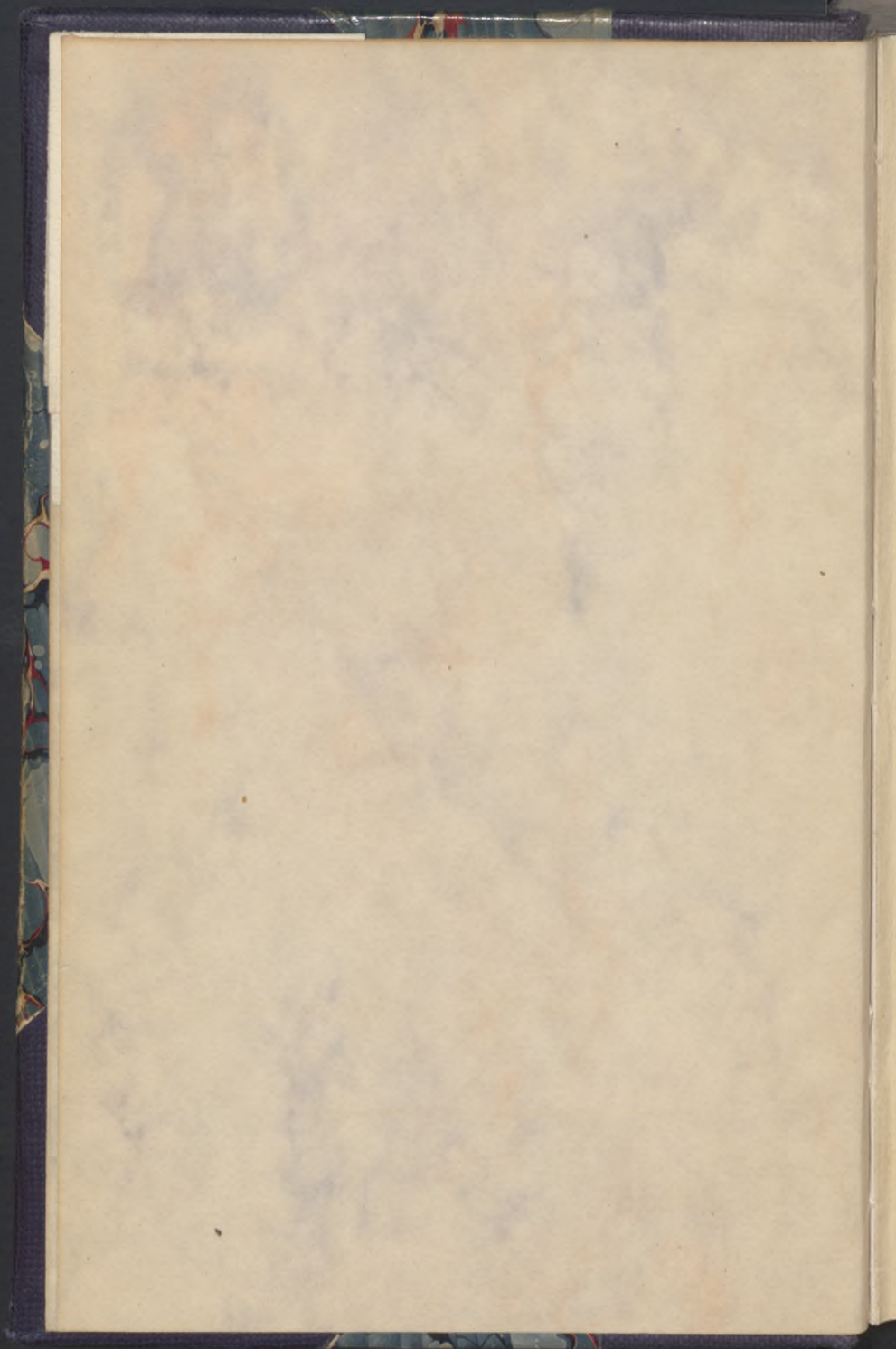

Allmänna Sektionen

Litt.
Sv.

Sv. 31/1706

GUSTAF HELLSTRÖM

*Litt.
So.*

Polismästaren och Riddaren

**CARL HERIBERT
MALMROS**

född 22 febr. 1877

död 15 nov. 1930

Sörjd och saknad

BARNEN

STOCKHOLM
ALBERT BONNIERS FÖRLAG

31
p. 1706

GUSTAF HELLSTRÖM

Redaktörerna och författarna

GUSTAF HELLSTRÖM

CARL HERIBERT MALMROS

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
PRESS

GUSTAF HELLSTRÖM

Polismästaren och Riddaren

CARL HERIBERT
MALMROS

född 22 febr. 1877

död 15 nov. 1930

Sörjd och saknad

BARNEN

STOCKHOLM
ALBERT BONNIERS FÖRLAG

GUSTAF HELLSTRÖM

Föreläsningar och föreläsningar
CARL HERIBERT

Copyright. Albert Bonnier 1931.

1931 22 sep 1931
1931 18 nov 1931

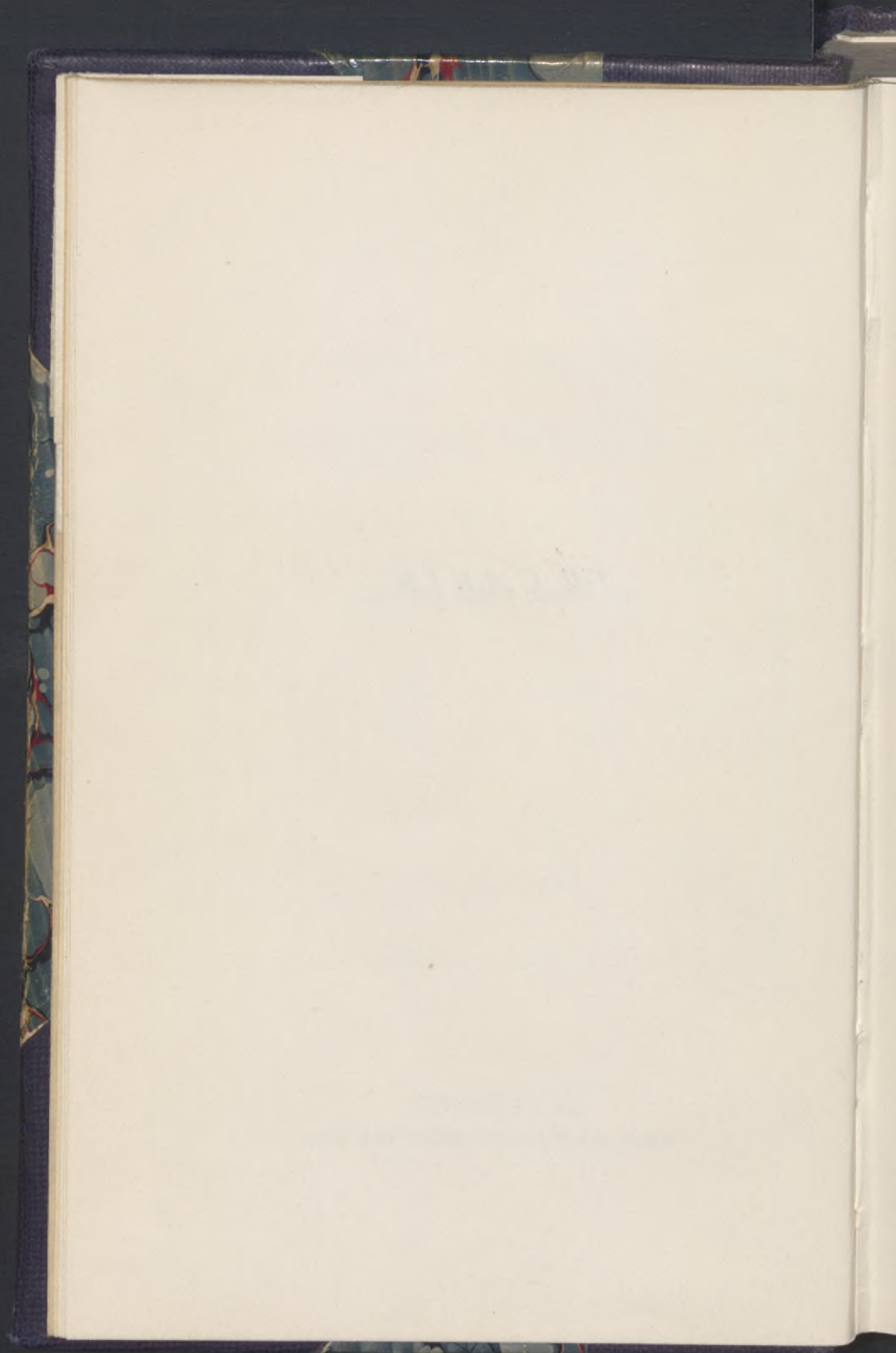
Böjls och bänks
BARNER

STOCKHOLM

ALB. BONNIERS BOKTRYCKERI 1931

Till CARIN

I.

TRE STREJKBRYTARE HÄMTA
PILSNER

J.
THE STRIBBYTARE HANTA
MISER

Det var en gång tre strejkbrytare som skulle hämta fyra dussin pilsner. Men innan jag ger mig in på en närmare skildring av denna expedition, måste jag säga några ord om polismästare Malmros.

Söderås — den stad, om vilken det här är fråga — hade alltid haft otur med sina polismästare.

Felet med de två första hade bestått däri, att de ej blivit gamla på platsen. Båda två hade varit synnerligen dugande och driftiga män. Tyvärr hade de just på denna grund efter några år sökt och vunnit högre eller mera lukrativa befattningar. Den förste hade återbördats till Stockholm som polismästare, från polismästare avancerat till underståthållare och som sådan avlidit i magkräfta. Den andre i ordningen hade under högkonjunkturens sista år låtit locka sig in i affärslivet, där han ådagalagt sådana egenskaper, att han nu satt som vice verkställande direktör i ett av landets större industriföretag.

Vad den tredje — och nuvarande — innehavaren av befattningen beträffar, var felet med honom av ett helt annat slag. Kortast skulle det kunna uttryckas så, att man tyvärr inte kunde bli av med honom. Och eftersom han vid tiden för denna berättelse var en man i sin bästa ålder, hade man, med hänsyn till det utmärkta hälsotillstånd, i vilket han befann sig, alla utsikter att nödgas dragas med honom under ytterligare många år.

Gränelsen över detta förhållande kändes så mycket bittrare, som det under hans första tid i Söderås knutits så stora förhoppningar vid honom, att det vid mer än ett tillfälle man och man emellan yttrats: ni ska få se att vi nog inte får behålla honom heller så värst länge.

På denna punkt visade man sig emellertid som ovan nämnt icke sannspådd. Valet av Söderås tredje polismästare hade vållat stadens fäder åtskilligt bekymmer. Vid de båda föregående valen hade högern ensam eller rättare sagt stadens kung, stadsfullmäktiges ordförande, ledamoten av riksdagens andra kammare, skeppsredaren och konsuln J. P. Carlquist, tillsatt befattningen. (Det var för övrigt hans far, som trots en synnerligen kraftig opposition till slut lyckats genomdriva befattningens inrättande. Oppositionen ansåg den vara onödig.) Hans vilja hade under närmare ett kvarts sekel varit högerns och därmed också stadens lag. Men situationen hade förändrats. Själv hade den allsvåldige gått ur tiden och det förr eniga högerpartiet splittrats i två fraktioner, den ena ledd av stadens borgmästare, den andra av direktören i Skandinaviska Kreditaktiebolagets avdelningskontor i Söderås, Bengt Edelman, som tillika var stadsfullmäktiges ordförande. Men framför allt: tack vare rösträttsreformen av år 1918 befunno sig i detta utpräglade industrisamhälle högern och socialdemokraterna numera jämstarka i stadsfullmäktige, med en handfull liberaler, valda på den borgerliga samlingslistan, som sporadiska överlöpare till sossarna.

Det tog en avsevärd tid innan den splittrade högern

kunde ena sig om en kandidat till den lediga befattningen och då man slutligen lyckats och började inleda förhandlingar med socialdemokraterna om lämplig man, visade sig möjligheterna till ett samförstånd oöverstigliga. I detta dilemma uppträdde tredje polisintendenten i Stockholm och föreståndaren för kriminalavdelningen där, Carl Heribert Malmros som en sannskyldig deus ex machina, då han ett par dagar före ansökningsstidens utgång slungade in sin ansökan. Vilka anledningar som förmått denne ej blott i Stockholm utan i hela riket kände och framstående polismans beslut att söka befattningen, därom svävade stadens invånare i okunnighet. Förmodligen visste han redan då, att han var för ung för att ifrågakomma vid besättandet av det inom ett par år lediga polismästarämbetet i Stockholm. Kanske kände han också behov av att draga sig tillbaka till en något mindre krävande post: ända sedan 1915 hade han suttit först som t. f. sedan som chef för kriminalavdelningen i huvudstaden med världskrigets och efterkrigsårens tunga kriminalbörd på sina skuldror.

Polisintendenten Malmros meriter, hans popularitet bland underordnade, och hans anseende för organisatorisk talang och utomordentlig humanitet voro sådana att högern och socialdemokraterna i Söderås inom loppet av några timmar enats om hans namn. Söderås hade fått en ny polismästare, en över vilken staden med skäl kunde anse sig vara stolt.

— — —

Vid sin ankomst från Stockholm tillvann sig den nye polismästaren mycket snart varma personliga symp-

tier i det samhälle, vars ordning han satts att upprätthålla.

För det första var han en imponerande karl att se på, inte minst i uniform med fyra utländska ordnar på bringan och ett band om halsen. Han var sex fot lång, axelbred, bredbröstad och spänstig, med ett respektingivande, viljebetonat ansikte: låg, bred panna, lång, rak näsa, kraftig haka, tunna, militäriskt slutna läppar under en ljus stubbmustasch, mittbenat, ljust hår. Hade man suttit mittemot honom i en kupé under en längre järnvägsresa och fördrivit några minuter mellan två tidningar med att söka gissa sig till hans vitte genus, skulle man ovillkorligen, efter en mycket kort granskning, ha sagt till sig själv: infanterimajor. När han senare, vid en eventuell presentation, avslöjat sig som polismästare, skulle man utan tvivel i sitt stilla sinne ha gratulerat honom till valet av levnadsbana: hans händer och fötter voro nämligen av den storlek, att de borde kunna göra skäl för sig i vilken folksamling som helst. Hade han däremot, under samtalets gång, ytterligare blottat sina antecedentia och avslöjat sig som före detta detektivchef, skulle man helt säkert ha förvånat sig över hans uppgift utan att naturligtvis fördenskull dra den i tvivelsmål. Det fanns nämligen ingenting i hans blick, som förrådde den skärpa, som man i allmänhet a priori förbinder med en detektivchefs argusögon. Men inte nog härmed: en närmare granskning av hans blick skulle ge det överraskande resultatet, att den på intet sätt stämde överens med utan tycktes helt enkelt förneka både hans fysik och hans viljebetonade ansiktskonstruktion. Den icke blott

saknade penetreringsförmåga: den var också utan handlingsmännans stadga, fasthet och styrka. Den var helt enkelt god, i sin grågröna blåhet fylld av den vänlighet, den "ointresserade allmänsympati", i vars förekomst filosofen Höffding som bekant ser den naturliga grunden för sin etiks välfärdsprincip.

Polismästare Malmros tillvann sig, som ovan sagt, mycket snart allmän sympati. Han fick redan efter några veckor ord om sig att vara "en förbannat hygglig karl", ett omdöme, vilket som man vet trots all sin obestämdhet med nödvändighet innefattar en handfull oundgängliga herrsällskapstalanger: en skicklighet i kortspel, som ej drives till plågsam virtuositet, förmågan att uppskatta och själv berätta en rolig historia, en klädsam måttfullhet i framförandet av egna meningar, artighet, men icke alltför stor artighet, mot damerna, ett intresserat lyssnande på andras anföranden, och ett uppträdande i övrigt, som ej omedelbart lånar sig åt löjet eller karikatyren. Polismästare Malmros framstod som en man, den där kunde ta sitt glas utan att förlora förståndets bruk, spela sin hand, berätta en historia och till och med sjunga en sång. Med andra ord typen för en renhårig och normal sällskaps-svensk; en förbannat hygglig karl och en duktig karl på köpet.

Han inträdde i tjänstgöring den första mars. För att barnen — en gosse och en flicka — inte skulle behöva byta skola mitt i terminen hade han lämnat familjen kvar i Stockholm under våren och själv tagit in på Stadshotellet. Det blev visserligen dyrt. Men det var en engångskostnad. Och utgifterna reducerades i inte

oväsentlig grad därav att han i sin egenskap av förbannat hygglig karl och gräsänkling snart kom in i sällskapslivet. Staden hade sedan urminnes tider varit känd för sitt flotta umgängesliv, som ej ens kristidens bekymmer kunnat avsevärt dämpa. Handelshus och skeppsrederier ramlade här och var längs Storgatan och Skeppsbron. Fabrikerna körde för halv fart. Men alltid hade man råd att ge middagar, så mycket mera som man redan låg inne med stora vinlager från högkonjunktorens klang- och jubelår. I tider som dessa *lönade* det sig helt enkelt inte att spara. Någoting skulle man fördriva tiden med, under det att man i väntan på nästa högkonjunkturvåg låg och flöt på de livbojar, bankerna kastat ut åt en.

Polismästaren måste ta på sig smoking minst ett par, tre gånger i veckan och dessemellan kränga på sig fracken åtskilliga kvällar i månaden. Ty i den staden älskade man fracken. Med fracken följde ordnarna. Och i Söderås älskade man ordnar.

— — —

Det var egentligen endast ett par anmärkningar, man från början hade att göra mot den nye polismästaren.

Den första gällde det tal, med vilket han presenterade sig för poliskåren. I de kretsarna hade hans utnämning hälsats med allmän tillfredsställelse. Det flöt nämligen gammalt, hederligt polisblod i herr Malmros' ådror. Om han också inte var precis född på ett polis-kontor, så hade han i varje fall sett dagens ljus i en sängkammare omedelbart över ett sådant. Hans far hade på den tiden varit stadsfiskal nere i Skåne. Själv hade han efter kansliexamen i Lund kommit in vid

polisen i Stockholm och passerat alla graderna där. Det fanns mer än en Söderåsbo, som erinrade sig honom från den tid, då han som vanlig poliskonstapel patrullerade i Klara och det fanns åter andra, som under sin studietid haft att göra med honom i hans egenskap av poliskommissarie i Jakob, med överinseende över just de trakter, dit på den tiden det lätta gardet förlade sina nattliga fältövningar. Han kände tjänsten från den första bokstaven i polisens alfabet till den sista. Han var med andra ord en polismästare efter en polismans hjärta.

Det tal, med vilket han presenterade sig för sina underordnade, innehöll emellertid en passus, som förbryllade åhörarna och som omedelbart gav anledning till åtskilliga kommentarer ute i staden. I denna passus, som för övrigt utgjorde hela anförandets slutkläm, sade sig polismästaren framför allt rekommendera till alla och envar av sina underordnade att ej glömma humorn hemma, då de begåvo sig ut på tjänstgöring. Polisen, sade han, hade många vapen till sitt förfogande, när det gällde att hävda sin auktoritet. Många av dem voro farliga, andra åter i vissa fall till och med direkt skadliga, kanske icke så mycket till sina omedelbara följder utan — vad som var värre — i betraktande av den spänning mellan allmänhet och polis, som de alstrade. Det minst farliga, det minst skadliga och det oftare än man ville föreställa sig verksammaste vapnet var humorn. Det vapnet kunde inte brukas för ofta och man kunde så mycket hellre betjäna sig därav som man ständigt ägde den trygga känslan av att andra medel stodo till buds, där humorn ej visade sig verksam. Det vapnet hade, enligt polis-

mästare Malmros' privata uppfattning, kommit till alltför liten användning i det svenska polisväsendets historia. Och detta förhållande var så mycket beklagligare som humorn på intet sätt kunde sägas vara främmande för utan till och med anses utgöra en integrerande del i svenskens psyke, inte minst i de folklager, mot vilka polisen i gångna tider oftast haft att ingripa. Den borde därför tillvaratagas och utnyttjas i det understundom ömtåliga förhållandet mellan ordningsmakten och allmänheten.

Denna peroration förbryllade som sagt dem, till vilka den omedelbart riktades. Det stod ingenting om humor i deras instruktion: ordet förekom inte på ett enda ställe i hela boken. Och vad var för resten humor? Och hur skulle den användas? Skulle man behandla bråkmakare och fyllerister med skojiga bitar ur Söndags-Nisse, Strix och Kasper? Skulle man klappa en notorisk slagskämpe på axeln och säga: Hör du, här ska du få höra en rolig historia? Man skildes åt efter presentationen med otillfredsställelsen hos personer, som i stället för klara och rediga direktiv fått nöja sig med en vag anmodan att använda ett medel, man inte visste någonting vidare om, inte ens om man hade det på sig.

Polismästarens humor diskuterades några dagar man och man emellan inom kåren och under dessa diskussioner klarnade begreppen en smula. Man började inse meningen med hans rekommendation. Det bildades till och med inom kåren två läger, det ena för, det andra mot kontentan av hans tal. Det ena lägret fasthöll fortfarande vid den uppfattningen att reglementet, klart

och tydligt uttryckt och samvetsgrant följt, i längden var det enda konsekventa och säkra att hålla sig till. Man hade i varje fall följt instruktionen och därmed också räddat sin själ. Motparten å andra sidan såg i chefens rekommendation ett moment, som kunde och borde höja polismannens kall till ett större mått av självständighet, skärpa hans omdömesförmåga och göra honom till en på samma gång friare och mera ansvarskännande ordningens tjänare och upprätthållare. Man utsatte sig visserligen för en större risk att begå misstag, men till och med i denna risk låg ett ideellt incitament: tjänsten levandegjordes genom den på ett helt annat sätt än genom reglemente och instruktioner. Den nye polismästarens rekommendation innebar när allt kom omkring ingenting mer och ingenting mindre än ett höjande och utvecklande av polismannens personlighet.

Stadens socialdemokratiska organ var den tidning, som först tog upp herr Malmros' tal till behandling. Den ställde sig helt sympatiskt till den av honom anvisade metoden. Polismästaren hade haft alldeles rätt, då han — visserligen underförstått — dragit i härnad mot det preusseri, som alltför länge härskat inom det svenska polisväsendet och som bar en mycket stor andel i skulden till den spänning, som rått och tyvärr ännu rådde mellan arbetarklassen och ordningens upprätthållare. I en längre ledande artikel klappade man herr Malmros på axeln på ett sätt så beskyddande och samtidigt välmenande, som om han redan hälsats som "en av de våra". Man glömde ej heller att påpeka, huru som herr Malmros under sina studieår vid universitetet

2. — *Hellström, Carl Heribert Malmros.*

i Lund varit medlem av föreningen Studenter och arbetare.

De två högerkollegerna, som hittills iakttagit tystnad i frågan, ansågo sig emellertid nu uppfordrade till svaromål. De ställde sig båda mera skeptiska till herr Malmros' rekommendation. De voro givetvis mera än villiga att annotera dess goda syfte. Men de kunde å andra sidan ej undgå att taga sig friheten undra, huruvida de folkpsykologiska förutsättningarna för införandet av ett engelskt system — vilket som bekant herr Malmros genom två studieresor ingående iakttagit — ännu så länge lämpade sig för svenska förhållanden och svenskt kynne, om vilket en stor konung en gång fällt det träffande omdömet, att det var på samma gång trögt och hetsigt. Mot trögheten behövdes som bekant inga vapen. Men frågan var om humorn verkligen kunde anses till fyllest för att hålla utbrotten av hetsighet inom lagenliga gränser? För sin del hoppades de båda kollegerna att en sådan situation ej måtte uppkomma, i vilken humorn manifesterade sin kompletta otillräcklighet som skydd för samhället och individen. Dess bättre ägde ordningsmakten — vilket herr Malmros också påpekat — i ett sådant fall verkammare medel till sitt förfogande. Man endast önskade att de av polismästaren lämnade direktiven ej skulle hos underlydande ingjuta räddhåga eller tvekan om, när eller hur dessa medel borde komma till sin användning. Till slut kunde man ej underlåta att ge den socialdemokratiska kollegan en varning för utspridandet av en sådan föreställning, som den, vilken kommit till synes i dess ledare: att ordningsmakten i

ett samhälle stode *vissa samhällsklasser eller politiska partier* närmare än andra.

Humorn och Söderåspolisen diskuterades naturligtvis också man och man emellan med alltmera avtagande styrka, allteftersom polismästarens personliga egenskaper och sällskapstalanger gjorde sig kända och uppskattade.

Den sista hänsyftningen på hälsningstalet — åtminstone för åtskilliga år framåt — gjordes följande julhelg, då man på den lokala nyårsrevyn uppförde en sketch med en humoristisk poliskonstapel som huvudperson. Sketchen föll ohjälpligt till marken, inte utslutande beroende på dess klumpighet: den hade för länge sedan förlorat sin udd.

Den andra anmärkningen, man hade att göra mot den nye polismästaren gällde fraterniserandet med lektor Lucius, en före detta docent i praktisk filosofi — han hade blivit docent på en doktorsavhandling om "Det ondas problem" — som hamnat i staden som lektor i modersmålet och filosofisk propedeutik och som trots alla bemödanden från utomståendes sida vägrade att taga vare sig staden, dess industri- och köpmannaristokrati, dess läkarkår, dess magistrat eller ens sina egna kolleger på allvar. På sätt och vis var lektor Lucius i grunden en högst beklagansvärd man — på sina håll drogs till och med hans sinnesbeskaffenhet i tvivelsmål. Men den sympati eller kanske snarare det medlidande han skulle ha kunnat göra räkning på bland förnuftigt och vidsynt folk, förverkade han fullständigt genom sin elaka tunga, sin arrogans, sin självuppskattning och sina sarkasmer, allt egenskaper som gjort det lika folktomt omkring den lille mannen som kring den starkaste slagskämpan på en marknad i Delsbo.

Det sorgliga med honom bestod däri, att han, under lyckligare förhållanden, kunnat bli en verklig ackvisition för det söderåsiska sällskapslivet. Han tillhörde en gammal förnämlig kultursläkt. Hans far hade till och med varit ecklesiastikminister på åttioalet och dött som biskop i ett av de sydligare stiftet, en prydnad icke bara för den svenska kyrkan utan också för religionsvetenskapen i Sverige. Lektor Lucius' ekonomi

befann sig vidare i ett — åtminstone för en läroverkslärare — lysande tillstånd tack vare ett betydande mödernearv: han var enda barnet. Hela hans uppträdande präglades slutligen av en urbanitet, till och med av en sirlig, gammaldags artighet, som skulle ha gjort mannen till en charmör, om han ej använt dessa tydligen medfödda egenskaper som en slags parfumerad dimbildning, bakom vilken han förberedde sina giftiga attacker. Det brukade sägas om honom i kollegiekretsar: *Quidquid id est, timeo Lucium, et dona ferentem.* (Hexametern hade tydligen ej förfärdigats av en latinare.)

Han var vid sin ankomst till staden en liten mager, slätrakad herre med alltför stort huvud och av obestämbar ålder. Ena ögonblicket — när det lyste till i hans bruna ögon — kunde han ge intryck av ett brådmoget och i ensamhet uppfostrat barn, som plötsligen undfågnats från ovan av en idé, kanske genial, kanske till och med ohygglig i sin genialitet, men som han i varje fall bevarade som sin egen hemlighet. Vid andra tillfällen åter gav han intryck av en redan urgammal mumieförtorkad man med ett på samma gång desillusionerat och fräckt uttryck i sitt stångpisk- och upplysningsfilosofansikte. Lektor Lucius var ungarl, med ett överdrivet soignerat och starkt parfumerat yttre. Han hyste in sina utsökta gamla ärvda möbler och sitt rikhaltiga bibliotek i en femrumslägenhet med badrum och intog sina måltider ensam på Stadshotellet. Redan från början avslöjade han sig som en oförbätterlig enstöring, men egendomligt nog som en av dessa enstöringar, vilka se allt och veta allt om den dem omgivande världen. Man hade ofta den kusliga förnim-

melsen av att han nattetid och förklädd luskade omkring i staden för att uppsnappa dess skandaler och on-dits. Att så emellertid icke var förhållandet, kunde man med lätthet övertyga sig om genom att kasta en blick upp till hans fönster, där det elektriska ljuset brann som till fest till långt ut på natten. Ferierna tillbragte han utomlands. På kvällen samma dag terminsavslutningen ägde rum, satte han sig på tåget söder ut och återkom först samma morgon, som skolan åter skulle börja. Vart han tog vägen visste ingen.

Kontrasten mellan hans enstöringsliv å ena sidan och å den andra den detaljerade omsorg han nedlade på sin klädedräkt sysselsatte en tid livligt stadens invånare utan att man lyckades uppställa någon antaglig förklaring på denna motsägelse. Efter något år vande man sig vid den: man nöjde sig med att tillskriva den det förhållandet, att han hade en skruv lös. Hans elakhet och sarkasmer hade man däremot svårare att vänja sig vid. Också de skrevos på den lösa skruvens konto och finga därmed en antaglig förklaring. Som en egenomlighet bör det tilläggas, att Lucius var mycket omtyckt av sina lärjungar: hans lektioner voro medryckande för dem som ville lyssna till dem och eftersom hans undervisningsmetod huvudsakligen bestod i monologer, då och då avbrutna av en abrupt fråga, hade de, som ej voro villiga att lyssna, rikligt tillfälle att förbereda sig till mera krävande ämnen. Hans sätt att behandla gymnasisten som om denne redan vore student tilltalade också hans lärjungar och avväpnade varje försök från deras sida att alltför grovt bryta mot skoldisiplinen.

Malmros träffade Lucius på Statt redan en av de första dagarna efter sin ankomst. De hade råkats i Lund. Malmros hade till och med en gång i sin ungdoms vår suttit vid Lucius' fötter, såtillvida som han gått på dennes propedeutiska kurs i praktisk filosofi. Nu gick han fram och presenterade sig. Egendomligt nog blev han icke summariskt behandlad. Kanske smickrade det enstöringen att bli tilltalad som "vördad akademisk lärare", det uttryck, polismästaren använt, då han tagit sig friheten att tränga sig på honom. Kanske glädde sig Lucius i all hemlighet över de rika möjligheter, som härmed yppade sig att initiera nykomlingen i förhållandena i staden, att ge honom en inblick i vad som sker i det som synes ske.

Till en början förtärde Malmros och Lucius endast sitt eftermiddagskaffe tillsammans. (Lucius visade sig inte ha någonting emot att dela en kvarting punsch efter middagen.) En tid senare flyttade man tillsammans redan vid middagens början och slutligen — utan att någon särskild order getts om den saken — dukade Asta fram smörgåsbordet åt dem bägge på samma bord.

Fraterniserandet med lektor Lucius diskuterades i staden och väckte ett visst ogillande. Det ansågs nämligen synnerligen olämpligt att den nye polismästaren fick sin uppfattning om samhället och dess invånare färgad av Lucius' hänfulla inställning. Polismästaren hade kommit till Söderås som dess tjänare och inte för att i Lucius' skola utbilda sig till dess ironiske och sarkastiske kritiker.

Man beslöt sig till och med att varna Malmros i en form som ej kunde såra honom. Det borde vara till-

räckligt att helt enkelt underrätta honom om vad slags ohängd — och helt säkert också sinnesrubbad — figur Lucius i grund och botten var. Varningen framfördes av en läkare i staden, också han en gammal lundensare, som en kväll mellan skål och vägg på ett kamratligt sätt för herr Malmros framhöll den eventuella vådan av att på grund av bristande personlig kännedom om de lokala förhållandena redan från början få en karikerad uppfattning av sitt nya verksamhetsfält.

På detta svarade den nye polismästaren endast genom att långsamt föra grogglaset mot munnen och iakttaga en lång stunds tystnad. Hans instinkt hade redan efter ett par kvällars samvaro med Lucius sagt honom att denne kuf bar på någonting, han sökte hemlighålla för världen. Var hemligheten känd för söderåsborna? Han hoppades att genom sin tystnad få doktorn att tala. Men också han försjönk i tystnad. Till slut sade Malmros:

— Ja, som du kanske minns var han ett original redan i Lund. Men vid ett universitet fäster man sig ju inte så mycket vid kufar. Man är van vid dem. Och de är bra att ha att ta till i revyvisorna. För resten har han väl varit ett original från födseln. Hans pappa var visst mycke gammal, när pojken föddes.

— Han har en syster, som sitter på hospital, genmälde doktorn.

Och så bytte man om samtalsämne.

Umgänget med lektor Lucius upphörde för övrigt helt naturligt, då polismästarens familj efter vårterminens slut flyttade till staden och han själv därmed kom i ordnade förhållanden.

Den tredje anmärkningen, man hade att göra mot polismästaren, gällde visserligen inte honom själv i annan mån än den, i vilken en man kan anses ansvarig för valet av sin egen hustru. Den allmänna meningen i Söderås enades ganska snart om att herr Malmros ej varit synnerligen granntyckt i detta val. Och eftersom umgängestrevnaden inom en begränsad societet till en icke ringa del beror på kvinnorna och deras förmåga att draga jämnt, blev polismästarens popularitet en smula lidande genom fru Malmros' uppträdande.

Fru Malmros hörde till de kvinnor, som öppet och oförblommerat förakta sitt eget kön. Hennes devis var kort och koncis: Tacka vet jag karlar! Av hennes obesvärade sätt att umgås med dem föreföll det damerna som om hon företagit ingående studier på området och under dessa förskaffat sig en viss brysk, osentimental, kamratlig och gäckande metod att handskas med dem: någonting av en husläkares sätt att bemöta sina gamla patienter: Seså, inga schåser!

Det fanns män som undveko henne på grund av hennes en smula vulgära nonchalans. Men de flesta föllo för henne — till en början. Hon ägde ännu, i fyrtioårsåldern inte endast en skönhet av det välväxta, långa, blonda, violblåögda, godmodiga, tjänstvilliga, gladlynta, indolenta men på samma gång envisa slaget. Hon hade också "det". Hennes charm låg förnämligast i ett skickligt koketterande med sin egen naturlighet.

Man kunde chockeras av hennes infall, i synnerhet om damer voro närvarande. Man kunde en lång stund efteråt undra över, var i herrans namn mänskan kom från. Men till sist måste man le: det var lustigt turnerat, varken skabröst, erotiskt precïöst eller utstuderat slipprigt. Bakom och under det hela låg en naturlig och obefläckad humor, en uppfriskande blandning av manlig mentalitet och kvinnlig oberäknelighet.

Trots kvinnornas motsatta uppfattning var hon ej någon flirt. Det kunde ej heller finnas något som helst tvivel om att hon inte älskade sin man. Hon sjöng ständigt hans lov med en uppriktig och okonstlad natur-sångares hela naiva innerlighet. Hennes konversation sträckte sig ej över synnerligen vida områden. Hyste hon några så kallade högre mera ideella intressen, ägde hon samtidigt en beundransvärd förmåga att dölja dem. Hennes bokliga bildning stack nog ej så synnerligen djupt. Hon kunde ibland snubbla över ett utländskt ord så våldsamt att man första gången måste vända sig bort för att inte verka indiskret genom att bevittna kullerbyttan. Men å andra sidan kunde man ej vara riktigt säker: det var möjligt att hon med vilja förvrängde och karikerade de utländska språkfinesserna. Faktum är att många av herrarna plagierade hennes uttal. I varje fall måste hon betraktas som ett synnerligen intelligent fruntimmer med en okonventionell syn på tingen.

Beundrarnas entusiasm för fru Malmros svalnade i de flesta fall åtskilliga grader, sedan man gjort sig underkunnig om hennes antecedentia. Förklaringen på den gåta, hon under några månader varit för dem,

föreföll dem nu pinsamt och prosaiskt enkel. Man blygdes en smula över att ha låtit mystifiera sig. Fru Malmros' charm avslöjade sig som — kaféuppasserskans. Märkvärdigare var det inte. Sina studier av mannen och hans psyke hade hon gjort på ett stockholmskafé någon gång i seklets början. Så var det med den saken. Det var bara kaféuppasserskans insättning i en miljö, där man inte var förberedd på att möta henne, som förskaffat fru Malmros hennes succé. Efter denna upptäckt fann man det mindre lustigt, när hon efter en middag gjorde sin entré i herrummet och frågade: Nå, små gossar, ni super väl inte för mycke?

Damerna i Söderås hade redan från början avskytt henne som pesten. Dels kände de instinktivt att hon fann dem urtråkiga, konventionella, bornerade, kort sagt landsort. De kommo också mycket snart — och på ett helt annat sätt än männen — underfund med hennes absoluta brist på kunskaper, bildning och kulturella intressen. De stelnade av häpnad inför hennes egen konventionalism, hennes tvärsäkra omdömen om vad som passade sig och vad som under alla omständigheter *inte* gick för sig, hennes egendomliga uppfattning om en polismästarinnas betydelse och ställning i ett samhälle där det vimlade av urgammal köpmansaristokrati, hennes ständiga antydningar om, hur det brukades i hennes hem.

Vem i herrans namn var mänskan? Var kom hon ifrån? Vad hette hon i sig själv? Fru Agda Malmros, född Anderberg, stod det på hennes visitkort. Hon hade inte ens så mycken savoir-faire, att hon visste, att man på ett visitkort låter trycka antingen Agda Malm-

ros, född Anderberg eller också bara Fru Agda Malmros. Och vilka voro dessa Anderbergar, hon ständigt kom stickande med som sin släkt? Anderberg? Anderberg? Har du hört talas om några framstående Anderbergare? Eller har du? Eller har någon?

Mänskan var ju inte bara okunnig, obildad och obehövad. Hon var ju också dum och högfärdig. Skulle man verkligen vara nödtvungen att för hennes mans skull dragas med en sådan persedel hela livet igenom? Han borde verkligen själv ha haft bättre vett än att gå och gifta sig med en sådan mänska, om han tänkt sig att en gång i tiden bli polismästare i Söderås.

Som man ser gick männens och kvinnornas uppfattning om fru Malmros högst betydligt isär. Båda voro emellertid riktiga. Saken förhöll sig nämligen så, att fru Malmros förstod sig på herrar. Hon förstod sig också på kvinnor. Men hon förstod sig ej på damer. Hennes liv hade erbjudit henne mycket få tillfällen att lära känna dem. Under sin tid som kaféflicka hade hon både avundat, föraktat och hatat dem. Särskilt två, för vilka hon måst ge vika i striden om män. Dessa två hade sedan kommit att för henne stå som typer för damerna. Under alla åren som gift i Stockholm hade hennes man haft mycket litet familjeumgänge. Han hade mestadels träffat sina vänner utomhus, hon sina gamla flickvänner i hemmet. Några av dem hade i likhet med henne själv gift sig med tjänstemän eller någon officer och mellan dessa familjer hade ett sporadiskt umgänge etablerats på basen av hustrurnas gemensamma intressen och det nöje, deras män funno i ett bridgeparti. Det var på det hela taget allt. Okunnighet,

förakt, hat, beundran, ett fast beslut att "mej ska Söderåsfrauarna inte knäcka, lita på de" och en fullständig osäkerhet på sig själv hade därför förestavat henne ett uppträdande, som hon ansåg stå i överensstämmelse med hävdandet av sin ställning som polismästarinna. Fru Malmros var både klok och dum, klok när hon kände att hon kunde vara sig själv, dum i salongerna.

Det fanns emellertid en förtjänst, damerna i Söderås ej kunde fränkänna henne: hon var en utmärkt mor och husmor. Vad hennes äktenskapliga trohet beträffar, voro kvinnorna inte lika villiga att underskriva den. Frågan ställdes på framtiden för slutgiltigt besvarande.

Tre år efter herrskapet Malmros' ankomst till staden, dog fru Malmros efter endast några dagars sjukdom i halsfluss, utan en fläck på sin trohetsköld och begravdes under en synnerligen livlig anslutning från Söderåssocietetens sida.

Polismästare Malmros förvaltade under åtskilliga år sitt ämbete på ett i allo oförvitligt sätt. Ett par förmiddagar i veckan dömde han fyllerister, bildrullar, motorcykelterrorister, utelöpande hundar och andra syndare mot motorförordning och ordningsstadga. De löpande expeditionsgöromålen kunde tack vare en polisnotaries hjälp knappast kallas tyngande.

De första månaderna av hans tjänstgöring föreföll det honom till och med som om han fått semester. Och det kändes skönt. Han hade arbetat hårt i sina dar, i synnerhet de sista åren. I hans arbete som kriminalchef hade det legat en spänning som nu, efteråt, utlöste sig i en känsla av trötthet. Kriget hade överhopat hans avdelning med arbete. Alla möjliga ljusskygga och brottsliga element hade dragit sig till de neutrala ländernas bakvatten och Stockholm var som stad tillräckligt stort att skänka dem manöverutrymme. Kriget hade följts av krisfreden och i stället för att — som han hoppats — mera ordnade förhållanden skulle medföra en avspänning i hans arbete, hade detta tvärtom ökats. Den ökade arbetsbördan hade i sin ordning medfört nödvändigheten av att omorganisera och utöka hela kriminalavdelningen, göra den mera effektiv och slagkraftig. Också vid denna omorganisation hade han verksamt biträtt.

Han ansåg sig därför förtjäna den relativa vila, han sökt och fått i Söderås. Den första tiden njöt han av

den. Han vaknade om mornarna på sin dyscha — han sov i "herrummet" — sträckte på sig, vecklade upp morgontidningarna och for genom spalterna på upptäckt efter något nytt brott i Stockholm med samma underbara känsla som den semesterfirande stationsinspektorn. Hans dag låg framför honom, maklig som en gatuflanörs. Inga problem, som under sömnen legat på lur inom honom i väntan på att han skulle vakna. Inga invecklade pusslespel att sitta och knåpa med. Inga ständiga telefonpåringningar eller avbrott i det, man hade för händer. Ingenting annat än rutinen...

Det började emellertid så småningom hända honom allt oftare, där han satt på sitt ämbetsrum vid det stora skrivbordet i det nya Tengbomska rådhuset och såg ut på Stortorget, där de små glest besatta spårvagnarna pinglade förbi — det hände honom allt oftare, att han plötsligen reste sig upp, sträckte på sig som en hund, som legat alltför länge och stekt sig framför brasan, och började gå av och an på golvet i en dov och stigande oro. Han kände en vag otillfredsställelse med sig själv. Det fanns ögonblick, då denna obestämda och odefinierbara otillfredsställelse fick det plötsliga samvetsaggets stingande, akuta smärta. Det var som när det oväntade, plötsliga stinget i en tand ger den första varningen: Pass upp, här är någonting ihåligt!

Dessa attacker gjorde honom otålig. De föreföllo honom sakna varje som helst berättigande. De kunde resonemangsvis vederläggas med både logikens och moralens enklaste aritmetik. Han hade ingenting att förebrå sig. Skötte han inte sin befattning? Fanns det någon mänska på jorden, från Konungens befallnings-

havande, under vilken han omedelbart subordinerade, till en löpande hyndas husse, som hade någon anmärkning att ställa mot honom? Hade han inte sin ekonomi på det torra? Hade han inte, tack vare inkomsterna på passviseringarna, satts i tillfälle att långt tidigare än han beräknat lösa in sitt sista lån, som han måst ta vid avflyttningen från Stockholm? Var det inte just denna rutin, han under det sista året i Stockholm längtat efter? Vad hade samvetsaggen med honom att göra? Voro de ett tecken på att han redan vilat ut sig och längtade tillbaka?

Från sitt skrivbord brukade polismästaren ibland se upp på sina båda företrädare, som i förstoringar nu prydde ena långväggen i hans ämbetsrum. Han betraktade dem länge, deras fysionomier, ordnarna på deras bröst, erinrade sig historier om dem, medan han samtidigt tänkte: "Men jag sitter, där jag sitter! Det kommer att dröja många år, innan jag flyttas upp på väggen."

Trivdes han inte? Jo, det gjorde han. Och han kunde bevisa det på ett så enkelt sätt som att lyfta upp kava-
jen där bak och visa västens ryggstycke: han hade måst sätta kilar i alla sina kristidsvästar. Men ibland, när han mittunder avfattandet av en skrivelse, ertappade sig med tanken på kvällens kortspel, inte som ett tidsfördriv, utan som dagens pièce de résistance, blygdes han. Och det var med denna känsla av blygsel som med samvetsaggen: den irriterade honom. Varför skulle han blygas över att finna nöje i en god middag och ett parti bridge? Han hade hittills aldrig ertappat sig med någon frimickelmoral. Låg det i den känslan

endast en längtan efter en uppgift, ett hårdare arbete? Eller någonting annat? Och vad var det, som detta något begärde av honom? Han kunde inte göra sig nyttigare än han var utan att ge intryck av att vara streber eller gåpåare. Hans verksamhet begränsade sig själv, fastställdes av den befattning, han innehade i samhället. Hans sociala intressen kunde inte skapa sig ett större eller rikare utlopp än de gjorde. Hans befogenhet i stadsfullmäktige, där han hade en stol vid sidan om borgmästaren, inskränkte sig till rätten att yttra sig i de frågor, som gällde ordningsmakten. Utanför den rätten var det hans plikt att förhålla sig neutral i alla kommunalpolitiska frågor. Rikspolitiken erbjöd inga utsikter: han hörde till det politiska parti, som under världskriget reducerats till en ur praktisk-politisk synpunkt "grand blessé". Han kunde inte heller — som läkaren eller vetenskapsmannen — genom studier förkovra sig i sitt yrke. Hans yrke var handlingen.

Men när ingenting hände? Ingenting utöver rutinen?

Det sista året av fru Malmros' levnad hade de båda makarna under polismästarens sommarsemester företagit en resa utomlands. De kallade den sin bröllopsresa. En sådan hade de både av ekonomiska och andra orsaker — fru Malmros befann sig i långt framskridet havandetillstånd — ej haft tillfälle att göra, när de gifte sig. Nu, när de äntligen kommo i väg hade de varit i äktenskap förenade i tjugu år och fru Malmros hade alltså, innan hon plötsligen avled fram på hösten, fått en av sitt livs skiftande ambitioner tillfredsställd: att se det glada restaurang- och nattlivet i Paris. Upplevelsen var henne en besvikelse. Gång på gång, när hon befann sig i det nattliga nöjeslivets centrum, sade hon: Nej, vet du, Kalle, då är det mera sprall på en herrmiddag hemma hos oss i Söderås! Och så tillade hon: Fast de måste jag ju säga, att man ser en och annan *verkligt* flott karl. Dampubliken hade hon svårare att uppskatta. Visst var somliga av dom flott klädda. Men, tillade hon alldeles tyst för sig själv: En sådan uppsättning flickor, som det fanns hos oss på min tid, *det* har jag inte sett nånstans här i Paris. Och *det* står jag för.

Strängt taget var det ej firandet av en tjuguarig äktenskaplig sammanlevnad som givit polismästaren idén till resan. Det var den låga valutan, som lockat honom. Och då denna lockelse fortfor att existera åtskilliga år efter fru Malmros' död, blev det hos polis-

mästaren en vana att tillbringa sina semestrar utomlands.

Han njöt mycket av dessa resor, inte minst av förberedelserna, som fyllde långa, sysslolösa vinterkvällars tomhet. Redan i mitten av mars, i den relativa stiltjen mellan jul- och vårmiddagarna, satte han sig på allvar till verket med sommarens resplaner, anskaffade resehandböcker, uppgjorde kostnadsberäkningar och fastställde reseruttens tidtabell. Den noggrannhet, som hans yrke påtvingat honom och som med åren blivit hans andra natur, ledde honom emellertid så småningom att taga förberedelserna till dessa strövtåg på kontinenten grundligare. Han föresatte sig att mera ingående läsa om de länder och städer, han tänkte besöka, att på förhand göra sig förtrogen med museer och byggnader, han skulle se. Dessa glimtar vidgades till vyer, vyerna fördjupades till perspektiv. Hans stora receptivitet, hans — likaledes av yrket uppövade — sinne för detaljer och hans förmåga att kombinera detaljerna förlänade åt hans på så sätt förvärvade diffusa vetande ett visst sammanhang och en översiktlighet, som förvånade till och med fackmän, när han någon gång under en konversation av detta slag hov upp sin stämma. Ty i all sin sällskapliga lättillgänglighet och ytliga öppenhet var han en tystlåten och sluten mänska.

Polismästaren hade på så sätt besett inte endast Berlin, Paris och Rom — London kände han förut — tittat på deras poliskonstaplar, besökt deras viktigaste museer och fått en inblick i dessa städers historia och kulturella egenart. Med åren blev han djärvare, allteftersom hans förmåga att göra sig förstådd på främ-

mande språk ökades genom lektioner under vintermånaderna. Från de stora allfarvägarna sökte han sig fram på mindre frekventerade turiststigar. Hans namn kunde återfinnas hos polismyndigheterna, hos vilka främlingar måste inregistrera sina namn, i rätt så avlägsna vrår både i Tyskland, Frankrike och Italien.

Det var under en av dessa resor, den händelse inträffade, som gjorde polismästare Malmros till en riksbekant figur. Efter att ha strövat omkring några dagar nere i trakterna kring Carcassonne hade han hamnat på en av utlänningar ännu så länge jämförelsevis okänd badort mellan Pyrenéerna och den faschnablare delen av Rivieran. En eftermiddag, då han återvände från plagen till sitt lilla hotell, möttes han av ett telegram:

Oroligheter i staden stop arbetare sårad döende stop berggrenska fabriken stop din närvaro önskad segerberg

Segerberg var polisnotarien, som under Malmros' semester tjänstgjorde som polismästare.

Malmros tog samma kväll tåget till Paris.

I samma ögonblick polismästare Malmros i telegrammet kommit till orden bergrenska fabriken, var han något så när på det klara med hur oroligheterna utbrutit. Nära nog hela våren hade det legat och pyrt i gathörnen kring hans lilla struntfabrik.

Vad slags karl fabrikör Berggren egentligen var, hade polismästaren aldrig lyckats komma riktigt underfund med. Särskilt de sista månaderna hade han haft rikliga tillfällen att i tankarna syssla med Berggrens andliga konstruktion. Var han bara enfaldig, eller doktrinär, eller bådadera? Eller var han, för att använda en vulgär term, "full i fan", en intelligent doktrinär, som roade sig med att sätta sin lilla käpp i utvecklingens hjul, dels för att hävda sina principer, dels av nyfikenhet — för att se, hur långt han kunde gå. Under de samtal, som polismästaren haft med honom de senaste månaderna, kunde det mittupp i de stora orden och feta flosklerna plötsligt i fabrikörens trovärdiga småborgarblick komma en glimt av road småslughet, som förde Malmros' tankar på en hästskojare. En gång, vid ett sådant tillfälle, hade polismästaren sökt avvärja honom med en brysk fråga: Jag tror fabrikören driver skoj med oss alla? Berggren hade ögonblickligen varit på sin gard och med den troskyldigaste min i världen hade han svarat: Jag förstår inte vad polismästaren menar? Men i samma ögonblick hade han tagit upp snusnäsduken och snutit sig i den för att dölja min-

spelet och över den blommiga näsduken hade han gett polismästaren ett lömskt och spörjande snedöga.

— Ja, hade polismästaren sagt, man hejdar ju inte en samhällsutveckling, hur osympatisk den än förefaller en, med sådana metoder, som fabrikören använder. *Det* är emellertid en sak, som *jag* inte lägger mig i. Jag har bara att se till att ordningen i stan upprätthålles. Och jag kan därför inte underlåta att framhålla för fabrikören att fabrikörens ställning och förhållandena vid fabrikörens fabrik utgör en allvarlig fara för ordningen i Söderås.

Berggren hade på detta svarat med att bjuda polismästaren en pris snus. Sedan han hjälpt sig själv till en pris och de båda på detta sätt så att säga torrskålat, och Berggren omsorgsfullt putsat näsan och knäppt undan snuskornen från rockslaget, hade han med stillsam och en smula snussnuvig stämma frågat:

— Säg, polismästaren, existerar inte arbetets frihet här i landet?

Jo vars, det gjorde det nog . . .

Då reste han sig från stolen, rätade upp sig, sköt fram bröstet, drog in magen. Och innan han stoppade den blommiga näsduken tillbaka i högra kavajfickan, viftade han med den ett slag som om den varit ett frihetens standar. Och med hög och skrovlig stämma, sade han:

— Ja, då kan polismästaren ge sig djäveln på att den i mig har en vapendragare in i döden. När det gäller frihet och fosterland, då är inte jag den, som sviker. Svensk och fri är jag född. Och som fri svensk tänker jag dö. Och jag skiter tunt både i sossar och frisinnade

och Per Albin och C. G. Ekman. Liberalerna kan jag inte behandla på samma sätt, därför att de inte är tillräckligt många för att det ska löna mödan. Det har i det här landets annaler en gång funnits en man, som hette Engelbrekt. Det är *min* karl. Det är det slagets demokrati, *jag* hyllar. Jag tål inga tyranner, varken från Kungliga slottet eller från Folkets hus.

Han slog sig för bröstet med en vid och svepande gest, på samma gång teatralisk och uppriktigt patetisk. Och han tillade:

— Och så en sak till, herr polismästare. Fabriken är min. Får jag inte sköta den efter eget huvud, *så lägger jag helt enkelt ner den*. Sådan karl är jag. Jag är ingen humorist utan en enkel hantverkare. *Men jag stänger den inte, förrän jag själv vill*.

Den lilla fabriken, som alltefter konjunkturerna på arbetsmarknaden sysselsatte mellan sjuttiofem och hundra arbetare, hade fabrikör Adolf Berggren övertagit efter sin far. Redan under gamle fabrikörens tid hade det varit bråk mellan honom och arbetarna. Ända in i det sista hade han vägrat att erkänna fackföreningen och i varje fall nekat att under uppkommande lönetvister förhandla med andra än sina egna arbetare personligen. Då han till sist måst ge vika också på denna punkt, hade han överlämnat fabriken skötsel åt sin son, som i sin ordning svurit en helig ed att den dagen skulle komma, då han tänkte be "de där herrarna" kyssa sig där bak. Innebörden i denna oförblommerade älskvärdhet föreföll visserligen dunkel, men ingen tvivlade på att "unge fabrikören" en gång skulle förverkliga sin invitation på ett sätt, som med den kännedom man ägde om hans dramatiskt patetiska karaktär helt säkert skulle låta tala om sig. Till dess han ansåg den tiden vara inne, nöjde han sig med en konsekvent obstruktionspolitik. Han var en fasa för förlikningsmännen i distriktet. Hans ståndpunkt var påvens — non possumus.

Arbetet vid fabriken låg därför också ofta nere under långa tider. Men förr eller senare hade arbetarna måst ge med sig. Det fanns endast två fabriker av detta slag i landet. Berggrens i Söderås och Viselius' i Göteborg, båda av ungefär samma storlek. Efter åt-

skilliga års konkurrens dem emellan hade de redan under gamle fabrikörens regering uppdelat hela landet sinsemellan i två avsättningsdistrikt. Inom branschen yrkesutbildade arbetare hade alltså ingen utsikt att finna arbete på annat håll. Förr eller senare vann Berggren.

Fabrikör Berggren hade i arv och genom sträng uppfostran erhållit ett ej ringa antal medborgerliga dygder: rättrådighet, arbetsamhet, yrkesskicklighet, affärssinne, sparsamhet, självständighetskänsla och fosterlandskärlek. Men alla dessa ytterst berömvärda och sympatiska egenskaper hade med åren renodlats till en grad, som skulle kunna betecknas som de borgerliga dygdernas småborgerliga degeneration: rätt-rådigheten hade skärpts till rättshaveri, arbetsamheten till järnhård disciplin över både honom själv, hans hus och hans folk, yrkesskickligheten till pedanteri och fel-finnande, sparsamheten till gnidighet, självständighetskravet till halsstarrighet och fosterlandskärleken till blågul idolatri inför landets stora gestalter och minnen.

Inom kommunalpolitiken hade Berggren ej spelat någon framstående roll. Han satt visserligen i stadsfullmäktige — invald efter sin far — och i denna församling yttrade han sig ofta och ordrikt utan att fördenskull vara i något avseende opinionsbildande. I fullständig avsaknad av humor hade han just på denna grund blivit stadsfullmäktiges omedvetne driftkucku. Hans högtravande fraseologi, den invecklade kurialstil, han tillägnat sig och det darrande och djupa patos, med vilket han kunde behandla till och med frågan om nedläggandet av en ny kloakledning, förfelade aldrig

att sätta många kalaskulor inom hans eget parti i skakning. Inom sällskapslivet, där svagheten i vissa av hans medborgerliga dygder — som till exempel gnidigheten — voro väl kända, utsattes han gärna för en drift, som inom mera kultiverade kretsar skulle ha lett till oåterkallelig brytning. Han visade sig emellertid lika oåtkomlig för även det närgångnaste skämt som asbestplattan för elden. Antingen förstod han ej det löje, för vilket han utsattes, eller också tog han det som ett beröm, som en tribut åt den höjd, till vilken han utvecklat de egenskaper, som enligt hans uppfattning borde utgöra den äkta svenskens största prydnad.

Händelserna fogade det så, att den dag kom, då skämtet kring fabrikör Berggren förstummades. Det var bondetåget, som av den hedervärde, en smula löjliga — och bland arbetarna hatade — småborgaren skapade en figur, som på några veckor växte till nära nog nationella dimensioner.

Saken var den, att själva idén till denna demonstration inom fabrikör Berggren lösgjorde och utkristalliserade allt vad han ägde av äkta och ädelt, sentimentalt och bombastiskt: hans brinnande fosterlandskärlek, hans indignation mot liberalerna, hans hat mot socialisterna, hans skansenbetonade svenskmannasinne, hans kärlek till det teatraliskt historiska, hans skarprättarkänslor visavi Staaff, inte endast för dennes politiska åsikter utan också därför att han enligt ryktet påstods ha varit ohövlig mot majestätet — allt kom tack vare bondetågsidén att smälta samman till en enhet, en entusiasm, en brännbarhet och — en offervillighet, som en morgon i december 1913 tvingade Söderås att

gnugga sig i ögonen, då man öppnade morgontidningarna och på deras första sida — med porträtt — läste: Fabrikör Adolf Berggren donerar 10,000 kronor till bondetåget!

Från den dagen till tågets dramatiska avslutning såg man mycket litet till fabrikören i Söderås. Han var ute på resor, eldande bönderna först i sitt eget län, sedan — på inbjudan — i mera avlägset liggande trakter. Förmodligen betraktade han sig själv som en ny Englebrect, värnande om landsens trygghet. De högtravande fraserna, hans dallrande och djupa patos, den bombastiska retoriken, som kommit kalaskulorna i Söderås stadsfullmäktige att guppa — här voro de på sin plats, här verkade de med det ädelt kändas och upphöjt tänktas hela kraft. Det var som om den från en föregående generation vittberömde korporal Blom nederstigit till jorderiket i ny och småborgerlig skepnad.

Då han den tionde februari 1914 återvände från Stockholm till Söderås ansåg han sig vara en personlighet av nationell betydelse och räknade på att bli behandlad därefter. Och det blev han också. Han hade ovedersägligen utfört ett arbete, som ingen hittills tilltrött honom, lagt i dagen en entusiasm över vanliga mänskliga mått, givit prov på en högstäm dältalighet, som i sin egendomliga, arkaiserade kärnsvenskhet — han hade under flera år ingående studerat Karl den tolfte bibel — föreföll att äga något av gamle herr Göstoffs must och klang. Han hade med andra ord höjt sig själv meterhögt och imponerande över sitt alldagliga och trånga jag.

Händelserna under sensommaren 1914 ökade ytter-

ligare hans känsla av politisk betydhet. Krigsförklaringarna ute i Europa kommo hans röst att ljuda ännu högre, varhelst han drog fram. "Var det inte det jag sa för mer än ett halvår sedan: här är ofärd och ofred å bane?" Trots sina redan ingångna fyrtiosju år, inställde han sig till tjänstgöring vid sitt gamla truppförband, tilldelades landstormen och placerades som intendent vid en mindre depå i en småstad, i vars hotellträdgård han hela den hösten, iförd trekantig hatt och vasaordens band på uniformsrocken — ett minne från bondetåget — följde krigsrörelserna under punschdrickande med gamla pensionerade överstelöjtnanter och majorer, som under dessa månader upplevde en *seconda prima vera*, en ny och ljuvlig underlöjtnantstid. Före jul skulle hela kriget vara undanstökat. Det var fabrikörens fasta övertygelse. Freden kom emellertid ej och fabrikören hemförlovades.

Världskrigets återstående tre år och nio månader blevo för honom en besvikelsens och bitterhetens tid. Väntan på tyskarnas och rättfärdighetens slutliga seger föreföll till en början fabrikören så mycket olidligare som kriget för honom medförde en avsevärd förlust: största delen av sina råvaror hade han nämligen hämtat från centralmakterna och han nödgades stänga fabriken. Men när nöden var som störst visade sig hjälpen nära. Fabrikör Berggren slog sig under någon tid på livsmedelsbranschen tillsammans med innehavaren av en charkuteributik och gjorde synnerligen inbringande affärer i konserverat kött.

Det var emellertid först med det finska frihetskriget, som fabrikör Berggrens gestalt tog sig tragiska propor-

tioner. Hans ende son — en ung fänrik — som inträtt som frivillig i svenska brigaden, stupade vid Tammerfors. Hans lik hemfördes och begravdes på norra kyrkogården i Söderås under en tillslutning och under former, vilkas like hittills aldrig förekommit i stadens historia. Fabrikör Berggren själv höll vid graven ett tal, som i sin blandning av äkta känsla och bombastisk flamboyance hos mera kultiverade åhörare efterlämnade ett pinsamt minne. Det fanns till och med de, som inför detta utbrott av djup sorg, uppskruvad sentimentalitet, självömkande egoism, hypertroferad stolthet och partipolitiskt hat fruktade för fabrikörens förstånd.

Dessa farhågor visade sig dess bättre betydligt överdrivna. Någon inverkan på fabrikörens ekonomiska sinne utövade i varje fall inte den svåra förlusten han lidit. Tvärtom skulle den, ytligt sett, kunna sägas ha inverkat stimulerande. Han kastade sig med förnyad iver in i diverse lyckade affärstransaktioner och var vid Tysklands sammanbrott en *mycket* förmögen man. Hans båda döttrar gifte sig med två officerare ur adelskalendern. Den ena av dem var till och med baron och bärare av ett namn, som under det trettioåriga krigets dagar spritt skräck och fasa över stora delar av det tyska riket. Fabrikören tog livlig del i landstormens och skytteföreningens verksamhet och blev en av de manliga stöttepinnarna för länets "Lottor". I medvetandet av sin bergfasta ekonomiska grund, på vilken han nu befann sig och i känslan av sin betydelse växte han i högljuddhet, stortalighet och självtillräcklighet.

Bråket vid den lilla fabriken fortsatte efter krigets

slut, då tillverkningen åter kommit i gång. Vänner och fiender undrade ofta över, varför han inte överlät den eller helt enkelt slog igen den. Den vållade honom endast besvär och tråkigheter. Verkliga förhållandet var, att stridigheterna och spänningen blivit en för hela hans kroppsliga och andliga välbefinnande nödvändig stimulans. På sitt eget språk uttryckte han detta förhållande så, att han med fabriken vidmakthållande ansåg sig utföra en samhällsnyttig ja, en samhällsbevarande gärning, genom att så att säga bilda en ointaglig, ehuru kringränd och hårt ansatt utpost mot fackföreningsorganisationernas olidliga tyranni. Min fabrik, brukade han säga, skall aldrig bli ett Sveaborg.

På hösten 1924 drabbades fabrikör Berggren av en hjärnblödning, visserligen av lindrigare art, men i alla fall innebärande en varning för honom att spara sin hittills starka fysik från alltför hårda påfrestningar. Han kom emellertid förvånansvärt hastigt på benen. En tid sludrade han visserligen en smula på målet, men fram mot jultiden hade han återvunnit sin gamla slagkraft.

Den första februari följande år utgick avtalet mellan honom och arbetarna. Vid de på nyåret påbörjade förhandlingarna om nytt avtal visade det sig, att han reducerat lönerna med en så stor procent att alla utsikter till någon som helst sammanjämkning voro fullständigt uteslutna. Förlikningsmannens påpekande, att hans förslag icke blott voro oantagliga utan dessutom kränkande för motparten, besvarade han med orden: "Det ger jag fan!"

Den första mars gick alltså avtalet ut, utan att något samförstånd nåtts. Strejken tog sin början. Fabriken stängdes. Fjorton dagar senare öppnades den emellertid ånyo. Berggren hade lyckats samla ett sextiotal strejkbrytare, som han inlogerade på vindarna i det lilla fabrikskomplexet och utspisade på grundval av de erfarenheter han vunnit som intendent vid landstormen. De strejkande å sin sida hade varje kväll pikéer utposterade framför fabriken för att trakassera gulingarna, i händelse någon av dem skulle visa sig.

Polismästaren hade i början av strejken fruktat att någonting allvarligt skulle inträffa. Men vecka följde efter vecka utan några anmärkningsvärdare obehagligheter, i varje fall inte av sådant slag att någon extra polispatrullering behövde ifrågakomma. Den ende i strejken inblandade, som vållade honom obehag, var fabrikören Berggren själv. Vid upprepade tillfällen hade han infunnit sig på polismästarens ämbetsrum och påyrkat starkare skydd för sina arbetsvilliga. Polismästaren å sin sida hade vid varje besök framhållit för fabrikören, att så länge ingenting allvarligt inträffat, fabrikören och hans folk ej kunde göra räkning på större skydd från ordningsmaktens sida än varje annan medborgare och att ett samlande av en större polisvakt i närheten av fabriken helt säkert skulle medföra en helt motsatt effekt än den som Berggren åsyftade. Polisen, när den uppträdde i större styrka än den, medborgaren var van vid, hade nämligen enligt polismästarens erfarenhet alltid visat sig besitta den egenheten att utöva en magnetisk verkan på vissa folk-element: den drog dem till sig och i den sålunda uppkomna folksamlingen utlöste sig förr eller senare känslor av en art, som knappast kunde sägas verka i fredlig och ordningsbefruktande riktning. Dessutom hänvisade polismästaren fabrikören till Konungens befallningshavande, i den händelse han ej ansåg sig tillfredsställd med de anordningar, polismästaren vidtagit.

De stora industriidkarnas och fabriksdisponenternas känslor för den högröstade och halsstarrige fabrikören hade hittills icke karakteriserats av någon livligare

sympati. Hur liten arbetsstyrka han än sysselsatte i jämförelse med dem, utgjorde förhållandena vid det Berggrenska etablissemangt ett ständigt irritations-element inom arbetarkommunen och hade inom den skapat en stämning av onödig friktion, av vilken också de själva vid olika tillfällen haft en obehaglig känning.

Hans sista schackdrag ändrade visserligen inte dessa herrars känslor för honom. Men hans tilltag väckte helt naturligt deras intresse eller åtminstone deras nyfikenhet. Det sällsamma med den nackstyve fabrikören var nämligen nu — liksom under hans bonde-tågskampanj — att han i det borgerliga medvetandet kom att framstå som personifieringen av *en princip*. Och i det här fallet gällde det ingenting mer och ingenting mindre än frågan om arbetets frihet i ett fritt och lagbundet samhälle. Berggren var själv — tack vare några ledare i högerpressen — icke endast fullt medveten om innebörden i sitt tilltag: han överskattade den. Man skulle kunna säga att han bombastiserade den. Han betraktade sig själv som en frihetskämpe, en hjälte av nationella mått och riksvid betydelse, en verklig och sann demokrat, den siste representanten för en rätt, som sedan hedenhös varit alla svenska mäns: rätten att arbeta. I känslan av den stora mission han sänts att utföra, ansåg han sig också kunna påräkna skydd inte endast från stadens poliskår, utan också, om det skulle krävas, från hela den svenska krigsmakten. Ty handen på hjärtat: var inte striden kring den Berggrenska fabriken innerst inne en kamp mellan Sverige och bolsjevismen. Fabrikör Berggren var för sin del orubbligt övertygad därom. Hans strid

4. — *Hellström, Carl Heribert Malmros.*

var samhällets. Han hade redan haft första varningen. När som helst kunde han få en ny hjärnblödning. Men innan dess ville han offra sina sista krafter för sitt älskade fosterlands och det svenska folkets frihet och ära.

Polismästaren hade alltsedan strejkens utbrott varit synnerligen tveksam, huruvida han skulle kunna ta ut sin semester på den vanliga tiden. Varje afton lade han sin kvällspromenad förbi fabriken: i gathörnen en handfull ungdomar av ligisttyp med händerna i byxfickorna och cigarretten fastklistrad vid underläppen. Porten till fabriken var tillbommad. En gång hade han sett den öppnas: några av de arbetsvilliga hade kommit ut med korgar på armen — förmodligen befunno de sig på en extraförplägnadsexpedition — och korsade gatan. Ett par av ligisterna gingo svajande emot dem, antagligen i avsikt att etablera gräl. Men i samma ögonblick uppträdde också två patrullerande poliskonstaplar och med ett skratt drogo sig ungdomarna tillbaka in i en bakgata. Det var allt.

Polismästaren framflyttade sin semester vecka efter vecka. Men då ännu i början av augusti ingenting inträffat, som tydde på någon tillspetsning av situationen kring fabriken gav han sig i väg, efter att först ha inhämtat länsstyrelsens uppfattning av läget. Tre dagar efter sin ankomst till den lilla obskyra badorten vid den mera blygsamma delen av Rivieran erhöll han emellertid förut nämnda telegram från polisnotarien.

Polismästare Malmros tog flygmaskin från le Bourget till Malmö, där han rafsade till sig de sista dagarnas tidningar, innan han satte sig på nattåget norr ut.

Tyvärr kunde han ej få tag i några Söderåsavisor och varken Malmö- eller Stockholmstidningarna gävo honom en klar bild av händelseförloppet. Men så mycket större intresse studerade han däremot ledarna. "Upproret i Söderås" var tydligen på väg att bli en riksaffär och kommenterades redan livligt och temperamentsfullt i åtskilliga tidningar. I arbetarpresen fördomdes polisens uppträdande enhälligt och kategoriskt som kulmen av gammalrysk brutalitet. Där talades det rent ut om mord. Högerpressen å sin sida hade idel lovord för den fasthet med vilken den tillförordnade polismästaren uppträtt, men yrkade egendomligt nog icke desto mindre på länsstyrelsens, ja, till och med socialministerns ingripande. Ett av liberalismens huvudorgan i Stockholm innehöll en tvåspaltig ledare, till vilken polismästaren av åtskilliga anledningar satte det största förtroendet: dess bedömande av läget utgick i varje fall från fakta, vilka polismästaren själv var i tillfälle att kontrollera och underskriva. Tidningen skrev bland annat:

"Situationen i Söderås är allvarlig. Den erinrar, churu i mera tillspetsad form om händelser och arbetarkonflikter i ett par andra städer, som ännu äro i friskt minne. De voro vittnesbörd om att arbetarrörelsen icke

nått till klarhet om, var gränserna gå för vad som kan tillåtas. Med våldsåtgärder och hot ville man vinna mera än genom fri och fredlig förhandling mellan jämställda parter. Det framkallade en reaktion, kraftigare än man förut sett hos den allmänna opinionen. Även fackföreningsrepresentanter i framskjuten ställning voro beredda att erkänna det. Orosstiftarna fingo lida följderna.

Är det meningen att samma historia skall upprepas nu i Söderås? Man frestas att ställa den frågan, när socialdemokratins organ i Söderås först tager till orda i saken utan ett ord till varning. Dag efter dag går med upphetsande tal. Det åstundas ingenting högre än att göra stämningen mera het, agitationen mera självsäker, myndigheterna mera mjuka i ryggen för stenkastning och skrän. Kan det verkligen sägas ligga någonting upprörande i att samhällets ordningsmän fylla sin plikt och att medborgarna i staden skyddas för uppenbar skymf och våld. Och näst efter polismakten stämmes 'borgarpresen' som skyldig i målet. Där har man 'provokatörerna'.

Var tidning får svara för sig. Här har ingen förvanskning skett. Att en bland de strejkande utsatts för grovt överfall är redan känt av alla. Om denna händelse är meningen bara en: att råheten varit framme och att den bör lönas efter full förtjänst. Till saken hör i det sammanhanget, att mannen icke gjort sig skyldig till dråp, såvitt den rättsmedicinska undersökningen kunnat fastställa dödsorsaken. Att nämna det ena, men underlåta att säga det andra, att fortsätta att kalla mannen mördare, trots att intygen gå

i motsatt riktning, är icke att främja korrekt upplysning bland allmänheten. Snarare tyder det på att de som blåsa upp händelsen äro ute i helt andra ärenden än att begära rättsskydd och allas jämlikhet inför lagen. Man driver agitationen vidare, utan hänsyn till nykomna fakta i målet. Det finns en term, som passar rätt bra på denna metod: provokation.

Till sakens förhistoria hör sedan själva lönekonflikten. Det skall öppet erkännas att situationen långtifrån lockar till några starkare sympatier för arbetsgivarens hållning. Om arbetarna hållit styvt på sina fordringar har han icke varit mindre enveten, då det gällt att driva genom lönereduktionsprogrammet i ett och allt. Hur långt detta kan anses försvarligt och billigt undandrar sig ett exakt bedömande. Att gå in på den frågan nu vore också att gå utanför det som för närvarande är det väsentliga. Och detta ligger helt och hållet på det principiella planet. Man kan fixera problemet så: även om arbetsgivaren visat sig oresonlig och hänsynslös, även om hans anspråk måste anses orimliga, så kan den omständigheten aldrig beröva honom rätten att ordna sina arbetsförhållanden med andra arbetskrafter, som stå till buds. Det svenska samhället erkänner intet tvång att göra en industriell verksamhet beroende av bara den arbetsammanslutningen eller den. Tvärtom är det en förutsättning att kontraktsrätten skall vara fri. När fabrikör Berggren i Söderås begagnar sig av dessa möjligheter och går utanför fackföreningen har samhället fördenskull icke dispenserats från sin allmänna plikt att hålla det personliga rättsskyddet vid makt, i arbetet och utanför.

Att påstå motsatsen är detsamma som att förneka själva grundtanken i gällande rättsordning. Det öppnar portarna för alla upplösande krafter. Myndigheterna och polisen i Söderås ha fullgjort sin oavvisliga plikt och glåpord från annat håll kunna lämna dem oberörda."

Vad åter själva händelseförloppet angår kunde polismästaren först vid sin framkomst till Söderås få en fullkomligt klar och detaljerad uppfattning av det skedda. Omedelbart efter sin ankomst till centralstationen i Stockholm, tog han en bil till Söderås för att slippa invänta nästa tåg och halvannan timme senare satt han på sitt ämbetsrum i fullt arbete med att genomgå detaljerna i de tre sista dagarnas händelser.

En afton — kvällen innan polismästaren fått telegrammet — hade en pilsnerexpedition bestående av tre strejkbrytare befunnit sig på hemväg till fabriken med fyra dussin pilsner. På torget utanför hade expeditionen antastats av några utposterade blockadörer och innan polis hunnit anlända hade gräl etablerats. Grälet hade i en handvändning — möjligen på grund av omsorgen om pilsnern — i en hast tagit en elakartad vändning och övergått i handgripligheter, varvid en korg med pilsner ryckts från en av strejkbrytarna. Flaskorna hade fallit i gatan och några av dem krossats. Anblicken av de krossade buteljerna hade bragt en av strejkbrytarna till en sådan grad av ursinne, att han med en av buteljerna tilldelat en av angriparna ett så våldsamt slag i huvudet, att denne fallit till marken och i medvetslöst tillstånd måst föras till lasarettet.

Ryktet om att gulingarna slagit en arbetare spred sig som en löpeld i de kringliggande arbetarkvarteren.

Inom loppet av en tio minuter var torget och de kringliggande gatorna fullpackade av en mänskomassa, som ständigt ökades, allteftersom underrättelsen om olyckan nådde allt längre bort belägna kvarter. Folkmassan beräknades vid åttatiden på kvällen till icke mindre än en fyra-, femtusen personer. Till en början förhöll den sig anmärkningsvärt lugn. Man trängde endast på för att komma så nära fabriken som möjligt. Det var — ännu så länge — en vanlig, svensk, i sin nyfikenhet något apatisk svensk folksamling, jämförelsevis lugn och sansad. Endast då och då en ligapojkssvissling, en svordom, som steg till ett vrål. Den ögonblickligen utkommenderade polispikén mötte inga större svårigheter att hålla folkmassan i en smula rörelse.

Då spridde sig plötsligen ryktet om att den sårade arbetaren avlidit på lasarettet, som det uppgavs på grund av ett brott på skallbasen. En lång stund blev det alldeles tyst... Men så, med ens, som på en given signal, började gatstenar och tombuteljer att hagla mot fabriken fönsterrutor, medan visslingarna växte till skrån och skrån steg till en novemberorkan.

En eftertelefonerad polisstyrka på tjugi man visade sig stå lika maktlös som polispikén. Den lyckades visserligen arbeta sig fram till fabriken, men var hårt ansatt av massan, som steg för steg trängde på, tydligen i avsikt att slå in portarna till fabriken och plocka ut den skyldige. "Hit med mördaren! Vi vill ha mördaren!" En poliskonstapel hade till och med träffats av en sten och måst placeras på trottoaren vid väggen till fabriken, eftersom man ej vågade öppna portarna och ge honom skydd inomhus. Polisen fick order om att draga blankt

och lyckades på så sätt skaffa sig en smula svängrum. Men åsynen av sablarna och skriket från dem som träffats av slagen endast ökade oväsendet och förvirringen. Situationen såg några minuter allvarlig ut, då åtta man ur den ridande länspolisen, som var stationerad i staden, så småningom lyckades bana sig väg fram med sina ridpiskor och batonger, rensa platsen framför fabriken och steg för steg tvinga massan längre ut i arbetarkvarterens gator och gränder.

Först vid tolvtiden på natten var allt åter lugnt. En handfull poliskonstaplar stationerades för natten inne i fabriken, som med sina sönderslagna fönsterrutor och märken efter gatstensprojektiler såg ut som ett stormat medeltida fäste — den del av byggnaden, som vätte åt gatan hade ursprungligen varit ett gammalt sädesmagasin tillhörigt kronan och påminde med sina tjocka, vitrappade murar om de på femtonhundratalet uppförda skånska borgarna. På fabrikör Berggrens begäran posterades ävenledes tvenne konstaplar utanför hans ägande fastighet vid Stadsparken.

Stämningen bland arbetarna uppeggades ytterligare följande morgon av det socialdemokratiska organet, som helt öppet talade om mord och i de våldsammaste ordalag gick till rätta med polisens brutala framfart, som resulterat i att ett halvt dussin personer måst söka läkarhjälp för undfångna blesyrer. Oroligheterna upprepades samma kväll i om möjligt ännu våldsammare skala. Arbetartidningen fortsatte med sina anklagelser, trots det att den rättsmedicinska undersökningen otvetydigt gav vid handen att den "mördade" avlidit ej till följd av slaget från ölbuteljen utan av blodpropp, ett

faktum som tidningen med tystnad förbigick. Upprorets i Söderås tredje kväll hade att uppvisa samma scener som de två föregående dagarna, samtidigt som förbittringen bland arbetarna, bland vilka många voro arbetslösa, började omfatta även mera sansade och beprövade arbetarelement.

Då polismästare Malmros efter ett par timmars konferens med sina underordnade och diverse telefonsamtal med länsstyrelsen, ordföranden i arbetarkommunens styrelse, stadsfullmäktiges ordförande, borgmästaren, socialministern — vars ingripande högerpressen påyrkat — ett par större industriidkare och så vidare fått en fullt detaljerad uppfattning av läget och stämningen, tog han sig en funderare, medan han samtidigt styrkte sig med ett par smörgåsar och en flaska pilsner. (Han hade förut på dagen endast förtärt en kopp kaffe på tåget.) Medan han gick fram och tillbaka i sitt ämbetsrum och mumsade på smörgåsarna undfick han en idé, som skulle komma att utöva ett avgörande inflytande på hela hans återstående liv.

Han telefonerade ännu en gång till ordföranden i den fackliga centralorganisationens styrelse och bad honom om ett samtal mellan fyra ögon.

Ordföranden — en gammal skomakare med egen verkstad, veteran från arbetarrörelsens första år, fet, myndig, godmodig, trygg och förhandlingsvan — infann sig omedelbart. Under ett par timmar diskuterade de situationen. Skomakarmästaren var indignerad. Inte så mycket på polisen som på fabrikören Berggren, som fullständigt demoraliserat den förut hyggliga arbetarstammen i Söderås och förstört andan i kommunen.

— Tack vare honom har vi gamlingar snart svårt att reda oss med alla ungtupparna och tysta ner deras galanden. Och nu har det kommit förstärkning från moskoviterna i Stockholm. Såvitt jag kan se kommer det bara att bli värre för varje kväll.

Det blev tyst en stund. Till slut sade polismästaren:

— Värre får det inte lov att bli. Det här måste ta slut. Helst i kväll. Senast i morgon. Och helst så smärtfritt som möjligt. Och det ska vi två, mästare och jag, samsas om. Men ska vi ordna upp det till i kväll får vi raska på, för det behövs en hel del anstalter för den saken.

Efter två timmar hade man enats om gemensam aktion. Polismästaren lovade att inställa utkommen-derandet av den ridande polisen och inskränka ordningsmaktens ingripande till att avspärra själva fabriksområdet, på villkor att arbetarkommunen å sin sida utfäste sig att svara för ordningens upprätthållande på gatorna i fabriken närhet, skingrandet och om möjligt förhindrandet av folksamlingar. Ordföranden förband sig vidare att förmå den socialdemokratiska tidningen att omedelbart inställa sin hetsjakt på polisen samt dessutom på första sidan införa en notis om resultatet av den rättsmedicinska obduktionen på den döde arbetaren.

Omedelbart efter konferensen mellan polismästaren och centralorganisationens ordförande sammankallade den senare styrelsen, som efter en kort debatt antog polismästarens anbud och ögonblickligen lät utfärda en uppmaning till arbetarna i alla fabriker i staden att hålla sig borta från platsen för oroligheterna, medan samtidigt order utgick till kommunens ordningsmän att

svara för lugnet på de fabriken närliggande gatorna. Samma eftermiddag erhöll polismästaren från den socialdemokratiska tidningen försäkran om att hetsartiklarna i tidningen skulle upphöra, att polisens uppträdande skulle bedömas fullt objektivt och att protokollet över den rättsmedicinska obduktionen skulle offentliggöras i morgondagens spalter.

Den kvällen rådde fullständigt lugn på gatorna kring fabriken. Icke de minsta ansatser varken till folksamlingar eller demonstrationer. Icke ens vid själva oroshärden inträffade några som helst störande uppträden. Polismästaren var själv närvarande på platsen till klockan tolv på natten.

Då han kommit hem tömde han en whiskyrogg och gick till sängs i medvetandet att ha utfört ett gott dagsverke.

Det visade sig emellertid redan nästa morgon att polismästare Malmros missräknat sig.

Först och främst: den socialdemokratiska avisan anslög ej den koncilianta ton, som under konferensen utlovats. Obduktionsprotokollet över den döde arbetaren offentliggjordes visserligen. Men till detsamma hade fogats en lång kommentar, i vilken dödsorsaken — blodpropp — sattes i direkt samband med det utdelade slaget och det ansågs i varje fall att döden otvivelaktigt påskyndats av uppträdet. Strejkbrytaren framstod alltså fortfarande enligt denna tidning som vållande till arbetarens död. Vad vidare konferensen mellan polismästaren och skomakarmästare Ohlsson beträffar, hade denna framställts på ett sätt, som otvetydigt gav läsaren den uppfattningen, dels att förslaget om överenskommelsen utgått från arbetarhåll, dels att polismästaren fallit till föga av rädsla. Det var Söderås arbetarkommun och icke polismästaren, som återställt ordningen. Det var Söderås arbetare och icke ordningsmakten, som tagit situationen i sin hand och avvärvat ett medborgarkrig i smått. Men, förklarade tidningen, arbetarna voro fördenskull ej benägna att vila på de redan skurna lagrarna. Den vunna segern var endast en etapp i ett fälttåg, som snart skulle bringas till ett lyckligt slut: strejkbrytarnas avlägsnande från staden, fabrikör Berggrens underkastelse under fackföreningen eller också fabriken tillbom-

mande. *Det* var det slutliga målet. Först när detta nåtts kunde arbetarna känna sig tillfredsställda och fred slutas.

Polismästaren lade tidningen ifrån sig med en känsla av att ha blivit förrådd. För några ögonblick erfor han den egendomliga och något förödmjukande förnimmel-sen av att hysa medlidande med sig själv. Han hade blivit bedragen, utlämnad. En stund funderade han all-varligt på att ringa upp redaktören och säga: Tack, Judas! Dess bättre avhöll honom osmakligheten i analo-gien från att på detta sätt blotta sina känslor. I stället blev han liggande stilla i sin säng med tidningen på magen, händerna under huvudet och stirrade upp i taket, innan han vecklade upp den konservativa Söderåsposten. Det blev inte till några riktigt klara tankar. Han kände det endast, som om han låg och flöt i en ljum och sliskig medömkän med sig själv. "Fy fan, såna människor det finns", mumlade han upprepade gånger högt för sig själv. Det var ej utan att han kände sig ungdomligt desillusionerad, så besviknen som man endast är, när man kommer underfund med att ens första kärlek börjar promenera med en gymnasist en klass högre upp och på så sätt världens bottenlösa svek i ett enda slag avslöjar sig för ens troskyldiga blick. Och denna känsla av ungdomlig besvikelse på samma gång förvånade och roade honom en smula. I decennier hade han dagligen och stundligen handskats med för-brytare, skojare, skurkar, prostituerade, lösdrivare, sutenörer och slummänkor. Men all den ondska, svag-het, undermålighet, degeneration och lättja, som så att säga runnit genom hans händer under alla dessa år,

hade tydligen inte i någon nämnvärd grad rubbat hans blonda och blåögda uppfattning om mänskorna i gemen. Det var med honom som med läkaren: majoriteten av mänskligheten är frisk. Och när nu, plötsligen, en av dessa friska avslöjade sig som en lömsk individ, föreföll det honom, som om han först nu fått ögonen öppna för mänsklighetens sanna väsen. Han var alltså, trots sina snart femtio år, ännu ung och jämförelsevis ofördärvad. Upptäckten både förvånade och roade honom. Han tänkte vidare på mannen, som i artikeln beskyllt honom för feighet och med detta enda ord i åtminstone en del av allmänhetens ögon för långa tider framåt stämplat honom som en mindervärdig individ. Vad ont hade han gjort honom? Ingenting, som han kunde påminna sig. De sutto i hälsovårdsnämnden tillsammans, träffades alltså en gång i veckan och åto ett par gånger om året hälsovårdsnämndssexan tillsammans. Förhållandet mellan dem hade hittills alltid varit kordialt. Varför då detta dråpslag mot honom personligen? Han hade, sig själv veterligen, aldrig tagit del i det kommunalpolitiska kabblet. Han hade tvärtom både vid sammanträden och i sällskapslivet lagt sig vinning om att inte taga position i sådana frågor. Han hade, så gott sig göra lät, låtit förstå, att objektivitet i detta avseende var inte bara ordningsmaktens dygd utan dess plikt . . .

Söderåspostens ledare bar rubriken: FÖRRÄDERI.

"Ja, det kan man säga", tänkte polismästaren, när han såg rubriken.

Sorgligt nog lutade emellertid Söderåsposten åt den uppfattningen, att förräderiet begåtts av polismästare

Malmros själv. Den förklarade öppet att därest föregående kvälls lugn kring den Berggrenska fabriken vunnits på de vägar, ryktet förmälde, därest pöbelhjältarnas makalösa fräckhet och deras talesmän med sina pockande krav möjligen lyckats göra polismästaren förhandlingsmjuk, då måste det, först som sist, och i så tydliga ordalag som möjligt sägas, *att ordningens främste representant i Söderås icke är en karl!* Vi vägra dock, slöt tidningen, i det längsta att tro, att polismästaren förnedrat sig ända därhän, att han ingått på förhandlingar om avstående av sina lagenliga effektiva resurser för ordningens upprätthållande. *I så fall vore en riksskandal oundviklig.*

Också denna avisa lät polismästare Malmros långsamt sjunka mot täcket. Och så tog han sig en lång funderare. Han tänkte på den lille trinde, skallige mannen, som skrivit ledaren, med den tuggande cigarrstumpen i vänster hand, pennan i den högra och cigarraskan i en bred grå väg ned längs västen. Ej heller med honom hade han personligen något otalt. De hade ofta träffats mellan skål och vägg och mångfaldiga gånger saluterat varandra med grogglasen. Men redaktör Ahléns motiv föreföllo honom klarare än den socialdemokratiska författaren-ledarskribentens. Ahlén hörde till dessa små feta, med en stor fond av inboende ilska försedda herrar, för vilka pennan får tjänstgöra som ett preventivmedel mot hjärnblödning. Ahlén hade helt enkelt blivit ursinnig, när han under rättats om överenskommelsen. Ådrorna vid tinningarna hade svällt. Kragen hade tryckt. Andhämtningen hade blivit kort. Det hade för honom varit fråga om an-

tingen ett slaganfall eller en av hans bekanta, i vissa högerkretsar högt guterade, "temperamentsfulla" ledare. Och så hade det blivit det senare, rakt ur hjärtat, frisch vom Fass. Över hela hans journalistik, så långt polismästaren kände den, hade det legat något, som i sällsynt hög grad berättigade honom att på sin gravskrift låta inrista orden: Dixi et salvavi animam meam. Ingen hade räddat sin själ så ofta och så temperamentsfullt som han. Men Ahlén var inte endast temperamentsfull: han ägde också den uthålliga och envisa kärlek till ett ämne, som intresserade honom, vilken man numera — bland normala personer — endast påträffar hos vetenskapsmän och landsortsredaktörer. Polismästaren visste vad han hade att vänta: dag efter dag skulle Ahlén återkomma till riksskandalen, vrida och vända den från alla upptänkliga synpunkter, på samma sätt som han vred på sin cigarr. Ahlén hade fått ett ben att gnaga på: ju längre man gnager, ju hungrigare — och ilsknare — blir man.

Han läste återigen genom artikeln. Och han log, när han kom till de feta glosorna om pöbelhjältarnas makalösa fräckhet och deras talesmäns pockande krav. Ahlén borde ha varit närvarande och sett, hur det hela gått till. Skomakarmästare Ohlsson var vid Gud ingen pöbelhjälte utan en helt vanlig godmodig — och i detta speciella fall ej så litet bekymrad — småborgare. Hans pockande krav hade inskränkt sig till att sträcka fram sin snusdosa till polismästaren och erbjuda honom en pris. De hade varken gormat mot varandra som homeriska hjältar eller viskat i varandras öron som konspiratorer. Och allt detta visste Ahlén lika bra som polis-

mästaren själv: han hade känt Ohlsson åtminstone tio år längre än Malmros kunde skryta av och suttit i ett oändligt antal kommittéer med honom...

Polismästaren väcktes av sina funderingar: det ringde i telefon. Han steg upp, gick fram till apparaten.

— Hallå, Malmros.

Men det kom intet svar. Efter en stund lade han luren från sig. Fel nummer! Han krängde på sig badkappan och efter att ha funderat en stund slog han sig ned vid skrivbordet och avfattade en kommuniké till Söderås tidningar. I denna skrivelse påtog han sig helt och hållet ansvaret för det med arbetarkommunen ingångna paktum, som ej framtvings genom hot från någondera av de förhandlande parternas sida utan tillkommit under en längre och synnerligen lugn diskussion om det förhandenvarande läget. Han bad också att i detta sammanhang få framhålla för allmänheten och pressen:

att då överenskommelsen icke innebure att ordningsmakten icke kunde, i händelse den föreslagna vägen ej visade sig framkomlig, använda de maktmedel, som alltjämt stodo till dess förfogande;

samt att, då polismyndigheterna under föregående oroskvällar visat sig i allt fall kunna fullt behärska situationen med till buds stående maktmedel,

så ansåg polismästaren överenskommelsen lämplig, detta desto hellre som, om oroligheterna kunde stillas på den fredliga avvecklingens väg, detta enligt hans mening vore vida att föredraga framför eventualiteten att de allra yttersta maktmedel skulle behöva kväll efter kväll tillgripas.

Han var just i färd med att åter genomläsa denna kommuniké, då det på nytt ringde i telefon. En manlig röst frågade:

— Är det polismästare Malmros jag talar med?

— Ja, det är det!

— Ja, då vill jag bara säga: Fy fan en sån polismästare! Förbannade förrädare! Fege usling! Djävla bolsjevik! Du skulle ha ett gott kok stryk!

Så blev det åter tyst i andra ändan av tråden. Polismästaren lade sakta luren tillbaka, medan han mumlade:

— Seså, nu börjar det!

Och det gjorde det.

Det faller — tyvärr — utanför ramen för denna berättelse, att i detalj skildra den vidare utvecklingen av "upproret i Söderås", som först flera månader senare fick sin definitiva avslutning.

Vad nu själva oroligheterna i grannskapet av fabriksområdet beträffar, upphörde dessa i och med överenskommelsen mellan polismästaren och arbetarkommunen. Polisen skötte vakthållningen i fabriakens omedelbara närhet, medan arbetarnas ordningsmän å sin sida tillsågo, att inga oroselement tillätos samlas eller uppehålla sig på de angränsande gatorna. Under bevakning av en polispatrull kunde de arbetsvilliga närhelst de så önskade avhämta såväl pilsner som andra förnödenheter utan att detta resulterade i några som helst störande uppträden. Däremot blev fabriklär Berggrens privatchaufför en mörk och molnig höstkväll överfallen av några för honom okända individer, då han befann sig på hemväg från källaren Vinstopet och erhöi därvid ett elakartat sår över ena ögat, som för en lång tid försatte honom ur arbetsdugligt skick. En månad senare upprepades ett överfall av liknande slag på tvenne av fabriklär Berggrens arbetsvilliga, som utan poliseskort begivit sig ut i staden. En i fabriklärens tjänst varande husa hade också en afton på hemväg från en biograf antastats av några yngre manliga personer, vilka hotat henne med förförelse, därest hon ej sade upp sin tjänst. En av dem hade till och med tagit henne om livet och

tryckt en kyss på hennes kind, varefter de tre våldsvarkarna vid hennes hjärtskärande rop på polis skrattande avlägsnat sig.

"Upprorets i Söderås" sista — och långvariga — skede skulle i huvudsak kunna karakteriseras som ett papperskrig, dels bestående i ständiga filippiker emellan stadens tidningar, dels i en ström av skrivelser från de olika parterna i fejden till och från länsstyrelsen, socialministern, regeringen, hälsovårdsnämnden, brandsynenämnden, poliskammaren och fabrikör Berggren, alla med ty åtföljande remissor, påkallandet om förnyade undersökningar, inlagor, rapporter, pressintervjuer samt beriktiganden av och repliker på dessa.

Den närmaste anledningen till detta segslitna papperskrig var förnämligast — och i all korthet — följande: Den socialdemokratiska avisans försäkran om att arbetarna ej skulle låta sig nöja med mindre än strejk-brytarnas avförande från staden innebar inga tomma hotelser. Några dagar efter det famösa paktum mellan polismästaren och skomakarmästare Ohlsson väckte nämligen tidningens redaktör i brandsynenämnden, vari han råkade vara medlem, ett förslag om en ansökan till Konungens befallningshavande i och för den Berggrenska fabriken stängning ur eldfaresynpunkt. "Förhållandena vid fabriken", så motiverade han sitt förslag, "ha vid flera tillfällen varit föremål för kritik från brandsynenämnden och denna hemställer nu hos länsstyrelsen om förbud för dess användande som bostadsplats för de arbetsvilliga. Det bör framhållas, att omkring sjuttio man äro kasernerade i andra våningen i trånga och osunda 'logement' och det får på

den grund betraktas som sannolikt att ett flertal av dem skulle brinna inne vid en eldsvåda inom lokalerna. Det eldfarliga arbetsmaterialet förvaras i stora mängder inom fabriken, där endast ett vattenämbar finnes att tillgå. En assurancespruta saknade vid brandsynenämndens sista besök på platsen vatten. I 'logementen', där tobaksrökning är förbjuden, röktes det till och med vid brandsynenämndens besök. Vid besöket styrktes alltså brandsynenämnden ytterligare i sin vid ett föregående tillfälle uttalade åsikt att den allra största eldfara förefinnes och att en stor katastrof är mycket tänkbar, varför nämnden härmed begär förbud för fabriken användande till bostad. Synen anser sig samtidigt ej kunna underlåta påpeka, det ett oerhört snusk var rådande såväl i 'logementen' som på gårdsplanen, ehuru dessa förhållanden ej direkt röra nämnden utan falla under hälsovårdsnämndens administration."

Länsstyrelsen å sin sida remitterade denna hemställan till fabrikör Berggren, som dels i en skrivelse till Konungens befallningshavande, dels i en intervju med porträtt i en huvudstadstidning ("Fabrikör Berggren, frihetens champion i Söderås") gav brandsynenämnden svar på tal. Huvudstadstidningens utsände representant skrev:

"Fabrikör Berggren, som trots alla påfrestningar på nerver och sinne befinner sig i ett ypperligt humör, låter tydligen icke påverka sig av massdemonstrationer och stenbombardemang. Han är en karl, som vet vad han vill och icke viker för pock och hot. Jovialiskt bjuder han tidningens utsände medarbetare en pris snus ur sin stora silverdosa, och ställer sig samtidigt

älskvärt till förfogande för ett uttalande angående brandsynenämndens manöver.

Vid min fabrik, säger herr Berggren, har nu tyvärr i flera månader pågått en elakartad kontrovers. Om denna skall jag emellertid icke nu yttra mig, då det dels skrivits tillräckligt mycket redan om den i hela den svenska pressen och dels därför att jag ju kan anses vara part i målet. Nog sagt: få arbetstvister ha visat sig vara så svårartade som denna. Härtill bidrager nog att arbetsgivaren, det vill säga jag själv, är en självständig och oförskräckt man samt att det bland de strejkande finns personer, som intaga en framskjuten ställning inom arbetarkommunen och stå dess pressorgan nära. I akt och mening att få sympatierna på de strejkandes sida har denna tidning upprepade gånger kommit med sensationella skildringar om tillståndet i fabriken, inom vars område de arbetsvilliga logera.

Det har påståtts — och här småler herr Berggren maliciöst — att eldsvåda utgjorde en allvarlig fara för omgivningen samt att snusk och elände vore rådande i logementsavdelningen. Brandsynemännen, med den av iver och dådlust brinnande redaktören för Söderås socialdemokratiska tidning i spetsen, ha nu som bekant stegrat sin nitälskan om de arbetsvilligas trevnad ända därhän, att nämnden häromdagen anhöll om utfärdandet av förbud mot fabriksbyggnadens användande i nuvarande skick. Som bekant har länsstyrelsen infordrat yttrande av såväl mig som *polismyndigheterna*. De senares, det vill säga polismästarens, svar på länsstyrelsens anmodan tror jag mig kunna gissa mig till utan att besitta de Sherlock Holmesegenskaper, som på

sin tid gjorde honom namnkunnig. Han sitter ju för övrigt själv i hälsovårdsnämnden och tack vare den villighet, med vilken han tycks gå arbetarkommunens ärenden, lär det väl inte dröja så värst länge, förrän han fattar den vink, brandsynenämnden i sin hemställen till länsstyrelsen gett hälsovårdsnämnden och avlägger ett besök på platsen i akt och mening att taga snusket inom lokalerna i ögnamäte. Jag har fördenskull redan inköpt en sådan röd mattasa, som man brukar lägga ut framför hotell vid bröllop och furstliga besök. Men det är inte om polismästare Malmros jag nu skulle tala, ehuru det skulle vara rätt så mycket att säga om honom. Han är nämligen, enligt egen uppgift, humorist och önskar att polisen skall uppträda humoristiskt. Han har för resten på det yttersta av dessa dagar blivit riksbekant tack vare sina humoristiska åtgärder i förbindelse med oroligheterna utanför min fabrik och det skulle inte förvåna mig om hans humoristiska syn på tillvaron på sistone gjort honom till allvarsmänska. Men nog sagt om honom — i detta sammanhang.

Anmärkningsvärt är det i alla fall, att Städernas allmänna brandstodsbolag, som tagit fabriken försäkring, icke funnit anledning till klagomål. Dess inspektör och kamrer ha så sent som för en månad sedan, alltså före oroligheterna, grundligt inspekterat fabrikskomplexet och kommit till den övertygelsen att några farhågor för eldfara ej förelågo. Bolaget har inte haft anledning att höja premierna."

Senare på dagen besökte huvudstadstidningens representant polismästare Malmros för att höra dennes

mening. Polismästaren uppvisade ej den allvarliga uppsyn, fabrikör Berggren utmålade. Han visade sig emellertid betydligt mindre meddelsam än denne. Angående det så kallade paktum ville han icke yttra sig utöver den kommuniké, han för någon tid sedan tillställde pressen. "Men", tillade han — också han med ett leende, ehuru mindre maliciöst och mera roat än fabrikör Berggrens — "egendomligt nog har jag just för en kvart sedan inspekterat fabriken för hälsovårdsnämndens räkning och därvid *inte* funnit någon egentlig anmärkning att framställa ur hälsovårdssynpunkt. Någon röd matta hade emellertid ej varit utlagd." Uppriktigt talat trodde polismästaren ej på dess existens.

I sinom tid — vars längd accentuerades av en aldrig sinande presskampanj — fattade länsstyrelsen sitt ivrigt väntade beslut i anledning av brandsynenämndens hemställan. Länsstyrelsen förbjöd vid vite av ettusen kronor ifrågavarande lokaler att begagnas till sådan fabriksrörelse, som nu där bedrevs eller annan eldfarlig verksamhet.

Över detta beslut klagade fabrikör Berggren hos K. M:t.

Innan K. M:t slutligen fastställde länsstyrelsens beslut om fabriken stängande, hade emellertid något annat inträffat.

Två dagar före julafton väcktes vid ett stadsfullmäktigesammanträde ett förslag, att polisen skulle erhålla i uppdrag att undersöka möjligheten av polismästarebefattningens indragande och förenande med borgmästarebefattningen såsom brukligt varit innan befattningen inrättades. Förslaget motiverades därmed

att denna befattning knappast kunde ge sin innehavare sysselsättning i den utsträckning att den nödvändiggjorde befattningens bibehållande. Förslaget, som endast var avsett att ge polismästaren en tydlig uppfattning om det anseende, han förvärvat sig, lades efter omröstning till handlingarna.

Polismästare Malmros var själv närvarande i fullmäktige, då förslaget framställdes. Enligt tidningsreferaten från sammanträdet hade han ej förändrat en min.

Det var först så småningom, som polismästare Malmros kom till full insikt om vad som verkligen hänt honom, då han en förmiddag i augusti kallade till sig skomakarmästare Ohlsson för att konferera med honom om upproret i Söderås. Och det som hänt honom var helt enkelt ingenting mer och ingenting mindre än att han isolerats. Han blev en ensam man.

Det var väl strängt taget endast ett fåtal medborgare som hatade eller föraktade honom. De flesta inskränkte sig till att betrakta honom som en person, som i det avgörande ögonblicket ej visat sig situationen vuxen. I deras ögon hade han visserligen icke uppträtt som en förrädare mot samhället, som av feghet eller kanske rentav personliga sympatier utlämnat handhavandet av ordningsmakten åt arbetarna, undergrävt känslan av samhällets auktoritet och givit en stark stöt åt polisens prestige. Men han hade icke desto mindre burit sig dumt åt, i varje fall kapitulerat för tidigt och man kände honom ej tillräckligt nära för att helt utesluta misstanken att besinningslösheten eller bristen på eftertanke dikterat hans beslut. Dessa personer resonerade som så, att polismästaren mycket väl kunde vara en angenäm sällskapsbroder och en hygglig karl för övrigt, ehuru det i all hans tillgänglighet alltid legat någonting slutet, någonting noli-me-tangere över hans sällskaplighet. Men någon polismästare att lita på och trygga sig till i farans stund — det var han tydligen i varje

fall inte. Det fanns till slut också en tredje grupp -- ett fåtal liksom den första -- som ansåg att ingenting kunde läggas honom till last utan att han tvärtom på ett övertygande sätt lagt i dagen just den besinningsfullhet, det noga överbäggande av alternativen, som stadens övriga borgerliga invånare fränkände honom. Det hade legat både klokhets, snabbhet och djärvhet i hans beslut. En polismästares uppgift bestod i att fortast möjligt och med de minst brutala metoder återställa och säkerställa ordningen i samhället. Den uppgiften hade han löst på ett sätt, som endast kunde lända honom till heder, och med medel, som till fullo godkänns av länsstyrelsen.

Tyvärren var den grupp av medborgare, som hyste denna åsikt, alltför fåtalig och alltför litet agitatoriskt lagd för att kunna utöva något större inflytande på den allmänna opinionen. Den utgjordes till allra största delen av tillbakadragna och försynta män, som ingen roll spelade i stadens politiska liv: läroverkslärare och läkare. Och härtill kom en annan omständighet: historien vet att berättas om en man i ett mindre svenskt samhälle, som under hela sitt liv gick under benämningen Tjuvpelle av den anledningen att han hette Persson och att en gång ett inbrott förövats i hans bostad. Det hände någonting liknande med polismästare Malmros. Pressen hade beskyllt honom för feghet och förräderi, den hade brännmärkt honom för att ej vara en karl, den hade under månader ständigt idisslat hans paktum med arbetarkommunen med det resultat, att han till sist i allmänna medvetandet kom att framstå som en person, vid vars namn det lät

något, som ej var fullt hederligt. Själva detaljerna i den händelse, under vilken han skulle ha begått en ohederlig handling, föllo så småningom ur minnet. Kvar stod endast, att han under det så kallade upp-
roret i Söderås åt arbetarna överlätit skötseln av ordningens upprätthållande i staden.

Det började omedelbart bli folktomt kring polismästaren. De, som förr stannat och växlat några ord med honom på gatan, nöjde sig med att gå förbi honom med en nick på huvudet och ett brådskande: tjänare. De, som svängt hatten åt honom till hälsning, inskränkte sig till att lyfta på den. Det fanns till och med de, som helt och hållet upphörde att hälsa på honom. Inbjudningarna till middagar och bridgepartier blevo allt tunn såddare. Även de få, som fullt gillade hans handlingssätt, fingo erfaras obehaget av att visa honom sin sympati i form av en middagsbjudning. Hans närvaro skapade alltid en tryckt stämning, föranledde en sänkning i den sällskapliga temperaturen. Förväntansfulla middagsleenden fröso bort, när han gjorde sin entré i salongen: "Se där kommer den fan!" Förtroligheten vid kaffet och konjaken, punschen och groggen inne i herrns rum förstummades i hans närvaro. Man kunde icke tala kommunalpolitik rätt ur hjärtat: man visste aldrig riktigt var man hade den fan. Man kunde, bildligt talat, inte ta av sig i skjortärmarna och knäppa upp västen. Den *toujours* polismästaren, som hittills betraktats som en hygglig karl och ett välkommet inslag i sällskapslivet, hade blivit en glädjedödare. Han förstod det själv. Efter någon tid avslog han också de få inbjudningar, som sympatiserande själar ännu, efter

långa överläggningar mellan värd och värdinna, sände honom.

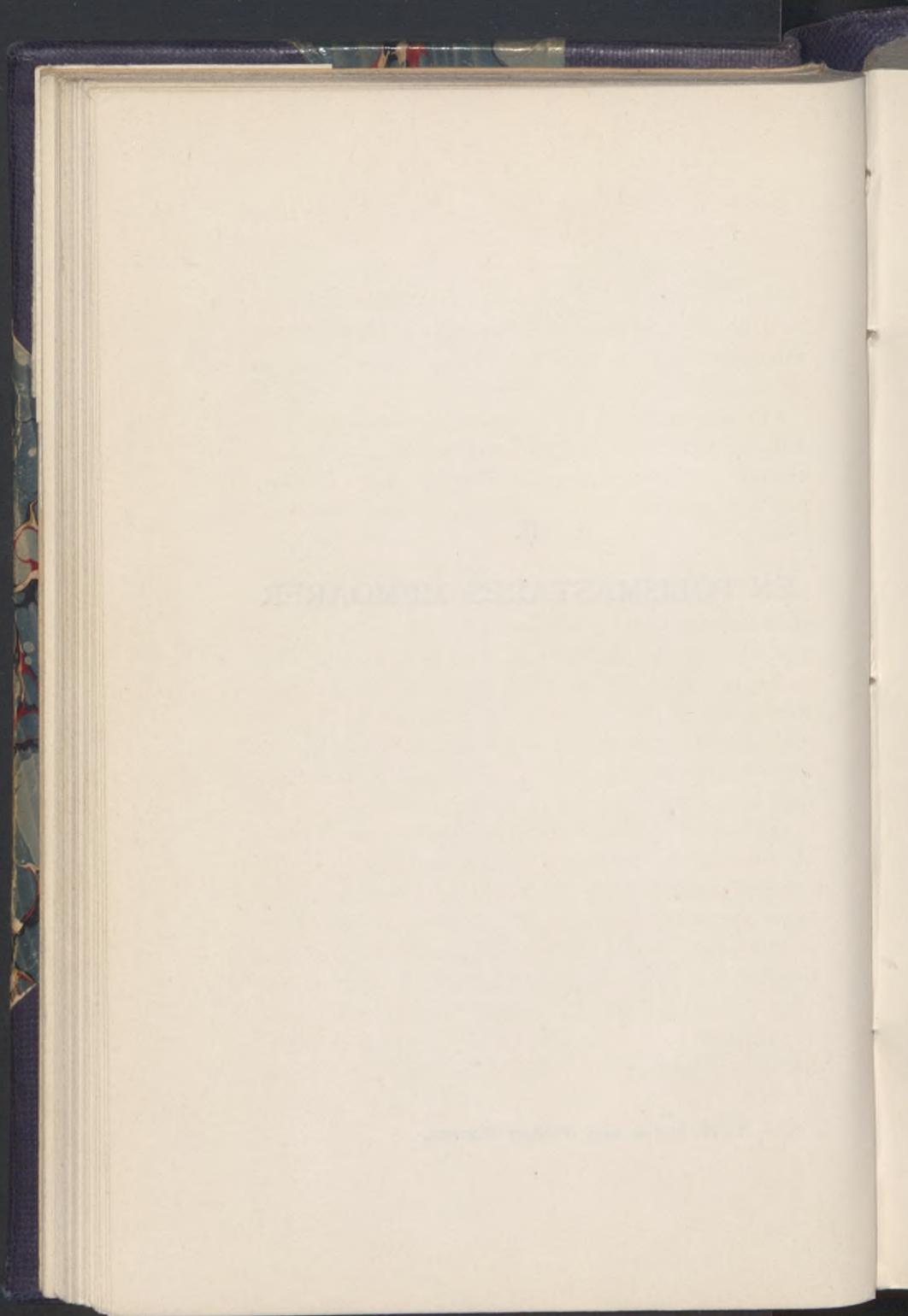
Polismästare Malmros blev en ensam man. Hans enda umgänge utgjordes av den ovannämnde lektor Lucius, som han då och då uppsökte på Stadshotellet. De övriga bildade medborgarna i Söderås ansågo sig — av skäl som vi i det följande skola se — ej heller ha någon anledning att söka befria honom ur isole-
ringen.

The first thing I noticed when I stepped
 out of the car was the smell of
 fresh air. It was a relief after
 being stuck in traffic for hours.
 The sun was shining brightly, and
 the birds were chirping happily.
 I took a deep breath and felt
 a sense of peace wash over me.
 The world seemed so much better
 when I was finally free to go.
 I walked towards the park, and
 the children's laughter filled the air.
 It was a beautiful day, and I
 was so lucky to be here.
 I had been waiting for this moment
 for so long. It felt like a dream.
 I had finally found what I needed.
 The world was perfect, and I was
 exactly where I belonged.

II.

EN POLISMÄSTARES MEMOARER

6. — *Hellström, Carl Heribert Malmros.*

"Mera än att uppgöra sin andliga räkning med användning av allt, vad han lärt i livets och forskningens skola, förmår ingen."

Det har under den sista tiden ofta förefallit mig, som om det i all deras ödmjukhet ändock låg en smula av fiaskots — eller låt oss vara vänliga mot oss själva och säga resignationens — arrogans i dessa Höfdings ord. De ha — åtminstone då *jag* tar dem på läpparna — fått en bismak av tröstande självgodhet. När jag mumlar dem eller tänker dem tyst för mig själv, har jag en känsla som om jag klappade mig själv på axeln och gav mig högsta betyget — inte i kunskaper och fattningsgåva, men i sedlighet och flit. "Du ska inte vara ledsn, min gubbe! Enligt en gammal och vis filosofs levnadslånga erfarenhet har du ingenting mera kunnat uträtta. Du har nått ditt väsens tinnar. Du ska vara nöjd och belåten. Du ska ta det med ro."

Jag har nämligen på den sista tiden börjat så smått att göra upp den andliga räkningen med mig själv. Jag kan inte påstå, att jag drivits till detta bokslut av behovet att nå det högsta, min själ möjligen skulle vara mäktig. Jag kan inte heller skryta med att jag letts därtill av en inre och oemotståndlig drift. Motivet har varit ett helt annat och i grunden rätt så futtigt: nödvändigheten. Och till och med den form av nödvändighet, som kanske är den futtigste av alla: rädslan. Jag är rädd.

Rädd för vad?

Den frågan är svårare att besvara. Det är heller inte utan att jag så här, i min isolering, till slut tvingat mig att använda papper och penna för att söka komma underfund med, just varför jag är rädd och vad jag är rädd för. Proceduren är billigare än att gå till en läkare och låta honom rota i ens andliga inkråm. Den har kanske också lika stora utsikter att leda till hälsa. I varje fall har jag, medan jag sitter så här vid skrivbordet, funnit den stora terapeutiska nyttan i Luthers recept: att utdriva djävulen med bläckhornet. Bläck och penna är i ett fall som mitt en sällsam och underbar medicin. De äga morfinets alla goda egenskaper utan dess nackdelar. Man blir fri från de akuta smärtorna utan att förslöas.

Det enda jag vet är detta: mitt öde har stelnat. Utan att jag i någon nämnvärd mån kunnat inrubicera mig själv bland arrivisternas skara, hade mina mannaår ända till för något år sedan burits av någonting bestämt och enhetligt: arbetet på någonting i yttre mening bättre, fördelaktigare. Inför utsikten — eller hoppet — om detta bättre, fördelaktigare fick den dagliga existensens bekymmer och sorger den övergående krämpans natur. Ingenting var ännu definitivt. Livet tycktes ännu bjuda på möjligheter. Framtiden hade ännu över sig någonting av de bästa mannaårens spänstighet. Det var ännu ett gott stycke till slutet. Och på den biten kunde åtskilligt hända. Ovissheten inför framtiden är ungdomens förbannelse. För den står den som en ogenomtränglig och förvirrande dimma. För oss, i medelåldern, är den livets charm, våra dagars sol och våra natters stjärnehimmel, ett tecken på att vi, trots allt, ännu äro unga.

Det är inte längre så nu. Mitt liv är i yttre mening slut. Här, det vill säga i Söderås, står jag och kan inte annat. Gud hjälpe mig! Amen! Jag skulle bokstavligen kunna säga: *Hinc stamus in stercore.*

Jag har ibland en känsla som om jag under decennier banat mig fram längs en slingrande och mödosam stig och plötsligen fann att jag slutligen hamnat framför en avgrund. Jag stirrar ner i dess kuslighet. Jag vänder mig om i tanke att gå tillbaka för att söka mig fram

i en annan riktning. Men stigen som jag själv banat är försvunnen. Den är som borttrollad, igenvuxen som ett ogenomträngligt vildsnår. Det finns ingen väg tillbaka, ingen ny riktning att slå in på.

Och jag är rädd, fylld av ångesten inför det stelnande ödet.

Ångesten är en av mina allra tidigaste barndomsbekanta.

Då jag kom till världen, anställde mina föräldrar en gammal och beprövad barnpiga. Hon var född år 1811. Vid den tid, då hon började ta hand om mig, hade hennes ögon redan börjat rinna och det droppade från hennes näsa. Men hon var gammal inte endast till åren. Hon var oändligt mycket äldre till sinnet. Det hjälpte ej, hur ofta hon gick i kyrkan eller hur enträget hon bad Gud om bistånd i alla faror och levnadsbehov: hon hade ursprungligen kommit från de djupa skogarna uppe mot den småländska gränsen och hennes föreställningsvärld daterade sig från en tid, långt före den, då det satt en ärkebiskop i Lund. Karna var hedning.

Strängt taget var hon väl soldyrkare. De timmar på dagen, under vilka den vandrade, synlig eller dold av moln, på himmelens fäste, kände hon sig lugn och trygg. Men med skymningen upphörde dess makt. Då kröp ondskan fram i otaliga och skrämmande gestalter. Allt det som under solens trollmakt hållit sig dolt i sina gömslen vågade sig nu fram. Till en början försiktigt och trevande. Men allt som mörkret där utanför tätnade fick hela naturen ett nytt och hotande liv. Träd och gräs och stenar, väggar och golvtilljor och möbler blevo besjälade. Likt nattdjur kommo de onda makterna smygande. De prasslade i gräset, de kröpo längs grenarna så att det knakade i dem, de åto sig genom

väggarna så att det knäppte och knaprade i dem, de satte sig i stolar och soffor, så att det suckade i stoppningen.

Det var tomtar och troll och vättar och pysslingar, som började ställa allt till rätta, till dess gamle Skam själv, han med hornen och bockfoten, Ondskans Förste, skulle uppenbara sig på tolvslaget och under en hel timme regera världen. Det var då de svåraste olyckorna hände och de grövsta brotten begingos. Därför hade också Gud befallt att man skulle gå och lägga sig senast klockan elva, så att man sov den rättfärdiges sömn, då Skam tog till spiran.

Hon hade med egna ögon sett inte bara vättar och troll och tomtar så ofta och på så nära håll att hon kunde beskriva deras utseende och deras levnadsvanor in i minsta detalj. Skam själv hade hon aldrig sett, därför att hon alltid legat vid den tid, då han uppenbarade sig. Men hennes far hade mött honom en natt, då han körde på en väg genom skogen. Det var vintern år 1789. Hästen hade blivit så rädd att den satte av i sken och det var nära att hennes far hade fallit av vagnen och slagit ihjäl sig.

Klockan tolv på natten var också den timme, då alla spöken komma fram, människor, som mördats och nu lågo i osignad jord och självmördare stego upp ur sina gravar; spelare och horkarlar och de som suttit i fängelse och som Gud inte tillstodde den eviga och trygga vilan kommo också till. Spelarna sutto på gravkullarna och delade ut korten med sina benrangelsfingrar, horkarlarna irrade omkring bland gravarna på jakt efter kvinnoskelett, de som suttit i fängelse eller

som fört ett i annat avseende ogudaktigt liv sökte under vilda åtbörder upprepa sina brott och illgärningar.

— Vad han gör, sade hon till mig, så akta sig för kyrkogårdar mellan tolv och ett på natten.

Och det lovade jag.

Men mot vättar och troll och mot gamle Skam själv fanns det ingen annan hjälp än Fader vår och Vålsignelsen. De bönerna måste man lära sig när man var så liten som möjligt, ty dem kunde ondskan inte uthärda.

— — —

Jag älskade henne. Jag älskade framför allt hennes sagor. De tjusade mig och fyllde mig med ångest, tjusade mig om dagen och fyllde mig med namnlös skräck om natten. Och för att hålla detta av skrämmande andar och benrangelsmänskor vimlande mörker på avstånd lärde jag mig på ett synnerligen tidigt stadium både Fader vår och Herrens vålsignelse. De flöto från mina läppar som ett rinnande vatten.

Tyvärr kunde jag inte använda mig av dem, när jag som bäst behövde dem. Det hände ibland att jag vaknade om natten och fann allt dött omkring mig. Barnpigan hade gått hem till sig. Det var ett av villkoren, då hon tog tjänst hos mina föräldrar: att hon skulle få gå hem till sitt eget lilla rum klockan nio om kvällarna, utom då det var kalas. Jag låg och lyssnade några ögonblick i mörkret. Det knaprade i väggarna. Det rörde sig under golvtilljorna. Det var i själva verket råttorna. Ty rådhuset, i vilket min far i sin egenskap av stadsfiskal hade fri bostad, var flera hundra år

gammalt. Eller också var det en drucken man, som tagits av polisen och nu låg och skrek och sparkade nere i finkan.

Det var nu jag skulle ha läst mina böner. Men jag kunde inte. Jag var lamslagen av skräck. Strupen var som sammansnörd. Jag öppnade munnen och försökte skrika. Men det tycktes mig evigheter, innan jag kunde få fram ett enda ljud. Allt närmare kommo trollen och pysslingarna. Gamle Skam själv var redan nere i källaren, där han svor och förbannade och sparkade över att inte allting var i ordning, nu när han skulle komma och hämta mig. Mördaren, som under några dygn för många år sedan suttit nere i kurrån, innan han fördes till cellfängelset, där han halshöggs, försökte komma upp genom golvet för att hugga mig i huvudet med sin yxa, precis som han gjort med sin hustru. Jag hörde, hur han bände i golvtiljorna.

Jag ropade ut i mörkret utan att få svar. Min strupe var som sammansnörd. Jag kunde inte röra en lem. Men i tankarna jagade jag fram i rymden genom ändlösa sekunder i stigande och namnlös skräck. Till dess slutligen min mor vaknade. Som en vit och skinande ängel kom hon in till mig i sitt långa vita nattlinne med ett ljus i handen: Så, min pojke, var inte rädd, mor är ju hos dig.

Och så blev allt åter tryggt, så sällsamt stilla och nära. En trygghet så stor, så underbar som den, då den skinande vita ängeln närmade sig min bädd har jag aldrig senare känt.

Det tog något år, innan min mor kom underfund med

de hedniska föreställningar, i vilka jag uppfostrades. Barnpigan förbjöds att berätta sina sagor. Men på mina enträgna böner bröt hon sitt löfte. Likt förföljda hedningar fortsatte hon och jag att i hemlighet dyrka våra första förfäders gudar.

Det tog mig mycket lång tid, innan jag hann vänja mig vid mörkret. Till slut var det skamkänslan och stoltheten, som stålsatte mig. Jag var äldst bland syskonen. De visade sig vara modigare än jag och upptäckte så småningom min svaghet. De påpekade den för min far, som satte mig på prov. Jämt och samt om kvällarna skickade han mig genom salongen för att hämta någonting i sängkammaren. Salongen var inte stor, men den låg i mörker och var oeldad. Den var, som salonger på den tiden skulle vara, belamrad med möbler i vardagslag överdragna med vita, spöklika överkast. Det fanns också, nära dörren till sängkammaren, på en hög svart piedestal, en Thorvaldsens Kristus. Jag hatade den. Och en kväll slog jag omkull den, då jag skulle skynda mig att öppna dörren.

Så småningom vande jag mig vid mörkret. Men ångesten satt kvar. Skillnaden var endast den, att den ångest jag under de följande åren fick göra en allt intimare bekantskap med, sökte sig nya vägar. Den sprang ej längre ur den lille hedningens skräckfyllda känsla av sin egen litenhet och hjälplöshet inför allt det fördolda och hemlighetsfulla. Den visade sig i stället till en början som den lille samhällsmedlemmens rädsla för straffet. Men från rottingen åt den sig via stjärten upp i samvetet. Och där blev den sittande — för alltid. Mitt samvete blev ett dåligt samvete och min ångest en kronisk strykrädsla inför tillvaron.

Jag var förmodligen ett egensinnigt och olydigt barn. På olydnaden följde straff. Frukten för straff födde lögn och förställning. Uppdagandet av lögnen resulterade i en ännu strängare bestraffning och denna i sin ordning i en ännu mera uppdriven förmåga av förställning och lögn. Det lilla jag kunde äga av fantasi fick alltmera en bestämd inriktning: den smiddes till ett allt lätthanterligare vapen i livskampen, sådan den då tedde sig för mig: förmågan att "klara sig".

Jag kunde inte undgå att både kroppsligen och andligen känna, hur mina föräldrar och syskon föraktade mig för min lögnaktighet och förställningskonst. Jag föraktade mig själv. Och jag led. Det kändes som om jag gått med en ständigt molande tandvärk i bröstet: det onda samvetet. Men vad var att göra åt den saken? Det fanns en utväg: att bli ärlig! Men att vara ärlig var liktydigt med att bli god. Och att vara god var i sin ordning liktydigt med att avsäga sig alla de glädjeämnen, som livet skänkte. Godheten var identisk med en rent negativ form av tillvaro. Godheten var förbud.

— Mitt kära barn, vad skall det bli av dig till sist? frågade ibland min mor.

Vad det skulle bli av mig visste jag inte. Men jag visste vad jag skulle bli: lättmatros. Så fort jag konfirmerats skulle jag rymma till sjöss. Det beslutet hade jag fattat redan vid tio års ålder, sedan jag fått höra att en pojke i femte klassen på detta sätt räddat sig undan en olidlig tillvaro. Beslutet hade vuxit sig ännu starkare sedan jag i Frithiofs saga läst versraderna: Havet är gott, det skall du ej klandra. Glädje och frihet på havet bo. Det hade sagts av en stor skald, som dess-

utom var biskop. Glädje och frihet! Det var just vad jag sökte. Glädje i stället för dåligt samvete. Frihet i stället för förbud. Det gällde bara att härda ut de år som voro kvar. Till dess man tidigt, en sommarmorgon medan till och med pigan sov, kunde smyga sig ner till hamnen intill det ställe där vi bodde om somrarna och ge sig av. Sedan, när man väl vunnit glädjen och friheten, skulle ett osant ord aldrig mera gå över ens läppar. Ty en lögnaktig lättmatros föreföll mig på den tiden som en *contradictio in adjecto*.

Som son till stadsfiskalen i min fädernestad kom jag vid tretton års ålder att åtnjuta ett oberättigat anseende bland slagskämparna i skolan. På grund av en fullständigt oriktig uppfattning om förhållandena i ett ordnat samhälle ansågo de sig nämligen kunna draga nytta av mitt sällskap, förutsatt att jag kunde förmås att deltaga i deras förehavanden. Dessa bestodo mestadels i att begå ofog inne på gården, stjäla frukt i trädgårdarna, släcka gaslågorna i järnvägsstationens första klass väntsal eller tillägna sig morötter och kålhuvuden i stadens utkanter för att på så sätt livnära de kaniner, som de hade inhysta i ett gammalt övergivet stall. I dessa företag inbjöds jag att deltaga som ett slags maskot, vilken i värsta fall kunde lämnas kvar på valplatsen som ett byte åt vredgade hus- och trädgårdsägare eller skjutas fram som en sköld mot en eventuellt anryckande poliskonstapel.

Inbjudningen smickrade mig, så mycket mera som man fördolde meningen med den roll, jag utsetts att spela. (Jag var ett eller annat år yngre än den yngste kämpen i laget. Jag hade hittills heller inte skurit några nämnvärda lagrar på denna speciella äras fält.) Dessutom: sysselsättningen tilltalade mig rent teoretiskt. Den borde enligt min uträkning vara en idealisk skola för utbildandet av alla de egenskaper, en lättmatros borde äga: mod, snabbhet, rådighet, uppfinningsrike-

dom och situationsbedömning. Och däri tog jag inte heller fel. Det nya tidsfördriv, i vilket jag anmodats deltaga, visade sig vidare redan från början bjuda på en spänning och en omväxling, som förmådde att fullständigt fylla ens själ utan att lämna rum för en tanke på läxorna, hemmet, tiden och det dåliga samvetet. Det var som allt detta trollats bort, som om man levat i direkt och omedelbart förhållande till det ständigt skiftande livet självt, känt dess stora vidunderliga hjärta bulta inne i ens egen bröstorg. Det fanns ögonblick, då det kändes så som foxterriern måste känna det, då den jagar en katt, eller råttan, då den i sista sekunden räddar sig in i sitt hål.

Efter någon termin upptogs jag, på egen begäran och efter att ha skurit mig med en pennkniv i handen för att visa min likgiltighet för smärtan, i denna slagskämpeordens högsta grad: jag fick deltaga i striderna mot yngre lärpojkar och beväpnades ur sällskapets arsenal med en blydag.

En ur händelsesynpunkt synnerligen torftig lördags-eftermiddag i mitten av november — jag var då fjorton och ett halvt år gammal — befunno sig några av ovan nämnda ordensbröder vid gathörnet utanför J. A. Carlssons konditori. Eftermiddagen hade, som sagt, varit föga givande. Frukträden voro för länge sedan lika plockade som en utkastad julgran, kålhuvuden och morötter upptagna och kaninerna bortschackrade för säsongen. Isen hade ännu inte lagt sig. Diskussionen om vad som borde företagas bjöd inte heller på några lockande uppslag. Det låg en stämning av leda och gryende grälsjuka över kämparna, då plötsligen någon-

ting hände, någonting som vi under veckor drömt om som en nåd från himlen.

Om hörnet från närmaste tvärgata kom en målarlärning från Trobergs måleriverkstad. Han balanserade en färgpyts på huvudet och visslade en slagdänga så högt och så gällt som endast en målarlärning kan vissla. Det var också hans vissling som gjorde att vi upptäckte honom på så pass långt håll.

Denne yngling hade under en längre tid varit en av våra mest fruktade motståndare, lömsk, påpasslig, oförvägen och stark, ett veritabelt plågoris. Och nu hade vi honom fast. Vi voro fyra man högt. Han däremot ensam och med en färgpyts på huvudet.

Vår glädje vid åsynen av honom blev så stor, att vi en stund stodo alldeles stumma, med andan i halsgropen. Sekunden efter hade vi, enligt en traditionsöverlämnad, minutiöst inövad manöver, tryckt oss i en rad längs husväggen för att göra oss så osynliga som möjligt. Vi voro ännu tveksamma om hur denna sällsynt lyckliga situation borde lämpligast utnyttjas, gastkramas på alla sina möjligheter. Efter en kort rådpägning försvunno vi in på konditoriet. Vi hade inga pengar att köpa bakelser eller karameller för. Men våra föräldrar åtnjöto allmän aktning i staden. Vi kunde därför räkna på att ej bli utkörda medsamma. I värsta fall — det vill säga om konditorn eller hans fru befann sig bakom disken — kunde vi säga, att vi endast lånat hus några ögonblick, medan en stor stark buse, som var vår fiende, passerade förbi.

Vårt anseende var inte lika gott som våra föräldrars och vårt inträde i lokalen väckte ingen entusiasm hos

fröken bakom disken. Vi voro emellertid tillräckligt ofinkänsliga för att ej taga några intryck av hennes uppmaningar att fortast möjligt lämna butiken, då det visade sig att vi ingenting önskade köpa. Vi höllo oss i spänd väntan vid dörren, med ryggen mot bakelserna, medan vi närmare diskuterade taktiken.

Och nu var han här, målarlärlingen. Inom bråkdelen av en sekund hade vi ryckt upp dörren. Utan att ge oss tid att stänga den bakom oss störtade vi ut på gatan och ställde upp oss i en rad längs väggen. Målarlärlingen stannade. Han gjorde det så hastigt att en del av innehållet i pytsen skvalpade över och en rännil av rödfärg sköljde över hans ansikte. Vi sade ingenting. Vi stodo alldeles stilla, med glädjestrålände ögon spända i hans. Också han blev stående orörlig en stund. Varför han ej ställde pytsen från sig och antingen engagerade batalj eller sprang sin väg har ofta senare förundrat mig. Kanske han hade bråttom. Kanske han ansåg sig säker här på gatan mitt inne i staden. Det är också möjligt att överraskningen förtog honom sinnens närvaron. Han stod alldeles stilla några ögonblick, med munnen ännu spetsad efter den plötsligt avbrutna visslingen och ögonen allt större och skräckslagnare. Ej heller han yttrade ett ord. Så gick han sakta förbi oss. Han vred en smula på huvudet som om han varit stel i nacken, då han passerade, för att så länge som möjligt kunna iakttaga oss och gissa sig till vår taktik . . .

Nu var ögonblicket inne. Alla fyra följde vi honom, hack i häl, medan vi viskade de förfärligaste hotelser i hans öron: "Nu, målardjäväl, *nu, nu, nu* . . ."

Han raskade på så gott han kunde. Färgen skvätte

över hans axlar och hettan från våra svordomar och hotelser svedde hans öronlappar. Vi hade antagit, att därest han inte satte pytsen från sig han skulle försvinna in i närmaste portgång, dit det ännu var ett gott stycke. Där skulle vi inringa honom och tacka för sist.

Vi hade emellertid inte räknat med en som det sedan visade sig mycket viktig faktor: herr Valentins konkursauktion.

— — —

Denna konkursauktion var i sig själv en synnerligen sorglig historia.

Herr Valentin hade under flera år varit första man i Borells manufaktur- och kortvaruaffär, den största och förnämsta i staden. Herr Valentin ansågs — och ansåg också sig själv — vara oumbärlig i det borellska etablissemanget. Intet butiksbiträde i staden hade en sådan hand med kunderna som han. Ingen klädde sig så elegant som han. Ingen kunde le hans charmörleende. Ingen kunde klättra i stegarna med sådan grace som han. Ingen kunde smeka ett tyg och få det att lysa och glänsa i solen eller gasbelysningen som han. Alla erkände det. Han visste det själv.

Och så blev han högfärdsgalen.

En dag gick han in till gubben Borell på kontoret och framställde en hövlig anmodan att bli upptagen som kompanjon. Gubben Borell, som också var välklädd, fastän på ett mindre påfallande och solidare sätt än herr Valentin, tog pincenén från näsryggen och såg på honom:

— Jaså, Valentin tänker bli min kompanjon?

— Ja, svarade herr Valentin, jag har varit i grosshandlaren affär nu i sjutton år, så gott som hela min konditionstid utom de åren jag var i Malmö och Köpenhamn för att skaffa mig vidare vyer. Jag tänkte också, att nu när grosshandlaren blitt vice ordförande i stadsfullmäktige och vid grosshandlaren ålder . . . så tänkte jag kanske att grosshandlaren vid sina år behövde lite mera frihet från affären . . .

— Jaså, svarade grosshandlare Borell, Valentin anser att jag blitt gammal. Det kan nog hända. Kanske Valentin också har hört att jag varit hos doktorn för mitt hjärta. Men så djävlar anamma — och här slog herr Borell näven i pulpeten — så gammal är jag inte och så dåligt är inte mitt hjärta att jag inte kan köra lymlar på porten. Ut drummel! Ut Valentin!

Herr Valentin gick. För sina sparade slantar och med hjälp av varuväxlar och förlagsmän satte han några månader senare upp egen manufaktur- och kortvaruaffär vid Drottninggatan. Den skulle bli det sista skriket i fråga om varor, inredning, skyltning och belysning. Herr Valentin for själv till Köpenhamn, där han stannade sju veckor för att skaffa sig förbindelser och ännu vidare vyer. Han återkom med ett begynnande helskägg.

Samtidigt med affärens öppnande började herr Valentin föra ett högt liv. Han syntes äta sexa ute på stadens restauranger. Han drack champagne med handelsresanden. Han till och med friade — förgäves — iförd hög hatt och bonjour till grosshandlare Lundgrens yngsta dotter. Han uppträdde med andra ord som en stigande stjärna, en herre av konsekvens, med

kråsnål i halsduken och ett ljusst och lent Henri quatre-skägg.

Herr Valentins saga blev kort. Av en eller annan anledning bar sig inte affären. De första veckorna var omsättningen ganska god. Man var nyfiken. Men sedan tunnade kunderna av. Herr Valentin som affärsinnehavare var av oförklarliga anledningar inte samma succé som herr Valentin som första man.

Kanske var det ångesten inför den oundvikliga katastrofen, som gjorde honom så påträngande, efterhängsen och kundsvulten, att han förlorade sitt grepp om kvinnorna. Hans bedåriska leende blev sliskigt, hans tjusiga blick var som sirap, medan han vig och graciös som en apa klättrade i stegarna och tog ned den ena tygpacken efter den andra för att visa, smeka och beprisa. I hans röst smög det sig in någonting av bettleri, då han följde kunderna till dörren och öppnade den under en svada av frestelser: "Får jag inte lov att visa ännu ett... vi har det allra charmantaste... kanske det allra nyaste som jag fick hem från Köpenhamn i går... Jag ska sälja det så gott som till underpris... Jaså, inte det... inte det... Jag beklagar..." Och så, med en sista kammarherrebugning: "*Mycket välkommen igen...*"

Man kom inte igen. Man var lycklig över att ha räddat sig ut på gatan. Min mor förklarade att man kände sig klibbig flera dagar efteråt, som en fluga som lyckats krypa upp ur en honungsburk.

Redan efter nio månader, vid tredje omsättningen av varuväxlarna, nödgades herr Valentin slå igen butiken. Det blev konkurs. Lagret såldes på konkursauktion,

som varade i dagarna tre. Och just denna eftermiddag, då jag och mina ordensbröder hetsade den förskrämda målarlärningen framför oss, var det den sista dagen. Det fanns inte mycket kvar på hyllorna. Publiken hade reducerats till ett dussin kvinnor av enklare samhällsställning och blygsam börs. Den trots de två föregående dagarnas strapatser ännu humoristiske och slagfärdige auktionsförrättaren stod bakom disken med klubban i hand, svängde den som en trollstav som om han med dessa manipulationer hoppades kunna öka spekulanternas köpkraft. Bredvid honom befann sig herr Valentin, utan kråsnål men ännu försedd med Henri quatreskäg. Herr Valentin hade alltid varit blek och finhyllt. Men i dag var hans ansikte vitt som lärft. Hans leende var ej försvunnet, men det var som om det klätt sig i sorg — ett charmörleende i krusflor.

Då den av oss förföljde målarlärningen kommit till herr Valentins Manufakturaffär och korta varor stannade han så häftigt, att vi voro nära att slå omkull honom. Ögonblicket efter hade han tömt återstoden av pytsen över oss, kastat den från sig på gatan och räddat sig in i konkursauktionen, där han med rätta ansåg sig på samma gång oåtkomlig och outkörbar.

Manövern var lika blixtsnabbt uttänkt som skickligt utförd. Det låg över den något av det jagade djurets genialitet. Den väckte vår motsträviga beundran, medan vi så gott vi kunde sökte torka rödfärgen från ansikte och kläder. Men huvudsaken i situationen, sådan den så oväntat utvecklats, var dock denna: målarlärningen befann sig ännu i våra klor. Förr eller senare *måste* han komma ut. De tomma hyllorna tydde på att

det inte kunde räcka så länge till dess. Under tiden hade vi rikligt tillfälle att ytterligare brodera ut vår plan och samtidigt njuta av hans åsyn, där han stod inne bland käringarna med rödfärg i ansiktet och på kläderna, då och då kastande en allt ängsligare blick ut mot oss, allteftersom tiden skred och hans egen belägenhet blev ohållbarare.

Vi fingo emellertid vänta längre än vi från början hoppats. Avslutningen på äventyret blev inte heller det vi i lysande färger utmålat i vår fantasi. Efter halvan timme kom målarmästare Troberg i egen hög person med stora steg trottoaren framåt i riktning mot tvärgatan, där hans verkstad låg. Han var iförd arbetsblus. Han såg mycket förgrymmad ut och var tydligen på jakt efter sin försvunne lärling. Av en händelse kom han att kasta en blick in i herr Valentins konkursauktion, då han gick förbi, fick syn på målarpojken, tvärstannade, utslungade en hotfull svordom och gick in i butiken utan att stänga dörren efter sig.

— Vad i helvete gör du här, förbannade fähund, ropade han. Här har jag stått och väntat på dig i timmar. Och du roar dig med att hänga på konkursauktion. Vad fan tänker du köpa här? Fruntimmerskalsonger? Va?

Auktionen avbröts genom hans abrupta entré och högröstade uppträdande. Auktionsförrättaren eggade hans vrede med några väl valda humoristiska anmärkningar. Men utan ett ord till svar, utan att be herr Valentin om ursäkt för sitt störande beteende, fick han lärlingen i ett stadigt grepp om nacken, hävde ut honom

på gatan och gav honom en spark i stjärten i riktning mot verkstaden.

— Ursäkta, herr Troberg, sade en av ordensbröderna, men han har glömt pytsen.

Vi hade ställt undan den mot väggen och pekade på den. Målarmästare Troberg tog upp den, konstaterade att den var tom, och under en trumeld av eder följde han sin lärling, som redan hunnit smita om hörnet in på tvärgatan, där verkstaden låg.

Men under den tid vi stodo och vaktade vårt byte, hade någonting hänt mig, någonting som aldrig hänt mig förr och som jag inte heller kan förklara. Jag hade blivit sorgsen på ett sätt som aldrig tidigare.

Saken var i korthet den att jag under vår långa väntan började intressera mig för herr Valentin, förmodligen beroende på ett slappnande intresse för målarlärningen.

Herr Valentin var mig naturligtvis inte okänd. I likhet med allt annat mankön i staden ansåg jag honom för en synnerligen löjlig och föraktlig figur, en veritabel sprätt, och mer än en gång hade jag i likhet med många andra pojkar, när lyckliga omständigheter så tillläto, slungat efter honom den vers, en poet i staden diktat om honom:

Valentin är ingen karl,
fast han ofta bliver far.

Denna vers hänsyftade på ett sorgligt rykte, som var i svang om herr Valentin som kvinnoförörare, ett påstående, vars överensstämmelse med verkliga förhållandet jag emellertid kan varken intyga eller bestrida.

Herr Valentins korta storhetstid, hans snabba fall och hans slutliga öde voro mig också bekanta. Jag hade vid åtskilliga tillfällen hört mina föräldrar tala om honom och dessutom under en av de sista dagarna hört min far yttra att han förtjänade sitt öde. Detta var också, i betraktande av hans löjlighet och sprättighet, min egen uppfattning.

Men nu, medan jag stod och beskådade honom, började jag plötsligen tycka synd om honom. Jag kan inte förklara anledningen. Jag hade hitintills, mig veterligen, aldrig tyckt synd om någon mänska, knapast ens om min mor, då hon fällde bittra tårar för min dåliga karaktärs skull. De hade visserligen varit obehagliga att åse. Men framför allt hade de förefallit mig ytterst onödiga. En instinkt tycktes säga mig, att vad livet än var eller kunde bli, någonting att gråta över borde det i alla händelser inte vara. Möjligen för en kvinna. Men inte för en karl.

Jag stannade kvar utanför butiken, sedan uppträdet mellan målarmästare Troberg och hans lärpojke avvecklats och mina ordensbröder gått sina skilda vägar till hem och aga. Ty det hade blivit sent. Men jag blev stående ensam kvar och stirrade på herr Valentin. Jag följde varje uttryck i hans ansikte, varje gest. Han fängslade mig. Han trollband mig. Jag stannade kvar, glömsk av tid och följder, ända till dess den sista tygbiten hade gått under klubban, den sista käringen lämnat butiken och auktionsförrättaren och hans biträde försvunnit med sina papper i en svart portfölj.

Herr Valentin var nu ensam. Han såg sig omkring i den nakna, ödsliga butiken, på de tomma hyllorna,

på allt det som varit och nu var borta. Han klättrade upp på disken och släckte de båda förgyllda och rikt ornamenterade gaskronorna, som för endast några månader sedan betecknat det sista skriket i belysningskonst. Nu låg butiken i mörker. Endast lyktan tvärs över gatan kastade ett svagt ljus in i dess ena hörn. Herr Valentin blev stående en stund. Så strök han eld på en tändsticka och lyste sig ut bakvägen . . .

Jag stannade kvar en lång stund sedan han försvunnit. Jag kände det som om jag plötsligen avunnit livet en ny sida, som om mänskorna utökats med en ny dimension. Jag tyckte synd om herr Valentin. Han var visserligen löjlig och föraktlig. Han förtjänade utan tvivel sitt öde. Men jag tyckte ändå synd om honom. Varför kunde jag inte förklara.

Jag har aldrig återsett herr Valentin. Jag har ingen aning om vart han tog vägen eller hur det sedan gick honom. Jag vet endast att dittills ingen mänska haft ett så stort inflytande på mig som han. Herr Valentin grundlade hos mig en syn på mänskorna.

Den i viss mån förfelade jakten på målarlärlingen kom att för mig medföra betydande följder också i annat avseende.

Troberg avskedade målarlärlingen. Målarlärlingens fader gick i sin ordning till elementarskolans rektor. Det blev långvariga förhör. En hel del hittills fördolda synder kommo därvid i dagen, bland annat användandet av blydaggar. Det hela slutade med rektorsaga inför klassen samt C i sedebetyg.

Det var under sådana förhållanden som mina föräldrar beslöto att jag skulle konfirmeras redan följande vårtermin, ett år tidigare än man från början tänkt sig. Min far ansåg mig redan tillspillogiven. Min mor var en djupt religiös natur, utan bigotteri. Hennes uppfattning om konfirmationen var den, att den ej borde ske, förrän en pojke nått den brytningsålder, under vilken hans sinne uppmjukas och mottagligheten för känslövarlden är större än under de fruktansvärda slyngelåren. Men inför de ovederläggliga bevisen på förvildning, jag under de sista åren ådagalagt, insåg hon nödvändigheten av att smida, innan järnet fullständigt kallnat.

Och så bestämdes det.

Jag hade svårt att dölja min glädje. Nu skulle jag kunna rymma till sjöss ett helt år tidigare än jag hittills hoppats: redan nästa sommar. Händelserna började äntligen forma sig på ett sätt, som tydde på att

den försynens skickelse, om vilken min mor ofta talade, verkligen existerade och var i full verksamhet för att ordna det på bästa sätt för mig. Det fanns tydligen ett hemlighetsfullt sammanhang i tingen och händelserna, inte bara i den form man hittills gjort bekantskap därmed, det vill säga i den mening att aga följde på förseelser. Det fanns också ett annat och djupare sammanhang, ett sammanhang på längre sikt och i det fördolda, någonting som i en verkligt slående grad påminde om försynens skickelse, sådan den utlades i hemmet.

Upptäckten var överraskande. Men den var inte enbart glädjande. Tvärtom: den skrämde.

Ty min instinkt sade mig, att om det fanns en försyn, ett hemlighetsfullt sammanhang i *ett* fall, måste det finnas också i alla andra. I mitt speciella fall hade sammanhanget visat sig vara lyckligt; det hade tjänat mina hemligaste syften. Utan att själv vara medveten därom, hade jag genom mitt dåliga uppförande oförtutet arbetat på just det mål, som jag innerst åsyftat; att kunna rymma till sjöss. Men min mor — och i ännu högre grad min far — hade genom olika uttrycksmedel framhållit för mig vad som väntade i en framtid: förfall, fattigdom och elände. Min kristendoms-lärare hade en gång, då jag fnittrade till under hans utläggning av det sjätte budet, lyft mig i hårtestarna vid öronen och rentut förklarat, att jag skulle komma att hamna inom fängelsets murar.

Fanns det ett dolt sammanhang också i denna riktning? Med andra ord: skulle jag först bli lättmatros och sedan förfallen, fattig och eländig?

Jag hade också den terminen — jag gick i femte klassen — börjat läsa fysik. Och nu fingo plötsligen några ord, läraren uttalat den första lektionen angående fysikens väsen, en alldeles särskild innebörd. Han hade sagt: "Pöjkar, I ska komma ihåg att i naturen följer alltid verkan på orsak. Det ä det första budet i vetenskapens katekes. Ingen verkan utan orsak. Ingen orsak utan verkan. I naturen ä allting regelmässigt."

Frågan var: hörde mänskan också till naturen? I denna speciella mening? Möjligheten skrämde mig. Var det på det sätt, jag levat, som man blev förfallen, fattig och eländig? Började det så enkelt, så *naturligt*, så att man egentligen inte märkte det, förrän det var för sent?

Jag blev skrämmd. Tack vare möjligheten av ett dylikt sammanhang, hade det kommit en kuslighet och en lömskhet över tillvaron, som ingav ångest, någonting av ett försåtligt bakhåll, där man plötsligen blev överfallen av någonting, man för länge sen trodde att man klarat sig undan. Det på förbrytelsen omedelbart följande straffet var *en sak*, på det hela taget någonting renhårigt, någonting mot vilket man i grund och botten knappast kunde resa några giltiga invändningar. Men detta andra, sammanhanget i det fördolda, var utslutande kusligt och lömskt. Det bragte en olidlig osäkerhet in i ens liv.

Jag kom under konfirmationsundervisningen snart underfund med att jag inte trodde. Jag försökte. Jag gjorde mitt bästa, ty jag kände instinktivt, att här yppade sig en chans, som ej borde försummas. Men jag kunde inte tro. Jag hade de närmast föregående åren samlat på erfarenheter, som utbildat mig till rationalist. Den värld, i vilken jag under dessa år rört mig — gator, gränder och bakgårdar — hade varit fylld av handling. Den hade ej lämnat rum för tillstymmelsen till mystik. Det hade varit ett vargflocksliv på jakt efter faran och spänningen. Dess bärande idé hade varit principen: "Klara dig!"

Det fanns en fråga, som under konfirmationsundervisningen kom att intressera mig mera än andra: syndaförlåtelsen. Jag önskade att jag kunde tro på den. Jag kände med mig att jag hade ett mycket stort behov av någonting i den riktningen. Det var i själva verket det enda, jag ansåg mig vara allvarligt i behov av.

Men om det gavs en syndernas förlåtelse, hur gick det då med det lömska och kusliga sammanhanget, som jag upptäckt under julferierna och som för varje dag fick allt flera belägg för ett ängsligt forskande sinne?

Det fanns till exempel alla gamla varnande ordspråk, vid vilka man hittills inte fäst så stor vikt, då de riktats mot en: "Det som är gömt i snö, kommer upp i tö"; "Det börjar med en kappnål och slutar

med en silverskål"; "Barnet är mannens fader", och många, många andra, alla med en makaber klang i tonen, alla tydande på en hård och obeveklig följdriktighet, densamma som enligt fysikläraren härskade i naturen.

Och där fanns herr Valentin. I fråga om hans levnadsöde kunde man till och med upptäcka två slags sammanhang: ett yttre och ett inre.

Det yttre bestod däri, att han, enligt min fars ut-sago, startat utan tillräckligt rörelsekapital, och dessutom, under den första tiden, då den största försiktighet varit av nöden, inte avsatt tillräckligt mycket av dagskassorna till omsättning av varuväxlarna.

Men bakom detta dolde sig ett annat sammanhang, som kortast kunde uttryckas så, att herr Valentin var herr Valentin. Hade han varit en annan eller bara en liten smula annorlunda, hade det kanske inte behövt gå som det gick. Men nu var han herr Valentin. Och varför var han det?

Nej, jag kunde inte tro. Ty om det fanns en allvetande och allgod gud, så måste han för länge sedan ha kommit underfund med, hur det verkligen stod till med herr Valentin och ändrat en smula på honom i tid. Ty vad kunde en allgod och allvetande gud ha för nöje eller intresse av att det skulle gå åt skogen för herr Valentin? Eller — vad det beträffar — för mig själv?

Nej, det var sammanhanget som styrde!

Men den för mig viktiga frågan stod kvar: hur skulle man kunna motverka sammanhanget? Nya be-

straffningar kunde man givetvis för framtiden undvika genom att iakttaga ett annat uppförande: bli sanningsenlig, god, flitig, sedig, varsam om sina tillhörigheter, uppmärksam under lektionerna. Men allt det gamla, som man hade på sitt samvete, det som ännu inte blivit uppdatat och som en gång, när man minst anade det, kunde överfalla en bakifrån? Stod man fullkomligt hjälplös inför en sådan lömskhet?

Det betänkligaste av allt var detta: om någon tid skulle jag inför den allsmäktige och allvetande avlägga ed på att jag trodde på honom? Hur skulle jag bära mig åt? Ljuga och hyckla? Skulle inte det kusliga sammanhanget straffa mig för en sådan lögn, rusa fram från sitt bakhåll en vacker dag som en fruktansvärd buse och säga: "Nu ska du få för gammal ost!"

Men ju närmare tiden led mot konfirmationen, ju osäkrare visade sig också min rationalism. Den smalt för varje dag likt snö för dagsmejan. Det var kanske när allt kom omkring möjligt och till och med troligt, att det fanns en allvetande gud. Millioner sinom millioner människor hade trott på honom. I själva verket voro de, som inte trott eller trodde på honom ett försvinnande fåtal. Årtusendens människor hade dyrkat honom, kämpat för honom, lidit för honom. Ängesten, som steg upp inom mig själv, vad var den annat än skräcken för honom, medvetandet om att han i alla fall fanns till och att han till och med levde inne i mig själv och sökte komma till rätta med mig och min styvsinhet? Kanske låg till och med hans godhet just i att han hemsökte mig med ångest i stället för att straffa mig hårt och handgripligt.

Det gick runt i min hjärna. Jag kände mig som man i sin barndom känner sig under ett åskväder om natten, då blixterna göra rummet ljust och åskkrällarna klirra i rutorna. Det var hemskt och på samma gång högtidligt, skräckinjagande och majestätiskt.

Jag hade flera gånger på väg hem från konfirmationsundervisningen haft sällskap med en annan konfirmand, som bodde i samma kvarter som jag. Vi hade varit klasskamrater i fjärde klassen. Där hade jag blivit sittande kvar. Han däremot var en plughäst. Icke desto mindre hade han en i mina ögon synnerligen sympatisk egenskap: han var stark. Det fanns ingen som vågade sig på honom. Men han använde aldrig sin styrka för att kujonera svagare kamrater. Han var fredlig, stillsam och godmodig, son till en lantbrukare. Nu gick han i sjätte nedre och läste grekiska. Han skulle visst bli präst eller någonting sådant där. Förmodligen var han bättre inställd på religionen än jag.

Jag hade ett par gånger tänkt att fråga honom om hans mening om saken. Men jag blygdes. Inte fan talade man om sådant, om man tänkte bli lättmatros. Man konfirmerades, fick långbyxor och klocka och blev i och med detta i ett enda slag betydligt mera vuxen än man varit dagen innan.

Men en kväll, mellan två lyktor, där det var som mörkast, kastade jag fram frågan så överlägset jag kunde:

— Hör du, Emanuel, inte tror du väl på den där lorten?

— Vilken lort menar du?

— Jo, jag menar religionen, kristendomen, allt det där vi ska svära på vid konfirmationen.

Han såg på mig, när vi kommit under nästa lykta och med godmodig överlägsenhet svarade han:

— Tror inte du, Malmros?

— Nej. Det vill säga inte ännu. Och nu har vi bara ett par veckor kvar. Det är ruskigt.

— Religionen, svarade Emanuel Bosson, är inte någon lort, Malmros. Den *kan* vara en vidskepelse. Och jag tror inte heller riktigt, fastän förmodligen av andra grunder än du. Mina tvivel baserar sig helt säkert på en vetenskapligare basis än dina.

Hans överlägsenhet sårade mig inte. Tvärtom: den gjorde mig glad. Den ingav mig en underbar känsla av trygghet. På sätt och vis styrkte hans ord mig i tron på en försyn. Jag blev kvarsittare. Han var plugghäst och blev flyttad. Nu visste han mycket mera än jag. Han kände till det han kallade den vetenskapliga sidan av saken. Och nu träffades vi som konfirmationskamrater. Kunde inte detta kallas för Guds försyn?

— Det var bra det, svarade jag, att du inte tror. Ser du, jag tror inte heller. Det vill säga jag tror inte *riktigt*. Jag tror på sammanhanget. Ingen verkan utan orsak, ingen orsak utan verkan, du vet, liksom i fysiken. Men jag är inte *säker* på att det inte finns en Gud.

Emanuel Bosson såg på mig och ett leende spelade kring hans läppar:

— Malmros, du menar väl inte att du börjat tänka!

Jag skämdes.

— Nej, det har jag inte. Men jag börjar tycka att hela den här historien börjar bli ruskig. Innan jag talade med dig nu hade jag funderat på att få tala med prästen i enrum, som han uppmanat oss till, om det var

några bekymmer vi hade. Men det ser så djävla löjligt ut. Precis som om man ville skaffa sig medhåll och göra sig viktig och hålla sig framme. Ser du, hela saken är den att jag är rädd och inte det att jag vill visa mig viktig.

— Vad är du rädd för?

— Jag vet inte. Men jag känner mig liksom skraj, kuslig, förstår du. När man som jag tror på sammanhanget.

— Vad menar du med sammanhanget?

Jag försökte förklara så gott jag kunde. Jag drog herr Valentin in i min utläggning som ett exempel.

Emanuel log överlägset:

— Det där har du fått om bakfoten, Malmros. Din ståndpunkt är dessutom en smula tarvlig. Dina bevelsegrunder bottnar i fruktan för straff, precis som negrernas religion. Där du känner fruktan för straff är jag böjd att framhålla ärlighetskravet på mig själv, sanningskravet, förstår du.

Det var precis detta, jag ville bli: ärlig. För att undgå oväntade efterräkningar. Vi hade kommit fram till hans port. Här var en pojke, som satt inne med svaret på allt det jag gått och funderat på och ängslats för. Jag ville inte släppa honom. Jag frågade:

— Hör du, kan jag inte få komma upp till dig och höra hur du ser saken vetenskapligt. Det där om sanningskravet eller vad du kallade det. Det är så djävla kusligt, när man som jag tror på sammanhanget, förstår du. Inte nu, om du inte har tid. Men innan vi ska konfirmeras.

Och det lovade han, kanske en smula smickrad över den tilltro jag satte till hans vishet och kunskaper. Nästa dag, som var en lördag, skulle vi träffas hemma hos honom.

Då jag den eftermiddagen gav mig av hemifrån, fick jag den vanliga frågan:

— Vart ska du ta vägen?

— Jag ska gå till Emanuel Bosson.

— Är det en ny olycksfågel du fått tag i?

— Nej, svarade jag stolt, han går i sjätte nedre, läser grekiska och ska bli präst. Han sitter nummer ett i klassen. (Detta senare var en lögn: han satt nummer två. Men jag tyckte det lät bättre att göra honom till primus.)

— Vad ska du göra hos honom?

— Han ska också konfirmeras. Vi ska tala om religionen.

— *Ni ska tala om vad?*

— Om religionen.

Min far hade tydligen gjort närmare efterforskningar angående min nya bekantskaps moraliska habitus. Undersökningarna tycktes ha utfallit till belåtenhet. Formeln: "Jag ska gå till Emanuel" blev ett sesam till en nära nog obegränsad personlig eftermiddagsfrihet. Det var emellertid inte Emanuel jag egentligen sökte utan hans äldre bror Abraham, som gick i sjunde nedre och hade början till mustascher. (Han var nitton år och hade kommit sent in i skolan.) Jag hade nämligen efter ett par besök kommit underfund med att Emanuels oerhörda och imponerande vetande, till och med de ord och uttryck han använde, endast voro en grumlig spegelbild av Abrahams. Abraham — det var urkällan.

Det är väl antagligt att Abraham, åtminstone från början, inte skulle ha tagit sig så heroiska former i min fantasi, om inte också han varit stark. Han kunde sköta kreatur, plöja en åker, svänga en lie, och köra in skörden. Han ägnade sig dessutom på lediga stunder åt biljardspelet och utsatte sig därigenom för en ej obetydlig risk. Ty för att hänge sig åt denna konst, måste han besöka kaféer, vilket var i skollagen strängt förbjudet.

Han ägde sålunda både fysisk styrka och moraliskt mod och var dessutom — liksom sin yngre bror — ett ljus i sin klass. Det gick alltså mycket väl för sig att förena modet och styrkan med högre för att inte säga

de högsta andliga intressen, med funderingar över Gud och själens odödlighet. Abraham skulle bli filosof. Det blev han inte. Han blev i stället domprost och har till och med fått förslagsrum till biskopat.

När jag nu, så här långt efteråt, tänker på Abraham Bosson, slår det mig att han all sin lysande begåvning till trots måste ha varit åtskilligt efter sin tid. Från det halvtannat år, under vilket han stod för mig som det högsta och allsidigaste, till vilket mänsklig utveckling kan nå — det vill säga i början av nittioalet — kan jag ej erinra mig att han en enda gång nämnde Strindbergs namn, inte ens Ibsens eller Björnsons. Åttioalet var honom fullkomligt okänt. Men Rydbergs dikter hade han på sina fem fingrar och han måste ha hämtat en del av sin visdom ur Bibelns lära om Kristus. Källorna till sitt fantastiskt rika vetande hemlighöll han emellertid med en edsvurens fanatiska tystlåtenhet. Hans visdom tycktes mig därför nära nog övernaturlig och när jag något år senare för första gången gjorde bekantskap med myten om Pallas Athene, som fullrustad sprang ur Zeus panna kom jag ögonblickligen att tänka på Abraham Bosson som en senfödd broder till tankens och vetenskapernas gudinna.

Abraham behagade i nåder lyssna till berättelsen om och utläggningen av mitt betryckta läge. I likhet med Emanuel hade han ingenting annat än det djupaste förakt för de bevekelsegrunder, som uppammat min kusliga sinnesstämning. Frukten för straff var det säkraste tecknet på andlig underklass. Den andliga underklassens mest framträdande karaktärsdrag var fegheten. För att ge mig en anvisning på hur en man

borde vara och uppföra sig brukade han ibland recitera en dikt, som jag senare upptäckte utgöra en strof i Viktor Rydbergs "Snöfrid":

Ty de hårda
hjärtelivets
runor lyda:
svärd mot snöda
jättar draga,
modig blöda
för de svaga,
glad försaka,
aldrig klaga,
strida hopplös strid
och namnlös dö.

Å andra sidan var Abraham den förste att storsint erkänna det pinsamma i min situation. Han insåg till fullo förbannelsen, som vilar över en person, som i likhet med mig försökte att tänka utan att kunna det. Överhuvudtaget ansåg han att konfirmationen borde helt och hållet slopas och han förutspådde, att om en ytterligare tio eller tjugu år den skulle ha försvunnit som en meningslös barbarism.

— Den ställer, så föllo ungefär hans ord, vid en alldeles för tidig ålder en mänska inför en av de konflikter, som i alla tider utgjort älsklingstemat i den stora tragedin: kravet på ärlighet mot en själv. Här har en stor och stark drulle till pojke som du släpats rakt från gatans sattyg in i en situation, där till och med de starkaste sviktat. Vad ska du göra? Svära falskt? Ljuga? Göra din entré i det intellektuella livet med en lögn och mened? Du har visserligen en utväg.

Du kan gå till prästen eller till dina föräldrar och tala om hur du har det ställt. Men — och här stoppade Abraham sin pipa — det är min själ inte så lätt för en sådan som du att vid dina år uppträda som en Martin Luther eller en Giordano Bruno. Det hela är åt fanders.

Det blev en lång paus. Till sist frågade jag:

— Vad gjorde du själv, Abraham?

— Jag lät konfirmera mig.

— Men Emanuel säger att du inte tror...

Han sög på sin pipa:

— Tror? Det gör jag nog. På sätt och vis. Men det är ungefär samma skillnad på kyrkans dogmer och min kristendom som på en negers religion och på kristendomens.

Vari Abrahams tro bestod hade jag tyvärr en smula svårare att förstå. Han trodde på Gud. Men denne Gud var inte den där gamle gubben i helskäg, som uppträdde ömsom som jultomte, ömsom — och oftast — som skolrektor, utan en mera förfinad gud, förmodligen slätrakad och grubblande, kanske i grunden ej så olik den rene matematikern, som på det allra sista i dessa dagar lanserats som Mannen bakom verket. Denne gud var, i varje fall enligt Abrahams åsikt, det rena förnuftet. Mänskorna däremot representerade det med sinnligheten uppblandade. (Jag föreställde mig sinnligheten som onani och brott mot sjätte budet.) Den kamp mänskan hade att utföra här i livet bestod i att bringa denna sinnlighet under förnuftets lydning, göra den osinnlig. Detta var visserligen förenat med mycket stora svårigheter och våldsamt inre strid. Abraham trodde också på Kristus. Men inte som Guds

son i annan mening än andra människor, endast i högre grad en levande idealmänska. Dogmerna trodde han däremot inte alls på annat än som symboler. Han var emellertid villig erkänna att han inte tänkt sig in i gudsproblemet i alla dess konsekvenser. Det skulle han göra senare, när han kom till Lund. Men sin utgångsställning hade han tämligen så klar.

— Men om man inte tror på treenigheten och Marias obefläckade, hur ska man då kunna svära? Hur bar du dig åt, Abraham?

Det hade med denna fråga inte varit min mening att ansätta Abraham, att så att säga tränga honom mot väggen. Vad jag åsyftade var endast att i allt följa hans handlingsätt, övertygad om att detta var det rätta. Emellertid tycktes Emanuel ha ansett min fråga en smula närgången, som ett obehörigt prejande i Abrahams privataffärer, ty han utbrast med en för hans naturliga sävlighet sällsynt otålighet:

— Han kompromissade, förstår du väl, dumbom!

— Ja, svarade Abraham: Jag kompromissade. Men märk väl: utan att göra avkall på sanningskravet mot mig själv!

Det blev åter en lång paus. Själva ordet kompromiss hade hittills varit mig okänt. Jag hade inte hört ens min far nämna det. Och i detta för mig okända och meningslösa ord låg alltså lösningen på den kusliga belägenhet, i vilken jag befann mig. Jag *måste* ha visshet. Till sist frågade jag:

— Hur bar du dig åt då?

— Jo, det ska jag förklara för dig. Men det är lite invecklat. I stället för att svara: ja, på frågorna, mum-

lade jag för mig själv: Jag tror på en personlig Gud, ett personligt högsta väsen, alltings ursprung och ändamål.

Jag betraktade honom, på samma gång skräckslagen och full av beundran. Hans mod föreföll mig fantastiskt, övermänskligt. Det dröjde länge, innan jag kunde få fram en blygsam fråga:

— Men har det inte hänt dig någonting efteråt?

— Hänt mig någonting? Vad skulle hända?

— Jo, jag menar sammanhanget. Att sammanhanget ställt sig i bakhåll för dig och gett dig för gammal ost.

Abraham skakade på huvudet:

— Du är en barnrumpa, Malmros.

Därmed reste han sig upp, lade pipan från sig, krängde på sig ytterrocken, krönte sitt huvud med det plommonstop, man under de två sista åren i gymnasiet hade rättighet att bära och gick ut för att ägna sig åt biljardspelet.

Jag gav Emanuel en skygg blick:

— Hur tänker du göra?

— Kompromissa, naturligtvis.

Frågan var: skulle också jag kunna göra det? Jag som var en dumbom och en barnrumpa. Måste man inte sitta inne med alldeles speciella betingelser för att kunna höja sig till en sådan ståndpunkt?

Innan jag lämnade Emanuel den kvällen frågade jag honom för säkerhets skull:

— Hur var det det där lydde, som man skulle svära?

— Jag tror på en personlig Gud, ett personligt högsta väsen.

Jag repeterade det för mig själv flera gånger på

vägen hem. Jag skrev till yttermera visso upp orden i min skolbibel. Och där stå de ännu.

Jag hade väl inte förstått så mycket av Abrahams utläggningar. Men det lilla jag kunnat tillägna mig gjorde mig trygg och lugn. Det fanns alltså en Gud, betydligt finare än kristendomens. Det högsta förnuftet. Abraham trodde på honom. Abraham hade svurit på honom, då han konfirmerades. Det var mig nog.

Abraham Bossons profetia att konfirmationen skulle avskaffas inom de närmaste tio åren har hittills inte gått i uppfyllelse.

Jag hade, då min äldste pojke föddes, tagit ett heligt löfte av min hustru att inte insistera på att våra barn skulle konfirmeras, och jag hade föresatt mig, att därest initiativet kom från dem själva, jag skulle, på grundval av mina egna erfarenheter och så gott jag kunde, klarlägga för dem den heliga aktens innebörd och onödigheten av att begå den, såvida ett starkt inre behov inte förefanns.

Då min son för åtskilliga år sedan nått konfirmationsåldern, kom han en dag till mig:

— Hör du, farsan, dom flesta av killarna i plugget ska konfirmeras. Det ska välän jag också göra då? (Han har ännu stockholmsslangen kvar.)

"Herregud", tänkte jag, "ska jag nu behöva röra upp igen i min egen konfirmationshistoria, förklara och utreda. Enklast vore naturligtvis att helt enkelt förbjuda eller ge order om uppskov. Men också detta skulle göra en motivering nödvändig. Jag skulle med andra ord tvingas att ge honom någonting annat i utbyte och detta andra skulle vara ingenting mer och ingenting mindre än en skissering av min egen (objektiva och på historiska undersökningar baserade?) ställning till kristendomen, statskyrkan och den uppenbarade religionen överhuvud. Jag började vändas över

uppgiftens svårigheter." Inledningsvis frågade jag honom:

— Varför vill du konfirmeras? Är det bara därför att de andra killarna ska göra det?

— Nej, svarade han, inte precis, fastän det förstås ser högfärdigt ut att inte göra som dom andra grabbarna. Men du, som kan lagen, är det sant som dom säger att de står i prästbetyget om man är konfirmerad eller inte?

— Ja, det gör det.

— Dom kan alltså tro att man är jude?

— Nej, det kan dom inte, därför att det står att du är döpt.

— Ja, men en kille har sagt, att det finns platser som man inte får, om man inte är konfirmerad.

— Jag tror inte att du kan bli ärkebiskop, om du inte konfirmerats.

En lång stund såg min son betänksam ut. Till sist sade han:

— Vet du, farsan, det är nog i alla fall bäst jag gör som dom andra killarna.

Till min skam måste jag bekänna, att jag drog en suck av lättnad över hans praktiska sätt att avgöra spörsmålet. Jag tillhör en generation, som tillbragt så många ungdomsår med att bråka om sant och falskt, om ärlighetskrav och självförljugenhet, om religion och vetenskap, att den är tacksam för varje litet kryphål, genom vilket den kan rädda sig undan en debatt i andra ämnen än rent yrkestekniska, kommunala och politiska. Åtminstone på nykter kaliber.

I och med begäendet av Herrens heliga nattvard hade jag strängt taget ej mera några vägande skäl att längre uppsöka Abraham. Emanuel och jag kunde inte längre sägas vara kamrater i samma mening som under konfirmationsläsningen. Han gick i en högre klass än jag. Det var ett slut på våra gemensamma intressen. Ett par gånger gjorde jag mig ärende upp till dem. Men jag kände den förvånade och nästan besvärade kyla, med vilken jag mottogs.

Samtidigt längtade jag efter Abraham. Han stod inte längre för mig endast som en hjälte. En hjälte kan man dyrka på avstånd. Man kan glädja sig i blotta känslan av att han finns eller funnits till. Men Abraham hade blivit vad jag nu närmast skulle beteckna som ett livsbehov. Jag älskade att lyssna till honom, så som jag som barn älskat att lyssna till den gamla barnjungfruns historier om spöken och troll. Också han kunde berätta om det fördoldas värld, om det som skedde i det som synes ske. Och hans berättelser fyllde mig med en undran, som om möjligt var ännu större än den jag känt inför den gamlas sagor. Skillnaden var emellertid den, att Abraham ingav mig en känsla av trygghet i stället för att jaga mig in i ångest. Själva hans sävliga, godmodiga röst skänkte ett lugn, som påminde om det, när mor kommit in om natten med ljuset i sin hand. Själva hans väsen verkade på mig som en smekning. Långa stunder hörde jag inte ens vad han sade — och

av det han sade förstod jag mycket litet: jag satt försjunken i en underlig dvala, endast medveten om lugnet och tryggheten.

Vi hade ännu en sex veckor kvar till terminens slut. Jag bråkade min hjärna för att uppfinna något sätt, på vilket jag åter kunde få träffa honom utan att känna mig som en inkräktare. Efter någon vecka ansåg jag mig ha funnit lösningen. Jag förklarade för min far att jag behövde ta privatlektioner i modersmålet för att vara alldeles säker på att bli flyttad och föreslog Abraham som privatlärare. Han gav nämligen lektioner för att i större utsträckning än eljest skulle ha varit fallet kunna ägna sig åt det dyrbara biljardspelet. Min idé visade sig vara genialisk. Det var första gången min far hört mig uttrycka något som helst tvivel om mina utsikter att bli flyttad och Abraham å sin sida föraktade inte ett tillskott till privatkassan.

På så sätt fick jag tre kvällar i veckan njuta av hans sällskap. Han kom hem till oss på rådhuset, min far kallade honom till och med *herr* Bosson och bjöd honom ett par lördagskvällar på ett glas punsch och en cigarr, varvid min far behandlade honom nästan som en jämnårig. Tyvärr talade de mest om jordbruk. Ty också min far var bondson.

Abraham skulle bli filosof. Tack vare honom fick detta ord för mig en helt annan betydelse än den, jag hittills förbundet med ordet: att vara en stofil, det vill säga en smula besynnerlig. Det fanns hos Abraham ingenting besynnerligt, endast underbart. Genom honom underrättades jag om att filosofens verkliga uppgift bestod i att undersöka och såvitt möjligt besvara

frågorna om alltings yttersta grunder och innersta väsen. Med andra ord: sammanhanget, detta sammanhang som jag själv tyckte mig ha upptäckt några månader förut. Om detta sammanhang hade han under denna och de två följande terminerna (då han på grund av det goda inflytande han utövade på mig, kvarhölls som läxförhörare) mycket att säga. I fråga om sammanhanget eller lagbundenheten kunde man enligt hans uppfattning dela alla filosofer i två klasser, de som trodde på den fria viljan och de, som inte trodde på den. De senare trodde på sammanhanget, som jag kallade det.

Till en början kände jag en viss besvikelse över att Abraham hörde till de förra. Han trodde endast på sammanhanget i fråga om naturen. Men när det gällde mänskan trodde han inte längre på lagbundenheten. Mänskan var fri. Hon hade fri vilja. Utan den fria viljan kunde man inte förklara mänskans utveckling till hennes nuvarande höga ståndpunkt. Det var också en massa andra saker, som inte kunde nöjaktigt förklaras, om man förnekade henne fri vilja.

Å andra sidan ville han inte sticka under stolen med att också förnekarna av den fria viljan, de, som trodde på sammanhanget också hos mänskan, hade åtskilligt fog för sig. Många av historiens förnämsta filosofer hade hyllat den uppfattningen.

Åt deras uppfattning lutade också jag. Men inför Abrahams auktoritet böjde jag mig så småningom obehagligt, så mycket mera som den fria viljan gav en förnuftig och det högsta personliga väsendets grymhet annullerande förklaring på herr Valentins olycksöde.

9. — *Hellström, Carl Heribert Malmros.*

Abraham läste grekiska. Ty för filosofen var grekiskan ännu nödvändigare än för prästen. Grekiskan var filosofernas språk, det enda, på vilket en tänkande mänska kunde uttrycka allt vad hon tänkte. Det var ett språk, i jämförelse med vilket till och med latinet var fattigt och stelt. Det var också det språk, som bättre än något annat klarade och skärpte tankeförmågan.

Då jag i slutet av denna vårtermin tillfrågades av klassföreståndaren, vilken linje jag ämnade välja, den helklassiska eller halvrealistiska, svarade jag:

— Jag ska läsa grekiska.

Klassföreståndaren såg på mig och, okunnig om den förvandling jag under de sista månaderna undergått i mitt inre, varnade han mig:

— Det här är inte något skämt, Malmros. Är du oförsämnd kör jag ut dig.

— Jag har fått lov av far.

Han såg på mig med ett föraktfullt leende och med eftertryck på varje ord svarade han:

— *Du menar väl, om du blir flyttad.*

Jag blev flyttad. Och i början av den första lektionen i grekiska höll vår lärare ett litet tal, i vilket han i några högstämda ordalag sjöng detta språks lov. Grekiskan, sade han, var filosofernas språk, det enda, på vilket en tänkande mänska kunde adekvat uttrycka alla sina tankar, ett språk i jämförelse med vilket till och med latinet var fattigt och stelt. Det var också ett språk, som bättre än något annat klarade och skärpte tankeförmågan.

Detsamma hade Abraham sagt några månader förut.

Det var inte utan att min tro på Abrahams auktoritet fick en hård stöt inför denna upptäckt. Ty var detta inte ett ytterligare bevis på sammanhanget, på vilket Abraham tvivlade, när det gällde den mänskliga utvecklingen till dess nuvarande höga ståndpunkt?...

Det finns väl ingen i djupare mening förnuftig mänska, som inte innerst inne önskar att hon hellre än allting annat vore skald. Kanske är det just därför som vi förlöjliga poeten som person — i ett slags bittert och avundsjukt självförsvar. Djupast inom oss veta vi, att han, som Fröding säger, är vår faders mest älskade son: kommen och låtom oss slå'n. Han är Abel bland världens alla kainssöner. Elden från hans altare stiger mot skyn, medan röken från de oxar, vi steka på våra spett, slår oss kvävande i ansiktet.

Innerst inne känna vi att skalden inte är en lyxföreteelse, utan någon djupare betydelse för vårt dagliga liv och vår trägna gärning. Innerst inne äro vi medvetna om att han representerar livets quinta essentia, att han utgör blomman av mänskligheten, att han är alla de oartikulerades röst, vehikeln för alla våra tvivel och alla våra strävanden, att han förkroppsligar den innersta hemligheten med oss själva, att han uppenbarar för oss hur vi *borde* känna och hur vi *borde* se.

Det är inte alla filosofer som varit poeter. Men alla verkliga poeter ha varit filosofer. Och alla religionsstiftare ha varit poeter. Den man, som först av alla förmådde förvandla skräcken för det okända och oförklarliga till förundran och dyrkan var på samma gång den förste religionsstiftaren, den förste filosofen och den förste poeten. Kanske var han också den första verkliga mänskan.

Också jag har under två hela år varit poet — utan

att själv skriva vers — de två sista åren i gymnasiet, levat med skaldens intensitet, med hans betagna klarögdhet, med hans hjärtklappande förundran över den nya värld, som dagligen växte och vidgade sig omkring mig. Dessa två år voro som en enda lång kväll, när stjärnorna tändas. En efter en stego de fram, naturens under och mänskors verk, mot bakgrunden av ens mörka okunnighet. Det var som om någon plötsligen fört en in i ett observatorium och viskat i ens öra: Detta är ditt verkliga hem.

— — —
Och så, en vårdag, blev man student.

På förmiddagen nästa dag gick jag och vallade mina första verkliga kopparslagare, okunnig om hur de borde behandlas. Jag var *mycket* törstig och ledd av en naturlig instinkt tog jag vägen till Andersons konditori för att dricka en flaska vichyvatten.

Just som jag skulle beställa den, slog det mig emelertid, att jag nu var fri, att jag nu kunde göra vad jag behagade. Och som en protest mot det yttre, onödiga tvång, under vilket jag de två sista åren levat — så ytterligt absurt i jämförelse med mitt inre fria liv — beslöt jag mig för att beställa en flaska pilsner i stället för vatten. Vid ett fönsterbord, synligt för allt folket, tömde jag mittpå blanka förmiddagen buteljens innehåll.

Då flaskan var tom märkte jag till min förvåning att jag gjort en högst betydelsefull upptäckt. Icke endast min törst utan också min huvudvärk var borta. Jag hade med andra ord upptäckt det ödesdigra sättet att behandla kopparslagare.

Min son ligger sedan ett par år tillbaka i Uppsala. Den unge mannen har lagt sina studier med tanke på att en gång i tiden — så där vid trettiosexårsåldern — bli chefredaktör för någon av de opinionsbildande huvudstadstidningarna.

Jag måste själv erkänna att han — i jämförelse med vad jag var vid hans ålder — är en synnerligen sköt-sam ung man. Han dricker sparsamt, drar inte ned röken i lungorna, är ytterst mån om sin hälsa och blottar för varje år som går ett allt öppnare öga för vad engelsmannen kallar "the main chance".

Det är egentligen endast en sak jag har emot honom: att han även i andra personers närvaro yttrar sig om den generation, till vilken jag hör, med en blandning av förakt och indignation, som ofta får en pinsamt personlig anspelning. En utomstående, som händelsevis åhörde hans resonemang, skulle mycket lätt, såvida han inte vore bättre underrättad, kunna få den uppfattningen att jag, Carl Heribert Malmros, varit en av de illvilligaste instigatörerna till världskriget, under vilket han själv utstod lidanden så gräsliga, att han för all framtid berövats möjligheten av att kunna hysa någon som helst illusion här i livet.

Varje generation draperar sig i sin ungdom i en kostym av *något* slag. Jag och mina jämnåriga anlade, när vi skulle vara riktigt fina, Hamlets frusna trikåer

och blåsigt veckrika kappa. Min son älskar att vid andliga högtider ikläda sig en skyttegravsuniform, som genomgått en procedur, varigenom den fått utseendet av att ha upplevat tranchéernas alla momentana fasor och faror och hela deras monotona helvete.

Härom är ju strängt taget ingenting att säga: kostymen, posen som ungdomen anlägger är väl i grunden ingenting annat än tidsandan, av vilken den är delaktig och som under de första åren hänger en smula teatraliskt över de ungas skuldror, innan de med åren vänja sig vid att bära den som en utmärkt väl konfektionstillverkad vardagskostym, med vissa tendenser att i vissa fall förvandlas till en Nessosklädnad, vävd av tidsandans avfall.

Vad som i allt detta förakt och denna indignation förvånar mig mest hos min son är den föreställning han gör sig om den tid, då jag var ung. Han tycks hysa den uppfattningen att min generations ungdom var en enda oavbruten bråkande idyll. Hans synpunkt på den tar sig understundom så groteska former att man frågar sig om verkligen alla historiska dokument från sekelslutet och början av vårt århundrade legat förvarade i biblioteket i Louvain och uppgått i den allmänna världskrigsbranden.

Kanske förhåller det sig alltid så. Den närmast föregående generationens tid ligger en fjärmast. Inte nog med att den är en fientligast. Den är också löjligare än andra, längre tillbaka liggande generationer, liksom klädmoderna av i går, som ännu inte hunnit införlivas med kulturmuseernas samlingar och fått sin

historiska kulturstämpel. Kanske förhåller det sig till och med så, att man *vill* sväva i okunnighet om den — för att kunna känna indignationen mot den så mycket starkare och därmed hävda sin egen självständighet och modernitet, känna sig så mycket säkrare i sin uppfattning om utvecklingens oerhörda snabbhet och det absolut unika i ens egen tid.

Mot denna attityd är det alltså strängt taget inte heller någonting att invända. Den är kanske till och med inte bara nyttig utan också nödvändig, en sporre för den inneboende ungdomliga vitaliteten och det ungdomliga initiativet. Vad en barnafar av min åldersklass däremot har en smula svårare att svälja och smälta är *uppnosligheten* i attityden.

Ty den moderna ungdomen är mig veterligen den första generation i civilisationens historia som behandlats med aktning för mänskovärdet, som levande människor och inte som föremål för en schematisk uppfostringsmetod i hemmet. Den moderna ungdomen är den första generation ungar som fått framleva sin barndom och sina pubertetsår befriade från fruktans spöke. Det har hägnats om deras känslvärld och inte rotats i den som om den vore igenvuxen med giftiga örter. Deras individuella egenart har inte opererats bort som pesthärdar utan vårdats som en dyrbar tillgång. Den moderna ungdomen har aldrig behövt kämpa för sin andliga självständighet med de medel vi måste använda oss av. Den har inte behövt gå krok- och smygvägar för att tillfredsställa sina vaknande livsbehov, inte ens sina nycker och sin nöjeslystnad. Den moderna ungdomens föräldrar ha varit och äro villiga

att lyssna till, diskutera och rådslå med sina söner och döttrar, som när en mänska möter en annan och inte som när en kaptan talar till en korpral. Den moderna ungdomen har omfattats av sina föräldrar inte bara med föräldrakärlek, under vilken det som bekant kan dölja sig åtskilliga fula freudianska fiskar: den har mötts också med respekt, tillmötesgående, förståelse och förtrolighet.

Det har väl i alla tider funnits vad som i dag kallas bussiga stabbar och stommor. Och ännu i dag finns det väl bland föräldrar representanter för den gamla "ungarna-ska-först-lära-sig-veta-hutprincipen". Men inför det faktum, att den generation, som bildade familjer omkring och efter sekelskiftet, undergått en fullständig förvandling i sitt sätt att betrakta och behandla avkomman borde — tycker man — den senare stämma ned uppnosligheten till en känsla av åtminstone sval tacksamhet.

Jag har ibland tagit mig en stilla funderare över orsakerna till denna omvandling i förhållandet mellan föräldrar och barn. Man har velat söka dess orsaker i alla möjliga källor: från den vidgade humanitets-känslan till världskriget och amerikaniseringen. Men det förefaller mig som om omvandlingen skulle till en mycket väsentlig grad kunna skrivas helt enkelt på det faktum, att med min generation ett helt släkte kom till insikt om att de barn, vi ransonerade ut åt oss, inte själva begärt att få komma till. Men bakom denna insikt låg en annan och djupare omvandling i tänkesättet: ett helt släkte hade på allvar ställt sig den

frågan: är livet under alla betingelser någonting gott?
På den frågan svarade man (med rätt eller orätt):
Nej, det beror på!

Kanske att det till och med bakom det svaret skym-
tade en annan fråga: viljeproblemet.

Det egendomliga med den moderna ungdomens förakt för den generation, som satte den i världen är att föraktet vid närmare efterforskning i det stora hela förefaller åtskilligt omotiverat. Om jag utfrågar min son eller om jag går till någon av de katekeser, ur vilka han hämtar sin visdom, tvingas jag till den slutsatsen att dessa unga herrar och damer skulle ha funnit sig ganska väl till rätta i det av dem förkättrade — åttiotalet.

Ty, när allt kommer omkring, vad är det modern ungdom predikar? En ny uppfattning om förhållandet mellan könen, saklighet, internationalism och en från all sentimentalitet frigjord livstro eller livskänsla.

Det är inte utan att en i slutet på sjuttioalet född barnafar en smula yrvaken kliar sig bakom örat och försjunker i funderingar. Det förefaller honom nämligen som om han hört allt detta förut — i sin egen ungdom.

"En etisk och på full jämlikhet baserad uppfattning om förhållandet mellan man och kvinna som familjebildare." Jag vill minnas att vi i vår ungdom ägnade några år åt att diskutera och åvägabringa just den jämställigheten. Eller var det inte diskussionen om den sexuella moralen, som dominerade hela åttiotalet och ett gott stycke av nittiotalet? Jag vill också minnas att det i slutet av förra seklet levde en kvinna, som hette Ellen Key och som var en mäktig faktor för skapandet

av en ny sexualmoral på etisk grundval. Jag kan också erinra mig att jag deltagit i åtskilliga möten för prostitutionens avskaffande, för oäkta barns jämställdhet med legitima och många andra till sexualmoralen hörande frågor. Det diskuterades mycket på den tiden, då det fanns varken biografer eller kavajskutt. Och det diskuterades inte helt och hållet i vädret eller utan resultat. Prostitutionen avskaffades verkligen senare av de män och kvinnor, som i sin ungdom deltagit i diskussionerna. De oäkta barnens sociala och ekonomiska stigmata avtvättades också i någon mån av samma personer eller tack vare det tryck, de som fullfjädrade medborgare kunde utöva på allmänna opinionen.

Sakligheten? Också kravet på den förefaller mig att vara en gammal ungdomsvän. Saklighet, ärlighet, reda och konsekvens i känsla, tanke och handlande. Framför allt inga överord, inga "vackra" ord, inga ord, som man inte kunde få utväxla i gångbara verklighetsvärden på äkthetens och sanningens bank. Det var på den tiden "esplanadsystemet" kom till, till de traditionella skönhetsdyrkarnas fradgande vrede. Det var på den tiden nyttan började göra sig hörd inom den tillämpade estetiken, i litteraturen och målarkonsten. Det sanna var skönt. Det sanna var också "funkis". Ja, det fanns till och med, i Harvard, en ung professor i psykologi, som började proklamera att "funkis", det ändamålsenliga, inte blott var skönt utan också sant, att det var *sanningen*.

Internationalismen? Den hade visserligen funnits till förut här i världen, i Rom, under medeltiden, under

upplysningstiden. Men ha ni, som nu äro unga och som vuxit upp under världskriget inte hört talas om arbetarinternationalismen, en rörelse, som till och med en för det historiska perspektivet inte alldeles främmande gammal herre som Höföding, inte tvekat att betrakta som en av de väldigaste i världshistorien? Det kan hända att den internationalism, som ni nu sätter på ert program, bygger på starkare ekonomiska grundvalar och djupare folkpsykologiska förutsättningar. Jag vet inte. Men vad jag vet är, att er internationalism aldrig skall kunna skänka er det patos, den glödande entusiasmen, den höga idealitet, som arbetarinternationalismen skänkte den tidens radikala studerande ungdom.

Jag tror, min gosse, att du och dina gelikar skulle ha funnit er ganska väl till rätta på åttioalet. Den tidens och er egen dogmatism äro får av samma ull. Den stora skillnaden mellan den tiden och er ligger på ett annat plan. *Vi* voro radikala i tänkesättet, men konservativa i handlingslivet. *Ni* äro motsatsen.

Det var på den punkten det brast oss. Trots allt predikande om nödvändigheten av ärlighet, konsekvens och moraliskt mod, var det — några pionjärer undantagna — som om man inte riktigt *vågade*. Men jag undrar ibland, när jag går här ensam och spekulerar över dessa och andra saker, om inte bristen på moraliskt mod hade sina rötter i vår uppfostran. Vi hade inte som ni blivit framförda i frihet. Det fordrades på den tiden ett helt annat mod, ett helt annat mått av etisk kraft att förverkliga det egna kravet på konsekvens i levernet. Vi löpte större sociala risker än ni.

Och så blev det stora flertalet av oss vad du kallar förbaskade pratmakare.

Jag har ett öppet sinne för det berättigade i din anklagelse. Men jag irriteras en smula av det stingande föraktet i pisksnärten.

Jag tror emellertid att den moderna ungdomens djupaste förakt mot min generation riktar sig mot bristen på intensitet i vår livstro, den låga temperaturen i vår livskänsla, vår svala skepsis.

För att kunna ge dig någon klarhet på den punkten, min gosse, måste jag emellertid återvända till mig själv. Det är nödvändigt, inte därför att jag på något sätt skulle anse mig som representativ för den tiden i annan mening än att jag betraktar mig själv som en genomsnittstyp, en medelstudent, en menig man i de intellektuella leden, en av de spämt lyssnande åhörarna på diskussionsmötena, en av bokslukarna, som aldrig vågade säga sin mening om den andliga spisen i en helt säkert välgrundad rädsla att blotta sin dumhet, kort sagt en av alla dessa anonyma, som varit *med* och som gått ut i livet till sin borgerliga gärning likt kameler med puckeln mer eller mindre fylld för den långa resan genom borgerlighetens Sahara. Och framför allt är det nödvändigt att jag talar om mig själv, därför att det är den enda person, som jag kan tala om med en smula sakkunskap.

— — —
Alltså; jag blev student, en sällsynt vacker vårdag, då syren och guldregn blommade och näktergalen sjöng natten igenom.

Jag skulle till Lund. Vad jag egentligen skulle göra där, har du kanske en smula svårt att förstå. Men

det var inte på den tiden som nu, då de bästa studentbetygen gå till Teknis och tandläkarinstitutet. På min tid gingo de till Uppsala och Lund. Och jag ansåg mig kvalificerad. Det hade gått bra för mig de sista åren. Det hade, till mina närmastes förvåning, visat sig att jag hade lätt för att slå i mig läxor och att jag dessutom ägde hästminne. Det senare har jag, tack vare decenniernas träning i detaljkunskap, ännu i behåll. Att det fordrades en begåvning av ett annat slag för att *studera* visste jag inte då. Den upptäckten gjorde jag först senare.

Ty för mig var ordet studera liktydigt med att läsa filosofi. Och det var det jag ville göra. Jag ville ta något närmare reda på "sammanhanget", på lagbundenheten, på alltings yttersta orsak och innersta grunder. Jag ansåg — och kanske inte helt och hållet utan skäl — att studiet av dessa problem var — näst skalens — den förnämsta, den högsta, den ädlaste, den mest eftersträvansvärda formen av all mänsklig aktivitet. Till de höjder dit Abraham Bosson utan något som helst tvivel skulle stiga, kunde jag aldrig hoppas nå. Redan nu hade jag en dunkel förnimmelse av att det hela skulle sluta med en adjunktur i landsorten. Jag ville endast — liksom pagen en gång i tiden — hålla de verkliga hjältarnas mäktiga svärd i mina händer, fingra på det, söka lyfta det, så högt mina krafter förmådde.

Sedan skulle jag gärna bli adjunkt. Jag hade ju i alla fall fått en blick in i det stora, underbara maskineriet. Mera kunde *ingen* mänska begära av tillvaron.

Jag var för övrigt inte den ende i min klass, som

ämnade ägna sig åt det filosofiska studiet. Vi voro inte mindre än tre kamrater, som under de två sista åren eggat varandra i detta lofvärda uppsåt. De två andra lyckades bättre än jag. De blevo båda docenter: den ene är nu professor i historia och den andre rektor i Stockholm.

Och så bar det i väg. Min far följde mig ned för att installera mig i de nya förhållandena. Vi möttes vid stationen av Abraham Bosson, som ordnat med rum åt mig och som skulle ha överinseende över mig den första tiden. Han låg just nu uppe i andra halvan av kandidaten. Vid middagen, som min far bjöd på på Järnvågen och varvid han lade bort titlarna med Abraham — intet farbrorskap, inga halvmesyrer — förklarade Abraham att han tänkte övergå till den teologiska fakulteten efter examen.

Jag stirrade på honom:

— Men du skulle ju bli filosof?...

Han gav mig en sävlig och godmodig blick:

— Språnget mellan filosofi och religion är inte så stort som du tror, kära Kalle. Vad ska du själv läsa?

Jag rodnade. Jag kände mig ängslig. Jag hade nämligen ingenting nämnt till min far om de filosofiska studierna, fullt övertygad om att han skulle sätta sig till motvärn. Jag svarade därför:

— Klassiska språk.

Och jag tillade som en förklarande ursäkt för min hybris:

— Jag hade litet a i både grekiska och latin.

— Det är långa studier, sade Abraham.

Min far såg orolig ut:

10. — *Hellström, Carl Heribert Malmros.*

— Hur många ungefär? frågade han.

— En fyra, fem...

Min far såg upp i taket och tycktes utföra någon slags huvudräkning, medan jag tänkte: "Det var bra att det tar lång tid. Tid — det är vad jag behöver."

— Nå ja, sade min far efter en stund, huvudsaken är att han sköter sig och tar i på allvar från början.

Min far hade helst sett att jag blivit jurist. Men han var stolt över sin son tack vare förändringen i mitt väsen, och stoltheten kom honom att för tillfället bagatellisera de ekonomiska betänkligheterna.

Och så drack vi punsch och skålade och med var sin Hirschsprung i munnen skildes vi åt på stationen ett par timmar senare.

Det var den andra september 1896 och regnet stod som spön i backen.

Nej, min son: min generations ungdom var ingen oavbruten och bråkande idyll. Mitt historiska vetande är sorgligt bristfälligt. Men det skulle förvåna mig, om det före oss — sedan renässansen och reformationens genombrott — funnits en epok, då de andliga vindarna svängt så våldsamt som under det förflutna seklets sista decennier.

Själv råkade jag födas vid en tidpunkt, som satte mig i stånd att under loppet av en handfull år anamma och slukas upp av inte mindre än tre olika så kallade livsinställningar.

Då Abraham Bosson, mina första gymnasistårs oför- glömlige heros, lämnade skolan, lämnade han också mig med en svagt färgad kristen åskådning, om man nu får använda ett så högtidligt ord om en gymnasists enkla funderingar. Ett år senare anlände åttiotalet till min intellektuellt senfärdiga fädernestad och därmed allt det, som ordet åttiotal kommit att betyda på vårt språk: darwinism, positivism, utilitarism, brandism, feminism, problemdiktning.

Det gällde alltså att lägga om hela sin åskådning, om man ville följa med sin tid. Och det vill varje andens medelsvensson, så länge han är ung.

För mig hade det sig inte så svårt. De nya sanningarna, som ivrigt diskuterades på den litterära gymnasistföreningen, där jag spelade rollen av en idog och taktfast blindpipa, tilltalade mig. Jag fann snart,

att den förfinade kristendom, jag de två sista åren under Abrahams mentorskap iklätt mig, passade min innersta natur betydligt sämre än den nya läran. Det fanns alltså ingen Gud. Det hade jag innerst inne alltid trott. Det fanns ingen fri vilja. Det som härskade var lagbundenheten, "sammanhanget", obevekligt och järnhårt. Också detta var min innersta övertygelse, för att inte säga att det var min egen upptäckt.

Men världen och livet och framför allt människans uppgift blevo inte torftigare, trängre och tröstlösare fördenskull. Tvärtom! Ty så som jag och mina kamrater bedömde läget i universum, var det först nu i mänsklighetens långa historia, som man på allvar börjat i rätt ända, förutsättningslöst, oberoende av religionernas teologi och filosofemernas teleologi. Man hade upptäckt universum på nytt, inte längre aus der Tiefe des philosophischen Bewusstseins utan med mikroskop, stjärnkikare och spektrum. Det var en ny era som fötts. Problemen, så som vi sågo dem, tornade upp sig som alpmassiv med solglödande tinnar, dit expeditioner voro på väg inte för att i den renare och klarare luften sjunka samman i religiös andakt inför en antropomorfisk skapare eller poetisera och moralisera över människans gudomliga ursprung utan för att, fullt vetenskapligt utrustade, hämta de eviga sanningarnas edelweiss. Synfältet låg fritt, utan uppkonstruerade hinder. Människan började på nytt sin vandring mot världsgåtorna, mot uppdagandet av naturens sanna och verkliga väsen, utan förutfattade meningar, utan teleologiska baktankar, med ödmjukt och entusiastiskt sinne. Och så småningom — behövde det för

resten dröja så länge? — skulle vi få uppleva den stund, då den stora sfinxen Universum tvingades att förvandla sitt hemlighetsfulla och gäckande leende till vetenskapliga svar på klart och riktigt ställda frågor.

Så åtminstone föreföll det oss, medlemmar av gymnasistföreningen Veritas, medan vi med Brand och Röda rummet som biblar drogo i härnad mot lögnen, hyckleriet och klenmodigheten inom samhället och oss själva.

Emellertid förhöll det sig ute i stora världen inte så, som vi i föreningen Veritas föreställt oss.

Tiden hade ridit i sporrsträck. Det tarvades inte många månader vid universitetet för att komma underfund med att man var nära nog ohjälpligt efterbliven. Gymnasistrebellen hemma i sin fädernestad var några månader senare vid akademien en antikverad figur. Åttiotalet, som man upptäckt för endast ett par år sedan, hade redan hunnit bli vieux jeu, en världsbild för andens skomakare och en livsinställning för kulturens småborgare. Till och med åttiotalets stora centralgestalt hade vänt sin egen epok ryggen. Han befann sig för övrigt just vid denna tidpunkt i Lund, där han sökte göra guld i en balja i ett hus vid Grönegatan och bemödade sig för övrigt om att med allahanda medel blicka de fruktansvärda, ockulta makterna.

Hur hade det gått till? Varför hade man stannat av redan i början av det stora utlovade upprenningsarbetet? Var det endast en paus eller hade man så snart kommit underfund med att man befann sig på fel väg? Sanningssägarentusiasmen hade svalnat just nu, när man själv fått den samhälleliga rättigheten att sjunga ur skägget. Och nu var man trött på vad man otåligt överlägset kallade världsförbättrarbråket och det eviga grälet! Själva åttiotalets atmosfär var som

bortblåst utanför vetenskapens och den radikala politikens ramar: dess ärlighetskrav, dess moraliska idealism, dess ibsenska stränghet. Strindberg själv bad om "kompromissens lille sate" och önskade Dovregubbarna åt Häcklefjäll, som hade "gjort livet mörkt och hemskt med mardrömmar och hotellräkningar på ideella utlägg". Ibsen fick maka sig undan för en charmör vid namn Wilde. På studentkulorna diskuterades Lögnens förfall i stället för Brand. Över den intellektuella sakligheten sattes den skapande fantasin. Det var som om alla de, som hade ordet och pennan i sin makt, uppjudit hela sin inbillningskraft för att bereda det ålderstigna århundradet en död i skönhet, och en begravning première classe.

Ty i den skönhetsdyrkan, som ger nittioalet dess odödliga litterära glans, låg det ej endast leda vid den vardagliga verkligheten utan också förtvivlan över att esteticismens och romantikens evangelium ej i längden kan skapa en livgivande atmosfär. Också skönhetsdyrkan måste ha sina rötter i jorden. Också den kräver verklighetskärlek, om den ej skall sluta som en börda, i lyxvarelsernas spleen. Heidenstam kände, var de vackra pjäxorna klämde:

Kedjad vid livet min stav jag bär,
rolös kring världen jag ledes,
längtar dit, där jag icke är,
främmande allestädes.

Nittioalet blev en litterärt lysande begravningsprocession, där man för att försköna sitt främlingskap i tiden draperat sig i assyriska mantlar, pantbanksmäs-

siga värmländska brukspatronsfrackar, bibliska fantasikostymer, karolinsk mundering, ariska paradisdräkter och Thanatos' svepedukar. Och allra sist i nittioalets procession — ett långt stycke efter alla de andra — kom extra ordinarie kammarskrivaren herr Martin Birck flanerande, på samma gång dandy och grubblare, med sin svala skepticism, sin sentimentala pessimism och sin artistiska sensibilitet, mumlande: Vad göra vi med vårt liv, vi människor?

På den frågan kunde det — med en liten modifikation — ha getts samma svar som den skånske bondens: "Vi sitter och tänker. Och när vi inte tänker, så bara sitter vi och — super."

Det hade supits förr i vårt land, supits mycket. Men inte i samma anda som nu. Min generations fäder hade — ofta till oigenkännlighet — förfriskat sig i den vällovliga avsikten att göra sin ljusblå idealism ännu mera eterisk, att klara strupen till ännu skönare serenader nedanför idealismens fällda rullgardin och betvinga den sköna att tända ljuset till tecken att hon vaknat.

Men under de sista åren av det döende seklet söps det med berätt mod och med bestämd avsikt att fortast möjligt nå den gräns, där förbannelsen lyftes från en tid, i vilken det som var sanning i Berlin och Jena, var endast dåligt skämt i Heidelberg. Ty vi stodo, på nykter kaliber, ständigt på vakt över oss själva, inte för att som omtänksamma poliskonstaplar leda oss hem på ordningens och självdisciplinens väg utan — alltefter temperament — som maliciöst eller ängsligt intresserade åskådare av oss själva — liksom om vi

hoppats att genom den aldrig slappnande självbespeglingen till sist överraska oss med någonting, som avslöjade "livsmaktens djupa och spontana anonymitet."

Och spriten — det var knytnäven i spegeln, det var vägen tillbaka till omedelbarhet och spontaneitet!

Och så — mitt upp i all l'art pour l'art, all exotism och all provinsromantik kom Nietzsche till vårt avlånga land som en Prometheus, med en åskskräll i sin hand.

Här var det inte längre fråga om ordnandet av en åldrings död i skönhet eller bestämmandet av detaljerna i en estetiskt fulländad likbegängelse utan om förbimmelserna till barndop. Lufta ut i de rökelsetunga estetiska salongerna! Kör den skönhetsalkoholiska Dionysos på dörren! Här ska Apollo och Pallas Athene stå faddrar! Ned med slätstrukenheten, nivelleringen, medlidandet, demokratin! Ned med det meningslösa och sentimentala kelandet med de mycket-för-många. Livets, kulturens mening och mål är inte mass- och hjordmänskornas äckliga och ljumma lycka, utan de stora mänskorna, övermänskorna, maktmänskorna, kraftmänskorna, viljemänskorna. Låt oss rycka upp med rötterna hela den föregående historiska utvecklingen och börja på nytt! Låt oss grunda en ny kultur, ariernas, övermänskornas! Låt oss vara radikala, men aristokratiskt radikala!

Men hur gick det då med arbetarrörelsen? Hur gick det med utilismens brett humanitära evangelium? Hur gick det med välfärdsfilosofin? Hur gick det med det brinnande sociala patos, den entusiasm, som varit ett av de mest sympatiska dragen i tidens ansträngt allvarliga fysionomi?

En smula vimmelkantig började man ta sig för huvudet.

— — —

Det egendomliga med Nietzsches filosofi var att den ej från början togs om hand av filosoferna av facket, de som sutto inne med förmågan och möjligheterna att inränga honom i det filosofiska sammanhanget. Det var inte heller kraft- och maktmänskorna ute i det praktiska livet, som hälsade honom som sin store lyriker. Det var i stället skalderna och esteterna, som togo hans heroism på entreprenad. Och det gick väl an, så länge skalderna hette Strindberg, Heidenstam, Fröding, Ola Hansson och Levertin. Men exemplet smittade. Också de mindre gudarna togo sig later. Och från dem spred sig pesten till de menige intellektuelle. Det började vimla av små övermänskor, mer eller mindre förkomna, mer eller mindre försupna, vilka av heroismen endast tillägnat sig en förljungen överlägsenhet mot brackan och som förvandlat geniets tragik till en banal, fysisk och moralisk kopparslagare. Med denna heroismens svagsinta karikatyr förenade sig andra drag utifrån: fin-de-siècle-dekadansen, bohemeriet, trätte man-kulten, haablöse släkt-känslan. Dög man ej till någonting annat här i världen, stod en alltid övermänskobefattningen till buds som en sista reträtt i en småstad.

Nej, vid gud, min son, min generations ungdom var ingen bråkande idyll. Det fordrades en karaktärsstyrka av mindre vanliga mått eller en högt uppdriven balanseringsförmåga för att ej bita i gräset.

Och det fanns det många som gjorde. Jag sitter just

nu och går genom raden av min ungdoms vänner och bekanta. Det är kusligt att konstatera, över hur många av dessa livsöden det står inristat: *Væ victis!* Och med tanke på dem sänder jag, i likhet med Martin Bircks skapare, en tacksamhetens suck till de goda makterna: "Gudskelov att man börjar bli gammal. Att vara ung var för djävligt."

Det fanns emellertid en man, som bättre än alla andra — verkliga eller diktade — personer från den tiden i sig samlade hela det döende seklets skönhetsdyrkan, dess sönderslitenhet, dess hemlöshet, dess njutningslystnad, dess leda och dess förtvivlan och som tack vare sin sällsamma talang och sin genialitet lyfte epokens alla strömningar upp till den stora tragiken.

Det var Fröding.

Romantiker, humorist, självironiker, intellektuellt hungrig, med en aldrig stillad metafysisk längtan i sitt hjärta hade han kastat sig över allt vad de två sista decennierna haft att bjuda, i hopp om att finna en väg ut till jämvikten och friheten. Fröding var filosof. Men för honom voro inte problemen logiska tankeexperiment att spinna ut i sina yttersta konsekvenser. De voro levande och fruktansvärda realiteter, makter att kämpa för eller strida mot, lika påtagliga som kampen för tillvaron, lika allvarliga som striden för livhanken. Allt som åren gå och perspektivet djupnar blir det allt tydligare att han var den största personligheten av sin tid, den som levde intensivast och ärligast av dem alla. Och egendomligt nog: på samma gång som han framstår som den största personligheten, var han också den allmänmänskligaste och allmängiltigaste av dem. Man kan vara genialisk på åtskilliga sätt. Men ett av dem — och inte ett av de minsta —

är det, som i sig intensifierar genomsnittsmänskan, hennes innersta längtan och hennes innersta krav, det slag av geni, som "i ovanlig grad är en vanlig mänska innanför den ovanliga".

Och det var Fröding som ingen annan av nittioalets män. Hans bokliga bildning höjde sig ej nämnvärt över den humanistiske genomsnittsstudentens. Hans intelligens saknade vetenskaplig skolning. Man märker inte minst i hans brev, hur han handskades en smula valhänt med tankens vapen och hur oskolat han lade upp och behandlade problemen. Dessa okonstlade brev — de skulle kunna ha skrivits av litet var, som skaffat sig non sine i filosofi i kandidaten. *Men dess problem voro var mans.* Det var i denna form genomsnittsstudenten gick och grubblade över dem. Det var så man kände dem: inte uppställda i logiska anfalls- och försvarskolonner utan som skönhetssyner och smärteskrin inne i ens eget bröst, som hymner från ovan eller som tjutet från en herrelös hund. Och det problemet, på vilket han själv till sist också föll: den metafysiska längtans kamp med livshungern, frågan om gott och ont — det var också den studentgenerationens stora problem.

Hur skall jag leva? Var skall jag finna en fast punkt? Vad gör jag med mitt liv, jag mänska?

Den som av ett omilt öde förmenats förmågan att bestiga pegasen, får hålla till godo med en käpphäst, från vars rygg han kan skaffa sig en översikt över kaos. Käpphästen är i själva verket genomsnittsmänniskans pegas. Och jag har min. Den heter: viljeproblemet.

Den världsbild, evolutionen skänkte oss, var på sitt sätt nog så tilltalande och åskådlig. "Samma underbara spel av krafter, som ur nebulosans enformiga töcken frambragt solar och månar och som en gång på havsbotten tände livets första gnista, har ur protozoernas ensartade rike alstrat den övriga skapelsen i dess mångfald och fullkomlighet. När det gäller ett solsystems bildning kalla vi de skapande krafterna gravitation, när det gäller livets uppkomst kalla vi dem fysiska och kemiska krafter och när det gäller den organiska skapelsens fullkomning heta de kärlek och död."

Som man ser: i sin egenskap av vetenskaplig trosbekännelse lätt att lära och bekväm att förstå. Den hade också andra fördelar. Den gav en grundade förhoppningar om bättre, kommande tider. Den skänkte också en intimare känsla för naturen. Men i den fanns ej något rum för den fria viljan. Den hade evolutionismen tagit kål på.

Nu är det visserligen sant, att det i alla tider funnits filosofer av facket, som förnekat möjligheten av den fria viljan. Men jag undrar om det inte nu var första

gången som determinismen anammades en bloc, en masse, av menig man, inte genom finurlig bevisföring utan som "livsinställning". Mänskan var ej längre sakrosant. Hon hade stoppats in i det stora oorganiska och organiska maskineriet och malts samman däri till ett med all annan levande och död materia. För hennes handlande gällde samma preussiska lagar som för äpplet som föll och jorden som snurrade. En herre, som — var det enligt Dubois-Raymond? — vid ett visst givet ögonblick satt inne med kännedom om alla atomers läge, skulle därmed i detalj också kunna förutsäga hela världsutvecklingen, den andliga likaväl som den fysiska. Det orubbliga orsakssammanhang som styrde den fysiska världen var allenahärskande också i den psykiska. "De lagar som den fysiska verkligheten lydde, medan den betraktades som fysisk, måste bli desamma sedan det fysiska reducerats till föreställningar."

Det föreföll klart som slungad honung. Men det fanns en svårighet: hjärtat ville inte följa riktigt med i galoppen. Utan den fria viljan... "es möchte kein Hund so länger leben!" Och nu hade den gått all världens väg.

Nu är det visserligen också sant, att historien ej kan uppvisa ens en enda filosof av facket, som berövat sig livet i förtvivlan över att ej ha lyckats rycka mänskans vilja undan det obevekliga orsakssammanhangets gastkramning. Men jag undrar om icke — nej: jag är övertygad om, att determinismen, inte som filosofisk åskådning, utan som livskänsla, som integrerande del av blodsubstansen, äger förmågan att kasta en hel

generation in i en allmän ångeststämning, en tristess, om vars rätta ursprung den själv inte är medveten.

Det är synd om mänskorna, sa Strindberg. Det måste deterministen tycka. Det är de logiska konsekvenserna han måste draga. Medlidandet kan verka som en jättestimulus på humanitetskänslan och sätta mäktiga spår i det sociala lagstiftningsarbetet. Men den är knappast någon sporre till stordåd.

Några år senare, in på det nya århundradet, samlade Bo Bergman den meditativt anlagde genomsnittsbildades grubblerier från det döende århundradet i rader som dessa:

Du höge Herre i himlens sal,
 när skall du tröttna omsider?
 Se, dansen på dockornas karnaval
 är lik sig i alla tider,
 Ett ryck på tråden och allting tar slut
 och mänskosläktet får sova ut
 och sorgen och ondskan vila sig båda
 i din stora leksakslåda.

Jag börjar komma underfund med att alla dessa funderingar över min ungdomstids andliga fysionomi strängt taget ingenting annat äro än en apologia pro domo mea, ett försök till förklaring på och ursäkt för det faktum att jag under ett par år av min studenttid var förfallen. Icke i den bemärkelsen att jag saknade tak över huvudet och bröd för dagen, eller gick omkring med trasiga skor och fransar på byxorna. Mitt förfall var snarare likt den charmante herr Valentins, innan katastrofen sopade honom undan. Liksom han hade jag tagit mig vatten över huvudet, satt upp en efter mina intellektuella tillgångar alltför stor butik och skaffat mig alltför exklusiva varor. Med andra ord: jag hade kommit underfund med att jag befann mig på fel väg. Det spekulativa tänkandet visade sig inte vara min styrka. Den lilla begåvning jag ägde var av ett lägre slag, det receptiva. Och receptiviteten är som bekant inte tillräcklig för en framgångsrik filosofisk aktivitet.

Nu förhåller det sig helt säkert så, att man inte *nödvändigtvis* behöver förfalla till bohemeri och haablöse släkt-känslor, därför att man upptäcker sin tankeapparats oförmåga att penetrera Hegel och Boström. Det finns utan tvivel alternativ. Men upptäckten kom icke desto mindre som en hård knäck. Det var inte endast en flerårig, skön gymnasistdröm, som förflyk-

tigades. Bakom drömmen låg *ett verkligt behov*, en ärlig strävan, en fråga pockande som barnets, ständigt molande likt en tandvärk, som jämt och samt brister ut i akuta smärtor. En tid försökte man trösta sig med att den filosofi, som utlades på seminarierna och föreläsningarna ohjälpligt ramlat som luftslopp inför den relativistiska verklighet som utvecklingsläran blottat. Man skulle till och med kunna säga, att metafysiken var död och att filosofens kall strängt taget hädanefter knappast var någonting att stå efter: filosofien hade definitivt måst uppgiva hoppet om att skapa en slutgiltig och systematisk tankebyggnad, inom vilken den högsta realiteten en gång för alla kunde fixeras. Men detta innebar ingen varaktig tröst. Ty för att kunna avfärda en åskådning som förlegad, måste man kunna fatta och vederlägga den. Ej ens filosofemernas mest spindeltunna spekulationsnät låta sig sönderrivas enbart av en axelryckning på avstånd, lika litet som man inverkar på en sinnessjuk genom att förklara för honom att han inte är riktigt slug.

Hur hårt uppvaknandet ur en mångårig och skön dröm än kan vara, finns det som ovan antytt helt säkert alternativ. Men det var här som "tidsandan" grep in. Det förefaller mig nämligen — och jag tycker mig ha gjort samma iakttagelse på vår tids ungdom — som om det förhölle sig så: den starke absorberar det positiva, det konstruktiva i tidsandan, den svage det negativa, det upplösande, "de dåliga sidorna". Till och med det inom mig, som under andra förhållanden skulle eller åtminstone borde ha varit mig en styrka, den fysiska vitaliteten och den andliga nyfikenheten,

blev nu till en fallgrop av samma art som den, där lättmatrosens landgångsglädje förbytes i katastrof.

I våra dagar skulle jag förmodligen ha gått in i en akademisk sportförening. Som förhållandena voro gick jag i stället in — på krogen, där genierna korsade sina blänkande klingor och kvickheterna svedde luften likt blixtrar. Kunde man ej göra aktiva insatser i den andliga elitens diskussioner, fanns det alltid möjligheter att få vara med på ett hörn i deras punsch- och pilsnerorgier. Medlen att döva mindervärdighetskänslorna stodo i ishinkar på bordet och sättet att handskas med kopparslagarna hade jag på egen hand upptäckt dagen efter studentexamen.

En tidig morgontimme efter en Tegnér'sfest, då de sista dryckeskämparna fösts ut ur Akademiska föreningens Lilla sal, beslöt en handfull av dem att fortsätta mera privat. Man knackade upp natthökaren vid Tomegapsgatan och försedda med pilsner, porter och madeira drog man vidare till den kula, som välvilligt och älskvärt ställts till ens förfogande.

Det var ett blandat sällskap, från förhärdade dryckesbröder ända ned till två noviser. Alla fakulteter voro företrädda, till och med den teologiska, representerad av en herre, som på grund av sitt levnadssätt tilldelats som öknamn vad Grundtvig avsett att beteckna som förnyelsen av det religiösa livet efter den rationalistiska förslappningen: "Den glade kristendom."

I det pandemonium, som icke blott av nödvändighet utvecklade sig ur de givna förutsättningarna utan också från början var avsett, fanns det en individ, tillhörande den medicinska fakulteten, som iakttog en envis tystnad och en avvisande hållning. Upprepade försök hade gjorts att draga honom in i trollkretsen. Men utan resultat. Han satt i ett hörn för sig själv, borta vid kommoden, där skuggorna lågo djupa och höljda i tobaksrök. Han höll ett dricksglas madeira i handen och han var mycket blek. Värden, som fruktade det värsta, hade flera gånger givit honom ett ultimatum med hänvisning till att det även vid denna

tid på dygnet fanns gränser för den mänskliga friheten: i händelse han kände sig illamående uppfordrades han att spy ute i korridoren. Med ett leende, i vilket det låg både överlägsenhet och förtrytelse förklarade han emellertid att sådana tendenser som de, värden pådyvlat honom, aldrig varit honom mera främmande än just nu. Med denna flera gånger upprepade förklaring lämnades han efter en stund åt sig själv i sin undanskymda vrå.

Plötsligen — klockan hade hunnit komma fram till halv sex — reste han sig upp. Han var fortfarande lika blek. Men han stod säkert på benen. Han höjde dricksglaset, sakta och högtidligt, förde det med ett: Skål! till läpparna, tömde det, gjorde en grimas som om en osynlig hand gripit honom om strupen och — tumlade om på golvet.

Värden var indignerad. "Det finns gränser . . . , det finns gränser", ropade han, medan en tredje medlem i laget, också han medicinare, rusade fram, böjde sig över den fallne, kände på honom:

— Tyst! Han är död . . .

Bredvid hans stol på golvet låg en liten flaska, som innehållit cyankalium.

I den dödysta förvirringen, som uppstod, var det ingen som tänkte på att tillkalla polis. Men som på ett från festens början överenskommet tecken lyfte vi efter en stund den döde på våra axlar, buro honom med vacklande steg nedför trappan, genom de döda, oktoberdisiga gatorna till hans kula.

Jag hade aldrig känt den döde förr, aldrig talat med honom och fick först nu veta hans namn. Polisundersökningen i anledning av den tragiska händelsen gav vid handen, att han förut gjort två självmordsförsök, det första redan vid fjorton års ålder.

Medan jag denna fuktdrypande, disiga morgon tillsammans med fem andra bar den döde till hans kula i Petri klostergata gjorde jag mitt bokslut.

Exit filosofen Valentin.

Liksom de övriga hade jag plötsligen blivit spiknykter. Nu gick jag och knäade, inte så mycket under tyngden av den döde, utan av rädsla, så som man gör, när man i sista stund lyckats rädda sig ur en livsfara, medan mannen alldeles vid sidan gått under: den sekundsnabba fysiska och psykiska spänningen har lämnat en kraftlös och utmattad.

Jag hade nämligen själv den sista tiden sysslat rätt så mycket med självmordstanken. Den hade från momentana utbrott, då skuldkänslan och ångesten tagit sig nära nog olidliga uttryck, alltmer synts mig som den enda naturliga och logiska upplösningen av ett liv, som förfelats och som för övrigt föreföll att även i framtiden arta sig tämligen så värdelöst från en oförvillad och objektiv synpunkt.

Jag hade visserligen på våren slarvat ihop en filosofie kandidatexamen i litteraturhistoria, konsthistoria, filosofierna och statskunskap. Jag hade haft tur med

mig och till min egen och mina kamraters häpnad klarat mig. Jag hade kastat i mig nödvändiga pensa för prestigens skull i hemmet. Obehagliga rykten om mitt levnadssätt hade börjat tränga till min fars öron. De *måste* vederläggas. Och det bästa medlet var en examen som, hur värdelös den än i verkligheten visade sig, dock kunde göra tillfällig tjänst som ett alibi.

Och den *var* värdelös. Lika värdelös som en förfallen växel. Jag kunde ingenting bli på den. Det skulle ta mig år att komplettera den, så att den kunde bli matnyttig. Förr eller senare måste sanningen fram, det fruktansvärda "sammanhanget". Förr eller senare måste jag bekänna att jag under dessa år fört min far bakom ljuset. Hela härvan av halvsanningar och hellögner måste redas ut. Jag hade använt sommarferierna till att annonsera i tidningarna efter anställning på en stockholms-, göteborgs- eller malmötidning. Jag blev till och med erbjuden en befattning i en sölvesborgsavisa och återvände på hösten till Lund i avvaktan på mera lockande anbud utan att de förverkligades.

Min ställning blev allt ohållbarare. Och så kom det sig, att självmordstanken utkristalliserade sig som den enda naturliga lösningen. Var livet verkligen värt att genomlevas för en förkommen individ som jag, inte endast ett ur social synpunkt förfelat liv utan också ett liv utan möjlighet att förstå, ett liv som en blinds i ett museum, en dövs i en konsertsal, men en blinds och en dövs med hungern att se och lyssna.

Mitt valspråk hade blivit: "En vacker dag gör jag slut på det hela."

Men denna morgon, medan vi tågade fram med den döde genom de morgonöde gatorna stod det med ens klart för mig, att denna vackra dag aldrig skulle komma. Själva den kroppsliga beröringen med döden skrämde mig, så som mörkret skrämt mig som barn. Jag kände, att jag aldrig skulle kunna, kände det med axeln, på vilken hans ena knäveck vilade, kände det längs ryggen, längs vilken hans underben hängde, kände det i knäna, som ville vika sig under mig av utmattning efter en överstånden dödsfara. Nej, jag kunde inte, skulle aldrig kunna det...

Så mycket för självmordstanken som den enda naturliga upplösningen av ett förfelat liv... Jag fylldes av äckel för mig själv... Jag kände det bokstavligen, som om jag skulle kunnat kasta upp mitt eländiga förljugna och feqa jag...

— — —

Tre dagar senare tog jag hyra på en ångare i Malmö och efter ytterligare två dagar stävade jag norrut genom Sundet, på väg till Hull.

Exit filosofen Valentin.

Jag hade till sist ändå blivit sjöman.

Vi hade frampå nyåret kommit till London efter att hela senhösten ha legat och rotat i den gropiga Nordsjön, firat julen i Riga och i januari tittat in till Antwerpen.

I London mönstrade jag på en stor engelsman i West India Docks, denna gång som andre stewart. Den gick på trade mellan England och de västindiska öarna.

En kväll hade jag på ett danschap i Eastend stött samman med en ung, lång, gänglig engelsman. Han trodde, av mina kläder att döma, att jag var styrman liksom han. Jag lät honom till en början behålla sin tro. Han visade sig tillhöra en god familj och var nu tredje styrman på s/s Director, tillhörande ett stort engelskt rederibolag. Han hade kaptensexamen på fickan och sin framtid som i en liten ask.

Vi gjorde upp om sällskap två kvällar senare. Då berättade jag för honom min historia. "Samma här", svarade han. "Eller något liknande." Vi blevo vänner. Han rådde mig att "göra upp affären med min far" och återgå till studierna. Men min stolthet förbjöd mig att taga detta steg. Han kallade mig en förbannad idiot och vi blevo ännu bättre vänner. Dagen efter skaffade han mig jobbet som andre stewart på Director.

Den skulle ligga kvar i dockorna ännu en fjorton dagar, i väntan på en ny besättning lascars och ny uppsättning eldare och stewarts. Det var bara han och andre

maskinisten ombord. De turades om med vakten varannan dag. "Gubben" hade rest till Skottland för att hälsa på sin familj. Det övriga befälet hade också permission. Men Gaunt — det var styrmannens namn — arrangerade med rederiet om min hyra.

Det var en sak jag hemlighållit för Gaunt. Jag tänkte rymma, när vi kommo till någon lämplig plats i Västindien. Hans skildringar av dessa paradisiska öar med deras tropiska prakt och ukeleleackompanjerade lättingliv hade hos mig väckt tanken att söka bita mig fast där, få en anställning av något slag och leva lycklig under återstoden av mina levnadsdagar.

Det var också tack vare Gaunt jag kom att få se London på närmare håll. De dagar han hade frivakt gjorde vi sällskap, strövade omkring på gatorna, sutto på omnibustaken, besökte krogar och varietéer av alla de slag, från West India Docks' road till Piccadilly circus. De dagar han hade vakten gav jag mig ut på egen hand, gjorde en titt in på British Museum, National Gallery, begapade parlamentsbyggnaderna och letade mig ända ut till Tate Gallery vid Embankment. Jag började redan bli en smula förtrogen med Londons topografi, medan jag vaggade uppe på buss-taken som på en kamelrygg. Jag knuffades och trängdes dagen i ända bland mänskomassor nere på trottoarerna, till dess benen kändes som blytackor och jag kunde känna pulsslagen i de värkande fötterna, som om hjärtat sjunkit ned i dem. Där var City... Bank of England, lågt och långt och hoptryckt som ett kullstjälp kassaskåp utan ett enda fönster åt gatan, endast en port med ett kombinationslås. Där var Mansion

House, tecknet i sten på Citys ålder, frihet, rikedom och makt med sin lilla fasad som en kuliss i en Racine-tragedi. Börsen med sin Victoriastaty, sina duvor framför trappan och sin källarkalla pelargård, där trashankar sutto och huttrade i sömnen med sina fattiga tillhörigheter inslagna i ett tidningspapper i knäet och där den lilla bit mark, mot vilken de stödde sina trasiga skor, kostade vanvettiga summor. Där var Throgmorton street med börsen och barhuvade herrar i redingot och blomma i knapphålet, skrikande om varandra, högar av papperslappar på stenläggningen, telegrampojkar kilande in och ut genom svängdörrarna till aktiebörsen. Där var Cannon street, där tyg-, siden-, band-, päls- och knapphandlare hade sina lyor, där var Fleet street, där tryckpressarna manglade sanning och lögn till andlig spis, där var Strand med sin enklare landsortspublik och sina teatrar, Pall Mall, där politiken snickrades ihop på klubbarna, Oxford och Regent street med sina lyxbutiker, sina blänkande ekipage, sina kråmande hästar, sina vidunderligt eleganta kvinnor, korrekta gentlemen och guldsmidda lakejer.

Och där var framför allt kontrasterna mellan rikedom och nöd.

Det var här den fruktansvärda innebörden av "den sociala frågan" för första gången på allvar gick upp för mig. Jag var — eller jag kallade mig — socialdemokrat i Lund. Jag hade varit medlem av Studenter och arbetare. Jag hade nosat en smula på Marx — som på så mycket annat. Men först nu förstod jag.

Varje kväll, efter en dag i Westend, passerade min

buss på väg öster ut, alldeles vid gränsen mellan City och Whitechapel, ett litet nöjesetablissemang med skjutbanor, punching balls, automatiska spelidosor och allt annat marknadsupptänkligt. Det hette Wonderland.

Det var just vad Eastend var, fattigdomens, nödens, eländets, förödelsens och tröstlöshetens wonderland . . . Det var som om man här för första gången stått öga mot öga med de primitivaste livsinstinkternas dramatiska kamp med varandra, en bisarr konkurrens mellan fattigdom, brott och laster, som plötsligen, medan man vandrade gatan fram, kunde blossa upp alldeles inpå näsan på en som om en ridå rullats upp och man stod mitt uppe i ett drama eller en tragedi, handlande om spelet om den Envar, som bor djupast nere inom oss. Varje kväll, då jag stigit av bussen och till fots vandrade ned Whitechapel och Commercial road var det någonting som hände. Det låg i själva luften en dramatisk spänning, som vilket ögonblick som helst kunde explodera i scener. Blev gatulivet för monotont, behövde man endast gå in på närmaste krog — och de lågo inte många steg från varandra — där man mot en avgift av två pence för ett glas bitteröl kunde försäkra sig om en helafton med en nära nog Shakespearesk komik och en Dumas' tragedi i snabba växlingar. Det är visserligen sant: regissören var på alla dessa småteatrar för det mesta densamma: spriten. Men så många strängar har denna underliga kraft att spela på, ett sådant myller av mänskliga figurer har den förmågan att projicera på livets stora duk att föreställningarna aldrig hunno bli enahanda. Och i allt det brutala, vidriga, lastbara, brottsliga, utarmade

kom dock till sist det enda fram, som gör livet berättigat: under dessa trasor pumpade dock ett hjärta under högtryck, låt vara att bränslet till maskinen var spriten.

Och så ut igen, vidare på väg till dockorna. Trånga mörka bigator med luften tung av den olidliga, söta stank som kommer från smutsig mänskossvett och gamla klädtrasor; hus vid hus, som söndervittrade av ett tungt och kolmättat damm, som sedan generationer tycktes ha fallit över människor och byggnader och höljt dem i svart snö; krog efter krog, utanför var och en av dem en klunga män och kvinnor i alla åldrar, utmärglade och tandlösa redan i tjuguaråldern; de billiga natthärbärgena med öppna dörrar till gatan och en sömnig, snörvlande gaslåga i den skumma hallen: till och med de trasiga trappstegen voro upptagna av människor, som somnat i ställningar förvridna som gestalterna i något reumatismens inferno. Där var barnungarna, skrikande, svärande, ständigt i håret på varandra, smutsiga, bleka, avtärda. Efter att ha kastat en penny in i klungan hade man inte längre något behov av att resa till Konstantinopel för att se hundlivet. Där var den försupna kvinnan, skabbig och lusig, ett blåsupet ansikte, en tandlös mun, en tård kropp i trasor, trasiga skor, ofta mans-dito, och en gång, av vilken man förstod vad det vill säga att vandra omkring med ständigt öppna och blödande skavsår på fötterna. En kvinna, som vandrat, svultit och supit sig fram i Eastend och som under årens lopp givit livet åt minst ett halvt dussin andra existenser, levande under samma betingelser som hon själv...

Och några hundra meter därifrån City, världens rikaste handelscentrum, jordklotets huvudbankkontor. Och väster om det Westend med sin lyx, sitt slöseri, sitt dagdriveri, sina nöjen, sina museer, sina teatrar, sina konsertlokaler, sina föreläsningssalar, sin rika och höga kultur.

Var det förra förutsättningarna för det senare? Var svälten den jordmån, ur vilken kulturen blommade rikast? Det kändes, som om hjärtat grävts ur ens bröstskorg och tomrummet fyllts av ångest och förtvivlan som tätpackade gaser, ett kaos av sprängämnen.

Varför reste sig inte alla dessa tusen sinom tusen som en man? Varför tågade de inte i samlade kolonner väster ut med tombuteljer som tillhyggen och slogo in fönstren på köttbutiker och bagarbodar?

Räckte inte deras fysiska krafter till?

Saknade de moraliskt mod? Var det en ledare som fattades dem?

Jag önskade att jag varit engelsman och fått stanna här. Då, en dag, skulle jag...

— — —

Director skulle segla en dag senare. Befälet hade kommit tillbaka från sina hem. Lascarbesättningen var ombord. Dess proviant stod redan tjudrad längs relingen på fördäck eller instoppad i burar mellan skansen och förliga lastluckan; levande får och höns.

Jag hade fått landpermission den dagen. Jag skulle ordna några papper på svenska konsulatet. Klockan var ett på natten, då jag kom gående Commercial road öster ut. Den breda, ödsliga gatan låg tom och mörk. Sjömanshusen för färgade voro tillbommade. Ett par

jättelika, fulla negrer var det enda levande jag hade mött under flera minuter. Jag hade passerat polisstationens blåa lykta till vänster och jag närmade mig Limehouse till höger. I Limehouse causeway halvsov ännu belysningen i de sidenförlängda fönstren till kineskaféernas camouflerade opiumhålur. Ett par söner av Mittens rike stodo utanför en port, i nationalkostym, med händerna instuckna i de vida ärmarna och språkades vid.

Plötsligen döko två män upp. De föreföllo, så här i halvmörkret, att vara snyggt klädda. Deras gång tycktes mig osäker. Förmodligen hade de förfriskat sig inne på en av kineskrogarna med kinesiskt brännvin eller kanske till och med fått sig en pipa. De voro småväxta och spensliga, klädda i plummonstop och regnrockar. De ropade an mig: "Have you got a match?" Jag kände till knepet. Jag hade visserligen inte varit utsatt för det själv men varnats tillräckligt ofta för att inte gå i fällan. Jag låtsades inte höra. De ropade på nytt: "Good god, can't you give a poor fellow a match?" Jag skämdes en smula. Jag var både större och starkare än de. De voro tydligen bona fide nattamlare. Och de två kineserna stodo ju fortfarande kvar utanför porten. Man fick inte vara ogin i denna jämmerdal. Jag stannade. De kommo fram till mig och inledde en konversation, medan jag knäppte upp ytterrocken och fiskade upp en ask tändstickor ur kavajfickan. De tände sina cigarretter, kallade mig till och med "captain" och föreslogo ett besök hos en liten förtjusande kinesiska de kände, vacker som en docka och söt som en karamell. Nu förstod jag att

jag i alla fall låtit lura mig. "Nej tack", svarade jag och . . .

I samma ögonblick fick jag en oväntad och våldsam knuff. En av dem hade slitit upp min kavaj, fiskat fram min plånbok och ryckt av mig min konfirmationsklocka med guldkedjan och medaljongen. Hans kumpan gav mig ytterligare en spark på skenbenet och försvann. Men jag hade fått tag i tjuven, först med ett grepp om hans rockärm, sedan med armarna om hans liv. Jag ropade åt kineserna: "Thief, thief." Men de voro försvunna. Jag ropade ännu högre: "Police, police, help, help!" Min plånbok var visserligen tom. Men där fanns papper i den. Och min konfirmationsklocka ville jag inte mista. Jag ropade så högt jag kunde, medan den lille mannen slet och ormade sig under min gastkramning.

I detta ögonblick kommo två poliskonstaplar springande mot oss. Mannen slet ännu våldsammare. Förmodligen måste jag vid åsynen av poliskonstaplarna ha lossat mitt tag om tjuven. Med ett ryck hade han ålat sig fri: som en rätta kilade han längs husväggen in i Limehouse causeway och försvann i mörkret.

— What's up, frågade poliserna.

Jag förklarade för dem vad som hänt och visade vart de två männen tagit vägen.

Poliskonstaplarna betraktade mig ingående:

— Drunk, frågade de.

Jag blev indignerad. Jag var spiknykter. Jag hade de sista tre dagarna inte varit ägare till mer än några shillings.

— No, svarade jag. Jag är inte drucken.

12. — *Hellström, Carl Heribert Malmros.*

— What are you? A sailor?

— Ja, svarade jag under stigande indignation. Jag är sjöman. Men det hör inte hit, vad jag är. Jag har blivit bestulen. Och tjuvarna håller till där borta i gatan.

— That's all right, svarade de. You go back on board.

Jag stirrade på dem. De tänkte alltså inte göra någonting åt saken. Jag försökte förklara för dem att det fickur jag förlorat var en helig klenod. De svarade med ett leende och gratulerade mig till att ha kommit så lindrigt undan. Jag frågade dem, om de inte tänkte förfölja banditerna. De skrattade mig upp i ansiktet: Ge sig in i det getingboet för en gammal klockas skull? Trodde jag att de var från vettet? Var kom jag ifrån? I vilken skola hade jag fått min underbyggnad?

— You go back to your bloody ship. That's all there is to it.

Jag blev stående orörlig några sekunder. Och jag log, ett bittert och lömskt leende. Ah... De trodde de kunde bli fria från mig, därför att jag bara var sjöman och utlänning. Vad betydde en utländsk sjömans klocka för dem? Men hade det varit fråga om en lord eller en ung glop i Westend... då hade det varit ett annat ljud i pipan... Jag hade sett de världsberömda bobbies i de förnäma kvarteren längs Piccadilly, förekommande och artiga och leende... Men här, i fattigkvarteren, behövdes inte längre någon etikett. Här var det bara: "Ge dig i väg! Kvickt! Undan!" Jag hade sett det otaliga gånger under dessa dagar och kvällar. Det fanns en ordningsstadga för rika och

en för fattiga. En full herre i frack hjälpte man upp i caben och håvade omärkligt in den slant han gav till tack för hjälpen. Jag hade haft ögonen med mig, jag hade iakttagit det mer än en gång. Men en svulten och tröttvandrads trashank, som slagit sig ned på en soffa och virat några gamla tidningar kring magen för att söka hålla den värsta kylan ute, den körde man i väg: "Opp med dig! Sätt i gång! Move on!" Och en sjöman, som blivit rånad på sitt konfirmationsur, bad man dra åt helvete. Inte var det värt att slita gummi-klackarna för en sådans skull.

Plötsligen rann sinnet på mig. Alla de spränggaser, som hopats i min bröstorg under dessa dagars "sociala studier" exploderade i en skräll. Poliserna hade redan lämnat mig och voro på väg tillbaka till poliskontoret. Jag sprang fram till dem. Jag sökte förklara för dem så gott jag kunde att jag under inga omständigheter ville låta mig nöja. Det hade varit deras *plikt* att förfölja banditerna. Och eftersom de vägrat skulle jag anmäla dem. Jag hade haft att göra med polisen förr i mitt liv. Jag var till och med född på ett poliskontor. "Born in a police station." Men upplysningen tycktes inte imponera på dem. De endast skrattade:

— You go to bed! Sleep it off! Good night!

Och så fortsatte de. Jag följde dem hack i häl. Jag gick förbi dem. Det flammade för mina ögon. Jag kände det som om mitt huvud skulle sprängas av blodtrycket vid tinningarna. Jag gjorde en helomvändning när jag passerat förbi dem, spärrade deras väg och tog deras nummer. De började se otåliga ut:

— Get out, you damned dog!

Aha... De började bli rädda.

— You are afraid, väste jag. Men här ska ni få se. Det här ska stå er dyrt...

Jag gick i förväg till poliskontoret. Det satt en polis-piket i det yttre rummet och rökte cigaretter och pipa. Jag bad att få tala med polissergeanten. Jag fick vänta en stund. Under tiden anlände de två pliktförgätna konstaplarna. De växlade några lågmälda ord med kamraterna och då jag visades in till överkonstapeln i ett inre rum följde de med. Jag framförde mitt ärende och min anmälan. Han såg på mig och på dem.

— He is drunk, sade de.

— Take him out, sade överkonstapeln.

De båda konstaplarna grepo mig i axlarna och knuffade mig ut i det yttre rummet. Där fingo de hjälp av piketen. Sekunden senare rullade jag handlöst ut på trottoaren.

Jag kom på fötter igen. Jag var vild. Jag flåsade. Blint och handlöst störtade jag fram, uppför de två trappstegen, in genom dörren...

Där blev jag stående och såg på dem, flåsande som en tjur.

— *Are you here again, you damned fool?*

— Jag vill bli arresterad, flämtade jag. Jag vill bli arresterad... Jag vill ha svenske konsuln hit i morron...

De störtade sig åter över mig, hela klungan, och kastade mig handlöst ut genom dörren, denna gång så våldsamt att jag måste ha rullat runt ett par varv, innan jag hamnade ända ute på körbanan.

Jag kände ingenting av fallet. Som en blixn var

jag åter på benen och med knutna händer kastade jag mig in i klungan av poliser, som barrikaderade dörren. Jag slog vilt och blint omkring mig. Jag kände hur mina knytnävar träffade ansikten och tänder och jag gnäggade av lycka...

Då först blev jag anhållen.

— — —

Det blev sex veckors fängelse eller femton punds böter.

Polisdomaren ansåg sig visserligen ej helt och hållet kunna betvivla mina uppgifter om händelseförloppet. De läto på det hela taget trovärdiga men kunde tyvärr inte kontrolleras, då jag ej hade några vittnen. Under alla omständigheter — vad som än förorsakat mitt våldsamma uppträdande — hade jag ingen som helst rättighet att sätta mig till motvärn mot ordningsmakten och — vilket var man i polisdomstolen med blotta ögat kunde övertyga sig om — slå ut en tand på en polis-konstapel och ge en annan ett blått öga.

Jag hade inga femton pund, endast sju shillings fyra pence halfpenny. Jag satte mig i förbindelse med svenska konsulatet, som naturligtvis ingenting kunde göra åt saken. De rådde mig att telegrafera till min far. Men detta vägrade jag bestämt. Jag hade ingenting hört hemifrån, sedan jag från Hull underrättade om min flykt från Lund.

Det blev alltså fängelse i stället för västindiska öarnas tropiska prakt och ukeleleackompanjerade paradisliv.

— — —

Tre dagar senare fick jag besök av en tjänsteman

från konsulatet. Generalkonsuln hade mot min önskan satt sig i telegrafisk förbindelse med min far och som svar hade min far sänt en telegramremissa på bötesbeloppet och pengar för min hemresa. Ett telegram hade också anlänt till mig personligen under konsulatets adress. Jag bröt det:

Kom hem mor är död

— — —

Min mors död, som inträffat en månad tidigare, bredde ett sorgflor över de sist förflutna åren av mitt liv. Min far, som genom förlusten blivit en bruten man, hade varken kraft eller håg att gå till rätta med mig för eller beklaga sig över mitt handlingssätt.

Lugnt och resignerat — så som jag föreställer mig att man med en advokat diskuterar den minutiöst rättvisa fördelningen av sin kvarlåtenskap — resonerade han med mig om min framtid. Han framhöll nödvändigheten av att jag så fort som möjligt själv kunde förtjäna mitt bröd. Han var emellertid villig att hjälpa mig ännu ett eller annat år. Och han föreslog mig den bana som sedan blev min: den saknade ej karriärmöjligheter.

— När allt kommer omkring, sade han med en rörande, sorgsen humor i rösten, är det bättre att själv vara polis än att bli tagen av polisen. Genom det förra förebygger man i de flesta fall det senare.

Jag ville inte komma med några invändningar. Jag hade strängt taget inga invändningar att komma med. Min mors död hade brutit någonting också inom mig själv, någonting jag icke har något exakt ord för att

beskriva, men som jag skulle vilja kalla: egoismen, den falska självhävdelsen, sekelskiftets il-faut-vivre-sa-vie-inställning.

Jag återvände till Lund för att på kortast möjliga tid ta kansliexamen. Så småningom gjorde jag mig också alltmera förtrogen med tanken på min blivande levnadsbana. Jag lovade mig själv att alltid, så långt det var med min plikt och min rättskänsla förenligt, stå på "folkets" sida. Det var det utbyte, mina två veckors strövtåg i Londons lyx- och fattigkvarter skänkt mig.

Höstterminen har börjat och med den ha tidningarna återigen öppnat sina spalter för ventilerandet av frågan om skolungdomens kvällspromenader på Kungsgatan. Insändare, ställda till "Högädle herr Polismästare", höra till ordningen för dagen. Jag är trött på dem. För min del kan jag inte se, att någonting kan göras åt saken. Jag *vill* inte göra någonting åt den. Naturligtvis skulle jag kunna utfärda en order, som förbjöd stadens invånare att använda Kungsgatans körbana som promenadplats. Jag skulle kunna postera ut extra trafikkonstaplar, som antecknade eller till och med anhöllo alla tredskande och bötfällde dem, det vill säga deras föräldrar. Bort med den flanerande skolungdomen från Kungsgatan, ropa insändare och ledare. Ja, det är lätt att säga. Men vart ska de ta vägen mellan sex och åtta på kvällen, dessa sexton-, sjuttonåringar av båda könen, som efter läxläsningen vilja ta sig en promenad och kanske också beskåda och tala med sitt hjärtas älskade? Ska de nödvändigt drivas ut i stadsparken, som ligger halvmörk! Här, på Kungsgatan är det åtminstone ljus, här ha de den känsla av storstad, som ungdomen älskar, här strålar ekläreringen från alla butiker, här ligga de förnämsta konditorierna, här ligga de bästa biograferna — och här kunna föräldrarna, om de så önska, ha ett öga på sina ungdomar. Ska de nödvändigt behöva drivas ut i halv- eller helmörkret, därför att de påstås hindra

spårvägs- och biltrafiken? Ska det nödvändigt — på den sträcka av femhundra meter som ungdomens promenadplats upptar — behöva vara så förbannat bråttom att en bil inte kan sakta farten en smula? Ska hela denna glada, flirtande, diskuterande eller filosoferande skara ungdom, som nu under två fattiga timmar på kvällen fyller gatan, behöva skingras för att tillfredsställa "tidens krav", för att en bil obehindrat skall kunna göra sina femton kilometer i timmen just på denna halva kilometer.

Förr om åren brukade jag alltid lägga min kvällspromenad längs Kungsgatan. Det var innan min dotter tog studentexamen. Och det var på sätt och vis den lyckligaste stunden på dagen. Hon brukade gå där med några kamrater, lång och blond, med den ljusa, klara, franka blicken i det allvarliga ansiktet, som plötsligt lystes upp av ett leende, så friskt och uppriktigt, i en så fullständigt ärlig och omedelbar kontakt med livet, att man kom att tänka på en naken kropp i solsken. När hon fick syn på mig lyste det leendet fram. Hon lämnade sina kamrater och kom fram till mig: "God kväll, papsen!" Hon stack armen in under min och tillsammans promenerade vi ytterligare en halvtimme i stadsparken. Hon var min enda förtrogna och jag hennes eller kanske rättare: en av hennes. När vi passerat förbi det sista huset på Kungsgatan och vikit in i parken, brukade hon rycka mig ett slag i rockärmen och skämtsamt fråga: "Nå, papsen, vad har det varit för ledsamheter i dag?" Strängt taget tror jag, att jag under den halvtimmen vi promenerade tillsammans, i förtäckta ordalag har berättat

henne hela mitt liv. Förmodligen har jag väl putsat upp det något för att göra mig själv en smula mera tilldragande i hennes ögon.

Om hon är särskilt intelligent vet jag inte. Hon brukar komma hem med ganska goda betyg. Men så mycket vet jag, att jag aldrig känt mig tala så direkt till en mänskösjal som när jag talar med henne, en mänskösjal utan baktankar och förskansningar, utan smarta försök att ögonblickligen tolka vad man sagt på *sitt* sätt, döma eller gilla det. Det finns — eller rättare sagt tyvärr: det fanns — under dessa promenader ingen åldersskillnad mellan oss. Det var under dessa halvtimmar som om vi ej haft någon ålder, som om vi kroppslöst vandrat i ett skuggrike. Vad talade vi om? Om "högt" och "lågt", om hennes bekymmer och mina, om hennes framtid, om hennes manliga och kvinnliga kamrater, om små ting som hänt oss och om stora ting, om det i världen som var kul och latjo och det som var larvigt och läskigt. Men över och omkring allt detta låg det någonting, som om allt obehörigt avlägsnats därifrån: det var som om de halvmörka gångarna blivit till avenyer i Hades, där två själar vandrade sida vid sida och talade om det som varit.

En freudian skulle förmodligen uttrycka det så, att jag var — och är — kär i min dotter. Och vem kan försvara sig mot en psykoanalytiker? Ja, jag är kär i henne, så som det bästa inom *en* mänska kan älska en annan mänskäs själ, dess frimodighet, dess ärlighet, dess allvar, dess glädje, dess uppsåt. Jag älskar tonen och klangen i den själens instrument och jag önskar

att den man, hon en gång väljer, skall kunna fånga den.

Jag har inte alltid älskat henne så som jag älskar henne nu. Det var en tillfällighet att jag lärde känna henne. Hade Söderåsupproret aldrig inträffat skulle hon förmodligen för mig ha förblivit vad de flesta döttrar bli för sina fäder.

Men just vid den tidpunkt, då alla voro emot mig och isoleringen omkring mig blev allt fullständigare — då kom hon! Jag hade hellre sett — jag till och med önskade och längtade efter det — att det varit min son som kommit i stället. Han hade bara ett år kvar till studentexamen. Vi hade sedan ett par år tillbaka börjat umgås som vänner och förtrogna. Ett par somrar hade jag tagit honom med mig utomlands. Men nu vände han sig mot mig, inte i ord, men genom sitt tysta förakt.

Jag kan endast göra antaganden. Vad jag vet är, att "Söderåsupproret" plötsligt väckte de två översta klasserna i gymnasiet, där — av naturliga skäl, med hänsyn till de politiska förhållandena här hemma efter kriget — det politiska och socialpolitiska intresset varit ringa. Nu flammade det upp; och några veckor efter höstterminens början hade tredje och fjärde ringarna — på ett par, tre undantag när — blivit "fascister". Polismästaren stämplades som en förrädare, som i farans stund utlämnat samhället åt ett politiskt parti. Det var samma anklagelse som högerpressledarnas, endast med den skillnad att man, som gymnasister så gärna vilja, lade ännu mera emfas på mitt brottsliga förfarande.

Hur pass svårt min son hade det i kamratkretsen under dessa veckor och hela den hösten vet jag inte. Det är möjligt att han redan från början rent instinktivt ogillade mitt handlings sätt. Men det är också möjligt att han efter några dagars vacklan gav efter för trycket och i likhet med sina kamrater fördömde sin fars "sossekurtis". Hans närmaste vänner, de, som han brukade "dra" läxorna med, tillhörde alla familjer där jag betraktades som en förrädare. Och så blev trycket honom för starkt. Han vände sig mot mig. Han kunde ej dölja sitt förakt. En gång försökte jag komma till tals med honom. Jag frågade: "Vad diskuterar ni i skolan nuförtiden?" — "Dig", svarade han, utan att se på mig. "Vad säger man?" — "Inga vackra saker." Och så blev det tyst mellan oss. Och tyst har det varit sedan dess.

I stället kom Inger. En höstkval, alldeles i början av höstterminen, omedelbart efter "upproret" kom jag gående, "ensam och övergiven", längs Kungsgatan vid promenadtiden. Hon kom i motsatt riktning med några kamrater. Hon såg mig inte förrän vi voro nästan alldeles inpå varandra, då hennes granne stötte henne med armbågen i sidan och viskade ett par ord. Hon blev alldeles blodröd i ansiktet och gav mig en skygg blick. De andra flickorna knixade en hälsning och sågo generade ut, så som ungdomar göra när de hälsa på någon, de veta att deras föräldrar ogilla. Och så gingo Inger och jag förbi varandra. Jag tänkte: "Hon fördömer mig inte som Einar. Men hon gör det som är ännu svårare: hon skäms för mig, stackars liten." Hennes skamkänsla var mig ännu bittrare än Einars

förakt. *Det* kunde jag bära. Vi voro båda män. Men om henne var det synd. Hur hade hon det med sina väninnor? Hur kändes det för henne att höra sin far stämplas som förrädare? Och vad kunde jag göra för att göra det lättare för henne? Ingenting. Det fanns ingenting att förklara.

Plötsligt stacks en hand bakifrån in under min arm. Det var hon. "Vart ska du ta vägen, papsen?" Hon andades häftigt, som om hon sprungit för att hinna fatt mig. Eller kanske det var under trycket av en sinnesrörelse, vars styrka och djup jag då inte anade. "Å, ingenstans precis. Jag är bara ute på min vanliga kvällspromenad och så tog jag den här vägen." — "Får jag följa med dig?" frågade hon. "Visst får du det, min flicka, men har du inte roligare med dina kamrater?" — "Nej, jag vill hellre göra sällskap med dig. Om jag får."

Den timbren i hennes röst hade jag aldrig förut hört. Kanske var det första gången i sitt liv hon talat med en sådan innerlighet, en sådan värme, ett sådant allvar, en sådan *mognad*. Det var den ton, som springer fram ur hjärtat som källsprånget ur jorden, rösten hos ett barn, som på några sekunder blivit vuxen, flickan, som plötsligt blivit kvinna, en modig och tapper kvinnosjäl, ett ömt och stridbart hjärta.

Jag kunde endast söka ana mig till vad som försig-gått inom henne på de två, tre minuterna, från den litet skamsna rodnaden på hennes kinder första gången vi möttes ute på gatan efter upproret och det ögonblick, då hon beslöt sig för att vända om och hinna upp mig. Jag tror inte att det var något beslut hon

fattat, en plikt hon pålade sig, någonting, som hon hastigt resonerat sig till. Det var någonting annat: en själ, som på några ögonblick blivit medveten om sig själv, givit sig själv form, skapat sig själv ur barnårens kaos.

Från det ögonblicket blev hon min vän, min enda vän och förtrogna. Varje kväll vandrade vi tillsammans en halvtimme. Vi talade om allt mellan himmel och jord. Men aldrig om detta, aldrig om vad som försiggått inom henne dessa minuter. Det är hennes egen stora hemlighet, i vilken hela hennes väsen ligger förborgat.

Sedan Inger tog studentexamen och for till Uppsala har jag upphört att lägga mina kvällspromenader längs Kungsgatan. Jag har inte kunnat. Tomheten efter henne är tillräckligt stor ändå. Men i kväll tog jag vägen dit för den förbannade trafikfrågans skull: den kommer förmodligen upp i stadsfullmäktige vid nästa sammanträde och antagligen får jag då stå till boks för mina underlåtenhetssynder. Och där, i myllret av skolungdom, fångades min blick plötsligt av en syn, som med ens ryckte mig ett trettiotal år tillbaka i tiden: en skolflicka med två långa, tjocka, mörkbruna flätor dinglande längs ryggen.

Sådana flätor bar min fästmö första gången jag såg henne.

Du frågade mig en gång, Inger, under en av våra förtroliga promenader det sista året du gick i skolan, om jag varit lycklig med din mor. Jag svarade: "Varför frågar du det?" Mig veterligen hade du aldrig varit vittne till några våldsammare uppträden mellan oss och några sådana hade heller inte förekommit i vårt äktenskap. Det existerade inte ens någon allvarlig och långvarig osämja mellan oss. "Varför frågar du det?" — "Jo", svarade du, "jag har ofta tänkt på dig och mamma på sista tiden och jag tycker det är så besynnerligt att det kunde vara ett riktigt *innerligt* förhållande mellan er, sådant jag tänker mig mellan

mig och den, jag skulle gifta mig med, därför att ni var så olika.”

Jo, min lilla tös, på sätt och vis voro vi lyckliga. I varje fall tror jag att din mor var jämförelsevis lycklig eller, rättare sagt, på det hela taget hade det ungefär så bra i sitt äktenskap hon önskade. Man får inte begära för mycket av en karl! Och det gjorde hon inte heller. Hon var överhuvudtaget en lycklig natur. Hon hade lätt för att skratta och hon lipade inte i onödan. Hon var tapper och modig utan att vara medveten därom. Hon var uppfostrad i trånga, små och fattiga förhållanden och hon hade slagit sig fram här i världen med två vapen: sitt utseende och sitt glada humör. Hon hade varit med om en hel del, innan vi gifte oss, och hon var såtillvida en ovanlig mänska, som hon tog lärdom av erfarenheten utan att därför tappa humöret eller ens det glada humöret. Jag tror att hon skulle ha grejat livet lika bra och frejdigt, var ödet än ställt henne, vare sig hon blivit gift med en telefonarbetare eller en landshövding. Hon var, om du så vill, ytlig, hennes glädjämnen lågo helt och hållet på det "världsliga" planet. Men hon var god, vänfast och trofast. Hennes hjärta var innerligt och hennes känslor starka. Hon hade lätt att vänja sig och lärde sig att fort ochoreflekterat älska vad hon vant sig vid.

— — —

Vad mig själv beträffar låg saken en smula annorlunda till. På sätt och vis — och för korthets skull — kunde jag kanske uttrycka den så, att det på mången god dag — om ens någonsin — inte funnits en tid,

då mannens ställning gentemot kvinnan varit svårare eller mera komplicerad än under den generation, jag har det tvivelaktiga nöjet att tillhöra. Det var kvinnoemancipationens stridbara, entusiastiska, för att inte säga fanatiska slynålder. Det var könslikställighetens pockande och otåliga sturm und drang. Det var den strindbergska kvinnohatsdödsdansens era. Det var det nietzscheanska piskrappsföraktets heroiska period. Och det var det Ellen Keyska kärleksevangeliets altardyrkan. Allt samtidigt! Allt huller om buller! Allt stormande in på en, då man vid aderton-, nittonårsåldern stod med pulsarna brännande av åtrå efter köttets begärelse och hjärtat förlorande sig i en dröm om madonnan. Allt likt kastvindar, slående i seglen på den skuta, där man hade sitt sexuella driftliv och sin kvinnodyrkan ombord. Det föreföll hopplöst att hålla kursen. Hur skulle man behandla sitt driftliv? Vilken roll skulle man låta sin trängtan att dyrka och tillbedja spela i sitt liv? Var kvinnan överhuvudtaget värd det altare, ens hjärtas hemligaste behov ville bygga åt henne?

Det betänkligaste var att problemet förgiftats redan då det för första gången började tränga sig på en, så där vid sju-, åttaårsåldern. Redan då frågan om förhållandet mellan man och kvinna först presenterades för en — på en bakgård eller något avsides beläget ställe av en något äldre eller mera försigkommen jämnårig kamrat — framställdes det som ett rätt och snuskigt företag, för vilket det i språket inte fanns andra uttryck än de mest obscena. Man hade kommit till världen tack vare en akt av

manlig, brutal, liderlig syndfullhet och kvinnlig undergiven skräckstämning och avsky. Man hade skapats i synd och skam, där mannen utom sin brutalitet också hade bibeln på sin sida: kvinnan måste i detta fall vara sin man undergiven för släktets bestånd. Det var Guds bud. Kvinnan var av naturen ren och syndfri — åtminstone i detta fall. Den obscena handlingen var ett offer, som Gud krävde av henne för att man själv överhuvudtaget skulle kunna komma till världen. Och medvetandet om att hon fogat sig i sitt hårda öde, att hon för ens egen skull underkastat sig detta offer, gjorde henne i ens egna ögon till en martyr, omstrålade henne med madonnans klara och rena gloria.

Egendomligt nog hyste man knappast något hat mot sin far för den ignobla roll han spelat i denna skapelsehistoria. Tvärtom låg det någonting eggande och upphetsande i den. Man började betrakta sitt eget sexualorgan som ett fruktansvärt vapen, utrustat med en mystisk förmåga att sprida skräck och fasa och underkastelse omkring sig i de långflätade flickornas läger. Man var stolt över den potentiella makt man på så sätt ägde. Den förklarade så mycket, framför allt det instinktiva förakt man vid sju, åtta års ålder hyste för jämnåriga av det motsatta könet. Att de voro en underlägsna hade man vetat förut. Nu hade man också fått en fullt förståelig förklaring på detta faktum. Och man fylldes av en djup tacksamhet mot försynen som skapat en till man.

— — —
Det var väl ett par år senare — vid tio-, elvaårsåldern — som driftlivet för första gången på allvar

vaknade inom en. Man kallades in till sin far. Kanske hade han märkt att man fått blå ringar under ögonen eller av andra orsaker ansett det lämpligt att ventilerera frågan. Han varnade i vaga ordalag för det han kallade självbefläckelse och dess irreparabla följder. Han såg själv skamsen ut.

Så gick det åter en tid. Efter driftlivets syndbetonade och ångestfyllda första starka uppvaknande följde den första vaga skolpojkskärleken. Den var främmande, ja, fientlig mot de fantasiskapelser, för vilka man förut i större eller mindre utsträckning dukat under. De nya känslorna voro vävda av ett sällsamt stoff, från de vagaste drömmar om en okroppslig gemenskap till stoltheten att betala de bakelser, ens hjärtas älskade inmundigade på konditoriet, lyckokänslan att få lägga alla sina jordiska ägodelar — en enstaka tjugufemöring — för hennes fötter eller rättare: stoppa dem i hennes mun. Med ens driftliv syntes den känslan ingenting ha att skaffa. Den var ett tillbedjande av den kvinnliga renheten, av renheten och oskulden överhuvudtaget, och i kraft av den känslan lovade man sig att bli en bättre mänska, att aldrig mera hemfalla åt låga lustar.

Därmed hade dualismen kommit in i ens liv, klyftan mellan hetären och madonnan, spänningen mellan antikens erotik och kristendomens gudsmoderskult, mellan köttets begärelse och själens jungfrulängtan. Ännu så länge uppträdde de inte samtidigt. Det var snarare som om de avlöste varandra som två vitt skilda, oförenliga makter, som successivt togo en helt i sitt våld. Begärelsen var som en brand i blodet. Jungfru-

längtan som en altarlåga i bröstet. Och än brann blodet, än lyste lågan.

Men det fanns en skillnad mellan gymnasisttidens och pojkårens driftliv: det hade förfinats. De kunskaper om världen och livet, man som gymnasist inhämtat blandades med och förskönade åtrån. Den hade fått ett estetiskt innehåll. Man läste Horatius. Man hade av en stel och augusteisk latinlektor presenterats för Lydia. Man hade hört talas om Catullus' Lesbia och Propertius' Cynthia. Man hade under latin- och grektimmarna fått en liten glimt av antikens raffinerade och skönhetsdruckna hetärliv. Man hade på egen hand vidgat sina kunskaper så gott man kunde. Man hade börjat bli förtrogen med Maupassant och läst Daudets Sappho. Paris' tjusande sedefördärv och till ytterlighet förfinade njutningsliv tecknade sig som ett flammande norrsken mot den lilla hemstadens gråmulna vinterhimmel. Det var en helt ny värld, som plötsligen slagits upp inför ens blickar under trista latintimmar eller självstudier, stulna undan det alltmera krävande läxplugget, en värld, där skönheten adlade begären och spiritualiteten gav vingar åt den tunga, jordbundna lidelsen. Det var visserligen sant: den brann och förbrände! Än sen!

Blekt mitt anlete är, men tadlen konstnären icke,
att han det gjort så blekt; sådan i livet han var.
Rikligt bildades så den färg, som Cynthia gav mig;
blodet torkade bort, kinderna vissnade hän,
ungdom och hälsa och lycka och lugn, allt offrades henne;
hennes jag levande var, hennes i döden jag är.
Livet flyktade snart — men ack! när ägde jag livet?
Nej, genom Cynthia blott var ju Propertius till!

Men denna antika eller storstadsmoderna eroskult, till vilken man som gymnasist tagit sin tillflykt undan det brutala, animala driftlivets anfäktelser, hade ingen motsvarighet i verkligheten. När man efter år av kamp för kyskhetens sak till slut dukade under, ångestfylld, skamsen, men med flygande pulsar, var det inte med en Lesbia, en Lalage eller en Cynthia man konfronterades utan med en helt vanlig polisjagad och ödesslagen prostituerad. Paris' lysande och förfina sedefördärv avslöjade sig på våra nordliga breddgrader som en brutal och vämjelig malmötisk bordellinteriör.

Men nu inträffade det sällsamma! Fantasien vägrade att acceptera faktum, att se denna brutala och vämjelige verklighet i ansiktet. Ens moraliska självbevarelseinstinkt gjorde revolt och ur revolten framsteg i sentimental apoteosering skökan, ännu med några futtiga och falnade rester av madonnans gloria i sitt rufsiga hår. Det *borde* varit stjärnor att smycka hennes äne. Också hon var från början av det stoff, som drömmar vävas av. Som hon stod där framför en, porterdäst och konjaksvullen, var hon ett tragiskt och patetiskt offer för fattigdom, manlig lusta och samhällelig orättvisa, förförd, förrådd, jagad in på och inhägnad inom de animala lidelsernas allmänning.

Det var så man såg henne. Det var ur den stämningen som ömhetsutbrottet inom en sprang fram. Det var i dessa ömhetsutbrott, medan hon berättade sin sorgliga historia, som man torkade hennes — och sina egna — tårar och umgicks med vaga planer

att rycka henne ur smutsen, rädda resterna av madonnan inom henne.

Det fanns de, som förverkligade planen. Det fanns till och med de, som lyckades.

Kvinnans gräl på mannen för årtusendens slaveri, hennes hat mot hustyrannen, vilket likt Pallas Athene sprungit färdigrustat fram ur Dovregubbens panna i Noras temperamentsfulla och något virrigt tyckmyckna gestalt, hade pågått under hela åttiotalet. Hustrun grälade på mannen, fästmän krävde frihetsbrev för sina känslor av fästmannen, den förälskade ungmön diskuterade andlig boskillnad med den betagne giljaren och den kortklippta emancipationsamazonen, som av hat till förtryckaren svurit sig åt evig jungfrulighet, gick omkring med en arsenal i redikylen. "Det grälades om allt, om rättigheter och skyldigheter, om äganderätten, om politik, religion, om skötseln av hushållet, om klädedräkten, om moderskap, om amning." Mannen var ett kräk. Det var han och inte kvinnan, som representerade det svaga könet. Svag, feg och lögnaktig stödde han sig med den moraliskt underlägsnes vapen i kampen för tillvaron: brutaliteten och listen, på det av honom skapade, lika lögnaktiga samhället för att bibehålla kvinnan i ett engiftesharem, till vilket han tog nyckeln med sig, då han själv gick ut på galej.

Och mannen teg. Skurarna av ovet och anklagelser tog han mot med böjt huvud och en smula bekymrat uttryck i ansiktet. Striden hade börjat alltför plötsligt för hans långsamma och metodiska natur. Han förstod till en början inte riktigt vad det var frågan

om. Älskade han inte sin hustru? Gav han henne inte rakkysen? Fick hon inte en ny svart sidenklänning i julklapp vartannat eller vart tredje år? Tog han henne inte med på teatern flera gånger under vintern och i hotellträdgården åtminstone två à tre kvällar under sommaren? Hade de det på det hela taget inte lugnt och bra tillsammans? Arbetade de inte gemensamt för sina barn? Hade hon nånsin beklagat sig över annat än möjligen den njugghet och den ödsliga farvälstämning, med vilken han plockade fram hushållstiorna ur plånboken? Hur hade det kommit sig att han plötsligen förvandlats till en sådan knöl och buse? Han förstod inte. Han kände sig yrvaken och överrumplad. Han fick knappast ens tid att känna sig indignerad, innan ovettskurarna kommo så täta att han ej hann skaka dem av sig under uppehållen.

Men under tiden tänkte han. Och ju mera han tänkte, dess klarare stod det för honom att kvinnan hade — rätt. Han fann att hon i många avseenden hade fog för sina anklagelser. Han ville visserligen ej gå med på, att han själv, personligen, var en brutal tyrann och notorisk kvinnoplågare. Men han var villig medge att det i den traditionella uppfattningen av äktenskapet, av kvinnans fastspikade plats och avgränsade sfär låg ett tyranni och en omänsklighet, som måste rättas. Under hela denna tid var det inte många unga röster, som höjdes till mannens försvar eller ens till hans ursäktande. Kvinnoemancipationen hade i själva verket sina starkaste anhängare — bland männen. Att följa med sin tid var identiskt med att vara kvinnoaksman. Hans beredvillighet att sona det för-

brutna kunde till och med slå över i fjäsk och kryperi: immaculatakulten förbyttes på sina håll i amasondyrkan. Riddaren satt av hästen, lyfte kvinnan i sadeln och gick själv till fots.

Så kom reaktionen, revolten, med Strindbergs kvinnohat, med Nietzsches kvinnoförakt. Därmed ställdes den del av kvinnoemancipationsproblemet, som låg utanför politik och ekonomi, i en ny belysning och underställdes radikalgranskning. Vem var kvinnan? Vad var hennes sanna väsen? Vilket var hennes värde? Madonnagestalten hade hon som en rasande bildstormare själv slagit i stycken. Ljuvheten och renheten i sitt väsen hade hon förpassat till en ovidiansk guldålder. Gränserna mellan den ärbara och fallna kvinnan hade suddats ut. Det var ungefär samtidigt som Kipling skrev: *The colonel's lady* och *Judy O'Grady are sisters under their skins*. När allt kom omkring: överstens gemål och regementets sköka hade lättare att förstå varandra än någon man någonsin kunnat ana. Var mannen lögnaktig, stod det ännu värre till med kvinnan: hon var förljugen, i olikhet med den medvetne lögnaren oförmögen att skilja mellan sant och falskt. Hon var inkarnationen av det amoraliska. Hon var en mellanform mellan barn och man, avstannad i sin andliga växt; hennes egentliga funktion var att tjänstgöra som fågelbo för de livsfrön, mannen skänkte henne, och Nietzsche varnade honom att ej glömma piskan, då han trädde in i sovgemaket.

Efter flera år sökte Fröding avblåsa striden med några förtvivalade försoningens och den trötta resignationens ord:

Vi måste förlåta varandra,
när icke vår Herre förlåter.

— — — — —

Allt detta inträffade på den tiden, då jag var ung. Det gick en ej spårlöst förbi. Liksom barn, som girigt lyssna till de äldres samtal, stoppade man sina öron fulla av dispyternas argument och under dem, som under ett giftregn, var det någonting som vittrade inom en: ens naturliga känslor gentemot kvinnan; spontaneiteten i den primitivaste av ens drifter, friskheten och omedelbarheten i ens ideella kvinnodyrkan.

Det ligger i sakens natur, att en förtvivlans försoningspolitik och en trött resignation icke kunde utgöra en generations slutgiltiga svar eller ens den temporära lösningen på ett problem, under vilket det rör sig sådana krafter som mänskans driftliv och hennes behov av att dyrka och tillbedja. Allra minst när man är ung. Hos en något så när idealistiskt betonad ungdom ställa kropp och själ andra krav än försoning och resignation eller rättare: ett enda krav: den fullständiga samhörigheten, gemenskapen, uppgåendet.

Det var på denna punkt, som Ellen Key kom till hjälp. Reaktionär och radikal, romantiker och profetissa, i opposition mot dem, i vilkas främsta led hon väl egentligen borde ha ställts, trädde hon som en Jeanne d'Arc mitt in i slagsmålet mellan könen beväpnad med ett Columbiägg: kärleken. Det var inte i trötthet och resignation man skulle slå bryggan över avgrunden utan i kärlekens entusiasm och ödmjukhet. Klyftan mellan köttets lusta och själens obotliga ensamhet, hatet mot och föraktet för varandra hade man själv konstruerat. Dualismen var inte så olöslig som könsgrälet sökt påstå. Inför realiteten, inför kärlekens mysterium reducerades den till dispytiska. Det förhöll sig inte bara så, att kärleken övervinner allt: den förädlar och adlar allt; den förvandlar till och med "synden" till en moralisk och religiös akt, till en para-

dox, i vilken två väsensskilda väsen bli ett. I kärleken finns ingen brutalitet, inga rättsanspråk, endast frihet och hängivenhet.

Det var en sträng sexualmoral. Och det har med rätta, även av hennes anhängare och beundrare, påpekats att den var en lära mindre för ungdomen än för fullmogna personligheter, på höjden av sin etiska utveckling. Men det var på just dessa båda punkter eller rättare just häri den brast. Ty för etiskt högt stående individer var den på det hela taget obehövligen kunde på sin höjd endast tjänstgöra som ett konstaterande av kända fakta och smakade dessutom kanske till och med sliskig och lyriskt översockrad i den svulstiga, för varje stilkräsen och sammanhangskrävande läsare onjutbara flamboyans, i vilken den bjöds. Åt den etiskt ännu icke utvuxna ungdomen, som tilltalades och entusiasmerades just av den sedliga strängheten i evangeliet, gav den ett alltför oklart och känslöversvalande direktiv. Så mycket hade man visserligen på känn, att i den riktning, hon anvisade, lågo möjligheterna, kanske den enda möjligheten att slå sig fram till enhet mellan drift och moral. Men här inställde sig en annan fråga: Om kärleken är det enda moraliskt avgörande för halten i mannens och kvinnans gemenskap, vari består då kärlekskriteriet? På det spörsmålet kan möjligen en mogen man eller en mogen kvinna ge ett för dem själva och den andra parten betryggande svar. För ungdomen ställer det sig — utom i ytterst få undantagsfall, hos etiskt tidigt utvecklade individer — betydligt vanskligare. Lödigheten i ens känslor framgår först genom känslornas pröv-

ning. Och så kom det sig att hos den radikala ungdomen den hetta, varmed ringen smiddes, ofta fick gälla och tagas som garanti för guldets karathalt. I stället för centralvärmen fick den romantiskt blossande bengaliska elden tjänstgöra som bevis på lyckovåningens beboelighet.

Det moderna "kamratäktenskapet" är i sin nyktra saklighet osympatiskt, framför allt emedan "en fölelse, der ikke uvilkaarlig tror paa sin egen vedværen, ikke er ægte". Men jag vore, till och med om det gällde min egen dotter, nästan villig att föredraga en förbindelse av denna art framför sekelskiftets "fria kärlek". Insikten om kamratäktenskapets otillräcklighet innebär en moralisk utveckling. Uppvaknandet efter den fria kärleksförbindelsen lade hos den parten, som strävade efter ärlighet och sanning, för långa tider framåt hjärtat öde.

Det ligger till och med icke helt och hållet utom möjligheternas gränser, att man i kamratäktenskapet spårar resultatet av Ellen Keys — och andra dåtida sexualmoralisters — mission och ungdomens svar på det krav, de framställde: "Vi vilja pröva oss fram till den äkta och varaktiga kärleken." Med andra ord: en experimentell etik, som ej utesluter förekomsten av djupt allvar.

— — —

Min fästmö var dotter till en lantpräst, som under årets alla vardagar gick omkring i svarta benkläder, halvstövlar, grå morgonrock och långpipa, som han aldrig lärde sig hålla eld på. Så länge han hade eld i pipan, spelade ett inåtvänt och hjärtegott leende kring hans mungipor och han kisade med ögonen, som om en evig högsommarsol sken rakt i hans ansikte. När pipan slocknade såg han bekymrad ut. Han var en fåordig och mild man, som lät sin hustru råda. Det kom aldrig ett ont ord över hans läppar: först då han på dödsbädden låg i yrsel, överraskade han sin omgivning med att uttala de förfärligaste eder; förmodligen hans livs stora nappatag med djävulen.

Hans hustru var en praktisk men ej obildad kvinna med utpräglat humoristiskt religiös läggning, som kunde tala till sin Gud inte bara i bibelns arkaistiska och högstämnda stil utan också i förtroliga och alldagliga ordalag, en smula lik Hjalmar Bergmans Farmor. Av Frälsaren hade hon icke mycket behov. Jag fruktar att hon i grund och botten ansåg honom vara en smula för vek, för medgörlig, för humanitär, för liberal och överscende med publikaner, syndare och allt möjligt löst folk, män såväl som kvinnor. Strängt taget betraktade hon nog Gud som sin egentlige äkta man. Han var — i olikhet med hennes jordiske make — en karl, som man kunde få besked av, när det gällde. Han gick inte bara omkring och smålog och

sög på sin pipa. Han var inte endast evangelium utan i första hand lag. Och en karl utan lagen var en käring i byxor. Persson — hon kallade sin man vid efternamn — var mera lik Frälsaren.

Med en dotter och fyra yngre söner bodde de i en gammal prästgård, så övervuxen med kaprifol och murgröna att man endast på den norra gaveln kunde upptäcka att trävirket en gång i tiden varit rödmålat. Det var ett litet pastorat, uppe mot smålandsgränsen. Barrskogen stod ända in på prästgårdsjorden och gårdarna omkring, som i urminnes tider huggits och svedjats ur skogen och brutits ur stenmarken under generationers svett och möda, buro alla prägeln av fattigdomens förnöjsamhet.

Det skulle knappast ha räckt till för prästen att ge sina söner en ståndsmässig uppfostran, om inte hustrun kommit till hjälp. Hon tog mot unga stadsflickor, som för en rund summa under ett år fingo lära sig ett lanthushålls alla mysterier, samtidigt som hon sökte från en småstads hektiska och artificiella nöjesliv återföra dem till det sunda och naturliga livets djupare och varaktigare fröjder. Ryktet om prostinnan Perssons välsignelsebringande inflytande på även de världsligaste unga damer nådde med åren vida utom länets gränser. Hon kom med tiden att räkna flickor icke endast från Malmö och Hälsingborg, utan också från Halmstad och Göteborg som sina elever. Också min syster tillbragte ett år i Bosums prästgård. Och det var genom henne jag lärde känna husets dotter.

Första gången jag såg Maria hade jag ett år kvar till kansliexamen. Hon bar då håret i två långa, tjocka

mörkbruna flåtor längs ryggen. Kaprifolien stod i blom. Rosorna doftade. I idyllen levde *hon*.

Det finns en dikt av Karlfeldt som jag ofta läser. Och varje gång är det, som om han måste ha sett *henne*:

Vilka vägar har du vandrat, så att solen ej dig bränt?
 Vad har du drömt, Maria, i ditt unga bröst och känt,
 att ditt blod icke brinner som andras?
 Det skiner så förunderligt ifrån ditt bara hår,
 och din panna är som bågiga månen.

Vi växlade inte många ord. Det var en högsommar-söndag. Vi gingo alla i kyrkan efter frukosten. Prostinnan hade varnat mig att om jag inte följde med, skulle jag inte få någon middag. Vi gjorde en promenad i skogen i flock, gingo ned till sjön, företogo en liten utflykt i en båt, som prostinnan döpt till Ellida. Och på kvällen for jag tillbaka hem till min fäderne-stad, för vidare befordran till Lund.

Hon var skygg. Hon hade stora, livliga, blå ögon med en blick som såg allt, fåglar och blommor och mänskors egenheter. Men även om min blyghet ej varit så stor som den plötsligt blev i hennes närhet, skulle jag inte ha kunnat fånga den blicken. Den var snabb som en fågels, men snabb utan oro och på samma gång egendomligt inåtvänd och eftertänksam. Ett par gånger föreföll det mig, som om det djupt inne i den skymtade något av förakt. Jag blev rädd för henne. Jag vågade till sist ingenting säga. Hon kunde då och då få ett leende, eftertänksamt och kritiskt, men utan överlägsenhet, som om hon tänkte: "Jag undrar om det du sa nyss, var rätt."

En månad senare skrev jag ett brev till henne. Jag lade det i ett kuvert till min syster och bad henne lämna fram det. Det dröjde någon tid, innan jag fick svar, ett långt brev, en självbekännelse, en autobiografi, om man så vill, en skildring av hennes uppfostran. Hon hade aldrig gått i någon skola, utan undervisats av sin far, och hennes kunskaper hade fördenskull inte innefattat den vanliga flickskolans pensa. Hon hade läst latin och grekiska (till och med en smula hebreiska), historia och geografi. Men matematik och naturvetenskap var inte hennes fars starka sida. Om djur och växter hade hon fått läsa sig till på egen hand. Och nu, efter mycket betänkande, hade hon en bön att framställa. Hon ville att jag, på vissa av henne föreslagna omvägar, skulle låna henne böcker. Hon hade hört av min syster att jag hade en hel del. Och framför allt ville hon, att jag skulle skicka henne några — av Ellen Key.

Ett år senare, då jag tagit min examen, blevo vi förlovade. Det blev en förlovning per korrespondens. Mina semestrar voro inte långa och tanken på att hon skulle få resa upp till Stockholm för att träffa mig var utesluten. Ingen av oss hade några släktingar där och något annat lämpligt förkläde stod ej att uppdriva mer än två gånger, då mina föräldrar reste upp på ett par dagar för att hälsa på mig. Vår förlovning varade i nära fyra år...

Jag har de sista dagarna läst genom alla de brev, vi växlade under de åren. Då vår förlovning bröts skickade hon mig mina brev. Men jag behöll hennes. Jag bad henne om det. Och då jag inte fick något

svar, tog jag tystnaden som ett medgivande — kanske med orätt. Men det föreföll mig då, som om en styrka och en hjälp utgick från dem och att så länge jag ägde dem, var hon inte helt och hållet skild från mig.

Kära Maria, jag undrar, om vi inte båda under dessa år läst oss för djupt in i Ellen Key. Kanske med den skillnaden, att hennes evangelium för dig var en upplevelse, nej, en uppenbarelse och en inlevelse och för mig endast ett — ärligt — uppsåt. Du var enhetligare än jag. För dig existerade ingen dualism. Köttets lusta hade ännu inte trummat i dina ådror. För dig var kärleken en ny religion, en ny stjärnhimmel i stället för din gamla, som börjat spricka i taket, en förklaring och ett ljus — och en absolut tillförsikt till en annan mänsklig orubblig värde.

När jag visade mig inte kunna hålla måttet, när jag efter flera års celibat erkände för dig att jag gått sexuella smygvägar, då hade din tro på den mannens värde jämnats med marken. Du kunde inte förstå. Du kunde inte förstå, att detta "ingenting betydde". Då skickade du ringen, det lilla guldarmbandet och breven tillbaka. Utan ett ord. Det behövdes inte heller några förklaringar från din sida. Jag förstod.

Jag undrar, om din mor någonsin talat om för dig, att hon ett par dagar senare skrev ett brev till mig. Inga tårar, inga beklaganden, inte ens några anklagelser. Endast två rader:

"You are a humbug, sir."

Mathilda Persson.

Två år senare gifte jag mig. Vi hade det mycket smått. Vi bodde tre trappor upp över gården på Mästersamuelsgatan. Det var en svår tid för min hustru. Hon var van vid att röra sig med pengar. Tidvis tog hon anställning på kafé. Men så kom Inger till världen och hennes biinkomster togo slut. Det var hennes oförbrännligt goda humör, som höll det hela samman.

Efter en tid började jag få vind i seglen, tack vare ett på den tiden sensationellt mordattentat, som förövats av en utlandssvensk på en framstående person i Stockholm. Jag löste "mysteriet", och skickades tillsammans med en överordnad till London, där attentatorn bodde. Under de tre månader, som polisdomstolsundersökningen och utlämningsproceduren räckte, uppdagade jag att den anhållne dessutom förövat två mord på kvinnor i England. Han dog i Brixtonfängelset, några dagar innan han skulle förklaras häktad. Det finns numera endast två personer i livet som veta, hur han lyckades ta sig av daga. Jag är den ena. Om jag ej hade varit så "duktig", så blodhunds-entusiastisk, hade de två mordena aldrig uppdagats. Mannen hade levat. Men jag tänkte inte på honom då. Jag tänkte uteslutande på det oerhört intressanta i den uppgift, som förelagts mig, på de hemligheter, jag kommit på spåren — och på min karriär.

Och så var min lycka gjord och min framtid säkrad. Med våra två små barn flyttade vi in i två rum och kök på Kungsholmen.

Därmed hade mitt liv fått sin slutliga form. Det låg inte längre så mycken vikt uppå att grubbla över världsgåtorna eller arbeta sig fram till en livsåskådning. Hamlets stora monolog "to be or not to be" hade mynnat ut i ett mera praktiskt betonat "to get on", med alla de betydelser, det uttrycket innebär: att ligga i, att slå sig fram, att skapa sig en karriär och att för övrigt finna sig till rätta i och trivas med förhållandena sådana de nu en gång gestaltat sig.

Arbetet var ofta hårt. Men det var omväxlande. Man hann aldrig stelna. För detektiven finns det inte — eller borde det inte finnas — någon rutin. Hans arbete är inte något trolleri och för den Sherlock Holmesska intuitions genialiteten har det mindre utrymme än en romantiskt lagd medborgare skulle kunna tro. Men det finns en sak, detektiven måste lägga på hjärtat: att aldrig arbeta med en förutfattad mening.

Under alla dessa år — under dem, liksom den djupa strömfåran — låg dock *en* förutfattad mening, jag ej kunde frigöra mig från: att allt detta, att ligga i, att göra karriär, att trivas, att äga hustru och barn och hem ej var allt, inte kunde vara allt, inte ens kunde vara det viktigaste. En längtan efter ett ögonblick att vila ut i, en längtan efter någonting i sig självt tillräckligt, ett nu, ett här, ett så, ett just nu, just här, just så, just detta!

Fram i mörkret tåga
blinda alla,
allt som deras lynnen
dem befalla.
Ingen känner vägen
och dess mål förstår.
Ändå ständigt trägen
färden går.

Det finns de som tröttnande
sökte vila.
Andra finna meningslöst att ila,
vandra dock med strömmen
viljelöst sin bana,
i den långa drömmen
ingen ljusning ana.

Men en lycklig timme
sker så livets under.
Slutna ögon se
för några korta stunder,
få ett liv att njuta,
ögonblick att minnas,
se att vägar sluta
och att mål finnas.

Så på nytt de vandra
— blinda alla —
såsom deras lynnen
dem befalla.
Ingen känner vägen
och dess mål förstår.
Ändå lika trägen
färden går.

Kanske ändå inte så mycket ett mål att sträva efter — det måste ju de flesta av oss skaffa sig, hur blygsamt det än må vara — inte en uppgift att leva för utan en upplevelse att leva på. Inte en fråga om liv eller död utan en fråga om liv eller icke-liv. Det som i en annan tid kallades: *att se Gud*.

Vad är ångest?

Jag har i en medicinsk avhandling läst, att den kommer till stånd genom en av sympatheticus förmedlad retning på de endokrina organen och därmed sammanhängande återverkan av hormonerna på järnbarken. En herre, som heter Cannon, har av en hel del experiment på djur funnit, att ångest — och ilska — öka avsöndringen av adrenalinet, och som vidare verkan av binjurarnas stegrade sekretion visar blodet ökad sockerhalt. Även undersökningar på personer, som befunnit sig under ett tillfälligt inflytande av akut ängslan, till exempel ynglingar som ledo av examensfeber, ha visat att ökad sockerhalt i blodet och urinen är ett ångesten åtföljande vegetativt, av sympatheticus förmedlat retningsfenomen. Med denna uppfattning av ångesten förstå vi också ångestens ofrivilliga, av vederbörandes vilja oberoende uppträdande. Det organiskt betingade anlaget hos en av oro behärskad individ skulle alltså ligga dels i ett kroniskt retningsstillstånd inom sympatheticus, dels också i en viss undermålighet hos hjärnbarken och nedsättning av dess hämmande inflytande på det vegetativa nervsystemet.

Min hjärnbark måste på senare tider ha blivit *mycket* undermålig.

Undermåligast förefaller den att vara de långa timmarna efter middagen, innan klockan hunnit krypa fram till elva och det är tid att gå till kojs. Min

arbetsdag hasar sig fram hjälpligt nog. Det finns alltid någon skrivelse att sätta upp, ett betänkande att avfatta, papper att läsa genom och skriva under, konferenser att prata genom, besökanden att ta emot, order att diskutera. Och — två gånger i veckan — utelöpande hundar, bildrullar, bönholksterrorister och berusade att sitta till doms över. Allt detta ger åtminstone *sken* av verksamhet: timmarna gå. Men klockan fem börja svårigheterna. Jag tar en timmes promenad och följer årstidernas växlingar sådana de avteckna sig i stadens utkanter. Klockan sex äter jag min middag ensam. Snaps och pilsner. Jag kan tyvärr inte äta långsamt. Jag är varken gourmet eller gourmand. Jag har inte kunnat lära mig att följa den vise mans råd, som vid sina middagar hälsade sina gäster med orden: Jag hoppas att ni äter långsamt och länge, för sen blir det lika förbannat tråkigt igen. Klockan tjugu minuter över sex är det hela undanstökat. Jag tänder en cigarr, flyttar in i mitt så kallade arbetsrum och dricker mitt kaffe under promenad mellan kakelugnen och fönstren.

Och så börjar det på allvar. Vid den tiden gör ångesten sin entré. Likt en skattmas står den plötsligen mitt inne i rummet som de obevekliga makternas agent: "Jaha, polismästaren, här är jag nu igen! Hur har vi det i dag? Är det någonting jag kan få med mig, någon liten avbetalning som kan göras? Det går inte i längden med bara ursäkter, det vet ni ju själv och polismästaren är ju för resten en hederlig karl som vill göra rätt och reda för sig."

Vad är det han fordrar, den objudne gästen? Strängt

taget begär han väl ingenting annat än att jag skall slå honom på flykten, visa honom på dörren och kasta honom utför trapporna.

Det är inte alla dagar han är lika svår. Ibland kan jag avfärda honom med undanflykter. Det är vackert väder och jag ber honom sitta ner och vänta: själv tänker jag gå ut en stund och irra omkring på gatorna. Eller också tar jag till en bok för att se om den kan skänka mig förströelse. Som våldgästare är ångesten inte alldeles i avsaknad av hänsynsfullhet. Den är på sätt och vis feg och äger den feges medgörlighet, när den känner att man kan sätta upp effektivt motstånd. Men den är ytterligt skarpsynt, fräck och hänsynslös som en procentare, när den märker att man av en eller annan anledning är värnlös. Då går den bröstgänges till väga. Då blir det en ojämn kamp. Då kommer paniken. Då är det som om man slogs med djävulen själv och man slutar utmattad i ett soffhörn: rummet har förvandlats till en av de "fasta" avdelningarna på ett dårhus. Det har plötsligen kommit galler för fönstren och själv sitter man orörlig som i tvångströja.

Jag förmodar att det en sådan kväll finns mycket socker i ens blod och urin.

Men ibland smiter jag omedelbart efter kaffet. Jag känner att jag inte vågar vara hemma, när våldgästaren kommer. Jag går och gömmer mig hos farbror Lucius på Stadshotellet, dricker punsch och whisky, går hem, dricker ännu mera whisky och kryper till kojs vid tvåtiden, omtöcknad, men med ett slugt leende: jag har lurat den fan.

På sista tiden har det också hänt rätt så ofta, att jag inte ens brytt mig om att springa till Lucius och söka hjälp. Han är ibland ej trakterad av mitt sällskap. Jag skickar min hushållerska på en biograf — jag har ju fribiljetter — tar själv fram whiskyn ur skafferiet och sätter mig att vänta på min gäst. Men när han får se flaskan, försvinner han. Ängesten avskyr alkohol. Den älskar endast — tombuteljer.

Jag vet, att det är ett riskabelt vapen att handskas med enligt det gamla kinesiska visdomsordet: Först tar kinesen supen; sedan tar supen kinesen. Eller — för att tala med Freud: "De vilkas försök att finna lycka strandat, finna på ett senare stadium i livet tröst — i kronisk alkoholism."

Men det kommer dagar, hela perioder av en tre, fyra i stöten, då det förflutna, då ens barndom och ungdom står en som en elak andedräkt i ansiktet. Och med den kommer barndomens skräck, pojkårens stryk-rädsla, de första studentårens dåliga samvete. Minnena fylla en endast med äckel och med natten stiger äcklet till fasa. Man bemäktigas av en slags själens neuralgi. Det spränger, bänder och sliter i ens bröst. Man ligger och vrider sig i bädden. Man stiger upp. Man vankar omkring i våningen som en isbjörn. Man sätter sig vid det öppna fönstret i den kalla natten och tänker cigarrett efter cigarrett. Timmarna gå. Fåfängt upprepar man samma manöver för att stilla den sprängande smärtan. Inga sömnmedel räcker. Ens tankar bli som myror i en stack, där en tanklös vandrar rört omkring med sin käpp: de rusa omkring myllrande och förvirrade i sitt sökande efter rädd-

ning. Man tycker sig bokstavligen kunna känna dem kräla omkring på huvudskålens insida som om de sökte ett kryphål ut. Men det finns ingen räddning. Allt är äckel, skräck, kaos.

Liv, vad har jag gjort dig, att du skall umgälla mig med dessa stunder, dessa timmar, dessa dagar? Samvete, vad har jag förbrutit mot dig, att du skall gissla mig som en usel slav?

Jag sjunker ner vid sängen. Jag ber min barndoms böner: "Gud som haver barnen kär, se till mig som liten är..." Jag beder efter stundens ingivelse: "Herre, Herre", ropar jag, "tag detta lidande från mig eller driv mig ut i förvirringens mörker." Jag mäktar icke mera. Mina krafter äro slut. Min ångest är större än att jag kan uthärda den. "Herre, Herre, förbarma dig över mig..."

Upp flyga orden,
tanken stilla står.
Ord utan tanke
aldrig himlen når.

Och så, till sist, smyger jag mig på tassande tofflor ut till Brattskåpet, fyller ett dricksglas till hälften med whisky och tömmer det i ett enda drag. Det bränner som eld i ådrorna. Det hettar som eldslågor innanför skallen. Så blir det plötsligen lugnt. Myrstacken lägger sig till ro. Allt är ordning och klarhet. Det stiger en sötma ur det sprängande bröstet. Och som en lustjakt, som sätter segel i bris, glider man ut på Nirvanas glittrande solgata.

”I ungdomen någonting att hoppas på.
I mannaåren någonting att arbeta för.
På ålderdomen någonting att tro på.”

Svårigheten — man skulle i vissa fall till och med kunna använda ett så stort ord som tragiken (man behöver endast betrakta massor av åldringar och erinra sig att de flesta självmord begås av personer, som passerat femtiotalet) — svårigheten ligger emellertid däri, att en ungdom av förhoppningar, och mannaår, fyllda av arbete, ej med logisk nödvändighet skänka åldringen någonting att tro på. Det förhåller sig nämligen inte med åldringens tro som med hans pension: i många fall utbetalas den förra icke. Man kan också arbeta sig till tomhet, till fattigdom.

Det förefaller mig, som om man under de sista trettio, fyrtio åren alltför kraftigt urgerat arbetets välsignelser. I själva den terapeutiska vikt som man i våra dagar lägger vid arbetet och överhuvudtaget vid att i alla väder och vindar, under alla dygnets timmar, som ej ägnas åt sömnen, hålla individen i *sysselsättning*, ligger ett av de mest graverande bevisen på vår kulturella fattigdom. Det egendomliga med arbetet som ”lyckokälla” är att ytterst få människor i första hand söka sig till den för att där tillfredsställa sin törst. De flesta av oss söka sig i allmänhet, åtminstone i början, till helt andra brunnar. Det mesta arbete, som utföres här i världen, utföres inte för den deli-

ranta glädje det skänker, utan för den — relativa — ekonomiska trygghet och den samvetsfrid, som följa, när man "jobbat" ett slag. Att för ungdomen predika arbetet som den enda varaktiga glädjekällan är ett slag i ansiktet på dess förväntningar på livet. De slag av arbeten, som i sig själva bära glädjen med sig, äro lätt räknade. För det ojämförligt stora flertalet av oss kan arbetet aldrig bli ett mål, endast ett försörjningsmedel. Det finns väl också fall, där man under arbetets gång kan arbeta sig till ett visst intresse för det. Jag mötte en gång en lektor, som på tal om sin doktorsavhandling förklarade: "Och kan du tänka dig, att när jag kom till slutet på den, fick jag till och med intresse för den."

Platon lär säga någonstans, att det inte är de visa och inte heller dårarna, som filosofera. De förra behöva det inte och de senare känna icke något behov därav. Det är enligt honom för mellankategorierna, som filosoferandet blir till en livsnödvändighet. Och till dem hör jag.

Einstein å sin sida förklarar i en av honom författad "trosbekännelse", att han, för sin del, anser det som en dårskap att alltför mycket reflektera över livets och ens eget livs mening och mål. Detta uttalande bestyrker emellertid endast Platons, eftersom Einstein hör till de visa.

Wer Wissenschaft und Kunst besitzt
hat auch Religion;
Wer jene beiden nicht besitzt
der habe Religion.

— — —

Jag är ännu inte fyllda femtiofem. Och ändock har jag, av vetenskapen att döma, levat så länge, att den tid, då jag som gymnasist meddelades undervisning i naturkunnighet, redan av fysikerna betraktas och betecknas som — den klassiska.

I stället för att, som vi trodde i föreningen Veritas, världen just då befann sig i början av en ny era, utgjorde den tiden tvärtom avslutandet av ett betraktelsesätt — det antika; helgjutet, enhetligt och plastiskt. Några månader innan det gamla seklet gick i graven kom emellertid Planck med sin kvantumteori och med den har allt förändrats. Molekylen är inte längre det planetsystem i miniatyr, som gjorde mikrokosmen plastiskt åskådlig för oss. Atomen uppför sig inte längre så som på den tid, då lektor Andersson visade oss lord Kelvins molekylmodell. Det försiggår underliga och bisarra saker inom atomen. Den har förlorat sin oförstörbarhet: ingenting, påstå fysikerna, är lättare än att "bryta upp" en atom. Och som en illa uppfostrad modern ungdom smiter den till och med från sin hittills som självförstådd ansedda första plikt: att underordna sig kausalitetslagen. En vetenskapsman, professor Schroedinger, har till och med formulerat den paradoxala konklusionen, att kausaliteten har sina rötter i tillfälligheten. Den där herrn, som för en trettio år sedan med kännedom om alla atomers läge vid ett visst givet ögonblick kunde i detalj förutsäga världsutvecklingen, den andliga såväl som den fysiska, har förpassats till charlatanernas vaxkabinett, där han, förmodligen en smula förvånad över grannskapet, står och stirrar Cagliostro rakt i

vaxansiktet. Kausaliteten har förvandlats till statistik och den person, som tillräckligt länge bollar med en apelsin kan inte vara så alldeles säker på att han inte ett tu tre får se den försvinna upp i rymden.

Sedan jag var ung har dessutom etern, som Arrhenius satte så stor tillit till för förklaringen av livets uppkomst på jorden, försvunnit eller i varje fall visat sig obehövlig för tillfället. Rummet har under tiden krökt sig och dess storlek bestämmes av dess innehåll. Tiden har blivit en egenskap hos rummet. Det organiska livet är resultatet av en chans så minimal, att inte ens den mest oförbätterlige och genomruinerade doblare skulle vilja riskera en gammal byxknapp på ett spel, där vinstutsikten var så vanvettigt ringa. Lika begränsat som livet är till rummet, lika begränsat är det till tiden. Ock bakom det hela, långt borta på horisonten tycka sig vissa vetenskapsmän skymta konturerna av Den Rene Matematikern, som förverkligat sig i detta problem: universum.

(Det har sig tydligen inte så lätt ens för somliga av vår tids vetenskapsmän att alltid befria sig från antropomorfismen.)

För den nya uppfattningen av världsalltet står jag främmande. Jag fattar det inte. Jag är född och fostrad under den klassiska eran och den enda världs bild jag kan förstå är den plastiska, ej den matematiska. Jag får alltså nöja mig med att den värld, som jag under alla dessa år sökt göra för mig intelligibel — inte finns, aldrig funnits. Jag får dessutom trösta mig med, att det universum, som grundlades av Max Planck vid sekelskiftet, ej skall vålla

mina barnbarn större svårigheter att förstå än den falska, klassiska världsbilden gav och ger mig.

När allt kommer omkring skulle jag för övrigt om allt detta kunna säga, som det en gång sades om Polens affärer: Vad rör de mig? Ty det jag ser är icke protoner och mer eller mindre indeterministiskt handlande elektroner. Vad jag ser är gator och hus, träd och blommor, den blå himlen och de vita och grå molnen, solen och månen och stjärnorna, mänskorna och deras förehavanden. Bland mänskorna ser jag understundom också fabrikör Berggren. Och då ser jag *rött*.

Men filosofin?

Jag läste häromdagen i en filosofisk skrift av allra senaste datum: "Den som tränger djupare in i dessa tankegångar (kunskapsproblemets) måste finna att problemet blivit fel ställt, och att de lösningsförsök, som utgå från denna problemställning (Kants, Fichtes, Hegels!) måste stranda. I själva verket måste den *klassiska* linje i kunskapsteorin, vi här framför allt velat framställa, anses förfelad. Att ställa frågorna på ett nytt och riktigare sätt är målet för nutida och framtida filosofisk forskning."

Objektivismen har uttrangerats ur det filosofiska tänkandet och därmed har den praktiska filosofin reducerats till en vetenskap icke *i* men *om* moral. *Värdet* kan, enligt vad professor Hägerström påstår, inte göras till föremål för kunskap, men väl *värderingen*, "eftersom den senare såsom ett förbindelseled mellan ett subjektivt ställningstagande till något och

en uppfattning av detta samma själv är en medvetenhetsyttring.”

— — —

Dess bättre förhåller det sig ju så att de allra flesta av oss mycket väl kunna undvara en världsåskådning och att det i grunden är fullkomligt likgiltigt för vårt mänskliga handlande, om vi tänka oss jorden som en melon eller som en fläskpannkaka. Men när det blir fråga om en så kallad livsåskådning, ställer sig saken en smula annorlunda. På den punkten bära väl de flesta av oss på en lönnlig förhoppning att vi så småningom, med åren och erfarenheterna och den genom dessa ackumulerade visdomen, skola höja oss till någonting liknande en enhet och ett sammanhang, en klarhet över oss själva, mänskorna och tingen, någonting som liknar det som i andra tider gick under namnet "livsfilosofi".

Kanske förhåller det sig också så. Endast med den skillnaden att det, som blir bestämmande för vår så kallade livsfilosofi inte är ett resultat av år och erfarenheter utan av en enda upplevelse, som kommit att färga hela vårt liv utan att vi kanske vid själva upplevelsen förstodo eller ens anade dess inflytande på återstoden av våra levnadsdagar. (Förhåller det sig inte också så, att till grunden för varje filosofiskt system, även det mest spekulativa, ligger en bestämd, personlig upplevelse, intellektuell eller moralisk?)

För ett par dagar sedan hade jag under min eftermiddagspromenad kommit ned till hamnbron, där jag blev stående och hängde över stenbarriären och av gammal vana från skolpojkestiden spottade ett par

slag ned i den snabbt rinnande floden. Den oändliga vinterskymningen hade släpat sig in i mörkret, hamnens bågglampor speglade sig i strömmen som gula, fladdrande vimplar, den långa raden av svarta och grå skrov hade i de skugglösa och tvära övergångarna mellan bländande ljus och natt fått oceanångares dimensioner. Strålkastare belyste deras för- och akterdäck likt teaterscener, där det spelades ett det hårda arbetets monotona skådespel. En och annan replik nådde mig: "Håll an!" — "Stop!" — "All right!" Det rök vitt om ångvinscharna, lyftkranarna svängde fram och åter som känselspröten på jätteinsekter, kättingar skramlade, tackjärnstackor, pappersbalar, antracittunnor hissades och firades, tomma och lastade godsfinckor gledoljöst fram och tillbaka på de tredubbla spåren längs kajen. En svordom, ett skrik, ett nytt: "Håll an!" skar genom kättingrassel, visselpipor och bogserbåtssignaler.

Nu steg en vit rök som en esprit i den stilla, kyliga luften ur ett av skrovets ångvisslor och sekunden efter ekade tullhus och magasin av visslans hesa, rostiga bölande. Det var en ballastad tramp på utgående. Sakta och majestätiskt svängde den med aktertrossarna ännu fastgjorda sitt höga, svarta skrov. Besättningen sprang fram och tillbaka på däckens upplysta scener, äntrade trappor och försvunno ur ljusringarna som skådespelare bakom kulisserna, medan gubben själv stod lugn och trygg uppe på bryggan med högra handen om maskintelegrafan.

Plötsligen ertappar jag mig själv med att stå och svära: "Satans tjuvgubbe! förbannade snålvargar!" Det är nämligen trettondagsafton och jag tror mig veta,

hur det känns framme i skansen att nödgas sätta näsan ut till sjöss en kväll som denna, då staden bjuder inte bara på den vanliga bion och ölkrogarna utan på danslokaler och hundratals fabriksflickor, som ha natten på sig och ingen fabriksvissla att tänka på tidigt på morgonkröken. Men det finns andra som komma att tacka honom. Det är väl åtskilliga hundralappar han sparat in åt rederiet med att på detta sätt helga minnet av de tre vise männens tribut åt världens frälsare.

Utan att tänka på det har jag kommit ned på kajen och vankar fram mellan godsfinckor, högar av pappersmassa, stenkol och bomullsbalar, medan bröstkorgen fylles av samma stämning, som alltid griper mig varje gång jag strövar längs en hamnkaj eller ser ett fartyg stäva ut till havs. Det är en melankoli av ett alldeles särskilt slag. Jag kan följa en vän till ett snälltåg, som för honom ut i världen. Jag kan ligga om natten och höra nattexpressen köra in på stationen: det kan komma mig att spritta till av en plötslig längtan eller föranleda mig till den banala och psykologiskt inte alldeles invändningsfria reflexionen att man i alla fall aldrig kan resa bort från sig själv. Men ett järnvägståg har aldrig kommit mig att känna denna underliga, sällsamma sorgsenhet, som bräddar mitt bröst vid åsynen av ett fartyg, då landgången drages in och trossarna kastas loss. Det är ett gammalt sår i själen, som börjar värka.

Inklämd mellan två engelska koltramps, svarta som sjäare och med mönjefläckar som lappar på kläderna, brutala i de raka, tunga linjerna och de korta, tjocka masterna med sina stretande lastbommar, ligger en

fregattacklad seglare på en femtonhundra ton. Jag skulle knappast ha lagt märke till den, om det inte varit för fullriggartacklingen och de något förstagade masterna, som i sina graciösa linjer ge ett intryck av på samma gång en muskels spänstighet och en materias motståndskraft. Det är ett ljusgråmålat skrov med klipperskeppets skarpa bog och utfallande förstäv. Mitt i denna vinterkvälls tilltagande kyla, då man tycker sig kunna höra, hur vattnet börjar frysa till inne längs kajskoningen, kommer fullriggaren mig att tänka på lustjakter och sommar, solglittrande fjärdar mellan granklädda öars svarta, taggiga konturer. Jag blir stående och ser ned på däckets, vars reling ligger i jämnhöjd med kajkanten, medan jag känner ett virrvarr av vaga och stridiga minnen kämpa inom mig. Däcket ligger tomt med presenningar över lastluckorna och en stor mörk fläck, som blänker svart i det kalla ljuset från kajens bågglampor, ger vid handen att det inte är länge sedan det svablades, helgdagen till ära. Det brinner ljus i skans och kajuta och röken stiger ur kabyssens lilla plåtrör, taggigt och bränt i kanten.

Plötsligen öppnas dörren till skansen. En sexton, sjutton års pojke kommer ut, naken till byxlinningen, hämtar en pyts vid ankarspelet och får upp den fylld med vatten. Och så börjar han lördagstvagningen: huvud, hals, bröst, armar och rygg, obekymrad av åskådaren.

Med ens är det en röst inom mig som ropar: Roland av Hälsingborg! Och i samma ögonblick står ett minne för mig, ett minne från många, många är tillbaka. Det kryper ej sakta fram för min inre blick, den ena detaljen mödosamt släpande den andra med

sig till dess bilden blir hel. Det springer fram med ens, levande klart, i bestämda, skarpt avskurna scener, som akterna i ett skådespel.

En morgon i början av augusti, då jag var fjorton år och redan bestämt mig för att nästa sommar, efter konfirmationen, rymma till sjöss, kom en av mina odygdkamrater springande till vår villa och förklarade:

— Kalle, Kalle, det har kommit en stor fullriggare in i da morse. Björn bogserade in den.

Det var inte ofta en fullriggare angjorde den lilla hamn, där min far hyrde en åttiotalsvilla om somrarna. Redan ett barkskepp eller en brigg var ett evenemang. I allmänhet fick man nöja sig med gamla ryggbrutna skonserter, otympliga som baktråg, som lyckats klara sig över Nordsjön utan alltför mycket vatten i kollasten. Det fanns till och med veckor, då man fick hålla till godo med slätskonare och galeaser från så litet romantiska hamnar som Brantevik och Lerhamn, lastade med den ännu mera prosaiska makadamen. Men en fullriggare!

Det blev språngmarsch ner till hamnen. Och där låg den. Redan på långt håll kunde man skymta dess höga, stolta masttoppar över alarna, som kantade barrskogen, i vilken sommarvillorna lågo.

— Ser du, att den har dubbla bramsegel, ropade min kamrat.

— Ja, ja.

Det fanns redan en hel del folk, som samlats på kajen för att betrakta den ovanliga nykomlingen: tullsnokar, lotsar, fiskare, hamnens poliskonstapel, kö-

pingens urinvånare, sommargäster. Framme på backen stod en ung man med bar överkropp och tvättade sig i en pyts: huvud, hals, bröst, rygg. Han kunde väl inte vara mera än en sexton, sjutton år. Hans axlar hade ännu inte fått den riktiga, manliga bredden, det fanns ännu något av adolescens över ryggens svankiga linje, men armarna voro kraftiga som på en härdad och hårdarbetad karl. Han såpade in sig, obesvärad av den uppmärksamhet, som ägnades honom. Ett lockigt, brunt hår satt kletat ned i pannan. Såpvattnet dröp av hans ansikte.

— Var kommer ni ifrån? var det någon som frågade.

Han såg upp, torkade sig med händernas avigsida i ögonen och plirade. Så kom det lugnt och sävligt, på alldaglig skånska, med skånskans hjärtlighet och goda lynne:

— Santiago mä guano.

Och så återgick han till tvagningen.

Vi pojkar sågo på varandra med vidöppna munnar. Santiago. Det låg i Chile. Han hade alltså rundat Kap Horn. Han hade krossat Atlanten. Guano var visserligen inte någon särskilt romantisk last, men därigenom att den kommit så långt borta ifrån fick den dock något av poesi över sig.

Han vräkte det smutsiga vattnet över relingen, satte pytsen från sig framme vid ankarspelet och försvann in i skansen som en mänska som just varit ute en tur i Hanöbukten på morgonkvisten och pilkat torsk.

Jag stod stum av beundran med gapande mun och återhållen andedräkt. Och i väntan på att *han*, som

redan blivit min hjälte, åter skulle visa sig, betraktade jag fartyget. En sådan form, sådana linjer, sådana svindlande höga master! Jag tyckte mig plötsligt förstå vad ordet skönhet betydde, detta ord, som jag hittills endast förbundet med flickor och solnedgångar. Nu förstod jag också att ett fartyg kunde vara en skönhet. Och allra längst ute på rånocken till övre bramseglet hade *han* hängt och dinglat mitt ute i Atlanten, där det gick vågor höga som hus...

Den, som fick lov att ta hyra eller rymma på den båten...

— — —

Så kommer nästa scen, utspelad i ett Arkadien av barrskog och villor. Jungman Arnold Blom på fullriggaren Roland av Hälsingborg och jag ha blivit vänner. Om kvällarna, när lossningen är slut för dagen, aftonskaffningen undanstökad och han inte har vakten promenera vi tillsammans i skogen. Hur vi blivit så goda vänner minns jag inte längre och vad han kunnat ha för intresse av mig begriper jag lika litet. Dagarna i ända var jag ombord på Roland, äntrade i vanterna, klättrade på rårna, tiggde mig till skaffning av kocken och sökte så gott det lät sig göra att leva en sjömans liv. Jag hade frågat min far om jag möjligen kunde få följa med fullriggaren och han hade svarat: "Du är alldeles för liten." Detta insåg jag också själv. Men den möjligheten var inte utesluten, att jag nästa år, då jag konfirmerats, kunde få hyra på Roland och jag hade redan talat med kaptenen om den saken. Jag ansåg mig fördenskull redan ha en viss hemortsrätt ombord och betraktade med oblida ögon och en sti-

gande indignation den framfusighet, med vilken andra pojkar rumsterade i Rolands tackling.

Vad vi talade om, jungman Blom och jag, har jag inte längre en aning om. Men så tydligt som på en biografduk ser jag honom och mig själv vandra omkring i furuskogen, där trädens skuggor bli allt längre i kvällningen och den mjuka, hala barmattan allt rödare. Jag kan ännu känna mitt eget ansikte lysa av en övermänsklig beundran för denne långa, förvuxne, smalaxlade pojke med fjun på hakan och klädd i en blå, skrynklig, dubbelradig kavajkostym. Det är ett stackars mänskobarns oförställda hjältedyrkan för en man, som varit i Santiago, rundat Kap Horn, krossat Atlanten, genomlevat tusentals livsfaror och upplevat lika många äventyr i fjärran hamnar, vilkas namn han uttalar med samma alldagliga och sävliga likgiltighet som jag själv, när jag säger Simrishamn och Kivik.

Jag har också ett annat skarpt biografduksbegränsat minne av honom. Jag har tydligen tigt min mor att få be honom hem till kvällsvard. Vi sitta kring det runda bordet ute på verandan. Han är litet fumlig med kniv och gaffel. Självt kan jag ingenting äta. Jag bara ser förstulet på de andra medlemmarna av familjen, far, mor, syster och yngre bröder. Det är bara en sak jag vill läsa i deras ögon: samma gränslösa beundran som jag själv hyser för honom. Och jag finner den inte. Min far säger inte mycket. Mina syskon tyckas inte fästa sig nämnvärt vid honom. Det är endast min mor, som underhåller sig med hjälten. Jag ser hennes läppar röra sig, ser den något sorgsna och medlidsamma blicken i hennes ögon, när hon betraktar

min avgud. Men hennes ord erinrar jag mig inte längre. Jo: när han har gått och jag står i undran och bävan för att höra domen över honom, säger hon: "Stackars pojke! Och stackars föräldrar!" Och så, plötsligen, drar hon mig intill sig, kramar mig hårt och säger: "*Du får aldrig gå till sjöss!*"

Jag lösgör mig ur hennes hårda omfamning och vänder mig bort från henne i äckel och vredesmod. Gudskelov att jungman Blom inte såg oss stå på det där sättet...

— — —

Så kommer tredje akten.

Det är söndag, vid dansbanan i skogen. Uppe på en träläktare sitter musiken, två fioler, en esskornett, en bastuba och en trumma, med ett batteri tömda och fyllda ölfaskor vid fötterna. Svetten rinner ur ansiktena på dem, esskornetten och bastuban ha så mycket saliv i munnen att de jämt och samt måste ta instrumenten från läpparna och skaka spotten ur munstycket. Dansbanan är fylld till trängsel av människor i en solbelyst sky av damm. Det är en svettdrypande mänskomassa, som snurrar runt till tonerna av en trestegare, sakta, med på samma gång sirlig och sorgsen söndagspassion, drängar och pigor från trakten, drängarna med dubbla mullbänkar, mössan på sned, det råggula håret fastklibbat i pannan och brännvinsstanken ur munnen; pigorna med den svarta sidenschaletten djupt neddragen i pannan, blommiga eller rutiga ylleblusliv, svarta kjolar, som de hålla upp med vänstra handen i ett manhaftigt grepp, och en näsduk bak i skärpet, där kavaljeren skall placera sin svettiga hand.

Där är köpingens manliga och kvinnliga urinvånare och villornas jungfrur, här och där ett par sjömän, unga tullvaktmästare och lotslärlingar med kronans mössa svajigt snett på sköret. Runtomkring dansbanan stå villornas ungdomar, kulturellt överlägsna och småmysande kritiska. Och så, bland åskådarna, är det också polis Svensson, allvarlig, tung, satt, bredaxlad, med skepparkrans kring hakan, fjärdingsmansmössa på huvudet och en knölpåk i handen.

Solen gassar, det ångar kåda och barr från träd och mark.

I pauserna mellan danserna tar marknadslivet vid. Ett positiv borta i den ädelstengnistrande karusellen spelar upp och en stackars vit häst börjar trampa runt där inne, medan en man med vitblommig väst och yviga svarta mustascher står vid sidan av en trätiger och ringer ilsket i en klocka. Från skjutbanan höres den underbart sköna skjutbanfrökens gälla locktoner. Hon har svart lugg, sköldpaddskam med diamanter i den flottiga hårknuten i nacken, svarta kanter under naglarna och vit blus med fingeravtryck i brösttrakterna. Också hon har en liten klocka, med vilken hon interfolierar sin vältalighet om fem öre skottet, sex skott för tjugufem öre. Utanför vaxkabinettet svarar en bastrumma för att rikta allmänhetens uppmärksamhet på alla sevärdheter som enligt ett program, målat på baksidan av vit vaxduk, vänta den vetgirige och kunskapstörstande inne i tältet: den ryske matrosen, som mördade hela besättningen, tretton man, ombord på skonaren Popovitsch. Obs! Alla tretton liken synas! Kejsar Franz Joseph, Bismarck och kvinnan,

som fått ett dolkstyng i bröstet. Obs.! Man ser hur bröstet höjer sig av smärta! Dessutom — Obs.! Endast för vuxna över femton år. Obs.! Anatomiskt, hygieniskt kabinett med många ytterst lärorika sevärdheter för såväl man som kvinna. I ett annat skjul håller världens mest tatuerade kvinna till, i ett annat världens underbaraste djur (ett bält djur i en sockerlåda) och mycket annat.

Och så är det den för mig största attraktionen: Jungman Blom från Roland av Hälsingborg.

Han känns inte riktigt vid mig i dag. Vi ha bara bytt ett par flyktiga ord, vid vilka jag hunnit konstatera, att han luktade som en hel karl: brännvin och öl. Han hade ett besynnerligt, på samma gång beslöjat och lömskt uttryck i den eljest ljusblå, klärögda blicken. Hans kyllighet sårade mig ej. Jag förstod att han en sådan dag måste hålla sig till de vuxna. Men jag följde honom ständigt med ögonen, beundrade den utsökta ledighet, med vilken han rörde sig i dansen och det utmanande sätt, på vilket han gav bondknölarna från trakten omkring en knuff i sidan, när paren kolliderade i dansen.

Solen dalar. Nu ligger den snett in över dansbanan, rakt i ansiktet på musiken, vars ansikten skina som immiga kopparkastruller. Och nu är tiden inne för slagsmålen. Tack vare trängseln, ölet och brännvinet ha kollisionerna uppe på dansbanan blivit allt tätare och från tillfälligheter övergått till taktiska manövrer med ett bestämt strategiskt syfte: storsmockan, med eller utan dragning av kniv. Allt oftare har det mitt i dansen uppstått ett slags blodpropp i cirkulationen

av alltmera pernicios karaktär: två par ha törnat ihop; männen bli stående och rulla vitögat mittemot varandra, medan mullbänken hotfullt skjutes ut och den snusmängda saliven saftar sig i mungiporna som blod. Vilket ögonblick som helst kan katastrofen komma. Jag börjar spana ängsligt efter jungman Blom och ger mig på jakt efter honom för att underrätta honom om att det nu kan smälla när som helst och att tillfället är inne för honom att hålla sig framme och ta ett nappatag med bondknölarna.

Plötsligen ser jag en lotslärling komma springande fram till polis Svensson, som skyndsamt ger sig av i riktning mot karusellen. Jag följer springande efter. Bakom karusellen är det en tät cirkel av åskådare. Inne från ringen stiga kvinnskrik: "Jyns, Anners! Lä va honom! Jyns, hör du inte, Jyns!" Och mellan dessa klagoskrik höres det tunga flåsandet av män i häftig och tung rörelse och de mumlande svordomarna mellan sammanbitna tänder.

Då upptäcker jag mitt inne i den svajande klungan av bonddrängar ett par av besättningen från Roland. Jungman Blom är inte där. Matros Pettersson, en liten satt och svartmuskig karl, har blodet sprutande ut efter ett brett hugg över vänstra kinden. Ett ögonblick står jag andfådd, förtvivlad över att se Rolands besättning bita i gräset för några vanliga landkrabbor och bondkaniner. Om bara jungman Blom vore här. Om han bara kunde komma!

Jag störtar tillbaka till dansbanan för att söka få tag i honom, innan det är för sent. Jag möter honom

på halva vägen. Han kommer lugnt gående, en smula glåmig i blicken, men med händerna hotfullt knutna.

— Arnold, flämtar jag, dom har skurit matros Pettersson.

— All right, all right, säger han. Jag kommer. Jag kommer.

Men han gör sig ingen brådska. Jag följer sakta efter. Mina ben vilja knappast bära mig. Jag skakar i hela kroppen. Men på samma gång känner jag en ljuv lättnad. Jag vet, att *nu* är Rolands ära räddad och att de föraktliga bondkaninerna snart ska få mullbänkarna slagna ur käften.

Jag går, som sagt, långsamt tillbaka till striden. Då — med ens — blir jag stående orörlig, bokstavligen lamslagen. Jag ser jungman Blom rusa runt den allt tätare cirkeln. Han gör bocksprång som om osynliga makter sökte hålla honom i styr och hindra honom från att kasta sig in i tumultet. Och hela tiden ropar han: "Dom djävla bondkaninerna har skurit matros Pettersson. Dom har skurit matros Pettersson... dom djävla bondkaninerna..." Han själv och hans röst försvinna för att minuten senare dyka upp på andra sidan cirkeln "... Pettersson... Dom djävlarerna har skurit..."

Till en början förstår jag inte. Varför kastar han sig inte in i striden, han, i vars händer avgörandet ligger? Är det ett bärsärkaraseri han måste övervinna, innan han kan målmedvetet gripa in? Är det fruktan att slå fienden sönder och samman, som ännu så länge håller honom på avstånd?

Först så småningom inser jag sammanhanget. Han

är feg. Han vågar inte. Jungman Blom, han som kom från Santiago med guano, han som rundat Kap Horn, krossat Atlanten, legat och klängt längst ute på överbramseglets rånock för att bärga segel i rykande storm... han vågar inte möta några vanliga snustuggande bondkaniner från Yngsjö... Han bara springer runt, fåktar med armarna, gör bocksprång och skriker: "Dom djävlarne har skurit matros Pettersson..."

— — —

Och så är det epilogen.

Jag kan inte erinra mig att jag sedermera promenerade med jungman Blom i barrskogen, mellan vilorna. Jag har inte heller något minne av att efter denna söndag ha klättrat i Rolands master. Kanske seglade Roland följande eftermiddag. Jag minns inte. Det är också möjligt att jag har undvikit jungman Blom och ensam burit på min gränslösa sorg över hans uppträdande. Jag är så mycket mera övertygad därom som det var först nästa höst jag genom åsynen av herr Valentins konkursauktion fick en ny och mera förstående syn på mänskorna.

Men jag minns, att jag stod på den långa badhusbryggan den sena sommareftermiddag, då Roland av Hälsingborg bogserades ut till havs av Björn.

Det var en halvtimme innan solen skulle gå ned. Den hade ännu ej sjunkit under granskogen i väster. Det låg en glittrande gul solgata från hamnpiren långt ut i segelleden. Och i detta glittrande guld satte Roland av Hälsingborg segel, alla klutar, som spändes av den vaknande aftonbrisen.

Då böjde jag mig över badhusbryggans räcke och storgrät. Något så vackert, så överjordiskt skönt hade jag aldrig förut sett som detta smäckra klipperskepp med vita, buktande segel länsande undan på en gata av guld. Jag kände nu, att det aldrig, aldrig skulle förunnas mig att få följa med på en sådan färd. Och i all denna skönhet levde den fege jungman Blom.

— — —

Och först nu, medan jag står här på kajen och betraktar pojken, som tvättar sig nere på backen, blir det med ens klart för mig att synen av Roland, omedvetet för mig själv, ända sedan dess, genom hela mitt liv, varit — min "livsåskådning", inte som billig symbol, utan som grundstämning, som en — tack vare jungman Bloms förekomst ombord på galejan — något komplicerad, romantisk livsstämning.

Det finns i våra dagar ett slagord, som nära nog skulle kunna betecknas som vår epoks paroll: Man måste följa med sin tid! I själva verket är ingenting svårare och konststycket är så gott som uteslutande förbehållet specialisterna. Men också för dem gäller det att inte ligga på latsidan för att vara fullt up-to-date, vare sig man är kirurg, fysiker eller kemist. För det stora flertalet av oss förhåller det sig nog så, att vi ohjälpligt sitta fast i de åskådningar, som uppfostran, miljö och tidsanda skänkte oss den gång i tiden, då vi voro unga. Denna sanning framstår för en pinsammare, ju längre man lever. Föreställningen om ens egen utveckling och fördjupning är en — kanske nödvändig — illusion. Man behöver endast — efter många och långa års mellanrum — åter sammanträffa med en gammal barndoms- eller ungdomsvän för att konstatera, hur han i grunden är sig lik. Han har naturligtvis hunnit lära sig en hel del, blivit en man i staten eller kommit på dekis, blivit förmögen eller fattig. Men i grunden är han — intellektuellt och ofta moraliskt — densamme, sådan man kände honom som gymnasist eller ung student. Och även om han är taktfull och finkänslig nog att återhålla samma iakttagelse visavi en själv, kan man inte undgå att skiljas från honom med den smärtsamma reflexionen att det är lika illa ställt här.

Det är icke bara så, att icke-specialisten möter oöverstigliga svårigheter att följa med sin tid, då det gäller de uppfattningar, en ny tid skapat sig om den fysiska världen. För den, som av en eller annan anledning på äldre dagar börjar syssla med den andra sidan av saken, anmäla sig problemen självmant sådana, som de ställdes, då man var ung.

Frågan om "sammanhanget" är för mig ännu livets viktigaste. Den är frågornas fråga.

Vad är viljan?

"Längtan är en önskan. Önskan är ett hypotetiskt beslut. Tanken är en begynnande vilja. Skillnaden mellan den och handlingen är artificiell. Själva medvetandet är till sitt innersta väsen vilja." Och ännu mera: "Vad finna vi, när vi söka oss nedanför medvetandet: dunkla begär, oklara lust- och olustkänslor, drifter, som ännu inte arbetat sig fram till myndighetsåldern, ständig spänning, oupphörlig oro: viljan!" Där viljan icke är, är intet.

Detta inte bara enligt filosoferna utan också enligt ens egen omedelbara inre iakttagelse.

Det är alltså inte så underligt, att mänskan sysslat med viljans natur, ända sedan den dag, då Adam sköt skulden på Eva och Eva på ormen. Den dagen stängdes paradiset portar för alltid, inte därför att en överträdelse begåtts mot platsens polisförordning, utan därför att syndarna förklarar sin vilja ofri. För att klara sig undan en välvillig beskyddares vrede, sökte de skydd bakom "sammanhanget". De inrangerade sig i kausalitetskedjan.

Det finns människor, för vilka viljans frihet är en given sak. Det finns människor som lika självklart förneka den. Det finns återigen människor, som inte äro riktigt säkra på, vilken ståndpunkt de skola intaga. Och det finns till sist människor, som ge blanka fan i hela problemet och icke desto mindre gå på i ullstrumporna.

Det egendomliga är att man finner ett lika stort procentantal av hederliga människor bland alla fyra kategorierna. På de individuella och medborgerliga dygdernas förekomst och utveckling har tydligen uppfattningen om viljeproblemet knappast något avsevärt inflytande.

Är det då endast ett utslag av ett envist ungdomligt snobberi av en lekman att ställa det problemet i frågornas centrum? Är det för menig man fullkomligt likgiltigt, vilken uppfattning eller låt oss kanske hellre säga vilken "tro" han hyser om viljans frihet? "Jag tror", säger Hans Larsson i ett av sina arbeten, "att det finns människor, som söka att finna sig i denna cirkel (determinismen) och leva i den. Man kan ju nämligen alltid svara helt trankilt, att cirkeln icke besvarar en. Hela världsförloppet rör sig i orsaksserier, där varje verkan på kortare eller längre väg når tillbaka igen bakom sin orsak och påverkar denna. Alla orsaksförhållanden cirkla sig på så sätt in i varandra och gå samman till en totalcirkel. Och i denna sitta också vi och alla våra psykiska processer äro blott dylika cirkelrörelser. Det är så, och vi måste nöja oss därmed, skulle någon säga. *Och dock tror jag att det är omöjligt att nöja sig därmed.*"

Låt oss med Schopenhauer säga: "En mänska kan göra vad hon vill, *om* hon vill. Men hon bestämmer icke, *vad* hon vill." En — och den icke minst sympatiska — följd av denna åsikt är en human, vidsynt och vidhjärtad tolerans. Men också i denna tolerans ligger det en fara: att taga varken sig själv eller andra alltför seriöst. Humorn, och icke minst "den store Humor", är en högst önskvärd för att icke säga nödvändig krydda i livsanrättningen. Men jag undrar om det — som med missbrukande av Höfdings namn så ofta och ofta så tanklöst sker — är riktigt att göra den till dess pièce de résistance. Därtill fordras i varje fall djup insikt i vad frågan verkligen gäller. Den store humor är en i grunden deterministisk inställning. Den har sina rötter i den uppfattningen, att mänskan är ofri och att fördenskull all hennes högre aktivitet är på samma gång heroisk och till sin utgång minst sagt tvivelaktig, ett slags don Quijotteri. Att med medkänsla och överseende leende betrakta ens eget och andras strävanden är *en* sak. Men ligger det inte farligt nära till hands, att man genom framhårdandet i denna inställning kommer att betrakta själva strävan, själva kärnan däri med samma leende. Och det är en annan och betydligt allvarligare sak. Det är nämligen först när man eliminerar det verkliga allvaret ur tillvaron som den börjar att på fullt allvar bli allvarlig, med andra ord skakas i sin raison d'être allra djupaste grundvalar. (Man behöver till exempel endast gå till en numera så alldaglig företeelse som sporten! Beröva den tävlingsmomentets allvar, det ärliga uppjudandet av det bästa man förmår i den

branschen, det vill säga sportens etiska kärna — och man skall bevittna dess snabba débâcle eller åtminstone dess förvandling till ett gymnastiksystems pliktmanövrer: som ett medel för ett — allvarligt! — mål.)

Att clownen blir melankoliker kan man förstå. Men också hos de verkligt stora humoristerna har humorn i många fall knappast visat sig mäktig att hålla humöret uppe. Otaliga av dem ha tvärtom måst använda sina lediga stunder med att pyssla om sitt obotliga svårmod. Man har ingen svårighet att tänka sig en indeterminist, som är ledsen, indignerad, till och med förbannad. Men man har svårt att föreställa sig en svårmodig indeterminist.

Man får alltså — av denna och åtskilliga andra anledningar — inte förvåna sig över indeterminismens, trots dess orimligheter, sega liv. ”Der er dem, for hvem det kræver den største intellektuelle Anstrængelse at sætte sig ind i, hvad Indeterminismen egentlig mener”, säger Höffding och han är själv en av dem. Men trots detta förhåller den sig som galten Serimner. Ty, säger en annan vishetslärare, även om man inte kan åstadkomma något strängt bevis för den indeterministiska friheten, så förblir den dock vårt ”förnufts” första och orubbliga postulat. Mot kausalitetslagen har indeterminismen i sista hand alltid ställt upp sitt orubbliga frihetsmedvetande.

I själva verket lär det förhålla sig så, att determinismen och indeterminismen båda utgått från gemensamma falska förutsättningar. Viljan är av teleologisk natur, den sätter och genomdriver ändamål; naturkausaliteten däremot erkänner blott blint ver-

kande krafter. "Wer Zwecke setzt, ist frei!" "Friheten är jagets makt att förverkliga sina ändamål."

För närvarande skulle man väl till och med kunna tala om en hausse på de fria viljeaktiernas börs. Hans Larsson har kommit till den slutsatsen, att viljans frihet är en teoretisk omöjlighet, men en praktisk verklighet. En annan intuitionsfilosof, Bergson, att tiden är bärare av skapande och urval, att tiden alltså själv är just den fria viljan. Och sedan de filosofiska betraktelsesätt, som förneka det radikalt nya i varje moment av utvecklingen, genom den nya fysiken fått vidkännas en betänklig bräcka i sin hittills hävdade ståndpunkt: att orsakslagen visserligen är en erfarenhets-sats, *men undantagslöst bekräftad*, kan det kanske hitta på att hända, att den fria viljans aktier stiga ytterligare.

— — —

Jag tog mig i eftermiddag en promenad utåt koloniträdgårdarna för att möta våren. Solen gassade så smått. Hästhovsörten lyste vid dikesrenarna. Sipporna blommade i skogsbackarna. Kolonisterna hade hissat sina weekendflaggor. Själva stodo de med ändan i vädret och påtade i jorden. Det rök ur alla de små plåtrörsskorstenarna och doften från kaffehurrorna blandade sig med söndagseftermiddagens vårstillhet.

Där, innanför ett staket, stötte jag på min gamle vän Lantz. Också han stod med sin spetsiga stuss i vädret, i färd med att bruka jorden.

Jag ropade: "God dag, Lantz" och han rätade på sig, torkade svetten ur ansiktet och besvarade min hälsning med ett vänligt: "God dag igen, vördig polismästaren!"

— Det är längesen vi såg varandra sist, sade jag.

— Det är det, vördig polismästaren. Och gudskelov för det. Och det ska också dröja, polismästaren.

Som det av detta korta replikskifte framgår, ha Lantz och jag haft åtskilligt att göra med varandra. Strängt taget innebar det en eufemism, när jag för en stund sedan kallade honom min gamle vän. Jag kan endast använda den benämningen på honom i den mening, som en polis använder den i fråga om en gammal kund. Ty om sanningen måste fram, kan det ej underlåtas att beteckna gamle Lantz som en av stadens mera beryktade alkoholister. Han hörde till

Söderås svåraste fyllkajor redan långt innan jag kom till staden. Jag vet inte, hur många gånger han skickats till Svartsjö, till arbetsanstalter och dylika inrättningar. Han har också själv gjort vad han kunnat för att söka få skutan på rätt köl. Han har varit både frälsningssoldat och godtemplare. Men ända till för något år sedan har han alltid slutat hos mig, inför skranket, undergiven, fatalistisk och hövlig, med den ständiga förklaringen: "Ja, vördig polismästaren, det skulle väl så gå! Det är väl världens gång."

Nu hade jag emellertid inte sett honom på många månader. Jag hade till och med helt och hållet glömt bort honom. Och nu stod han här och rotade i jorden.

— Hur kommer det sig, Lantz, att vi inte ses nu-förtiden? frågade jag.

Han satte spaden i jorden och kom fram till mig vid staketet.

— Jo, sade han, det ska jag säga polismästaren i förtroende. Se saken var den att sista gången jag blev liksom lite söpen — det var nån gång vid midsommartiden i fjol — så hände det sig att jag blev stående, vagga gjorde jag lite, det vill jag inte neka till, men jag var inte oregerlig den gången, tro inte det, och så stannade jag och tittade framför mig på trottoaren och så satte jag högra foten i gatstenarna, så där riktigt hårt som när man blir förbannad och så sa jag, högt och tydligt:

— *FAN!*

— Och det hjälpte?

— Ja, det va för besynnerligt. De hjälpte.

Vi stå och titta på varandra ytterligare en stund, han och jag, innan vi skiljas.

Finns det en fri vilja i annan betydelse än en vilja till det etiskt goda?

Och ligger det inte i den fria viljans upplevelse något av det de kristna kalla förlåtelsens evangelium, mysteriet, den stora paradoxen?

Jag tyckte mig kunna se det i Lantz' gamla skrynkliga ansikte.

"Bästa broder Lucius!

Jag har, sedan ditt besök sent i går kväll, ytterligare styrkts i min redan då väl grundade uppfattning, att icke blott det bästa utan också det enda du har att göra är, att redan i kväll lämna staden. Jag har i dag ingående övertänkt ditt läge och därvid kommit till den bestämda övertygelsen, att 'mannen' tänker ställa sin hotelse i verkställighet. Han är både fräck och slug och vet dessutom, hur långt han vågar gå. Såvitt jag, genom de källor, som stå till mitt förfogande, kunnat utröna, har han ännu så länge ej för någon yppat hemligheten. Han har, som du förstår, hittills inte hållit tyst av moraliska skäl utan helt enkelt därför att han funnit tystnaden vara det bästa medlet att plocka dig på allt större summor pengar. När du nu vägrar att ge honom vare sig den summa han begär eller överbudtaget någonting mera, har tystnaden för honom förlorat sitt *raison d'être*. Han har visserligen ingen som helst pekuniär fördel av att anmäla dig. Men han kommer icke desto mindre, som jag framhöll för dig i går kväll, att göra det av två skäl. Det första är det att han ännu hoppas, att du efter hans samtal med rektor och rektors samtal med dig, till sist skall öppna på plånboken. Går du in på detta, har du återigen kommit ännu ohjälpligare i hans våld, för så vitt rektor icke ger dig samma råd som det jag har gett dig: att omedelbart lämna staden för alltid. Det andra skälet

är detta: om hans anmälan till rektor ej kommer att medföra det resultat han väntar, kommer han att prisge dig åt offentligheten — i moralisk indignation, som den förledde, förförde. Först då — när han ej längre kan räkna på några ekonomiska fördelar av dig — skall han ge luft åt sin sedliga indignation åt det för hela hans framtid skadliga inflytande, du utövat på honom. Med andra ord: i likhet med vår stamfader Adam kommer han att krypa bakom kausaliteten. Och då bör du vara utomlands. Du bör resa redan i kväll. Hans uträkning är nämligen, såvitt jag icke gissar alltför fel, den, att du med denna termins utgång avgår som lektor och förmodligen flyttar till annan ort, kanske utomlands. Det är endast tre månader till dess och han anser sig därför böra pressa så mycket pengar som möjligt ur dig under tiden. Sedan är det för sent. Men det finns en sak, han trots sin slughet icke räknat med. Och det är att du kan få tjänstledighet till dess. Jag innesluter ditt sjukbetyg, som jag i dag fick av Wiström och som du omedelbart bör sända till rektor. I de rader, du bifogar, behöver du ej ge någon närmare förklaring. Jag skall, som jag i går kväll erbjöd mig, redan i morgon bittida uppsöka rektor och ge honom en förklaring. Och vad mannen själv beträffar skall jag göra allt vad i min förmåga står att hålla min tumme på hans öga. Eller — i värsta fall — lägga sordin på hans moraliska förtrytelse. Men detta är mig möjligt endast under den förutsättning att du reser.

Och så, till sist, broder Lucius, några enkla tacksamhetens ord från mig. Jag är dig nämligen *mycken tack* skyldig och jag beklagar att jag först nu, när våra

vågar för alltid skiljas, ger uttryck åt mina känslor för dig. Jag är fullt medveten om att jag många kvällar, vi tillbragt tillsammans på Stadshotellet, bragt dig till din intellektuella förtvivlans brant. Du har också vid åtskilliga tillfällen uttryckt ditt misshag med de kvantiteter alkohol jag förtärt och för att ej gå miste om ditt sällskap har jag under flera perioder kortat av på ransonen. Nu när du reser och jag står fullkomligt isolerad, vet jag inte, hur det kommer att gå med ransoneringsen. Tomheten efter dig blir *mycket* stor, större än jag nu orkar sätta mig in i. De enda ljuspunkterna som återstå, är sommarsemestern med min dotter och abbormetet i min gamla eka. Tyvärr är det så, att min dotter gått och förlovat sig och snart tänker gifta sig. Och vad abborrarna beträffar är nöjet att få dem på kroken helt säkert en smula ensidigt. Och inte ens det: för varje sommar blir också mitt nöje mindre. Med andra ord och för att citera Richard Dehmel, som vi brukade läsa på min tid i Lund: 'Die Stunde der Verzweiflung naht.'

Tyvärr har jag, tack vare min ringa intellektuella utrustning, som du för övrigt ofta påtalat, ej kunnat tillgodogöra mig dina utredningar och anvisningar till den grad jag själv skulle ha önskat. Och när du, under våra sammansittningar, efter en stunds motvillighet och knarrighet kom i tagen, var det väl egentligen inte för mig du talade utan för ett auditorium av värdigare sammansättning, som du såg för ditt inre öga. Inför denna samling av lysande filosofer fann väl också du ett nöje att utlägga texten. När du slutade — i ett långt och otydligt mummel — och upptäckte min egen ringa

person som din ende åhörare, var det en njutning att se den desillusionerade grimas, som spred sig över ditt förfinade och sorgsna ansikte.

Du har en kväll, i ett anfall av fullt förklarlig otålighet — otåligheten över att se en vilde slå eld, när man själv använder tändstickor — en sådan kväll har du en gång kallat mig 'en sång utan ord och musik'. Med det betyget har du helt säkert träffat huvudet på min spik. Det är just så jag känner det inom mig: en strävan efter en melodi, en liten enkel visstump att gå och nynna på. Den gången skrattade du, en av de få gånger jag hört dig skratta. 'Ein Lied ohne Worte und Musik, det är vad du är, polismästare.' Men du har ofta lett åt mig. Och jag undrar, om jag inte i grunden eller åtminstone rätt så ofta roat dig, så som en balettmästare måste roas vid åsynen av en björndans: *ut desint vires, tamen est laudanda voluntas.*

När allt kommer omkring passar kanske detta citat inte fullt in på din uppfattning om mig. I grunden anser du nog att min danslust inte är tillräckligt berömvärd. Du önskade nog att den skulle sträcka sig ännu längre, att jag borde ha inte endast *le courage de mon opinion* utan också *le courage de mon désir*. Med andra ord: du hade svårt att förlåta mig, att jag var dum nog att inte kunna fatta Gud. Du hånade — och helt säkert med rätta — min medelsvenssonska skepsis, som med glupande aptit kastade i sig den allra sista naturvetenskapliga upptäckten i förhoppning om att därmed kunna ge näring åt min fattiga själ utan att samtidigt ha sett så långt, att Gud är ett faktum, det enda verkliga faktum för den verkliga skeptikern.

En skeptiker kan och bör tvivla på mycket här i världen. Men ett kan han inte tvivla på: Gud. Gör han det, är han ingen skeptiker.

Så långt kunde jag, tack vare min medelsvenssonska, ytliga och mondäna skepticism inte följa dig. Att, som Hans Larsson förkunnar, vårt praktiska liv liksom vårt teoretiska har ett mysterium till sin yttersta förutsättning är *en* sak. Men Gud! Det är kanske rätt och riktigt att 'mon désir', min innersta trängtan och åstundan är av religiös natur, till skillnad från le désir esthétique eller scientifique. Men det som jag kallar mitt förnuft, det som du kallar min dumhet, reser oöverstigliga hinder för mig att dra ut konsekvenserna — av min skepsis.

Hinc stamus in stercore. Hinc illæ lacrymæ.

Jag måste alltså söka min tröst på annat håll. Och den trösten har du skänkt mig genom att hänvisa mig till fikcionalismen. Det är väl högst antagligt att min intellektuella utrustning är precis lika bristfällig, då det gäller att tillgodogöra mig Vaihinger som den var i min ungdom, då det var fråga om de äldre tyskarna. Men han sprider ett för mig behagligt och trösterikt ljus över ting, jag gått och grubblat på. Det ligger över hans tankevärld en manlig renhårighet och ärlighet, som tilltalar mig. *Jag tror på honom!* I varje fall så mycket som det är en yttlig skeptiker möjligt att tro.

Jag tror alltså, att 'vetenskapen vilar på fiktioner', att 'det mänskliga tänkandet är en reglerad villfarelse' och 'att sanningen betecknar endast den mest ändamålsenliga villfarelsen'. Jag tror också att 'hela vårt högre liv vilar på fiktioner, att en ren etik blott kan

byggas på botten av dess fiktiva grundval, att *den egentliga sedligheten är för handen, blott när den vilar på en fiktiv grundval*'.

I främsta ledet av dessa fiktioner återfinner jag alltså min gamle ungdomsvän 'sammanhanget'. Också den fria viljan är en orimlighet, också den är 'en uppsätlig avvikelse från verkligheten, för så vitt även en motsägelse mot den, en medvetet falsk, men tjänlig föreställning'. Och ändock handla vi *som om* vi vore fria. Det är den paradoxen som gjort mänskan till homo sapiens.

Men jag märker att jag ända in i det sista förföljer dig med mina valhänta utläggningar. Jag får därför sluta med att än en gång tacka dig för den fördragsamhet, du haft med mig och för de impulser, du givit mig. Lev väl! Och låt någon gång med några rader höra av dig!

Din tillgivne
Malmros."

När polismästaren förseglat brevet och sänt en vaktmästare för att personligen överlämna det, såg han på klockan. Den var sju minuter i tre. Lucius hade alltså åtskilliga timmar till sitt förfogande för att göra sig resfärdig, för så vitt han inte redan nu, med anledning av deras samtal föregående kväll, hade undanstökat packningen. Polismästaren visste att Lucius endast under visade två timmar på morgonen om torsdagarna. Enligt överenskommelse ringde han upp Lucius för att meddela honom att han sänt honom brevet med vaktmästaren och Lucius svarade honom att han efter mogen eftertanke beslutat sig för att följa polismästarens råd. Han hade redan allt klart för avresan.

De växlade ytterligare några korta avskedsord, Lucius uppgav sin adress i Malmö under de närmaste dagarna och polismästaren övergick till sina ordinarie sysslor. Det var först vid femtiden, som han plötsligen erinrade sig, att Lucius inte hade något pass. Det hade de båda glömt. Polismästaren ringde åter upp honom för att be honom plocka fram ett visitkortsporträtt, som vaktmästaren skulle hämta, medan han själv skrev ut passet.

Han fick emellertid ej något svar. Han lade luren från sig, medan han tänkte: "Kanske han redan var på väg söder ut; kanske han tagit en bil till Björnberga för att stiga på tåget där och på så sätt undgå närgångna frågor från eventuella bekanta på plattformen

i Söderås." Polismästaren log: så mycket praktiskt förstånd hade han hittills inte tilltrött Lucius. För säkerhets skull avfattade han ett brev till honom för att sända det till den uppgivna adressen i Malmö och erinra honom om fotografiet. Men det var också möjligt att Lucius endast gått ut ett slag, kanske för att lägga brevet till rektor i brevlådan. Han försökte fördenskill sätta sig i förbindelse med honom efter ytterligare en halvtimme, med samma resultat. Ingen svarade. Det var alltså troligt att han tagit bil.

Tre kvart på sex lämnade polismästaren sitt ämbetsrum för att gå hem till sin middag. Då han därvid passerade förbi Lucius' bostad, som låg på nedre botten till vänster i förstugan i ett hus vid hörnet av Kungsgatan och Stadsparken, såg han upp mot hans fönster. Rullgardinerna voro neddragna, men i en obetydlig springa mellan den ena gardinen och fönsterposten tyckte han sig skymta en strimma ljus. Lucius hade alltså inte gett sig i väg ännu. Hemkommen till sitt ringde han upp Lucius för tredje gången för att föreslå honom att taga bil i stället för eventuella sammanträffanden på stationen. Ej heller nu fick han något svar.

Denna gång lade polismästaren luren sakta från sig och rynkade pannan. Han gick fram och tillbaka på golvet, stannade, stirrade framför sig, skramlade med nyckelknippa och löspengar i byxfickorna, promenerade åter av och an ett par slag, stannade på nytt och ringde till slut på hushållerskan för att säga till att middagen fick vänta en halvtimme. Så krängde han vinterrocken på sig och gick tillbaka till Lucius' bostad.

Den elektriska bågglampan i gathörnet kastade sitt ljus på de neddragna gardinerna, men genom att gå ända fram till fönstret övertygade sig polismästaren denna gång om att takkronan i lektorns arbetsrum verkligen var tänd. Han gjorde några slag utanför porten, gick uppför halvtrappan och ringde på. Men ingen öppnade. Han upprepade ringningen flera gånger, utan resultat. Han blev stående villrådig några ögonblick, tog sig därefter genom en smal baktrappa in på gården för att söka leta reda på Lucius' städerska, som hade ett rum och kök i gårdshuset, be henne ta nycklarna till våningen och släppa in honom köksvägen.

Det första han såg, då de kommo in i arbetsrummet, var skrivstolen, som låg omkullvräkt ett stycke från skrivbordet. Hans nästa upptäckt var Lucius, som låg raklång på ryggen vid ena långväggens bokhyllor, mitt emot dörren till tamburen. Han hade alltså tagit livet av sig. Polismästaren gick fram och böjde sig ned över honom. Det var först då, som han upptäckte att Lucius hade högra tinningen inslagen. Bredvid honom låg en bronsavgjutning i halvt naturligt storlek av Silonias' Platonbyst, som brukade ha sin plats på en piedestal mellan skrivbordet och bokhyllan och som tydligen använts som mordvapen.

Lucius var död. Hans kropp var ännu varm.

— — —

Det var ej förenat med några svårigheter att rekonstruera scenen, som lett till mordet eller rättare dråpet. "Mannen" hade tydligen sökt Lucius någon gång mellan tre och fyra — vaktmästaren hade kommit tillbaka klockan en kvart över tre och anmält att han lämnat

brevet personligen till Lucius. Eftersom Lucius, av en eller annan anledning, redan placerat sina två resväskor på en divan i sitt arbetsrum, hade "mannen" fått klart för sig, att Lucius tänkte resa. Förmodligen hade en ordväxling uppstått, ordväxlingen hade å "mannens" sida övergått till handgripligheter — skrivstolen låg ju kullvräkt och när polismästaren skulle sätta sig i förbindelse med sina underordnade fann han telefonapparaten liggande på golvet. Kanske hade Lucius hotat med att telefonera till polisen. Och gripen av rädsla i förening med sedlig förtrytelse över att han, den i detta fall förorättade, skulle utlämnas åt ordningsmakten, hade "mannen" gripit till Platonbysten, som stod på piedestalen alldeles intill telefonen och utdelat det dödande slaget. Han hade förmodligen försvunnit omedelbart efteråt. Rummet befann sig för övrigt i fullkomlig ordning. På skrivbordet fann polismästaren till och med sitt eget brev, som han, försiktigtvis och eftersom det ingen betydelse hade för polisutredningen, stoppade i sin plånbok, innan hans medhjälpare hunno anlända. "Mannen" hade tydligen gett sig av i panik: eljest skulle han förmodligen ha släckt ljuskronan i taket och på så sätt och med den kännedom han hade om Lucius' vanor förhindrat upptäckten av dramat till nästa dags morgon, eftersom han visste, att städerskan endast uppehöll sig i Lucius' våning under förmiddagarna.

En fråga som en stund sysselsatte polismästaren var den, hur "mannen" blivit insläppt. På polismästarens inrådan hade nämligen Lucius föregående kväll under deras långa samtal gått med på att ej under några

omständigheter öppna vare sig för utpressaren, som under deras mångåriga mellanhavanden brukat ge sig till känna med en särskild signal på ringklockan, eller för någon annan, som ej förut underrättat per telefon. Också denna punkt fick sin förklaring därav, att Lucius väntade ett paket — två maggördlar av en av honom speciellt konstruerad modell — från en trikåaffär; affärens springpojke anlände med paketet, medan polisen gjorde sina undersökningar i bostaden och förklarade därvid, att han tre gånger under eftermiddagens lopp ringt på Lucius' klocka, den första gången klockan fyra. Lucius hade alltså väntat någon. "Mannen", som förmodligen ej blivit insläppt efter att ha gett sin överenskomna signal, hade alltså återvänt efter en stund, givit en vanlig signal och i tron att det var springpojken med maggördlarna hade Lucius öppnat.

Denna förmodan visade sig, med tillägg av ett par, tre detaljer, också vara riktig, då man nästa förmiddag hade tillfälle att förhöra "mannen", som tidigt på morgonen gripits i en kolonistuga, där han gömt sig efter dådet. Han hade sökt Lucius klockan strax efter tre, gett sin signal och ej fått något svar. Rullgardinerna i Lucius rum voro då ej neddragna och "mannen" hade fördenskull antagit att han ej var hemma. Klockan fyra hade han återvänt, funnit gardinerna neddragna — dramat utspelades i slutet av januari — ringt, men ej fått något svar. Han hade då förstått, att Lucius avbrutit förbindelserna med honom. Han hade vandrat ett slag kring kvarteret, fått idén att endast ge en vanlig signal på ringklockan — och blivit insläppt. Då Lucius gripit till telefonluren för

att tillkalla polismästaren, hade ett handgemäng uppstått och telefonapparaten därvid fallit i golvet. Ordväxlingen hade fortsatt, då det ringde på dörren. (Springpojken.) I tro att det verkligen kunde vara polisen och gripen av skräck och harm hade han, som han själv förklarade, "sett rött" och slagit till Lucius med första bästa tillhygge. Hans mening hade inte varit att döda honom. Han ville endast ge honom ett "tjuvnyp", så att Lucius inte kunde öppna eller genom skrik ge sig till känna, och han själv, osedd, kunde smita ut köksvägen.

III.

KUNGAMIDDAG MED NACHSPIL

THE HISTORY OF THE
ROYAL NAVY
FROM THE EARLIEST PERIODS
TO THE PRESENT TIME
BY
ADMIRAL SIR JOHN BARRETT
VOL. II

THE HISTORY OF THE
ROYAL NAVY
FROM THE EARLIEST PERIODS
TO THE PRESENT TIME
BY
ADMIRAL SIR JOHN BARRETT
VOL. II

Ett par år förflöto efter lektor Lucius' död.

Och nu skulle kungen komma till Söderås.

Saken var den, att staden skulle fira sitt femhundraårsjubileum. Förberedelserna till festligheterna hade — som brukligt är vid sådana tillfällen — föregåtts av långa debatter i stadsfullmäktige, press och festkommittéer. I detta fall hade diskussionen varit så mycket livligare, som man icke visste, när denna urgamla handelsplats blivit stad. Alla handlingar rörande dess tidigare historia hade nämligen förstörts genom eldsvådor eller av fiendehand. Dess ännu bevarade privilegiebrev hade utfärdats år 1430 av Erik af Pommern, men redan däri talades det om ett tidigare brev, som stadfäst dess rang, heder och värdighet av stad. (Eriks av Pommern skrivelse bekräftar i själva verket endast stadens besittningsrätt till det område, det då innehade.) När Söderås första privilegiebrev utfärdats känner man ej. Förmodligen daterade det sig från ett hundratal år tidigare. Ty redan i slutet av trettonhundratalet omnämndes Söderås i ett annat sammanhang som stad på ett sätt som tydligt ger vid handen, att det redan vid denna tidpunkt hade långa anor bakom sig. Så mycket är under alla omständigheter säkert att Söderås i slutet av medeltiden varit ett högst civiliserat samhälle, varav man ännu i dag under grävningar för moderna nybyggen med djupare

grund funnit lämningar, bland annat av ett vattenledningssystem med rör av urholkade ekstammar.

Allra tidigast torde Söderås ha varit en hednisk offerlund, varom runristningar utanför stadens hank och stör ännu ha åtskilligt att förmåla. Sagan berättar att det långt tillbaka i forntiden där legat en borg som ett skydd för slättlandet mot skogsbygdens barbariska kreatursrövare. Och det var särskilt sagan om borgen i förening med runinskrifternas uppgifter om Söderås som en hednisk offerlund, vilket gav vissa fraktioner i samhället anledning till att föreslå ett tusenårsjubileum i stället för ett futtigare halvt millenium. I spetsen för denna för övrigt fåtaliga fraktion ställde sig helt naturligt fabrikkör Berggren, som entusiasmerade en av sina mågar — baronen, numera kaptenen på övergångsstat — att nedskryva och vid sidan om den officiella, av en bibliotekarie i Stockholm författade Söderås historia, utge en liten beskrivning av stadens allra tidigaste öden, i vilken dess hävder skildrades på ett mera stortvulet än med historiska sannolikheter överensstämmande sätt.

Som den i den övriga världen rådande depressionen ännu ej hunnit göra sig alltför kännbar i vårt land — det låg visserligen redan ett oroväckande antal i Söderås hemmahörande ångare upplagda i hamnen — beslöto stadsfullmäktige att slå på stort. Man ansåg sig också ha fullgoda skäl för pomp och festivitas. Söderås hade rätt att känna sig stolt. Man hade sannerligen inte vansläktats: alla de gångna seklernas söderåsbor kunde med berättigad stolthet blicka ned på sina allra senaste ättlingar och fröjdas vid åsynen

av den insats, som särskilt under de sista fyra decennierna gjorts av stadens fäder för dess handel, industri, sjöfart, försköning och hygien. Söderås förfallsperiod hade i själva verket sammanfallit med Sveriges storhets- och frihetstid. Så hade det åter rest sig ur sin betydelselöshet. På de sista hundra åren hade dess invånarantal tiodubblats och vid sekelskiftet hade några framsynta och om skönhetsvården ömsinta industriidkare tack vare sin generositet skapat en kulturell medborgaranda och kommunal plikt känsla för estetiska värden, som trots den industriella basis, på vilken stadens nuvarande välstånd grundade sig, gjorde den lika angenäm och smekande för ögat, som smärtsam för plånboken. Det var en rik stad. Men det var också en vacker stad och en svenskt flott stad, vilket senare tydligen avspeglade sig på debetsedlarna och livligt debatterades offentligt och man och man emellan varje gång budgeten skulle framläggas i stadsfullmäktige.

Helst skulle man ha velat fira femhundra- (eller som det Berggrenska partiet ville det: tusen-) årsjubileet med en utställning. Mot förverkligandet av denna sympatiska, ehuru knappast originella idé talade emellertid flera skäl. Dels skulle den fördunklas av den samma år hållna utställningen i huvudstaden. Dels brukade dylika utställningar medföra synnerligen långvariga och för både skattebetalarna och den politiska spänningen mycket påfrestande ekonomiska efterräkningar. Dels var Eriks av Pommern privilegiebrev utfärdat i mitten av november månad, en tidpunkt på året, då väderlek och temperatur reste oöverkomliga hinder i vägen för en minnesfest av detta slag.

Man nödgades därför slå in på andra banor och enades slutligen kring ett festprogram, kort, koncist, bräddat av historisk significans, omfattande tre dagar: den första högtidlig, allvarlig, med kungabesök, högtidsgudstjänst i Storkyrkan med kantat, avtäckandet på Gamla torget av en brunn, skapad av "Sveriges störste skulptör" och sedan ett år tillbaka förlöjligad och utskrattad av stadens mera jordbundna element, samt efter det högtidliga avtäckandet senare på kvällen subskriberad kungamiddag — endast för herrar — på Stadshotellet; den andra festdagen, en lördag, mera världsligt betonad, avtäckandet av en byst av konsul J. P. Carlquist, en av det moderna Söderås skapare och en av de ovannämnda om de estetiska värdena ömsinta och generösa industriidkarna, landskapstävlingar på Idrottsplatsen, festföreställning på teatern med prolog, författad av redaktör Peltzer och uppläst av honom själv samt slutligen supé och dans på hotell Skandia; samt, till sist, den tredje dagen, söndagen, ännu mera världsligt betonad, med fotbollsspel, avslutning av föregående dags idrottstävlingar, en procession, i vilken stadens hela historia levandegjordes från brynjeklädda och kohornskrönta vikingar ända fram till moderna, med sina respektive yrkens verktyg försedda arbetare i overalls. På kvällen historisk lokalrevy, författad av redaktör Peltzer, kupletter av densamme, musik av Sylvain samt supé dansant på såväl Stadshotellet som Skandia.

Som det av ovanstående framgår var icke endast redaktör Peltzer utan även den på olika avdelningar arbetande festkommittén starkt sysselsatt under som-

maren och den tidiga hösten. Det fanns emellertid också en annan person i Söderås, på vilken en icke ringa arbetsböroda vilade i förbindelse med stadens jubileum. Och det var polismästare Malmros. Det kan fördenkull och kanske ännu mera med hänsyn till de följder, kungabesöket för hans del medförde, ej vara ur vägen att med några korta ord skissera hans levnadsvandel under de två år som förflutit, sedan lektor Lucius' frånfälle.

Efter sin väns död visade sig polismästaren sällan ute på offentliga ställen. Någon gång kunde det hända, då Anders de Wahl, Pauline Brunius och Karl-Gerhard gästade stadens teater, eller — i synnerhet — om det gavs en film med någon världsberömd stjärna. Han hade nämligen de sista åren kunnat iakttaga hos sig själv ett stigande intresse för sköna kvinnor på den vita duken. I sin självviroi tillskrev han detta intresse en begynnande senilitet och han ansåg sig ha så mycket större skäl för detta antagande som vackra kvinnor i levande livet eller på scenen lämnade honom tämligen oberörd. Men kvinnan i bild satte hans inbillning i rörelse på samma sätt som ett musikackord på ett piano kunde göra det: hon gav anslaget till en stämning, stämningen gav, oberoende av filmdramats gång, stommen till en upplevelse, som han sedan på egen hand kunde forma som han ville på grundval av stämmningsanslaget. Han hade på så sätt, under loppet av en biograftimme, förälskat sig i, ingått äktenskap med och skilts från åtskilliga av filmens underbaraste uppenbarelser. Den enda han ännu ej förälskat sig i var Greta Garbo, förmodligen av den anledningen, att hans kännedom om

och intima förtrogenhet med hennes födelseort fjättade honom i utölandet av fri fantasibildning. Hans självironi hindrade honom emellertid från att vara skarpsynt nog för att upptäcka, hurusom detta intresse för filmstjärnor ej hade sin upprinnelse i inträdande senilitet utan i ett uppblussande, av långa års änkemansstånd närt behov av kvinnoidealiserings. Med andra ord: de första ungdomligt blyga och försagda symtomen på en *seconda prima vera*.

Eljest höll sig polismästaren hemma om kvällarna. Han hade nämligen det sista året lagt sig till med radio, och det måste i sanningens intresse framhållas, att det var snarare i den än i Vaihingens *Die Philosophie des Als-Ob* (Volks-Ausgabe), som han fann sin tröst, då dagens rutin ej längre höll honom sysselsatt.

Han vaknade vid den under vintermornarna klockan 7.15, då en kapten i Stockholm befallde honom att göra knäna böj, och medan han klädde sig skruvade han på morgonandakten för att stundom lyssna till den, stundom skyndsamt åter avstänga den. Innan han klockan sex på kvällen satte sig vid middagsbordet, vred han om knapparna: grammofonmusik, inspelad av världens förnämsta symfoniorkestrar, kvartetter och soloartister gjorde honom sällskap under den ensamma måltiden. Konserten varade ett gott stycke in på kaffet. Han satt i sin länstol, njutande av en *Alte Herren*, med den funktionalistiska golvlampan, som hans numera gifta dotter gett honom i julklapp, bakom sig och kvällstidningen ännu oöppnad i knäet, medan han lyssnade. Han var — i likhet med de flesta människor — på samma gång musikidiot och musikälskare. Musiken skänkte honom som den skänker de flesta tekniskt-musikaliskt obildade en gratisupplevelse, utan egna ansträngningar och utanför moraliska värdesättningar. Musikens var den enda värld, till och med inom skönhetsriket, där mänskan upphörde att reagera som mora-

lisk personlighet: i den njöt hon, led hon, vändades hon *omedelbart*, i den förvandlades hennes själ till ett naturväsen, i den blev hon likt vattnet och träden och blomorna och djuren, i sol, i västanvind, i storm.

Sedan följde något föredrag, som på ett lättfattligt sätt utökade ens vetande, det sista skriket — ofta bokstavligen talat — i vetenskap, litteratur, konst, världspolitik. Man kunde också stänga av, då de höga radioherrarna i Stockholm behagade presentera en halvtimmes dragspelsunderhållning eller en radiopjäs. Och då tog man till en bok. Det fanns så mycket man borde ha läst, om inte av någon annan anledning så åtminstone av plikt känsla: *Divina Comedia*, Shakespeare, Goethe och Schiller från pärm till pärm, Rousseau och Voltaire, Chaucer, Rabelais, de grekiska tragöderna, Hesiodos, dialoger av Platon, bibeln — allt namn och verk, med vilka man under ett helt liv svängt sig med samma okunniga nonchalans, varmed man vrider om knappen till det elektriska ljuset — utan att ha den blekaste aning om dess verkliga väsen. Det egendommiga var, att denna försummelse föreföll lättare att reparera nu, då radion låg som reserv i bakhåll: den kunde göra lektyren av världslitteraturens mästerverk mindre kompakt och tung; den kunde göra tjänst som mellanaktsmusik; ja den kunde till och med komma en att längta tillbaka från rymdens röster till den stora tysta ensamheten.

Och så, klockan elva, då Motala sagt "god natt, allesammans", kunde man ge sig på flykt utomlands, till ett kafé i Budapest, där en languisant zigenarorkester jamade, till en dansafton på Savoy i London, till Warszawa

och Rom, där hallåmännen voro kvinnor med sällsynt sköna röster, till Moskva, där man ett par kvällar i veckan på engelska eller franska gjorde propaganda för sitt eldorado. Och när hela den övriga världen gått till vila, fanns det alltid de sympatiska nattugglevakna spanjorerna, som spelade opera klockan två på natten.

Det var bara att manövrera en smula med apparatens knappar, och under hisnande skrin som under en blåkullafärd flög man genom rymden. Udden hade brutits av ensamheten. Segern hade vridits ur händerna på det fruktlösa grubblet. Man hade klippt sig genom isole-ringens taggstängseltråd. I stället för den Gud, vilken Lucius anvisat honom som den oundgängliga logiska konsekvensen av hans skepticism, hade polismästaren skaffat sig radio. Det hände väl ibland, att han kände leda vid den och höll den stängd hela kvällen. Och han undrade understundom, när den natt skulle komma, då han, plötsligt och i berätt mod, som ett utslag av en av dessa viljeakter, vilka långsamt och ödesdigert mogna inom en, kastade apparaten ut genom fönstret i huvudet på en av sina intet ont anande polis-konstaplar.

Vad hade han sedan att tillgå? Var skulle han finna sina återstående levnadsdagars pièce de résistance?

Dessa farhågor för framtiden visade sig fullständigt onödiga. Som förut nämnt ärnade nämligen hans majestät hedra stadens femhundraårsjubileum med sin närvaro.

Kungen anlände med extratåg från Stockholm, åtföljd av ett stort och lysande följe. Utom hans personliga uppvaktning märktes sålunda stats- och handelsministrarna, statssekreteraren i handelsdepartementet, riksarkivarien, generaldirektören och chefen för byggnadsstyrelsen, respektive skapare av brunnen och konsul J. P. Carlquists byst, vidare naturligtvis stiftets biskop, länets hövding jämte högre tjänstemän inom landstaten, borgmästare och delegerade från stadsfullmäktige i länets övriga städer, kommunalordförandena i angränsande landskommuner, landstingets ordförande och vice ordförande, ordföranden i länets hushållningssällskap och så vidare. Dessutom kunde staden påräkna besök av grannstädernas och landsbygdens befolkning samt ficktjuvar och bondfångare till ett icke fastställbart antal.

Det ålåg polismästaren att svara för alla dessa personers säkerhet, högs såväl som lågs, och förberedelserna hade tagit hans tid starkt i anspråk.

Det problem, som de närmaste dagarna före jubileet mest sysselsatte honom, gällde emellertid en helt annan sak, nämligen frågan om han skulle delta i kungamiddagen eller ej. Han skulle nämligen också kunna, sedan alla dispositioner för ordningens upprätthållande vidtagits, låta sjukrapportera sig. Hans majestät skulle helt säkert ej taga illa upp — om han ens överhuvudtaget skulle sakna honom vid uppvaktningen på sta-

tionen eller senare vid middagen. Men saken hade också en annan sida.

Tyvärre måste det nämligen — först som sist — meddelas läsaren, att polismästarens anseende i staden under de sista två åren ytterligare sjunkit. Någon direkt anledning till anmärkning mot hans sätt att utöva sitt ämbete förefanns visserligen inte. Men det ansågs allmänt, att han, särskilt efter lektor Lucius' död, tittade alltför djupt i glaset, i varje fall djupare än som anstod en man i våra dagar och framför allt en man i hans ställning. Det kunde ej heller direkt tillvitas honom, att han offentligen uppträtt synbart berusad, och ännu så länge hade staden besparats skandalen att se sin egen polismästare anhållas på öppen gata. Men hans högst olämpliga, tilltagande smak för alkohol var en allmänt känd hemlighet. Den hade berövat honom icke endast alla före detta umgängesvänners respekt utan också hans prestige bland underordnade. Den var redan på väg att allvarligt undergräva disciplinen inom poliskåren. Det berättades till och med, att en poliskonstapel, som för ett år sedan undergått förhör för onykterhet i tjänsten, helt enkelt svarat honom: "Ja, men polismästaren super ju själv och det finns ingen som tar polismästaren i förhör." Vartill polismästaren påstås ha genmält: "Jo, Svensson, samvetet." Antagligen hade han vid detta tillfälle ej varit fullt nykter: svaret tydde på en alltför långt gående humoristisk uppfattning av en polischefs ställning och värdighet.

Trots olämpligheten i detta replikskifte kunde det kanske — enligt hans gamla umgängesvänners uppfattning — ligga en viss sanning i hans svar: han bar

ständigt uppsynen av att plågas av ett dåligt samvete. Även då man i ett eller annat ärende uppsökte honom på ämbetsrummet präglades hans uppträdande av en nervös osäkerhet, som han före sessionerna i polisdomstolen eller före andra sammanträden påstods bekämpa ur en i skrivbordsskåpet på hans ämbetsrum förvarad whiskybutelj. Faktum var att han ofta tuggade pepparmyntspastiljer.

Under veckor såg man ej till honom annat än under tjänsten. Men så, efter en tids osynlighet, kunde han plötsligen uppenbara sig på Stadshotellet. Han satt för sig själv, utfyllde ransonen med patentsmörgåsar och konverserade en av uppasserskorna. Först vid tio-, halvelvatiden, då han uppmjukat alla hämmande moment, brukade han gå fram till ett sällskap och fråga, om man hade någonting emot att han slog sig ned. Denna manöver var ett säkert tecken på inträdd berusning. Man varken kunde eller ville avvisa honom. Han tömde sina groggar utan att nämnvärt blanda sig i samtalet. Han var dämpat vänlig, med ett sätt som om han bad om ursäkt eller som om han samma morgon utsläppts från Långholmen och nu sökte, trevande och skyggt, återknyta kontakten med sin gamla miljö. Det undrades till och med en tid man och man emellan, om han verkligen hade någonting på sitt samvete, och man gratulerade sig till att han dess bättre ej var anförtrodd några offentliga kassor.

Polismästaren upprepade i regel sina restaurangbesök en tre, fyra kvällar å rad. De sista kvällarna kunde han till och med påtvinga obekanta personer sitt sällskap. Han hyste en särskild förkärlek för utländska

handelsresande, som genom honom erhöles en något egendomlig uppfattning om polismästarna i Sverige. I dessa utlänningars sällskap var han synnerligen talför — i varje fall så talför som hans språkkunskaper och ordförråd medgävo. Förr eller senare utvecklade han för dessa herrar sin synpunkt på världskriget och dess intima sammanhang med viljeproblemet. Världskriget var, enligt hans utläggningar, en logisk konsekvens av en materialistisk, på konkurrens baserad civilisation, där en allmänt utbredd determinism, lika stark bland de styrande personerna själva som i de breda och djupa lagren, förenklats till en materiell expansionsfatalism: ett krig *måste* komma. Aldrig i mänsklighetens långa historia hade determinismen haft ett så förlamande grepp inte endast på de stora massorna utan — *mirabile dictu* — också och framför allt på handlingsmänskorna själva: de hade helt och hållet givit sig en inbillad kausalitet i våld. Från den synpunkten sett betecknade världskriget den mörkaste punkten i mänsklighetens utveckling, eftersom man hjälplöst överförde den fria viljans teoretiska omöjlighet till det praktiska livet.

Efter en kväll i sådant sällskap och under dylika höga samtal drog sig polismästaren ånyo undan offentliga lokaler — ofta med ett par dagars tjänstledighet "för enskilda angelägenheteres vårdande" — för att en eller annan månad senare åter bryta sig ut ur isoleeringen.

Under det sista året hade han emellertid helt och hållet upphört med sina restaurangbesök. Förmodligen satt han hemma och skålade med sig själv i spegeln. Och så gott var det.

— — —

Det var ungefär så polismästaren föreställde sig, att mänskorna tänkte, när de mötte honom på gatorna eller upptäckte honom på en teater eller biograf. Och häri hade han ej så orätt. Blickarna, som mer eller mindre förstrött uppfångade honom, signalerade ögonblickligen till hjärnan: Där kommer (eller sitter) *DEN!* Vartill hjärnan lika blixtsnabbt replikerade: Han dricker. Och i dessa två ord låg innesluten hela polismästarens historia i den omfattning, söderåsborna kände den: Upproret för en handfull år sedan... Hur hängde det egentligen samman med honom och Lucius... Hans hustru hade varit kaféuppasserska... Han har hyggliga, ordentliga och begåvade barn... Flickan är till och med riktigt söt och har visst gjort ett gott parti med en läkare... Men han dricker... Vem kunde ha trott det, när han först kom hit till stan... Det var allt ett misstag att han nånsin kom hit... Varför gifter han inte om sig... (Denna och följande reflexioner gjorda uteslutande av kvinnor): Han är ju inte så lastgammal ännu... Vem vill för resten gifta sig med en karl som dricker... Man skulle kanske kunna omvända honom... Han är kanske i grunden en snäll karl... Men han dricker... Det syns inte på hans utseende... Usch, en sån karl... Polismästare till på köpet...

Polismästaren å sin sida kände denna tysta kritik slå emot sig som när man under en promenad en solig senhöstdag plötsligen kommer in i skuggan. Han knäppte bildligt talat rocken. Och en lång stund efter det han mött en snabb och ogillande blick eller besvarat en

brådskande och slarvig hälsning, sökte han värma sig så gott han kunde vid en lång monologs åkarbrasa.

Jo, kära ni, det hade nog sin riktighet att han de sista åren druckit mera än en man i våra dagar borde göra. Han ville inte försvara eller urskulda sig. Tout comprendre — c'est tout pardonner — den maximen var förträfflig så länge det gällde andra: man fick bara ta sig noga i akt att inte använda den på sig själv. Förlåta sig själv — det har man på sin höjd rättighet till, då man inte längre är, vad man var. Det förhåller sig väl helt enkelt så, att hårdheten mot en själv blir den nödvändiga konsekvensen av en moral utan religion, åtminstone till dess man disciplinerat sig själv. Det finns naturligtvis de, som av hjärtat göra vad lagen bjuder. För oss andra återstår ingenting annat än hårdheten mot oss själva. Det påpekade redan stoikerna. Kant förklarade helt kategoriskt: Du skall handla, *så att!* Utilitaristerna och välfärdsfilosoferna predikade, med en något mera bevekande timbre i rösten och ett litet evangelium i bakfickan: Du skall handla så och så, *på det att . . .* Fiktionalisterna bönföllo: Du bör handla *som om* du vore en anständig mänska. Till och med värdenihilisterna plädera: Du bör handla så och så, *därför att, även om . . .*

De mest skilda vägar förde till samma mål. "Vad stoikern påbjuder i dygdens namn, det påbjuder epikuréen i lustens." Det hade redan Seneca upptäckt. Förhållandet är nämligen det: man är mänska. Hur det nu än förhållit sig från början har i själva begreppet mänska föreställningen om ett mänskoideal kommit att inneslutas, liksom ensamjungfrun pryder sin

byrå i kökets sängalkov med ett starkt retuscherat kabinettsfotografi av sig själv i gala. "Jag strävar mot ett ideal. Jag vet, att jag icke kan uppnå det. Jag vet vidare, att det är en fiktion att påstå sig hava uppnått det eller kunna uppnå det; att det är en fiktion att påstå, att det icke är transcendent i förhållande till mig. Och jag vet och känner, att icke desto mindre strävandet efter detsamma är mänskligt, naturligt, nödvändigt samt således förnuftigt. Och detta strävande förefinner jag hos mig, och jämte andra arbetar jag på att uppodla detsamma, alldenstund jag vet med mig att därigenom förverkliga i mig nya element av etiskt värde . . . Den omständigheten att det bästa är oupphinnligt, avhåller mig icke från att vilja förverkliga det bättre." Det etiska livet är en kamp för ett rike, vars öde står i det allra intimaste samband med allt, som ger livet värde och betydelse. Det är en grundbetraktelse, till vilken enligt Höffding etiken drager sig tillbaka, medan den låter de dogmatiska och spekulativa diskussionerna ta de vägar, som det dem lyster.

Själv begär jag ingen förlåtelse. Vad jag ibland önskar är endast att jag kunde *tro*. Det skulle göra det hela lättare. Jag börjar alltmera *känna* meningen med satsen att "un homme moral et irreligieux — c'est un homme manqué". Det är någonting som fattas honom: värmen, mjukheten, lättheten. En moralisk person utan religion löper gärna faran att hamna i puritanismen: samvete hela karlen, en hård och torr och tråkig fan, inte minst för sig själv, hos vilken alla lustkänslor, alla känslor av behag omedelbart dragas in i det etiska spindelnätet, där samvetet, rovgirigt och

blodtörstigt, sitter och lurar för att ögonblickligen kasta sig över dem och suga glädjen och saften ur dem. Men man kan — tyvärr — inte behandla religionen som en praktisk fiktion. Den är antingen visshet eller ingenting alls. Den är ett liv *i*, icke ett liv *för*. Den låter sig allra minst låna som ett medel för att göra en etisk strid lättare och bekvämare för en polis-mästare i Söderås. En etisk strid för vad? Ack, kära ni, endast en strid mot det inom mig, som tigger pardon, det som likt Bøjgen vill smita undan, det som ber om uppskov och glömska, det som vill skåda världen i rosenrött, den moraliska orkeslösheten, den moraliska onykterheten. Kampen för friheten, kampen för kravet på frihet! Kampen för den Carl Heribert Malmros, som finns allra längst inne i mig själv och som kräver att med nykter blick och utan panisk förskräckelse men ödmjukt se rakt i vitögat den tomhet som ligger framför mig.

Och vem vet? Kanske bakom denna tomhet döljer sig — lyckan? Känslan av livets värde, mitt eget livs värde, känslan av att min kamp utgör ett blygsamt bidrag till det *godas* nationalförmögenhet, att jag i min ringa mån ökat summan av kulturvärdet och styrkan i dess motstånd mot upplösningen, anarkin, barbariet, på samma sätt som brott, grymhet, brutalitet, njutningslystnad och slapphet förminska dem. Och därmed får man väl låta sig nöja, när man nu en gång som jag är och förblir "un homme manqué".

För resten kan jag anförtro er, att mina mellanhavanden med systembolaget helt och hållet upphört sedan snart ett år tillbaka. Jag sitter inte hemma och

skålar med mig själv i spegeln. Jag lyssnar till radion, läser goda och understundom tråkiga mästerverk och — slåss med Bøjgen för suveräniteten över mig själv. Det är en strid, som ter sig rätt så futtig på papperet. Och medges måste, att den också i verkligheten knappast erbjuder någon spektakulär anblick. Men till och med filosoferna, som i vardagslag syssla med mera upphöjd lektyr än motboken, medge att även "drinkaren, som besluter sig att bryta med sin last — i likhet med alla, vilkas hjärtan en gång öppnats, som kommo till slutlig klarhet, att *ett* är slut och något nytt skall börja — har upplevt viljan och känt dess nyskapande makt". Alltså har också jag på detta sätt blivit delaktig av det stora mysteriet, som heter friheten och fått dricka — ännu så länge endast några droppar — ur den källa, ur vilken det flödar lätthet och glädje.

Det problem, som av denna anledning framställde sig för polismästaren i förbindelse med kungamiddagen, upplöste sig i praktiken till den tämligen enkla frågan, huruvida han antingen skulle dricka vatten vid middagen eller endast *markera* att han var en helt vanlig mänska, det vill säga skyldra med vinglasets och föra det till sina läppar utan att smaka dess innehåll, eller slutligen under aftonen uppträda enligt det gamla ordspråket, som bjuder att "man ska ta en sup och va som en karl".

Mot det första alternativet reste sig vissa svårigheter. Antag att hans majestät drack honom till! Stred det i så fall mot etiketten att besvara skålen i vichyvatten? På Carl den femtondes tid skulle ett sådant beteende ha varit liktydigt med majestätsbrott. Under Oscar den andres regering skulle det ha upptagits som en politisk demonstration. Men tiderna hade förändrats sedan dess och hans majestät måste ju inom den allra närmaste familjekretsen vara van vid vattenglasets användande som skåltreplik. Statsministerns absolutism underlättade dessutom hans ställning: han skulle med andra ord befinna sig i gott sällskap. Hans excellens skulle kanske till och med uppfatta det som en artighet om polismästaren besvarade en eventuell skål i samma vätska.

Det var framför allt söderåsborna själva, som våldade honom bekymmer. I samma ögonblick de upptäckte vattenglasets framför hans kuvert, skulle de

stöta varandra i sidan med armbågen och viska: "Malmros dricker bara vatten!" Och dessa fyra ord skulle inom respektive hjärnor ge anledning till ett större eller mindre antal mer eller mindre tysta reflexioner, som av polismästaren redan nu, före middagen, betraktades som ett — tyvärr icke straffbart — intrång på hans ägandes marker, ett inbrott förövat i hans själs allra innersta och hemligaste gömslen. Han var — tyvärr och dess bättre — ingen skald eller romanförfattare: han kände intet som helst behov — och hade ingen som helst ekonomisk fördel — av att föra sina intimiteter till torgs. Hans privatliv var hans eget: han skulle gärna ha velat dela det med en förtrogen, om en sådan varit att uppbringa efter Lucius' död; men han ville under inga omständigheter se sitt privatliv förvandlat till en utställningslokal. Han hade skött sina tjänsteåligganden. För sina gärningar i ämbetet stod han till svars inför domstol, om några anmärkningar kunde resas mot honom i det avseendet. Resten av hans liv var hans eget och — som sådant anonymt.

Genom att följa det andra alternativet skulle han visserligen hugga av den gordiska knuten i vad den angick skålandet med hans majestät. Statsministern kunde han ju fortfarande salutera i vatten utan att detta kunde upptas av dem som kände hans gamla dryckesvanor annat än på sin höjd som ett futtigt försök till fjäsk. Men grannarna närmast honom skulle förr eller senare upptäcka bedrägeriet och därigenom ges anledning till just de reflexioner, han ville förebygga.

Återstod det tredje alternativet. Det tilltalade honom

minst av alla. Inte därför att han hyste den ringaste osäkerhet i fråga om sig själv. Han kände sig numera som fullständig herre över sina böjelser. Han var övertygad om att han skulle kunna genomgå hela vinlistans symfoni plus avecens janitscharmusk utan att taga någon som helst skada till sin själ. Men här reste sig puritanen inom honom, "l'homme manqué", i hela sin magra och makabra längd, protesterande med hög, indignerad röst och vidlyftiga gester. Han hade nämligen gett sig själv ett löfte, att under ett kalenderår avhålla sig från alkoholhaltiga drycker. Det löftet fick icke brytas. Och det fick framför allt icke brytas — av feighet för andra mänskors omdömen. Grannarna vid bordet, hela Söderås, ja, hela Sverige, med dess konung och statsminister i spetsen, fingo tänka vad de ville: att han varit en djupt sjunken mänska. Han hade avlagt ett löfte inför sig själv. Det var hans skyldighet att visa det mod, vartill löftet förpliktade, om han också därmed klädde sig naken inför allt folket och blottade sin gamla mänskas hela ynkedom och viljesvaghet. Han måste till och med ha modet att rakt i vitögat se dem, vilkas blick sade honom: Bra gjort, polismästare! Förbannat förståndigt!

Det fanns ytterligare ett alternativ, som han ett par dagar underställt en ingående prövning innan han definitivt uppgav det: att utebli från hela kalaset genom att låta sjukrapportera sig samma morgon som hans majestät anlände. Anledningen till att han förkastade det var förklarlig nog: man skulle i Söderås helt enkelt tolka hans uteblivande i ord som dessa: "Den förbannade polismästaren ligger hemma och är full."

— — —

Ännu medan polismästaren tog på sig uniformen, vars guldbroderier han låtit nypolera hos guldsmeden, de fyra utländska ordnarna, sabeln, uniformskappan, den trekantiga hatten och de vita glacéhandskarna för att gå ned till stationen och tillsammans med övriga honoratiorens mottaga majestätet på perrongen, hade han inte fattat ett bestämt beslut i sprit- och vinfrågan. Den ganska praktfulla uniformen, som han inte burit på mången god dag, och ordnarna, som talade om hans föregående förtjänster eller åtminstone om hans oförvitlighet och skötsamhet i tjänsten, icke blott förlänade hans yttre person en också för honom själv överraskande grandezza — han såg nästan ut som en general! (Han företedde onekligen en myndig och mäktig anblick.) Glansen och prakten skänkte honom dessutom en inre säkerhet, inför vilken hans privata svårigheter och moraliska problem i förbindelse med jubileet plötsligt och oförklarligt reducerades till adiafora. Till och med viljeproblemet förvandlades till en ur bergets våldsamma vulkaniska utbrott framfödd liten Brattskåpmus.

Mänkoskaror voro sedan åtskilliga timmar i rörelse på de girland-, äreport- och flaggprydda huvudgatorna och de blickar, som mötte honom, uttryckte en blandning av förundran och beundran inför den metamorfos, stadens polismästare i en hast undergått. Det var som om alla dessa blickar utropat: Nej, si på fan! Polis-konstaplarna gjorde stramare honnör för honom än på mången god dag, inte minst den förut nämnde konstapel Svensson. Alla tycktes nu med ens erinra sig, vilken hejare till karl han en gång varit och tydligen

ännu var, när det gällde: en skicklig detektiv, på sin tid kanske den förnämste i Sverige, och en utmärkt organisator. Var det inte han, som upptäckt den där londonsvensken tack vare ett litet fel på en bokstav på den skrivmaskin, som denne använt? Var det inte han, som inom aderton timmar huggit Lucius' mördare och klarat upp hela den biffen? Han tittade visserligen en smula djupt i glaset då och då. Men fan till karl var det i alla fall, det syntes på honom ännu.

Till och med nere på perrongen skakade stadens övriga honoratiories hand med honom med en vänlighet för att inte säga hjärtlighet, som inte uteslutande fick tillskrivas kungahumörets borgfredsstämning utan också den imponerande anblick han erbjöd, i synnerhet när han slog upp uniformskappan och raden av ordnar blev synlig. Stadsfullmäktiges ordförande, som efter Söderåsupproret avlagt ett löfte att aldrig mera ta den karln i hand, sträckte nu fram den under utropet: "God dag, god dag, jo, jag tackar jag, ju längre fram på dagen ju vackrare folk..."

Det kunde inte hjälpas: all denna vänlighet värmdes polismästaren. Han hade aldrig, inte ens i stunder, då ensamheten pressade honom som hårdast, förfallit till ett lättköpt mänskoförakt. Han var den förste att erkänna att den isolering, han under dessa år levat i, varit hans egen skuld lika mycket som hans forna umgängesvänners eller rättare sagt: att den egentliga orsaken därtill låg däri, att deras gemensamhets rötter ej stucko tillräckligt djupt i minnenas jord: denna minnesgemenskap, som kommer en att på äldre dagar hälsa ens barndoms plågoris och ens ungdoms bittraste fiende

med oändligt mycket större glädje än en under senare år förvärvat meningsfrände. Hans uppfattning om mänskorna överensstämde i stort sett med den klassiska liberalismens, vilken i sin ordning i sina huvudpunkter stödde sig på Sokrates': att insikten om det goda är ägnad att göra människan god.

Den vänlighet, som visades honom, besvarade han därför ögonblickligen och spontant: till och med stadsfullmäktiges ordförande föreföll honom nu som en visserligen pompös och yverboren narr men trots detta i grunden en god och välvillig mänska, som under en Sokrates' majeutiska behandling helt säkert skulle kunna bli ännu bättre. Det var endast, när hans blick mötte fabrikör Berggrens, som den hårdnade och det flammade för hans ögon: det fanns gränser också för den sympati för medmänskorna, på vilken Höfding grundat sin välfärdsetik.

Och så ångade tåget sakta in, flaggpriytt och högtidligt.

— — —

Ett gammalt visdomsord påtalar med rätta mänskans osed att alltför ofta göra sig onödiga bekymmer. Denna sats besannades i sällsynt hög grad vad beträffar polismästaren och hans sprit- och vinproblem under kungamiddagen. Han drack vichyvatten utan att någon av hans grannar tycktes fästa sig därvid. Hans vinglas stodo fyllda utan att han någon gång under middagens lopp rörde dem, utom då hans majestät drack honom till och han reste sig, underdånigt saluterande med champagnelaset. Till höger om sig hade han en äldre sympatisk och stjärnöversållad gentleman ur uppvakt-

ningen. Denne led av äggvita och höll sig fördenskull mest till vattnet. Hans granne till vänster — också en medlem av uppvaktningen — var en uniformsprydd man i fyrtioårsåldern, som endast läppjade på glasen. De högt uppsatta söderåsborna, som sutto i hans närhet på andra sidan bordet och alltså hade gott tillfälle att hålla ett öga på polismästaren och kontrollera hans alkoholkonsumtion, hade — i likhet med honom själv — sina värdplikter att fylla och föga tid att fördjupa sig i reflexioner över hans nya regim. Hans egen konversation med de gäster, han fått på sin lott, kom egendomligt nog att röra sig om alkoholen. Den sympatiska stjärnbeströdde gentlemannen snuddade också lätt vid döden i dess relation till alkoholen. Över allt annat fruktade han att dö av kräfta på grund av denna sjukdoms för patienten själv och omgivningen långsamma och plågsamma förlopp. Allra helst borde man, enligt hans uppfattning, leva så, att man kunde skiljas hädan knall och fall. Och för ett sådant måls uppnående var onekligen alkoholen en kraftigt bidragande faktor. Å andra sidan ville han därmed ej ha sagt, att man skulle leva uteslutande med tanke på att få en lätt och bråd död, en etisk maxim, vars sanning de båda med ett lätt skratt poängterade genom att dricka varandra till i vichyvatten.

Till sin oerhörda överraskning fann polismästaren under kungamiddagens lopp att hela den problemkomplex, som under de senaste dagarna upptagit hans tankar, också kunde tagas — av honom själv! — från den humoristiska sidan, ett enligt hans egen uppfattning

otvetydigt tecken på att han slagit Böjgen till fota död och tillkämpat sig frihetens segerpalm.

Det gavs för övrigt mycket litet utrymme till konversation. Det förhåller sig nämligen med en kungamiddag som med en begravning: intresset är riktat åt annat håll än det ämne, kring vilket samtalet råkar röra sig. Man talade med låg röst och man hade hela tiden förnimmelsen av att en allgod och allvis försyn försett en med ett extra öga — i sidan, vid tinningen eller i nacken — vars blick var oavlåtligt riktad mot hans majestät — och i någon mån också mot statsministern.

Om konversationen försiggick under sordin, voro däremot talen så mycket högljuddare: stadsfullmäktiges ordförande, pompös, kråmande underdånig, som om majestätet uteslutande varit högerpartiets kung, borgmästaren lokalpatriotisk och lyriskt vältalig, statsministern lokalhistoriskt väl insatt och småtrevlig, finansministern saklig och komplimenterande, biskopen sträng, med avseende på tidens ondska, och slutligen landshövdingen hovmannamässigt à son aise, framförande gästernas och länets tack till Söderås, som efter att under seklar ha varit en av de mindre av Judæ städer nu utgjorde denna landsändas kronjuvel.

Efter alla dessa orationer — och icke minst efter konungens skål för Söderås forntid, nutid och framtid — kunde det blotta faktum att vara född i eller äga medborgarskap i Söderås sägas innebära en verkligt historisk och kulturell hedersbetygelse. Stadens invånare voro också, då man reste sig från bordet, synnerligen fulla av självaktning. Man klappade varandra

på axeln som ett gratulationstecken på den insats man gjort i rikets och kulturens tjänst, dock ständigt med ett öga på dörren till salongen, dit hans majestät dragit sig tillbaka för att för sig låta presentera stadens förnämsta medborgare, vilkas händer han ännu ej haft tillfälle att trycka på perrongen och vid mottagningen på rådhuset. I salongen befann sig, naturligt nog, också polismästaren, med vilken kungen underhöll sig en lång stund. Det skulle visserligen innebära en alltför stor överdrift att kalla hans majestät och polismästaren gamla vänner, men de hade icke desto mindre träffats åtskilliga gånger i Stockholm, vilket hans majestät behagade erinra sig. Redan på perrongen hade han sagt: "Nej, se där är detektiven! God dag på dig! Hur mår du nuförtiden?"

— — —

Efter kungens och de övriga stockholmsgästernas avresa till huvudstaden med extratåg klockan 10.15 eftermiddagen gjorde polismästaren en inspektionsrond i staden. Stora folkskaror voro ännu i rörelse på de festsmyckade och med färgade elektriska ljusgirlander eklärerade huvudgatorna. Det var, som förut nämnt, fredag, det vill säga avlöningsdag, och från de mindre näringsställena — de flesta tillhörande Söderås allmänna utskänkningsbolag — trängde skräl och larm. Men han upptäckte mycket få synbart berusade på gatorna. Man var högljudd. Man skrattade. Flicksnärter skreko till då och då, när någon tog dem alltför hårt om livet. Stämningen var festlig och humöret gott. Man hade så här dags på dagen — tyvärr något sent — kommit ordentligt i hurratagen och utbragte skämtsamma ovationer för varandra, för sig själv och i övrigt för vem som helst, som av en eller annan anledning tilldrog sig uppmärksamhet. "Ett fyrfaldigt leve för Karlsson! Leve han! Hipp, hipp, hipp, hipp, hurra, hurra, hurra, hurra!" Till och med för polismästaren hurrades det litet varstans, där han gick fram. En något hes och i röster och hållning ostadig kvartett uppstämde — en smula ironiskt — vid åsynen av honom: "Ja, må han leva!" En anonym röst i en folksamling ropade: "Är du nykter i kväll, polismästare?" Men han tystades ögonblickligen ned av ett rungande: "Håll käften på dig!" Man var — som svensken i

feststämning ofta är — hädisk och godmodig, mån om att visa, att man inte lät imponera på sig, eller rättare: ivrig att dölja, att man var imponerad av yttre glans och prakt.

Efter sin rond längs huvudgatorna tittade polismästaren in på polishuset. Allting all right. Ännu så länge endast sju anhållna för fylleri. Två guldarmband, tre armbandsur (dam-) och en blåräv anmälda förlorade. Inga slagsmål. Inga trafikolyckor.

Då polismästaren återvände till kungamiddagens nachspil hade borgfredsstämningen stigit betydligt. Åtskilliga stridsyxor hade grävts ned litet varstans under festvåningens parkettgolv. Guelf och ghibellin klappade varandra på axeln, medan grogglasen tjänstgjorde som parlamentärflaggor och havannorna svängdes som fredspipor. Spelborden hade trollats fram i smårummen. Den i varje svensk stad oundgänglige och snarstuckne amatören med lutan kämpade en förtvivlad och tröstlös kamp med sorlet och skratten. De ännu kvarvarande gästerna omhuldades på ett mönstergillt flott sätt. Skenet från den försvunna kungliga solen låg ännu över allas ansikten som en solbränna efter en skärgårdsweekend, förstärkt med sol från butelj. Man var belåten, storbelåten, med sig själv och andra. Man hade kommit fyrkanten i Stan mellan broarna in på livet. Majestätet och hela den kungliga familjen diskuterades som om de varit anförvanter, som slagit sig fram till lysande ställningar i jämmerdalen: man överbjöd varandra i eloger över deras färdigheter, kunskaper, godhet och gentlemannaegenskaper.

Polismästaren gick omkring och småpratade. Han

hade fått anbud som fjärde man, men avböjt med förklaringen att han måste cirkulera, eftersom han snart tänkte titta in på polishuset ännu ett slag innan han kojade. I själva verket var anledningen en helt annan: sprit- och vinfrågan. Han sade sig nämligen, att han knappast kunde sitta ensam vid spelbordet med ett glas vatten vid sidan om sig. Även om vattenglasets inte skulle ge anledning till några reflexioner av den art, han före middagen fruktat, låg den möjligheten nära till hands att hans abstinens kunde uppfattas som ett utslag av småsnålhet eller åtminstone som rädsla att förlora, med andra ord och kort sagt som ett alltför genomskinligt försök att på detta sätt skaffa sig ett övertag, som moraliskt sett, om än inte juridiskt, smakade en smula av yrkesspeleri. Och detta så mycket mera som de herrar, han anmodats förena sig med, voro beryktade för sin höga poäng. Han kände sig glad över inviten. Den skulle, om den antagits, till och med kunna ha givit en tämligen osökt anledning till återinträdande i sällskapslivet, ett framtidsperspektiv, som han — åtminstone just nu — skulle med nöje ha anammat. Men han avböjde: ännu var prövoåret inte slut. Möjligheter till återknytning av kontakten skulle helt säkert yppa sig i framtiden, om han gjorde ansträngningar i den riktningen. Så mycket tyckte han sig ha förnummit denna afton.

Under sitt cirkulerande stötte han plötsligen på fabrikör Berggren. Han hade ej sett honom under middagen, eftersom fabrikören haft sin plats bland profanum vulgus långt nere vid ett sidobord. Ären började ta på den gode fabrikören. Det hängde en stor

påse under vardera ögat, munnen var — särskilt vid denna tid på dygnet och efter den undfångna välfägnaden — slapp, med hängande underläpp och sackande späckhaka. Han tycktes också ha krympt ihop i fracken med undantag av magen, som föreföll att hänga i byxorna. Men hans röst domderade fortfarande lika myndigt, endast med den skillnaden att det ständiga snusandet med åren skänkt den ett alltmera störande biljud, som livligt erinrade om raspande störningar i radion.

När fabrikören Berggren fick syn på polismästaren lämnade han den man, för vilken han just höll på att utlägga texten, gick fram till sin gamle antagonist — grogg i ena handen, havanna i den andra — lade utan vidare ceremonier den med havannan beväpnade handen på polismästarens vänstra axel och sade:

— Nu tycker jag som så, att det kan va på tiden att vi blir vänner. Vi har gått och sett snett på varandra länge nog.

För att fullt förstå de händelser, som med anledning av detta förslag utvecklade sig, är det tyvärr nödvändigt att nu gå något år tillbaka i tiden.

Fabrikören Berggren var nämligen den enda söderåsbo, som nekat polismästaren att ta plats vid sitt bord. En kväll, då den senare befann sig "mitt i en period" och satt ensam i ett hörn på Stadshotellet, hade fabrikören jämte några andra kumpaner befunnit sig vid ett annat, några meter längre bort beläget bord. Polismästaren hade i tankarna tittit och sysslat med Berggren och under inverkan av groggarna hade det förefallit honom som en absurditet att de två skulle, som

fabrikören just nu anmärkt, gå och se snett på varandra. Berggren var helt säkert lika litet som han själv en elak mänska. Han var, som så många andra personer, en smula smalspårig, kanske smalspårigare än de flesta, och det är väl troligt att ej ens en livslång behandling av Sokrates skulle ha nämnvärt vidgat hans syn. Han var dessutom fåfäng. Men i hans fåfänga låg det en obestriddig barnslig charm, som avväpnade. Han stack aldrig under stolen varken med den eller sin självuppskattning. Och denna fullständiga avsaknad av hypokrasi förlänade honom en med kristallklarhet förbunden helgjutenhet. Strängt taget var han en av de mera sympatiska kärnkarlarna i Söderås, en man värd att ta av sig hatten för.

Rörd av dessa tankar och känslor reste sig förden-skull polismästaren från sitt bord, avancerade med sitt glas i handen till det, vid vilket fabrikören hade sin plats och framställde sin vanliga fråga: om man hade någonting emot att han slog sig ned. Det blev — som brukligt — några ögonblicks pinsam paus: man harklade sig, man gav varandra snedblickar, men stack cigarren i andra mungipan . . . Plötsligen sade fabrikör Berggren med sin megafonröst:

— Jag känner inte de övriga herrarnas syn på saken. Men för min egen del vill jag säga, att polismästaren får slå sig ned vid det bord, där jag sitter, först när polismästaren blivit nykter.

Därmed tog han upp snusdosan ur rockfickan, slog på den tre slag, öppnade den, fyllde kruthornet, stoppade dosan tillbaka i fickan och dammade av väst och byxor med snusnäduken.

Polismästaren blev stående med grogglaset i hand. Ett slag såg det ut som om han skulle falla baklänges. Det föreföll sällskapet vid bordet som en evighet, innan han med ett skamsat leende vände helt om och gick tillbaka till sin egen soffa. Han blev sittande en stund orörlig, stirrande framför sig. Så reste han sig plötsligt och försvann.

Det var som sagt något över ett år sedan dess. Och nu stod Berggren med handen farbroderligt på hans axel, spillde cigarraska på hans uniform och föreslog att de skulle bli vänner. Egendomligt nog såg polismästaren ej rött såsom han hittills brukat göra vid tanken på Berggren och nu senast gjort vid kungamottagningen på perrongen, till vilken Berggren infunnit sig, gud vet i vilken egenskap, förmodligen som före detta bondetågare. Dagen hade i alla avseenden varit alltför lyckad för att polismästaren skulle känna någon lust att låta fabrikören umgälla den oförrätt, han tillfogat honom. Livet var kort. Det fanns tillräckligt många människor här i världen som gingo omkring och hatade varandra. Hans frånvaro i deras leder skulle helt säkert inte märkas, om han deserterade dem i kväll. Det var för övrigt helt enkelt hans skyldighet att räcka den gode fabrikören handen och på så sätt — i sin ringa mån — öka styrkan av kulturvärdenas motstånd i deras kamp mot barbariet, upplösningen och anarkin. Han besvarade fördenskull fabrikörens förslag med att i sin ordning lägga sin högra, cigarrbeväpnade hand på den förre antagonistens axel, spilla litet aska på hans rygg, och fullt uppskattande scenens humoristiska poänger skrattade han:

— Det tycker, min själ, jag också, fabrikören!

— Så ska det låta, sa han, som snöt sig i bastuban, det tar vi en bottenflock på, svarade fabrikören Berggren, tog polismästaren under armen och förde honom fram till ett av de långa borden med dryckesvaror.

Polismästaren förstod att hans stund var inne. Skulle han utlämna sin privathemlighet åt denne herre eller knuffa undan puritanen inom sig själv?

— Vad får det lov att vara, frågade fabrikören: konjak, punsch eller en grogg?

— Tack, svarade polismästaren, jag tror att jag helt enkelt ska hålla mig till ett glas vatten.

Berggren gnäggade:

— Gamle skämtare! Det vill säga whisky.

Han fångade in en whiskybutelj, blandade en stadig grogg åt polismästaren och spädde samtidigt på sin egen. Samtidigt slog polismästaren upp vatten i ett annat glas och tog det i sin hand.

Berggren, som med åren fått sin syn en smula försvagad och som fördenskull varit alltför upptagen med sitt, hade ej märkt polismästarens lömska förhållanden. Nu var han emellertid färdig och räckte polismästaren grogglaset, då han upptäckte vad som försiggått. Hans späckhaka sjönk ned till dess den vilade på den låga, gammaldags dubbelvikta kragen.

— Vad fan nu då? Tänker polismästaren dricka försoningsskålen i vatten?

— Ja, jag tänker det, svarade polismästaren.

Berggren stirrade på honom en lång stund med halvöppen mun. Slutligen sade han:

— Det vill med andra ord säga, att vi i alla fall inte

är riktiga vänner? Det här kallar jag en förolämpning. För om jag inte är illa underrättad, så lär polismästaren inte va nykterist.

Polismästaren blev blodröd i ansiktet. Ett ögonblick kände han något liknande det, som aposteln Petrus måste ha erfarit i den natten, då han förnekade mästaren.

— Jo, det är jag, svarade polismästaren.

Nu tappade Berggren åter hakan.

— Det var som fan, gnäggade han. Det... var... som... fan...

Han vände på sig som om han sökte någon för vilken han ögonblickligen kunde berätta nyheten. Och så stirrade han åter på polismästaren, denna gång med sammanknipna, plirande ögon. Munnen vreds till en grimas.

Så lyste det upp i hans plirande blick:

— Men jag tyckte mig se, att polismästaren besvarade hans majestäts skål i champagne.

— Ja, det gjorde jag. Jag höjde glaset. Men jag drack ingenting.

Nu hade polismästaren hunnit bli ond på sig själv. Här stod han — som otaliga gånger i sin barndom och ungdom — som en strykrädd pojke och utlämnade sig själv åt denne middagsdäste, smalspåriga, sensationslystne, hämndgirige och triumferande individ. Han var ej skyldig honom någon som helst förklaring! Hans missbelåtenhet med hans eget uppträdande växte — och vände sig i hat mot fabrikören. Blodtörsten började ropa inom honom.

— Jaså . . . Jaså, minsann . . . Fabrikören mätte honom från panna till fotabjäll: Jaså, polismästaren har blivit godtemplare.

Polismästaren mötte blicken och grimasen, som tycktes säga: Här står du i din uniform med guldgaloner på kragen och ärmuppslagen och revärer på byxorna och ordnar på bröstet och så är du så svag, att du inte vågar ta en konjak eller en whisky som en karl utan att supa dig full som ett svin. En lort, det är vad du är och det har jag alltid vetat och alltid sagt.

Polismästaren å sin sida svarade i en likaledes stum monolog medan pulsen bultade i hans tinning.

Du är en knöl. Här står du och stirrar på mig som om jag vore ett konkursbo i en auktionskammare. Om en minut har du spritt mina privata affärer i hela festvåningen. Egentligen borde jag ej bry mig om dig. Men du är en knöl. Och nu skall du straffas. Jag ska i kväll supa dig dödfull.

Högt sade han:

— Jag ska emellertid göra ett undantag för fabrikörens skull.

Han lutade sig in mot honom och fortsatte hotfullt, med läpparna intill hans öra:

— Men på ett villkor: att det inte bara stannar vid *ett* glas. En duell på grogg, va? Vi två som ett slags bältespännare på whisky, va? Går fabrikören med på det?

Fabrikören mötte hans blick, illmarigt och vredgat. I sin tur lutade han sig in mot polismästaren och viskade i *hans* öra:

— Det går jag med på. Du har satt mig på hasorna en gång. (Han hade utan vidare ceremonier, i sin stigande hätskhet, lagt bort titlarna med polismästaren.) Det var, när du tvingade mig att slå igen fabriken. *Men så ta mig fan, om du ska göra det en gång till.*

— Gott, svarade polismästaren. Då föreslår jag att vi drar oss tillbaka för oss själva. Vi tar ett enskilt rum och rekvirerar in vapnen.

Berggren gnäggade:

— Hur gammal är du egentligen?

— Ännu inte femtifem.

— Då är jag tio år äldre.

— Ja, svarade polismästaren, men jag saknar träning.

De båda herrarna lämnade festsalen med beslutssamma, ödestyngda steg. Ute i korridoren stötte de på Mia, rekvirerade ett enskilt rum samt varor.

Denna Mia var vid det här laget en omkring trettioårig uppapperska på hotellet. Hon var dotter till en av polismästarinnans gamla kolleger i Stockholm, frukten av en förbindelse mellan denna och en karlbergare. Då flickan nått mogen ålder hade modern skrivit till polismästarinnan och bett henne söka placera henne på någon restaurang i Söderås, fjärran från storstadens frestelser och samtidigt hålla ett öga på henne. Polismästarinnan hade skaffat henne plats på Stadshotellet, fäst sig vid henne, till och med tagit sig an henne en smula, bjudit henne upp till sig, gett henne råd och förmaningar i hjärteangelägenhetens rationella skötsel och för övrigt behandlat henne med en grande dames kvasiintimitet med en före detta yngre kollega.

Polismästaren hade sålunda i viss mån fått henne i arv efter sin hustru och förvaltade det så gott han kunde genom att efterfråga hennes hälsa och förmana henne till sparsamhet. Det sista året hade han till och med på hennes bön tagit hand om hennes bankbok, där hon hade ett par tusen inestående. Hon hade nämligen en liten svaghet att efter långa tider av gnidighet plötsligen bryta ut i slöseri, resa till Stockholm och skaffa sig det allra vrålfloftaste på Regent, Sidenhuset och N. K. Hon insåg själv det dåraktiga i denna längtan att tidvis uppträda som en av de chicaste damerna i Söderås och ångrade sig också så djupt efteråt, att hon knappast gitte bära sina surt förvärvade kreaturer. Och nu skulle hon vara så gränslöst tacksam, om polismästaren ville ta hand om hennes pengar... Och det hade polismästaren gjort.

Mia var i övrigt en snäll och hederlig flicka, en smula rättshaverisk i sitt förhållande till kamraterna, hjälpsam men bestämd, då det gällde återbetalning, själv fruktande skuldsättning lika mycket som lösaktighet i seder. Vid kyrkliga eller civila ceremonier fäste hon i fråga om sederna ingen som helst vikt utan ansåg i likhet med Ellen Key kärleken som det enda utslagsgivande i förhållandet mellan könen. Hon hade dessutom på sista tiden studerat "Äktenskap och moral" av Bertrand Russell, vilket namn hon uttalade Rus-

séll, och diskuterade gärna med sina kamrater dessa ämnen ute i kassan eller vid lysduksbroderiet i det tomma eftermiddagskaféet. Det skulle innebära en överdrift att kalla Mia en skönhet. Men hon såg inte illa ut. Hennes utseende var emellertid av det slag, som omöjliggör dess fångande och fixerande i en slående bild. I fråga om hennes yttre fick man nöja sig med att använda de gängse passbeskrivningarna: ansikte ovalt, tänder friska, ögon bruna, hår mörkbrunt, väl permanentat, hy frisk, mun medium, ben vackra, figur god, särskilda kännetecken inga.

Mia hade dessutom i kaféet bevittnat den scen, då fabrikör Berggren för något år sedan vägrade polismästaren att slå sig ned vid hans bord. Då herr Malmros, som förut nämnt, efter en stund lämnade kaféet, hade Mia skyndat efter honom ut i tamburen. Hon var upprörd, hon stammade, och glömsk av rockvaktmästarens närvaro hade hon lagt sin hand på polismästarens arm.

— En sån . . . En sån . . . En sån djävla knöl, stammade hon.

I dessa enkla ord hade det legat en redlig och rätttänkande kvinnas hela ömhet.

När de två beslutsamma herrarna, polismästaren och fabrikör Berggren, trädde ut i korridoren stötte de alltså på Mia, som kom balanserande med en bricka vichyvattensbuteljer. Hon hälsade med en knix på högra knäet och gav samtidigt polismästaren en förvånad blick. Han hejdade henne.

— Mia ska vara snäll att sätta in på tolvan — den är väl ledig och där finns ju kommod? — en flaska

Stewarts Black Label, sex vatten och en halv låda Alte Herren åt fabrikören och mig.

Hon gav honom ytterligare en blick, knixade och försvann, medan de två herrarna tågade beslutsamt korridoren vidare fram till tolvan.

— — —

Under den timme, som de två herrarna höllo sig instängda, lyssnade Mia då och då, när hennes övriga göromål så tilläto, med återhållen andedräkt vid nyckelhålet. Det hördes inga andra ljud därinifrån annat än då och då en hostning från fabrikören samt, med jämna mellanrum, också från fabrikören: "Du har satt mig på hasorna *en* gång, polismästare, men så ta mig fan...". varpå kom polismästarens korta och barska replik: "Skål!" Efter omkring en timme ringde de. Hon öppnade dörren. Cigarröken stod som en dimbildning, ur vilken de två herrarnas ögon stirrade stint på henne, som om de stelnat i globerna. Polismästaren beställde en ny butelj whisky och ett halvt dussin vatten. Fabrikören tillade med sludrande stämma, att hon kunde ta av den där godtemplarstatsministerns centilitrar, om kassan började bråka.

Några minuter senare trädde emellertid polismästaren ut ur tolvan, åtföljd av ett rökmoln. Han gick med högburet huvud och stolt gång, som om han bar en skalp innanför uniformens rockskört.

Mia, som hållit sig i närheten för att i händelse av behov bispringa sin beskyddare gav honom en ängslig blick:

— Har det hänt nånting, frågade hon. Jag har varit så orolig, så jag kan inte säga.

— Jag har hållt vatten på honom så länge, sade polismästaren. Vet Mia om hans svärson ännu är kvar? Han får ta honom hem bakvägen.

— Gud i himlen, polismästaren har väl inte gjort honom illa, fast gud ska veta att han förtjänar det.

— Han har kanske gjort sig själv lite illa, svarade polismästaren med ett leende. Jag tyckte liksom det knäppte till ett slag i honom, när han inte hade plats för mera och slocknade. Men det är ännu liv i honom.

Mia störtade in på tolván, medan polismästaren fortsatte till festvåningen, där han upptäckte mågenbaronen-kaptenen på övergångsstat vid ett spelbord. Vid nästa giv bad han att få tala med honom. Han tog honom avsidés:

— Din svärfar och jag satt och sorlade en liten stund tillsammans inne på tolván. Det vore nog bra, om du gick och tittade till honom ett slag. Det är nog ingen fara med honom. Men ta en av medicinmännen med dig. Det finns väl alltid någon av dem kvar.

— Satans gubbstrutt, mumlade mågen: han vet ju att hans hjärta har börjat halta.

Därmed försvann han. Och han kom ej tillbaka.

— — —

Det fanns ännu en del nachspilare kvar, som följande samma lagar som de vilka styra rymdens materia, så småningom koncentrerat sig till allt kompaktare massor kring en tre, fyra bord. Polismästaren flyttade fram en stol till ett av dem. Han lyssnade till diskussionen, som tycktes röra sig dels om kungahusets förmögenhet, dels om frågan huruvida Karl-Gerhard var

gift och i så fall, hur många gånger han varit gift. Sammanhanget mellan dessa båda ämnen lyckades polismästaren emellertid ej utreda. En whiskygrogg hade placerats framför honom som om den vuxit upp ur bordsskivan under en fakirs händer. Han tog en djup klunk och blev sittande med glaset i handen.

Triumfkänslan över segern började lägga sig. Hans blodtörst var stillad. Han kände sig snarare som en pacifist som tvingats att gripa till svärdet och slagit sin fiende till marken. Han var på samma gång road och en smula skamsen över det grova artilleri han måst använda. Men skamkänslan var ej tillräckligt stark för att kunna grumla den sällsamma känsla av djup tillfredsställelse som fyllde honom. Gång på gång upprepade han tyst för sig själv: "Där fick du så du teg!" eller: "Sådant läder ska sådan smörja ha."

Det fanns emellertid i denna djupa tillfredsställelse också ett annat moment, som så småningom sköt det första helt i bakgrunden. Han kände sig fri, så fri som han ej gjort på mången god dag. Det var inte bara det att han supit en smalspårig individ under bordet, att han för alltid murat igen dessa skandahungriga, plirande ögon, som nära nog bokstavligen stuckit näsan i hans privatliv. Den frihetskänsla han förnam var av en stoltare resning. Förödmjukelsens tid var förbi. De sista årens pariaskänsla hörde till det förgångna. Det var framför allt en seger över någonting inom honom själv, han denna kväll hemburit, uppvaknandet ur en lång och plågsam dröm, där han gått omkring och spelat strykrädd. Han hade till och med skakat av sig puritanen och hans hårdhänta polisfasoner. Vad han

vunnit var ingenting mindre än friheten. Det var den han kämpat sig till inne på tolvan.

Och han var ännu ung, om inte precis till åren, så i varje fall till fysiken och till anden. Han hade ännu många år att leva. Han såg dem ligga framför sig, upp-
radade likt presenter på ett födelsedagsbord, insvepta i mystiska och lockande omslag.

Men nu rös han plötsligen till. Det var som om någon öppnat fönstren på vid gavel och släppt in den råa novembermatten. Nej, de voro *inte* lockande och mystiska, alla dessa presenter. Han visste vad som dolde sig innanför omslagen. Han kände det som om han fått knäet fullt av almanackor — ett helt tjug eller så, ända fram till 1950-talet, alla varandra fullkomligt lika, bara med den skillnaden att det datum, som var söndag ena året, blev måndag det nästa, att skottåret gjorde måndagen till tisdag och att påsk och pingst skiftade en smula i enlighet med prästmånen. Men för övrigt lika, klippta och skurna, med samma billiga, litet bondgrant förgyllda klotband — hela knäet fullt! Vad skulle han göra med alla dessa band? Det var inte med almanackan som med andra böcker: den kunde inte sträckläsas. Man måste ta en rad för var dag. Inte mera . . .

Dag efter dag: ensamheten. Då och då ett biobesök, en teaterkväll, en middag i någon familj — för så vitt det var någon mening med att bryta en isolering, som redan föreföll honom vida att föredraga framför det slags sällskapsliv han idkat i kväll. För resten: radio och böcker. Förmodligen också ett par barnbarn att älska som en prolongering av ens egen tynande livs-

linje. Perspektivet fyllde honom med en förkänsla av lappsjuka. Intigheten, den stora majestätiska känslan av alltings fåfänglighet — det var *en* sak. Den kunde upphöjas till rang, heder och värdighet av religion, om det knep. Den kunde fylla bröstet på en som bälgen orgeln. Men dagarnas monotoni är en annan sak. Vad menade han egentligen med sitt återstående liv, om han betraktade det nyktert och kallt? (Efter att — utan föregående träning — ha förtärt närmare tre kvarts butelj whisky! Författarens anmärkning.) Ett mål hade han de sista åren kämpat för: friheten. Den hade han nått. Han hade också reducerat ångesten till rimliga proportioner. Men man kan inte gå omkring och bara snobba med friheten. Den måste användas till någonting: det var dess *conditio sine qua non*. Aktiviteten utgjorde dess livsbetingelse. Dess väsen var strålning — liksom radiums. Men med den skillnaden, att dess strålningsförmåga tilltog i stället för att minska i styrka. Noblesse oblige, hette det i gamla tider. Men friheten handlar icke som plikt, icke heller som välgörenhet, utan som drift, som livsbehov, som spontaneitet.

Det var nu, som en röst inom honom ropade: *MIA!*

Ropet ekade i hela hans väsen. Han satt och lyssnade spánt. Hur kom hon in i detta sammanhang? Ropet var honom visserligen inte alldeles okänt. Det hade höjts den sista tiden vid ett par tillfällen av hans gamla Adam, då hon kommit upp i anledning av förnögenhetens förvaltande och föreslagit dess bättre utnyttjande i Tändstickor, Kullager eller Elektrolux och doften av hennes parfym hade hängt kvar i hans arbets-

rum som essensen av en kvinnas väsen. Men hur hade hon burit sig åt att smyga sig in i hans funderingar över frihetens radioaktivitet? Det kunde han inte förklara. Faktum var att hon plötsligen stod där, för hans inre blick, som Frihetsgudinnan själv, redbar och chic, med elektrisk belysning i fackelblosset och på sockeln en inskription: *On revient toujours à ses vieilles amours.* (Inskriptionen syftade förmodligen på det förhållandet, att hans hustru också varit kaféuppserska. Författarens anmärkning.)

Han tömde groggen och sköt glaset långt från sig på bordet, medan han tänkte: "Det är i alla fall den fördelen med spriten att den luckrar upp en smula i ens undermedvetna. Men det är en gammal svartkonst, som skalderna upptäckt för tusentals år sedan."

Det var verkligen en överraskning, det måste han säga . . .

Och kanske ändå inte en så överväldigande överraskning, när han tänkte närmare på saken. Det stod allt klarare för honom att detta inte var ett hugskott utan en ingivelse, en Hans Larssonsk intuition och som sådan "knuten i allt vad etiskt handlande heter", en intuition, som dessutom började göra honom varm om hjärtat.

Vad skulle hon själv säga om ett äktenskapsanbud? Såvitt han hade sig bekant var hon inte engagerad på annat håll. Han hade ett par gånger skämtsamt frågat henne om hennes hjärteangelägenheter och hon hade kategoriskt förklarat att hon inga hade, ett förhållande, som skulle ha varit ganska anmärkningsvärt i andra

tider än denna, då den kvinnliga dygden säkrast anträffas, där man minst väntar den.

Det förelåg ju visserligen den möjligheten att hon ljög för honom. Men han ville ogärna tro det. Det skulle göra honom ont, om hon ljög för honom. Det skulle också göra honom ont, om hon var engagerad på annat håll. *Mycket* ont. Han skulle till och med känna det som svek och trolöshet från hennes sida. Inte därför att han hade någon som helst rätt att begära uppriktighet av henne, visst inte, varken i denna eller någon annan angelägenhet. Men så kände han det i alla fall, nolens volens. Helt enkelt därför att han, gud hjälpe honom, var kär i Mia. Så där, ja! Nu var det sagt! Nu hade han erkänt det för sig själv! Nu hade han gjort det till ett fait accompli! Hur det hade gått till var lönlöst att efterforska. Han hade hört talas om ett fall, där en manlig och kvinnlig post-expeditör suttit mittemot varandra vid samma pulpet i sex år, innan de kommo underfund med hur det var ställt med dem. Och nu hade han upptäckt att han var kär i Mia. Voilà tout! Och han önskade se den man i vitögat, som sökte ställa sig i hans väg... Han var ännu ung... Hans dotter var gift... Hans son hade fått plats i en bättre stockholmstidning och hade för resten för ett par veckor sedan debuterat med en novellsamling... Och själv var han ännu ung... Men inte så ung, att han kunde låta tiden förrinna... Han tyckte sig tvärtom kunna höra, hur den skvalade...

Man beställde den oåterkalleligen sista tack-, avskeds- och galanattgroggen. Det var Mia som serverade den. Polismästaren vågade inte se på henne. Upptäck-

ten hade gjort honom blyg. Hon gick runt bordet, ställde fram glasen och hällde i vichyvattnet. Då hon kom till direktören i Mellansvenska banken, inträffade en händelse, som avgjorde polismästarens öde. Bankdirektören gav henne ett farbroderligt och vänligt slag i stussen. Polismästaren ryckte till. Han protesterade inte hörbart. Men då Mia åter försvunnit ut i korridoren med en bricka tomflaskor, tömde han sin grogg till hälften och följde efter henne. Hon hade hunnit ett gott stycke fram till serveringstrappan.

— Mia, ropade han.

Mia vände sig om och kom tillbaka:

— Vad önskar polismästaren?

Polismästaren log. Så sade han:

— En sån... En sån... En sån djävla knöl...

Hon stirrade på honom:

— Vad menar polismästaren?

— Kommer Mia inte ihåg den gången, då Mia fällde samma yttrande till mig om fabrikör Berggren?

— Jo, tänk att polismästaren kommer ihåg det!

— Ja, det gör jag. Och det kommer jag aldrig att glömma. Och nu säger jag det om bankdirektören.

Mia skrattade till:

— Å, sånt får man väl vänja sig vid i det här yrket. Fast jag måste säga att de unga herrarna nuförtiden är bra mycke bättre än de äldre. De har dom gamla tagen i sig.

— Kanske det, svarade polismästaren. Och så tilllade han:

— Anser Mia att jag hör till de gamla eller till de unga?

— Polismästaren är en gentleman.

— Det var diplomatiskt svarat. Men nu vill jag ha svar på en annan fråga och jag vill ha ett ärligt svar.

Hon såg på honom med rynkade ögonbryn och glimten av en rådjursrädsla i blicken:

— Polismästaren skrämmer mig...

— Säg mig, Mia: Är Mia hemligt förlovad eller kär? Eller har Mia... är Mia engagerad?...

Hon såg honom stadigt i ögonen.

— Erotiskt? frågade Mia, som enligt vad förut är nämnt studerat Bertrand Russell: Nej, det är jag inte. På frågan om jag är kär, vill jag inte svara.

Polismästaren nickade.

— Det förstår jag. Och då förfaller min fråga.

— Vad var den... Vad var det för en fråga...

— Jag tänkte fråga Mia, om Mia skulle kunna tänka sig att gifta sig med mig?

Hon såg på honom, återigen med rådjursblick. Sekunden senare tappade hon hela brickan i golvet och började springa mot serveringstrappan.

— Mia, Mia, ropade han.

Hon stannade och han gick fram till henne. Hon stod med ryggen mot honom och — hon grät.

— Förlåt mig, sade polismästaren. Jag visste inte att Mia skulle uppta det som en förolämpning. Det var en allvarlig fråga.

Hon fortsfor att snyfta.

— Jag känner mig inte förolämpad. Fast det gör jag kanske i alla fall.

Hon vände sig om. Och nu såg hon honom stadigt i

ögonen. Det fanns ej längre någon rådjursglimt i blicken. Den var hård — och bitter.

— Om polismästaren hade en aning om, hur många herrar som har friat till mig, när de varit onyktra. Det trodde jag verkligen att polismästaren var för god för. Jag vet inte... Man vänjer sig vid sådant... Men jag vet inte... Så kommer det ett tillfälle, då man i alla fall känner sig kränkt och förorättad... Och mer än det... Då man känner sig förödmjukad och smutsad... Man har kanske varit rädd i långa tider, att den frågan skulle komma från ett håll, som man inte önskade den från... inte önskade den i det... inte i det tillståndet. Det är ett ideal, som slagits sönder för en... Polismästaren förstår... Man känner sig så degraderad... Det är som om man inte betraktades som kvinna... Det är som om en mänska, man satt högt, spottat på ens hjärta.

Polismästaren tog hennes hand.

— Mia anser alltså att jag inte är riktigt vid mina sinnens fulla bruk! Är det det Mia menar?

Hon svarade undvikande.

— Nog har polismästaren förtärt åtskilligt... Men det är en sak, som jag inte lägger mig i...

Polismästaren nickade.

— Jag vill bara säga Mia *en* sak: Jag har aldrig varit nyktrare och aldrig sett klarare än i kväll. Vet Mia vad intuition är?

Nu var det Mias tur att nicka till tecken att hon förstått.

— Jag kan inte översätta ordet direkt. Men jag tror

att det betyder något sådant som man får klart för sig i en handvändning.

— Det är just det jag har gjort i kväll. Jag har fått klart för mig i en handvändning att jag är kär i Mia och att jag varit det länge.

Och så tillade han:

— Låt oss gå in på tolvan ett slag och talas vid i lugn och ro.

Hon såg bedjande på honom.

— Snälla polismästaren, jag *kan* inte! Jag har inte tid! Jag har ju gästerna. Jag är ensam kvar. Det är sent. Jag är trött. Snälla polismästaren, *jag ber*...

Polismästaren lade båda sina händer på hennes skuldror.

— Ja, jag ska gå. Men vill Mia svara mig på en fråga: Är Mia kär i någon?

— Det svarar jag inte på — i kväll.

Och så skildes de. Polismästaren gick ut i tamburen och fick på sig sin uniformskappa. Mia plockade upp vattenflaskorna och de sönderslagna glasen.

Klockan var nu över två på natten. Utanför de större hotellen i stadens centrum, vilka haft utsträckt tid, voro ännu några jubileumsfirare församlade i färd med att göra upp sina sista mellanhavanden. En och annan bil rusade genom gatorna med den brandkårshastighet som kännetecknar svenska bilar nattetid och leder tanken på olycksfall eller barnmorska. I smågatorna lusade ännu en och annan nattvandrare omkring med stegen ihåligt och ödsligt ekande mellan husväggarna. På långt avstånd ljudet av ett gräl i någon gränd. Eljest tystnad.

Polismästaren vandrade raka vägen Kungsgatan hem till sitt. Han blev sittande i en länstol en stund — som man gärna gör efter en händelserik dag — och ordnade sina tankar och känslor. Ett slag reste han sig upp, gick fram till spegeln och underkastade sitt ansikte en ingående granskning. Nej, inte syntes det på honom, att han druckit! Därpå började han plocka av sig grannlåten på bröstet, knäppte upp galarocken och kopplade in Barcelona på radion. Också där hade man gått till kojs. Rymden var tyst. Han började klä av sig, medan han fortsatte att tänka.

Han befann sig just i skjortan och kalsongerna, då han plötsligen blev stående orörlig framför byrån: *Hon var kär i honom!* Mia var kär i honom! Kanske hon till och med varit kär i honom länge, precis som

han i henne? Det var därför hon gråtit, när han friade till henne. Alldeles säkert. Varför skulle hon annars ha tagit till tårarna, en sund och livsduglig flicka som hon? Han sökte, så exakt det lät sig göra, att erinra sig hennes ord, timbren i hennes röst, uttrycket i hennes ansikte. Jo då . . . Hon var kär i honom. Det var den enda förklaringen. Han hade inte för inte varit detektiv under tjugu år av sitt liv. Det var därför hon känt sig förolämpad över hans frieri *just då*. Hon hade till och med använt uttrycken "smutsad, degraderad". Och han förstod henne. Han högaktade henne. Nej, han beundrade och älskade henne. Han tyckte sig plötsligen ha fått en inblick i detta lilla stolta och kyska kvinnohjärta, som han "spottat på". Nej, det fick hon inte tro. Inte för ett ögonblick. Han måste få tag i henne, tala med henne, bara några ord, som kunde ställa hans uppträdande i dess riktiga belysning . . .

I en instinktiv känsla av att befinna sig i negligé, krängde han på sig nattrocken, innan han ringde upp Stadshotellet för att försöka få tag i henne. Nattportiern svarade.

Polismästaren talade med mycket låg röst, som om han befann sig på hemliga vägar.

— Vet portiern om Mia är kvar?

— Vem är det som frågar?

Polismästaren blev otålig:

— Det gör detsamma vem det är. Är hon kvar, frågar jag?

— Jag ska gå och se efter.

Det dröjde en lång stund. Till slut kom svaret:

— Hon är inte färdig ännu. Hon håller just på

att göra upp kassan. Hon bad att få veta vem det var som ringde.

Polismästaren svarade ej. Han lade sakta luren tillbaka i klykan, mycket . . . långsamt . . . medan . . . han . . . tänkte . . .

— Jaså, sade han efter en stund. Jaså, upprepade han ännu högre, hon ber att få veta, vem det är som ringer. Det finns alltså personer som ringer till henne klockan halv tre på nätterna.

Han blev stående en lång stund och stirrade på skrivbordet. Till slut sade han högt och bestämt, medan han slog högra handens fingrar i bordsskivan:

— Jo, min flicka lilla, du ska få veta vem det var som ringde. Medsamma. Förrän du kanske själv har lust till.

Han fick i hast på sig sin blå kavajkostym, som hängde över en stolkarm i sängkammaren. Han brydde sig ej om att ta på sig kragé och halsduk, krängde på sig vinterrocken, slog upp rockkragen, rev till sig plommonstopot. Han hade inte ens tid att släcka.

Och så bar det i väg, raka vägen Kungsgatan ned till Stadshotellet, som om det gällt att få tag i en inbrottstjuv, innan han hunnit smita.

Det egendomliga med polismästaren var, att han ej fann sitt förehavande förnedrande eller löjeväckande. Han till och med fann ett nöje i det. Svartsjukan gjorde honom glad och ung. Den moraliska indignationen över hennes svarta svek sjöng som en eldande sång i hans hjärta. Herregud, han var inte ensam längre! Han hade kommit bort från sig själv! Det fanns en annan mänska och hennes vägar här på jorden, som betydde

för honom ofantligt mycket mera än han själv. Den känslan hade han inte upplevat, sedan hans dotter svek honom genom att gå och förlova sig. Gud i himlen: han hade levat upp på nytt! Fått fart i benen, rött blod i ådrorna och kött på sina tankars vitnande skelett.

Han ställde sig på post i gathörnet snett emot bakvägen till hotellet. Det var ännu tänt inne i kassan. Han tryckte sig upp mot väggen, som han brukat göra som pojke, då han tillhörde sin fädernestads slagskämpeliga och någonting särskilt spännande var i görningen. Och plötsligen slog det honom att just så här hade han i början av deras bekantskap stått och spionerat på sin blivande hustru en natt utan att hon visste det. Det var nära trettio år sedan dess. Och nu stod han här, i samma position, i liknande ärende. Bilden av hans hustru flöt på ett sällsamt sätt samman med bilden av Mia, likt två fotografier, tagna på samma film. Han fylldes av en egendomlig känsla av på samma gång överklighet och öververklighet. Det var som om hela detta kvartsekel trollats bort, som om i hela hans liv det endast existerat två verkligt betydande moment: den natten för över tjugufem år sedan och denna. *Och de två voro en och samma natt.*

Först nu såg han klart! Det var sin hustru han sökt och funnit i Mia. Det var hans egen trofasthet mot den döda, som fått nytt liv. Det var en gammal, gammal kärlek, som plötsligen stod där, ungdomlig och klarögd som en sommarmorgon.

Nu kommo två kypare ut. De gingo skilda vägar, blossande på var sin bridge med mun-, utan ett ord till farväl.

Och nu kom hon, hans hustru . . . nej, Mia . . .

Han tryckte sig upp mot väggen. Hon gick tvärgatan fram till Nya torget, åt vilket hotellets fasad låg. Hon hade fölkskinnspälsens krage uppslagen och borrhade ned huvudet i den, så att endast baskermössan syntes. Ljudet från hennes höga klackar klingade som elastisk metall mot asfalten, hårt och spänstigt .

I samma ögonblick polismästaren fick se henne, hade hans hustru försvunnit. Nu fanns det endast Mia kvar, Mia, som var van att ta mot telefonbud klockan halv tre på natten. Men han ville se den man i vitögat, som . . . Och henne också . . .

Han skyndade efter henne och hostade till högt ett slag för att låta henne veta, att någon följde henne. Men hon såg sig ej om, endast ökade takten.

— Mia, ropade han med låg röst.

Men hon endast ökade takten ytterligare.

— Mia, ropade han högre. Mia!

Hon hade nu kommit ut på torget och började springa. Han följde springande efter henne. Naturligtvis hade hon hört hans röst. Hon måste ha känt igen den . . .

Andra sidan torget var han endast några steg bakom henne, då hon plötsligen tvärstannade och vände sig om:

— Låt mig va i . . .

Hon avbröt sig:

— Gud . . . polismästaren . . .

Han gick fram till henne.

— Vart ska Mia gå?

— Jag ska gå hem naturligtvis. Vad gör polismästaren ute så här dags?

— Jag är ute och inspekterar. Ser efter att allting är lugnt och stilla.

Det blev tyst några sekunder. De stodo mittemot varandra och sågo varandra in i ögonen. Hon hade åter fått rådjursskrämseln i blicken.

— För resten, sade han, är jag inte ute och inspekterar. Det är Mia, jag vill tala med. Vart tänkte Mia gå nu?

— Hem har jag sagt. Var skulle jag annars gå? Tycker polismästaren inte att min dag varit lång nog?

— Jo, det tycker jag. Men då gör jag Mia sällskap. Jag har någonting att tala med Mia om.

Hon såg bevekande på honom.

— Å, snälla polismästaren... jag ber... låt mig vara... låt mig gå hem ensam... Polismästaren kan väl tänka sig... om någon skulle se oss båda gå tillsammans så här dags... Vad skulle människor tänka... Det skulle bli skandal för polismästaren.

— Det bryr jag mig inte om. Mänikor får tänka vad de vill om mig.

— Men snälla polismästaren: tänk på mig också. Det vore kanske inte så roligt för mig, om det blev skandal... om det pratades om polismästaren och mig...

Han log.

— Vad skulle det kunna göra Mia, svarade han kort. Men jag förstår: det är någon annan, Mia är rädd för, om han skulle få veta det. Säg! Inte sant!

Han grep henne plötsligt om handloven och höll hennes hand i sin i ett hårt grepp:

— Varför ljuger Mia för mig?

— Jag har inte ljugit för polismästaren. Jag har ingen jag behöver ljuga för. Jag är min egen. Jag står på egna ben. Jag är inte rädd. Släpp mig! Släpp mig, säger jag.

Hon sökte rycka sig loss.

— Släpp mig! Släpp mig!

— Jag ska släppa Mia, om Mia svarar på en fråga. Vill Mia gifta sig med mig?

Hon slet och ryckte för att göra sig fri. Plötsligen började hon gråta.

— Ja eller nej!

— Ja, ja, ja, för guds skull, polismästaren, bara jag...

I samma ögonblick hördes en gäll röst bakifrån, alldeles inpå dem, samtidigt som polismästaren fick ett hårt knytnävsslag i nacken:

— Vad fan tar ni er till, lymmel! Släpp flickan, fähund!

Polismästaren släppte i förvåningen sitt tag om Mias handlov och vände sig om. Där stod Berggrens måg, baronen-kaptenen på övergångsstat.

Mia kilade med ett skrik in på en tvärgata.

Mågen-baronen stod några sekunder med vidöppen mun:

— Va... fan... Är... det du som...?

Polismästaren såg på honom.

— Vad vill du? Vad lägger du dig i mina angelägenheter för?

Det skulle fordras en filmkamera och en snabbjudupptagningsapparat i förening för att kunna ge en

exakt föreställning om det upptråde som nu följde mellan de båda herrarna. Det växlades ett par knuffar. Det utdelades ett par örfilar. Och det växlades många repliker, av vilka knappast en enda hann att avslutas under den febersnabbhet, med vilken de två herrarnas hjärnor arbetade. Under bråkdelen av ett ögonblick hade känslor omsatts i tankar och tankarna i ord, som trängde sig fram likt en folkförsamling som gripits av panik på en teater.

Den högröstade ordväxlingen hade kallat ett par poliskonstaplar till platsen. Men när de sågo, vilka de herrar voro, som engagerade batalj, drogo de sig diskret tillbaka och betraktade uppträdet inom hörhåll. De uppfångade sådana ord från mågen-baronen som: "Som officer och gentleman... Du har hållit på att supa ihjäl min svärfar... Jag kommer just från honom... Han har måst magpumpas... Ny hjärtattack... Du ska straffas för det här... Jag ska anmäla dig, drummel... Vi har haft nog av dig i stan... Det ska bli slut på det här... Du ska avsättas..."

Polismästarens ord voro svårare att uppfånga. Han tycktes mest flåsa. Vad han hade att säga framfördes med väsande stämma.

Och så — plötsligen — efter ytterligare ett par knuffar — blev det tyst, oförklarligt tyst. Ögonblicket efteråt sågo de båda poliskonstaplarna de båda herrarna taga stegen mot rådhuset, polismästaren med högra handen om mågen-baronens vänstra arm som om han anhållit honom. Och det hade han också.

— — —
Polismästarens heliga vrede hade lagt sig, när han

bjöd mågen-baronen stiga före sig in på poliskontoret. Men nu var det för sent. Han insåg det själv. Men han ångrade sig inte. Tärningen var kastad. Detta var det sista kapitlet i striden mellan honom och fabrikör Berggren. Det skulle bli intressant att se, hur *det* slutade.

När rapporten efter en halvtimme var färdig och polismästaren återigen begav sig på väg hem, skulle det väl innebära en överdrift om man sade, att han var belåten med sin dag. Men han befann sig icke desto mindre i en sinnesstämning, som skulle kunna betecknas som på samma gång allvarlig och högtidlig. Han tyckte sig känna draget av Ödets stora, tysta ugglevingar svalka sitt ansikte. En sådan känsla gör en man seren och skänker honom ett upphöjt, nära nog övermänskligt lugn.

Det kan gå år i en mänskans liv, då tiden tyckes henne stå stilla, då hon måste ta till en väggalmanacka för att mäta månadernas gång. Varje morgon sliter man ett nytt almanacksblad med dess djupsinniga tänkespråk från blocket och kastar det i papperskorgen. En dag har gått... En månad... Ett år... Ingenting händer... Man blir endast äldre... Och man märker icke ens det...

Men så — plötsligt — börjar det röra sig i den tunga, statiska massan. Man har — av en eller annan anledning — råkat rubba på en sten, en helt liten sten. Och nu börjar det hända... Det är som finalen i en symfoni: slagverken dåna, kontrabasarna brumma, första fiolerna gnälla, blecket skraller och basunerar; alla motivtrådar från de föregående satserna tas upp; men de låta ej längre spela sig som konstrikt utspunna eller sinnrikt sammanflätade melodier; de komma slag i slag, i ett ständigt stigande crescendo furioso men allra överst i denna ragnarök ligger kanske en flöjtton och flämtar.

Eller det är som om ett gäng jättar tagit rivningen av ett helt mänskolivs byggnadsverksamhet på ackord och utförde arbetet efter allra modernaste amerikanska metoder, medan de skrämde svalorna, som byggt och bott under takåsen, flyga skriande omkring.

Och ett stycke ifrån står man själv och betraktar förstörelsen, hjälplös och på samma gång sällsamt tviv-

lande på sina egna sinnens vittnesbörd, som om allt detta ej kunde vara möjligt, ej vore verkligt. Händelserna ha tagit hand om ens öde och man hinner ej längre följa med eller hinna upp dem. Det är alltid som om de utspelade sig ett stycke längre fram...

Men det var om polismästare Malmros vi skulle tala.

Han hade tagit sömnmedel innan han gick till sängs för att förvissa sig om några timmars sömn. Först vid sextiden domnade han av, sedan han städat inom sig, så gott han förmådde. Han hade också skrivit ett långt brev till Mia, i vilket han ytterligare kommenterade och förklarade sitt handlingssätt mot henne och slutade med att uttala önskvärdheten av att deras förlovning omedelbart offentliggjordes i stadens tidningar. Det var ett riktigt vackert brev, som även ur objektiv synpunkt gjorde sin författare heder.

När han väcktes av sin hushållerska ur en blytung dvala, reste han sig med ett ryck, virrig och med svetten i pannan, som om han med våld sökte befria sig från en tvångströja. Och så mumlade han:

— *För fan, kungen!*

Det tog honom en lång stund, innan han fick klart för sig att kungens besök redan hörde till Söderås historia. Hans majestäts bild försvann sakta från filmduken och i dess ställe framträdde småningom — som på en biograf — andra figurer: Berggren... mågenbaronen... Det kom en kvinna med i spelet... Mia... De började agera... De hade tydligen något samband med varandra, utan att han kunde göra sig riktig reda för vari sambandet bestod, liksom då man kommer mitt upp i ett biografdrama.

Men så — med ens — förstod han! Han sjönk tillbaka mot kuddarna, som om en byggnadsställning rasat över honom. Han låg fastlåst, lamslagen och inom honom steg en smärta så överväldigande att han stönade högt: — Å... Å-å-å... Å-å-å-å...

Han hade inte märkt att hushållerskan ännu stod kvar vid dörren. Hon sade:

— Polismästaren hörde visst inte riktigt vad jag sa. Polisnotarien söker polismästaren.

— Vad är klockan? frågade han.

— Tre kvart på elva. Jag har varit inne ett par gånger, men polismästaren sov så gott att jag inte ville väcka. Jag tänkte att polismästaren behövde den sömn polismästaren kunde få, så mycke som polismästaren har haft att stå i de sista dagarna.

— Bed honom sitta ner. Jag kommer medsamma.

Han kom ögonblickligen ur sängen, fumlade sig in i morgontofflorna, krängde på sig nattrocken, for med en kam genom håret och baddade ansiktet med Aqua vera, utan att våga möta sitt ansikte i spegeln.

Så gick han in i sitt arbetsrum, där polisnotarien satt och väntade.

— God morgon, sade polisnotarien med en röst som om han befann sig i ett sorgehus och gav sin överordnade en snabb, minutiöst granskande blick genom de hornbågade glasögonen.

Polismästaren harsklade sig. Hans huvud kändes som värkande bly. Hans strupe var torr som en rännil i öknen. Och dock föreföllo honom dessa båda, i sig själv synnerligen obehagliga sensationer som ytliga

blessyrer i jämförelse med smärtan inne i bröstet. Och han var rädd. Strykrädd som en pojke.

Han gick fram och tillbaka på golvet med händerna i nattrocksfickorna och morgontofflorna schavande mot mattan.

Så stannade han tvärt framför polisnotarien:

— Ja, min kära Segerberg, *detta var en ledsam historia.*

— Ja, sade polisnotarien och såg på sina fingrar. Och så tillade han, efter en lång paus:

— Jag förmodar att du inte tänker tjänstgöra i dag.

— Nej, det gör jag inte. Jag får skaffa mig sjukbetyg. Jag beklagar, att jag ger dig en extra arbetsbörda...

— Å, för all del...

Det kom en alldeles speciell ton i polisnotariens röst, som inte undgick polismästaren, som om Segerberg i stället för: å, för all del, sagt: Den extra arbetsbördan

— det är du.

— Du har ingenting emot att jag tänder en cigarrett här inne, innan du ätit frukost, sade Segerberg.

— Visst inte, kära du.

— Ja, sade Segerberg, sedan han tänt cigarretten och omsorgsfullt stoppat tändstickan ned i en blomkruka: Ja, som sagt, det var en ledsam historia. Baron var uppe hos mig för en stund sen. Han har anmält dig för länsstyrelsen. Han har smitt medan järnet var varmt, det vill i detta fall säga, medan kopparslagarna varade. Jag försökte tala reson med honom. Men det gick inte. Familjen har ju ett gott öga till dig sen gammalt. Gubben Berggren är ju som du vet lika väl som

jag en hätsk fan. Alltnog: baron lät inte resonera med sig. I varje fall anser han sig inte ha råd att neka sig nöjet att skrämma dig.

— Skrämma mig med vad?

— Tja... Att bli avstängd från tjänstgöring på någon tid. Inte vet jag. Han for direkt från mig till länsstyrelsen. För en stund sen telefonerade de till mig och frågade efter dig. Det är bäst du ringer upp dem och talar med dem. Det hela kan väl ordnas på något sätt, slätas över, så att inte det värsta syns.

Polismästaren hade tagit händerna ur nattrocksfickorna och placerat dem på ryggen. Han stod framme vid ett av fönstren och stirrade på huset mittemot.

— Vad menar du egentligen med det värsta?

— Antastandet av kvinnan är väl ur moralisk synpunkt det, som allmänheten kommer att ha svårast att svälja av en man i din ställning. *Mer* än promenaden till poliskontoret.

Polismästaren stirrade fortfarande rakt framför sig.

— Den kvinnan, det här är tal om, är — min fästnö.

Polisnotarien såg på honom med ögon så stora, att han till och med tappade käken.

Först efter en lång tystnad förmådde han hämta sig ur sin ytterliga förvåning så pass mycket, att han lyckades framstamma de ord, etiketten i en liknande situation bjuder:

— Då får jag gratulera dig så mycket... Talade du om det för baronen i går natt?

— Nej, det gjorde jag inte.

Polisnotarien reste sig upp och började gå av och an på golvet, med händerna i byxfickorna. En beskrivning av uttrycket i hans ansikte skulle kräva en hel volym, skildrande hans trettiofemåriga livs hela historia. Det kan emellertid i förbigående nämnas att han log, i smyg, så som man endast ler, när man är fullkomligt och alldeles ensam, utan ens en spegel i rummet.

Högt sade han, medan han kastade en blick på polismästarens rygg:

— Det förändrar ju onekligen i någon mån situationen. Till din fördel. Både juridiskt och moraliskt. För så vitt inte din fästmö anmäler dig för uppsåtlig misshandel. Din indignation över baronens inblandning i dina familjeangelägenheter framstår ju härigenom i en mera mänsklig dager.

Det var endast med svårighet polisnotarien lyckades undertrycka ett skratt, ett skratt som han mycket väl kunde ha visat för vem det vara månne, utom möjligen för polismästaren. När han svalt skrattet tillade han:

— Och inte lär det gå att betrakta hörnet av Nya torget och Bagaregatan ens klockan halv tre på natten som allmän plats eller som ett område av mera privat natur.

Polismästaren stod alldeles orörlig. Han svarade ej. Han hade inte ens följt sin notaries utläggningar av de perspektiv, som öppnade sig i anledning av underrettelsen om den ingångna förlovningen. Han hade ingenting hört av allt detta av den enkla anledningen, att det med ens stod klart för honom, att han *aldrig, aldrig* skulle kunna vare sig förlova sig eller gifta sig med Mia, att han överhuvudtaget ingenting kunde ha

med henne att skaffa. Hennes blotta namn kom smärtan inom honom att stegras till det omänskliga och outhärdliga. Tanken på henne fyllde honom med ett fysiskt och moraliskt äckel över honom själv, så starkt att om han haft ett tillhygge i sin hand han skulle ha kunnat sticka det i sitt bröst.

— Nu kvarstår ju tyvärr det faktum, fortsatte Segerberg med torr tjänstemannaröst, att du i polisrapporten säges vid förhöret ha uppträtt oredigt och synbart berusad.

Polismästaren svarade ej. Han arbetade på egen hand med sitt. Det var härvidlag intet som helst underskattande av hennes värde. Det var honom själv det gällde. Tanken på henne hade ej ens förmågan att inom honom väcka till liv en tydlig bild av henne. Det var som om hon förvandlats till en strålkastare, som obarmhärtigt riktades rakt mot honom själv och skningslöst blottade honom i all hans ynkedom.

— Ja, sade polisnotarien, och såg på sitt armbandsur, jag får ge mig i väg nu. Du sköter alltså om läkarbetyget och ringer till länsstyrelsen så fort som möjligt.

— Ja, det ska jag göra.

— Ja, adjö då så länge. Är det någonting jag kan göra så...

Han gick fram till polismästaren och räckte honom handen utan att se honom i ansiktet.

— — —

Herr Malmros ringde till stadsläkaren. Han satte sig i förbindelse med länsstyrelsen och hade ett långt samtal med höga vederbörande, som underrättade honom om önskvärdheten att han stannade i staden de närmaste

dagarna, då hans närvaro i högsta grad kunde underlätta utredningen.

Herr Malmros tillbragte återstoden av förmiddagen med att vandra omkring i våningen i nattrock och morgontofflor. Han kunde ej förtära någon frukost och mot sin vana insisterade husföreståndarinnan ej genom att framhålla matens inverkan på det allmänna välbefinnandet. Hon hade under polisnotariens besök varit nere i magasinet för att göra uppköp, därvid tydligen blivit underrättad om ett och annat och ansåg förden-skull att polismästaren förtjänade att gå utan frukost.

Klockan halv tre, just som gatorna började fyllas av folk som skulle fira jubileets andra och mera världsligt betonade dag, kom husföreståndarinnan in med butter uppsyn i sitt hästansikte — det uttryck av ytterlig misantropi en gammal häst får, när den stått länge framför en vagn med hängande huvud och slapp underläpp. Hon anmälde Mia och hon gjorde det i ordalag, i vilka hon ej längre gitte dölja sitt förakt för och sina moraliska dubier om denna person och dess förehavanden i polismästarens våning. Han hade sannerligen viktigare saker att tänka på nu än fruntimmer.

— Ska polismästaren bry sig om att ta mot människan?

— Bed henne komma in.

Och så stod hon där i dörren till hans arbetsrum. Hon var mycket blek och allvarlig, klädd i svart päls och svart hatt, svarta strumpor, svarta lackskor. Men i sin hand bar hon ett stort fång röda rosor.

Hon blev stående innanför dörren, som hon stängde bakom sig. Och samtidigt var det som om hennes blick

begav sig ut på en lång, lång vandring för att söka hans ansikte. Till slut såg hon honom i ögonen.

— Förlåt mig, sade hon. Det var mitt fel. Jag kommer aldrig att kunna förlåta mig detta.

— Sitt ner, bad polismästaren. Sitt ner. Mia har väl ingenting att förebrå sig?

Hon tog plats på en stol med blommorna i knäet. Hon höll dem upp med ena handen medan hon smekte och ordnade dem med den andra.

— Jo, det var mitt fel. Det är jag som är skulden till detta elände. Jag skulle ha låtit polismästaren följa mig, då polismästaren bad mig. Det *kunde* jag ju ha gjort. Och så hade allt detta varit ogjort. Jag kunde för resten redan ute i korridoren, då polismästaren friade till mig, ha sagt: *ja, ja, ja!* Jag kunde redan då ha sagt, att jag älskat polismästaren i flera, flera år, att jag aldrig älskat någon annan egentligen, åtminstone inte sen jag träffade polismästaren och att jag inte vet och inte har sett någon så stilig och så genomfin karl på jorden och inte heller kommer att få se det. Det *kunde* jag ha sagt redan då. Men så...

— Mia, jag var inte riktigt mig själv. Eller varför inte tala rentut och säga: jag var drucken.

— Å... Å... nej, nej, säg inte så, säg inte så, det gör så ont... Å, om jag bara hade kunnat ana detta i går natt... De skulle hellre ha fått köra över mig med en lastbil än att något sånt som detta skulle ha hänt...

Hon såg på honom. Det satt en liten pärla i hennes ögonvrår.

— *Min stackars, stackars vän...*

Han reste sig upp och gick av och an på golvet.

— Så, så, min vän, var nu lugn... Du ska få se... det ordnar sig nog... Ingenting är så svart som det ser ut...

Han gick av och an, av och an. Han måste uppbjuda hela sin självbehärskning för att inte köra henne på dörren. Gå, gå, gå, för guds skull gå! Annars tar jag fram revolvern och skjuter mig...

— Jag undrar, säg? Får jag fråga dig om en sak? Är det *något* jag kan göra för dig? Du ska få gå över mitt lik, bara jag kan va till någon nytta för dig. Jag överdriver det inte. Du ska inte tro det är roman-griller. Jag menar vad jag säger. Mitt lik, om det behövs.

Han stannade.

— Är de rosorna till mig? frågade han.

— Ja visst! Vem tror du annars de skulle vara till? Jag ville så gärna du skulle ha dom på ditt skrivbord i dag. Det är ju inte mycke att komma med, rosor så här dags på året. Men jag ville i alla fall att det skulle vara röda rosor. Det var liksom mera symboliskt...

— Jag ska ringa på Berta, så sätter hon dem i en vas.

— Å nej! Det vill jag göra själv. Jag vill inte att den där otäcka käringen ska röra vid dom. Att du bara står ut med henne? Jag skulle bli tokig.

Det stod en tom blomsterskål på en bokhylla. Hon sträckte sig efter den, gick in i sängkammaren, fyllde skålen med vatten och ordnade en lång stund blom-morna på hans skrivbord.

Det var som hade hon instinktivt förstått, att det som till sist — när alla andra medel visat sig otillräck-

liga — kan komma en man att för några ögonblick resa sig också ur den djupaste förtvivlan och den tyngsta moraliska depression är — soluppgången efter natten eller en kvinna som ordnar blommor.

Han stod och betraktade henne, hennes händers ömma rörelser, den leende kärleksfullheten, ja, själfullheten i hennes blick, det smeksamma leendet kring hennes läppar, självförlömmelsen, ja, intensiteten i hennes hållning och gestalt. Det var som om livet återvänt inom honom, som om ett varde ljus, varde skönhet, varde kärlek ekat genom ruinerna av hans sönderfallna värld.

— Vet du, käraste, sade hon och såg upp på honom...

Hon avbröts av telefonen, som ringde. Han gick fram och tog upp luren.

— Hallå, polismästare Malmros.

En röst i andra ändan sade:

— Gå i graven, förbannade drummel!

Och så blev det tyst.

Han lade sakta luren tillbaka i klykan.

— Vad var det, säg? Du ser så... Var det några ledsamheter, säg... Du ser så...

— Det var någon som bad mig att jag skulle gå i graven.

— Gud... Hon tog sig för hjärtat: Gud, såna människor det finns...

Han började gå av och an. Hon stod och följde honom med blicken. Hennes armar voro till hälften sträckta mot honom, men händerna hängde slappa och hjälplösa.

— Tänk, såna människor... Man hör ju talas om sånt i bladen. Men man tror inte det är sant. Man tror inte det finns såna... såna... Du skulle inte svara dem...

— Det gjorde jag ju inte heller.

— Jag menar du skulle inte bry dig om telefon. Låt dom ringa, låt dom ringa ner huset.

— Jag måste. Det kan vara något viktigt.

Hon satte sig på yttersta kanten av skrivstolen och tänkte. Så sade hon:

— Nej, det här går inte. Jag blir tokig om jag inte får något att göra.

Hon tog sin väska, som hon lagt ifrån sig på skrivbordet, öppnade den, plockade fram nagelfil och polerdyna — och började manikurera sina naglar.

— Du får förlåta mig, sade hon, men jag tänker bäst, när jag håller på med något sånt här eller broderar eller sysslar med *någonting*. Det lugnar. Annars blir jag alldeles från vettet, om jag ska tänka klart. Jag har aldrig kunnat sitta rakt upp och ner och grubbla. Då blir allt *för* svart. Det blir liksom meningslöst alltsammans.

Det blev tyst en lång stund. Hon sysslade med sina naglar. Han gick av och an. Till slut sade hon:

— Vet du, käraste, vad jag tycker du skulle göra?

Hon såg upp på honom. Han fortsatte att gå av och an.

— Jo, du skulle helt enkelt resa din väg. I kväll. Helt enkelt resa från alltsammans. Det är söndag i morgon. I morgon kan dom inte göra dig någonting.

Då är allting stängt. Utom de evinnerliga krogarna förstås. För resten: vad *kan* dom göra dig?

— Å, svarade han och stannade: vad de kan göra mig? De kan suspendera mig.

— Vad vill det säga?

— Det vill säga, att jag blir avstängd från tjänstgöring på obestämd tid framåt.

Hon fortsatte med nästa finger. Till slut sade hon:

— Men då har du ju så mycke mindre skäl att stanna kvar här. *Jag* skulle minsann inte göra det. Inte en minut. Jag skulle packa och ge mig i väg. Vad vore det för mening att sitta inburad här och ta mot ovetiga telefonpåringningar. Aldrig i livet skulle jag göra det. Inte för en sekund.

— Vart vill du jag skulle resa?

— Å, det finns väl så många ställen. Vilohem, till exempel. Greta, du vet, den lilla, hon var på ett sånt vilohem innan hon kom på restaurang. Och hon har talat om en del saker. Man tror att på de där vilohemmen de är folk, som har arbetat ihjäl sig. Men dom flesta är alkoholister och folk som behöver komma bort ett slag. Det sägs att dom har klena nerver.

— Du menar att det vore ett lämpligt sällskap?

— Å, käraste min, nu ska du inte märka ord. Jag vill bara se saken *praktiskt*, kan du väl förstå. Du kan väl begripa, att dom inte sitter där och talar om varför dom kommit dit. Det är det ingen som vet mer än personalen. Men dom promenerar. Dom spelar kort om kvällarna eller biljard och badar ljusbad och för ett sunt liv med andra ord. Och efter ett par månader är dom friska och krya igen. Och när dom reser

säger dom att dom aldrig har haft det så skönt och lugnt i hela sitt liv. Vill du inte det, säg? Vill du åtminstone inte *tänka* på det? Jag ska hjälpa dig med att packa. Det tror jag inte hon kan, den där förfärliga mänskan du har.

Polismästaren tänkte. Nej, han ville inte resa till något vilohem. Men han ville resa långt bort. Med henne. De skulle gräva ner sig i någon håla någonstans på franska bondvischan. Han skulle ta avsked. Det var överhuvudtaget det enda han under alla omständigheter kunde göra. De fick dra sig fram på hans avkortade pension. Det skulle gå. Det var strängt taget det enda han kunde göra, gömma sig för resten av sitt liv, som så många andra svenskar, alltsedan Amerika upptäcktes på mitten av adertonhundratalet, leva ett skuggliv, ett liv som de djur, som först komma fram med mörkret...

— Nej, sade han, jag vill inte resa till något vilohem. Jag vill resa ännu längre bort och aldrig mer komma tillbaka.

Hon grep sig an med ett lillfinger.

— Jag tror, käraste, att du ser för svart på det här. Vad är det egentligen du har gjort? Du tog dig lite för mycke till bästa i går kväll. Du var inte den ende. Och så bar jag mig dumt åt. Jag kan *aldrig*, kommer *aldrig* att kunna förlåta mig det. Inte ska en mänska behöva resa till världens ända för en saks skull. Fela har vi väl alla gjort nån gång. Den som är utan skuld kaste första stenen, står det i bibeln.

— Du menar väl inte, att jag efter två månader

skulle komma tillbaka till Söderås, som om ingenting hänt?

Hon ryckte på axlarna.

— Det vet jag inte. Det har jag inte tänkt mig så noga in i. Men jag kan inte se varför inte. Det beror kanske på, hur människor bär sig åt mot dig sedan. Och hurdan du är mot dig själv. Jag menar bara det, att man får inte lov att vara *för* mycke gentleman mot sig själv, om du förstår vad jag menar. Det är inte alltid man har råd att göra precis vad man tycker är bäst och finast, jag menar inte bara ekonomiskt, om du förstår vad jag menar.

— Säg mig en sak, Mia. Om jag reser, eller rättare: när jag reser, vill du följa med mig?

Mia besvarade denna fråga, ej genom att störta upp från stolen, kasta armarna om hans hals och borra sitt ansikte in i hans nattrock. I stället stoppade hon manikurgrejorna tillbaka i väskan, lade den ifrån sig på bordet och betraktade sina händers verk en lång stund. Till slut sade hon:

— Du vet, att jag gör *allt* du ber mig om. Jag ska följa dig ut i Saharas öken, om du begär det. Men...

Hon sänkte rösten och studerade vänstra tummens nagel ingående och länge:

— Det finns en sak... Vad tror du din dotter skulle säga?... Vad ska Inger säga om mig?... Vad ska hon tro om mig?... Att jag passat på att vampa dig, när du hade det som djäkligast?... Rymt med dig som man rymmer med tjuvgods... Men hon får väl tänka vad hon vill...

Han hade ryckt till, när hon nämnde hans dotter vid

namn, som om en vilt främmande person förolämpat henne. Vilken familjaritet? Vad hade hon med Inger att göra? Hans Inger? För några ögonblick glömde han allt annat än just detta. Han gick av och an och drog djupt efter andan som ett skogens djur som fått ett dödande sår. Till sist sjönk han ned på soffan med huvudet i händerna och stönade. Först nu såg han vad som hänt i hela dess fruktansvärda fullständighet. Inger! Hans bästa vän, hans enda vän... Han hade förlorat henne. Den där klara, ärliga blicken, hennes blick... den hade han grumlat, den hade han satt starr på. Hon skulle förlåta honom. Naturligtvis skulle hon förlåta honom. Men ett ting skulle han aldrig kunna återställa; det som var kärnan i hennes väsen, det i vilket hennes blick, hennes tankar, hennes känslor, hennes handlingar hade sina rötter, sin varelse: frimodigheten. Den hade han ödelagt. Hon skulle aldrig mera kunna se livet såsom det var hennes natur att se det, ont såväl som gott, fult såväl som skönt, utan skygg-lappar. Hädanefter skulle hon behöva dem, liksom den skygga hästen — för att inte bli skrämmd. Synen av en berusad karl, en notis i en tidning om ett kvinnoöverfall på en gata, den eviga diskussionen om motboken och spritkonsumtionen — allt detta och tusen och åter tusen små saker i livets vardagliga gång skulle träffa henne som sting i bröstet. Han hade gjort henne till krympling.

Mia reste sig upp och gick fram till honom. Hon strök honom med handen över håret och nacken.

— Så, så, min egen vän... Du förstår väl, att jag gärna följer dig, vart du far. Inger behöver ju inte

veta att vi reser i sällskap. Det kan du underrätta henne om sedan, när allt lugnat sig. Inger behöver kanske aldrig få reda på vad som hänt, jag menar hela denna historien. Hon bor ju ända uppe i Norrland. Men nu måste jag gå snart. Jag måste vara på min station klockan fem. Men om du inte har någonting mot det, skulle jag vilja bädda åt dig och ställa lite i ordning i sängkammaren. Den där mänskan städar som om hon vore en knekt. Och så tycker jag att du ska ta riktigt ordentligt med sömnpulver, så att du får sova i natt. Om jag vore som du skulle jag gå och lägga mig med samma. Jag ska bara göra i ordning åt dig.

Hon tog av sig pälskappan och gick in i sängkammaren, skakade kuddar och madrasser, tömde kannor och kärl med en energi, som om hon tänkte på kortast möjliga tid samla så mycket glödande kol som möjligt på husföreståndarinnans tunnhåriga, illa shinglade huvud. När hon var färdig, kom hon åter ut i arbetsrummet. Hon såg på sitt armbandsur och erbjöd sig att stanna ännu några minuter, till dess han kommit i säng.

Men polismästaren avböjde.

Polismästare Malmros' återstående levnadstimmar — från lördagseftermiddagen klockan halv fem till måndagsmorgonen vid tiotiden — kunna kortast — och sannast — beskrivas med svenska psalmbokens ord: de stupade. De tillbragtes under en ytterlig moralisk depression. Men ej heller denna, i förbindelse med självmord ofta använda term, skänker någon egentlig föreställning om hans tillstånd. Det förhåller sig med den moraliska depressionen som med lyckan — vars polära motsats den är —: båda ha en förhistoria, vilken kan skildras; men själva sakna de historia. Endast den person, som varit den ytterliga moraliska depressionen nära, kan fatta dessa ords verkliga innebörd. För lyckligare lottade individer måste den framstå som quinta essentia av all överklighet. Här blekna alla idé-associationer. Här tystna alla metaforer. Här äro alla jämförelser med fysiska smärtor intetsägande. Ingen kan vara hårdare än puritanen. Ingen kan lida grymare än han. Det är ur erfarenheten om det genom eget förvällande djupt sårade samvetet som föreställningen om den eviga fördömsen sprungit fram. Och helvetet har, lika litet som paradiset, någon historia.

Polismästarens åthävor och åtgöranden under dessa sista timmar låna sig i mycket ringa grad till en dramatisk eller sensationell beskrivning. Han tog sömnmedel. Han proppade sig full med dem. Men han kunde inte

sova. Han gick till sängs, kröp ned mellan lakanen så som den stormdrivne kryper in i sin sovsäck. Efter några minuter steg han åter upp och vandrade av och an, likt en som gått vilse i sin egen våning. Han gick åter till sängs — som när man i en skog söker skydd undan stormen och slagregnet, endast för att finna att stillheten och tystnaden äro dubbelt outhärdligare. Han fattade många beslut. Han sade sig: "Nu skall du ligga alldeles orörlig i en hel timme." Han sträckte ut sig, med händerna sammanknäppta över bröstet och mumlade i takt med vägguret: "tick-tack-tick-tack..." Han lyssnade till sitt hjärtas slag och fick en ny idé: han ackompanjerade pulsen med att läsa sin barndoms aftonbön: "Gud som... haver... barnen... kär... se till... mig som... liten... är..." Och så stod han åter rakt på golvet: nu hade han beslutat sig för att gå så länge till dess han dignade. Han gnolade liksom ett barn sjunger för att hålla mörkret och rädslan på avstånd — och han visste inte varför han gnolade just denna melodi: "Ja, må han leva, ja, må han leva..."

Timmarna släpade sig fram. Det fanns stunder, då hans belägenhet föreföll också honom själv som quinta essentia av overklighet och irrationalitet. Han stannade tvärt och sade högt: "Vad har detta med mig att göra, med mitt innersta jag?" Han hade haft samma känsla förr i tiden, de två sista åren han gick i skolan. Jungfrun kom in och väckte honom: "Klockan är sex!" Han blev liggande kvar några minuter, ännu ej fullt vaken och resonerade för sig själv: "Det är inte jag, som ska gå i skolan, bara min kropp. Kroppen får stiga upp. Jag stannar där jag är." När jungfrun en fem

minuter senare kom tillbaka och sade: "Nu *måste* han upp", var det med en ytterlig förvåning han konstaterade att själen måste följa med kroppen. Det hade varit samma förhållande när han lekte som barn. Han hade behov av att gå på klosetten, ett mycket starkt och pockande behov. Han sade till sig själv: "Det är roligare att leka. Det är inte jag som behöver." Och han fortsatte med leken, till dess katastrofen inträffade: han hade gjort i byxorna. Hans nuvarande läge var visserligen överkligt och ytterligt irrationellt. Han avsåg sig all gemenskap med den polismästare Malmros som under föregående natt uppträtt minst sagt olämpligt. Men han kunde inte undandraga sig ansvaret för och följderna av denna persons handlingar. Den fikcionalistiskt moraliske idealisten Malmros måste vidkännas en åtminstone fysisk och juridisk identitet med den där andra herrn. Därmed hade det etiskt överkliga i hans belägenhet avslöjat sig som den påtagligaste verklighet.

Och han fortsatte sin vandring.

Han mötte gestalter på sin väg mellan möblerna. Eller de kommo fram till hans säng, då han krupit ned under täcket: Inger, hans son, stadens poliskår representerad av en handfull ansikten, som skymtade framför honom, samhället i form av några individer, på måfå och i all hast sammanrafsade av hans undermedvetna jag. De inställde sig som talesmän för nära och fjärran ståendes känslor och domar i anledning av det inträffade. De sade ingenting, endast sågo på honom och försvunno igen som spökgestalter. Han mötte deras annalkande med en blick fylld av skräck och han såg

dem försvinna i en känsla av outhärdlig ensamhet och övergivenhet.

— — —
Han hade satt sig att läsa Höffdings sidor om självmordets etiska aspekter, då Mia anmäldes. Klockan var då halv elva på söndagsförmiddagen och alla stadens kyrkklockor ringde till högmässan.

Sedan hon uttryckt sitt misshag med hushållerskan, som knappast velat släppa in henne, framförde hon nyheter från yttervärlden. Hon var trött. Hade varit i farten till halv fem på morgonen, innan hon fått tid att göra upp kassan. Mänskor hade varit ohövlige mot henne. Fruntimmerna på jubileumsbalen och supén hade faktiskt stirrat på henne som om hon inte haft en tråd på kroppen utan suttit i turken. Polisnotarien hade kommit till henne frampå natten och gratulerat henne till förlovningen. "Vilken förlovning?" — "Med polismästaren, vet ja. Han talade själv om det för mig i dag morse." Och så hade han gett henne ett leende, så fy sjutton, en sån karl. Hon skulle faktiskt haft lust att vrida nacken av honom som på en kyckling. Hon kunde aldrig, aldrig i livet förlåta sig själv, att hon inte låtit polismästaren följa sig hem till porten. Aldrig så länge hon levde.

Sin uppfattning om situationen resumerade hon i följande ordalag:

— Vet du, att nu föreslår jag dig på allvar, riktigt på allvar, att vi ger oss härifrån. Vi reser i morron. Det gör detsamma vart. Och om du inte gör det, reser jag ensam. Jag stannar inte en dag längre i den här hålan med såna grönköpingsbor. Jag som alltid tyckte

det var något flott och stiligt över Söderås. Faktiskt något av storstad. Men inte en dag mera än nödvändigt efter detta. Det är ju faktiskt som om man gjort något ohederligt. Och så du, som dom hackar på som asfåglar, faktiskt som om du inte var värd ett ruttet lingon. Jag har gjort mig ovän med hela personalen. Jag vill inte se mänskorna för mina ögon mera. Jag har sagt till dom: "Va är det nu för förfärligt han gjort? Kan ni säga mig det, va? Han drack lite mer än han tålde i går natt. Är han den ende i Söderås, som har gjort det? Var han den ende, som va lite på pickalurven efter kungamiddan, va? Sen stod han och talade med mig på natten. Vi hade stämt möte, det är just va vi hade gjort. Jag bar mig dumt åt och han blev arg. Har inte en karl rättighet att bli arg, när fruntimmer står och är dumma? Eller hur? Var står det skrivet i lagen, om jag får fråga?" Och så kom den där viktiga baronen och lägger sig i vårt samtal? Vad hade han med oss att göra? 'Som officer och gentleman måste jag...' Jo, jag tackar jag! Officer och gentleman! Min mamma fick minsann veta vad som menas med en officer och gentleman. Hon har minsann fått gråta många näsdukar dyblöta för den sakens skull. Nå, det talade jag förstås inte om för dom. Dom tror att min pappa var konduktör och är död och att mamma och han var gifta. Men när jag säger dom allt det här, så svarar dom med en mun: "Ja, men det begriper du välan, att han är polismästare." — "Jaså", säger jag, "får inte en polismästare nån gång vara som en vanlig fattig mänska?" Och då skriker dom alla med en mun: "Nej, se det är just det han inte får vara.

Om en polismästare är som en vanlig mänska så duger han inte till polismästare. Det är hela susen i den här historien, förstår du väl, Mia." — "Jaså", säger jag, "inte det? Men tänk då på direktör Anderson då? Vad tar inte en sån där sig till? Det är nästan så en behöve ha stinkbomber i händerna för att freda sig för honom. Men han sitter inne i innersta rummet på sitt kontor och bestämmer om löner och timpengar och allt möjligt." — "Det är en annan sak, Mia", säger dom. "Han är inte polismästare. En polismästare måste ha allmänt förtroende." — "Jaså", svarar jag, "måste inte en direktör ha det också? Kanske?" — "Jo", säger dom, "men bara när det gäller pengar. Men en polismästare behöver inte ha allmänt förtroende när det gäller pengar, men i allting annat. Förstår du inte att det är skillnaden. Men hela saken med dig i det här fallet är, att du inte *vill* begripa, för att du är kär i honom." Och då säger jag: "Ja, det är just vad jag är. Och antingen min kärlek är besvarad eller inte hör inte dit. Jag kommer att hålla på honom, så länge där finns liv i min kropp." Såna människor. Såna gamar! Såna hyenor! Jag vill inte se dom mera. Jag står faktiskt inte ut. Jag flyttar från den här hålan.

— Mia, sade polismästaren. Dina kamrater har rätt. Jag har förskingrat en liten post i det godas nationalförmögenhet. Jag har ställt mig på barbariets sida, upplösningens, anarkins. Jag har visat mig *ovärdig*. Och *ovärdig* — det är det fruktansvärdaste adjektivet i det svenska språket.

Nu brast Mia i gråt.

— Och det är mitt fel alltsammans!

Han sökte trösta henne:

— Ja, vi reser i morron. Jag måste bara telefonera till länsstyrelsen vid tiotiden. Du hjälper mig kanske att packa ner några saker. Det är inte mycke jag behöver.

Hon såg på honom.

— Det där säger du så besynnerligt som om du inte menade nånting med det. Bara ville uppehålla mig. Som om jag vore ett barn...

Hon gömde ansiktet i händerna och vaggade av och an.

— Nej, Mia, sade han, du är inte något barn. Du är en stark och duktig kvinna.

Men hon ville inte låta trösta sig.

— Förlåt mig. Jag förstår. Jag är en egoist. Det är vad jag är. Jag tänker bara på mig själv. Liksom i förrgår natt. Då var jag romantisk. Jag ville inte du skulle fria till mig såsom du var då. Visst var du stilig i uniformen och med ordnarna och allt det där. Men jag ville du skulle fria till mig, när du inte... Asch, vad *tjänar* det till att tänka på det nu. Nu är det som det är. Och vad *kan* jag göra för dig? Jag ska ge mitt liv, bara du inte...

Hon stannade hos honom hela dagen, ända till efter aftonsången, då hon åter skulle i tjänstgöring. Hon plockade fram hans linne och gångkläder för att ha allt till reds till nästa morgon, då hon skulle komma tillbaka och packa. Han gav henne hennes sparbanksbok så att hon kunde ta ut sina pengar.

Natten släpade sig fram utan sömn. Klockan åtta på måndagsmorgonen kom hushållerskan in med teet och

morgontidningen. Han såg förstrött i den. Det var sista gången han såg *den* tidningen.

Hans blick for över nyhetsrubrikerna. Där var ledaren. Den hade Ahlén skrivit. Det märktes på rubriken: Sällsamt mellanspel. Ahlén älskade sådana rubriker. De hörde till hans journalistiska tricks: att mystifiera läsaren, kittla hans nyfikenhet. Vad handlade nu denna om? Han läste:

”Av naturliga skäl är det synnerligen pinsamt att efter dessa jubileumsdagar, då vår stad med styrka hämtad ur det förgångna borde spänna alla sina krafter och koncentrera hela sitt intresse på Söderås framtid — under dessa dagar är det synnerligen pinsamt att behöva upptaga till behandling och betraktelse det sällsamma mellanspel, som natten mellan fredagen och lördagen utspelade sig i stadens centrum och som sedan dess utgjort samtalsämnet man och man emellan. Å andra sidan är det, just med hänsyn till Söderås framtid nödvändigt att till behandling upptaga just denna fråga, nämligen förhållandena inom Söderås poliskår.

Ingen vill gärna utsätta sig för beskyllningen att i onödan lägga sten på börda. I det längsta söker man undvika att inför offentligheten ventilera sådant som i viss grad kan anses ligga på privatlivets område. Det må vara de småsura och självbelåtna yrkesmoralisternas affär att gotta sig åt medmänskors felsteg och blåsa upp deras svagheter till orimliga proportioner, såsom i detta fall veterligen skett. Från en trafik i den andan håller sig vanligt hederligt folk helst undan.

Sedan gäller det dock att markera en klar gräns mellan å ena sidan skandalhunger och tendentiöst sensa-

tionsmakeri, å andra sidan allmänhetens sunda reaktion mot sjukdomstendenser och svaghetstecken på centrala områden av vårt offentliga liv. Och det bör inte fördöljas att en sådan reaktion i detta nu måste komma till tals beträffande Söderås polisväsen.

Många ord behöva ej spillas på det konkreta fall och den tilldragelse, som just nu ger anledning till dylika reflexioner. De äro väl kända och en visa i var mans mun. Det har kort och gott uppstått på det yttersta av dessa dagar för mycket trasslerier inom den allra högsta ledningen av vår ordningsmakt. Det har på sina håll blivit alltför vanligt med mer eller mindre nödtvungna viloperioder och tjänstledigheter. Det ena läkarintyget efter det andra vittnar om dålig nattsömn och krångliga nerver hos ordningsmaktens högsta ledning. Personligen har den sjuke säkerligen inga glada dagar. Man må gärna beklaga honom. Men man kan inte låtsas som om det regnade. Ty för polismyndigheten själf är hela härvan ytterst betänklig. Naturligtvis kan man i det fall, varpå vi i detta sammanhang särskilt syfta, stå inför en rad slumpartade sammanträffanden. Gemene man har likväl svårt att komma ifrån att vad som skett tyder på mera djupgående brister. Gemene man håller före att en upprensning måste äga rum utan hänsyn till person, på det att de sjukliga företeelserna ej måtte få tid att sprida sig inom hela kåren. Gemene man fordrar kort och gott att det här företages ett operativt ingrepp, snabbt och beslutsamt och att den sjuka leden eller rättare ledningen avskiljes från den övriga poliskroppen.

Vi önska icke att gräva i den snö, som föll i fjol.

I detta sammanhang måste det emellertid erinras om, hurusom redan för några år sedan polisledningens i Söderås åtgöranden väckte berättigat uppseende långt utanför vår stads gränser. Poliskårens prestige tillfogades därvid ett sår, efter vilket det ännu kvarstår ett fullt ärr. Genom de sista dagarnas sällsamma mellanspel har allmänhetens och landets ögon åter riktats på förhållandena inom Söderås ordningsmakt, vilken, om slika förhållanden lämnas opåtalade, snart kommer att få ett betänkligt sken av att vara Söderås fridstörare.

Så får emellertid icke ske. Här måste personliga hänsyn vika för det allmänna bästa. Sällsamma mellanspel tillhöra på sin höjd teatern, icke det offentliga livet."

Klockan nio kom posten. Den var denna morgon ovanligt rik. Han såg på kuverten. Det fanns intet med hans dotters handstil. Ännu visste hon ingenting. Han öppnade några av de andra breven. De voro anonyma skrivelser. Han ögnade genom ett par och lämnade resten obrutna.

Den sista person, som talade med honom, var en herre, som från en av de offentliga telefonkioskerna, ringde upp honom för att fråga, om han inte snart tyckte det kunde vara på tiden att gå och hänga sig.

Polismästaren, som en halvtimme tidigare av telefonstationen begärt att eventuella påringningar skulle släppas fram till honom, eftersom han kunde vänta ett viktigt meddelande från poliskammaren eller länsstyrelsen, svarade då, med lugn röst:

— Jag har som ni hör inte gjort det ännu. Men jag är snart färdig.

Och så tillade han:

— En sak vore jag er tacksam för. Vill ni säga mig vem ni är. Jag lovar att ta hemligheten med mig i graven.

Och svaret kom:

— Jo, det ska du få veta. Jag är en man med självaktning.

Klockan tio minuter i tio, då hushållerskan, som varit nere i magasinet för sina morgonuppköp, kom in till polismästaren för att fråga om det var någonting särskilt han önskade till frukost, låg han död, med ett revolverskott i högra tinningen.

Polismästare Malmros' jordfästning, som ägde rum påföljande söndag, blev en av de högtidligaste, som i mannaminne ägt rum i Söderås. I fråga om allmän tillslutning överträffades den knappast av den unge fänriken och hjälten Berggrens begravning en tretton år tidigare. Den högtidliga akten övervars av landshövdingen, länsstyrelsens ämbets- och tjänstemän, magistraten, stadsfullmäktige, poliskåren, representanter för arbetarkommunen samt ett stort antal enskilda ur alla politiska partier och samhällsställningar.

Täta mänskoskaror kantade gatorna, där sorgetåget drog fram. Det var tydligt att en allmän och djup förstämmning blandade sig med nyfikenheten. Söderås hade nu förlåtit sin polismästare. Man skulle till och med kunna säga, att dess gränslösa indignation genom hans död förbytts i en känsla av beundran. Över sitt liv hade han dock ställt sitt ämbetes värdighet. För brott mot denna hade han bötat med sitt liv.

Vid hans bår sjöng därför också en kvartett Integer vitæ scelerisque purus — samma kvartett som efter kungamiddagen ironiskt hälsat honom med sången: Ja, må han leva! Vid denna kunde också ej utan rätt den officierande prästen tala om Guds och mänskors hjärtelag med särskild hänsyn till polismästarens förhållande till det förra. Bäst tolkade kanske länets höv-

ding staden Söderås känslor inför den kransöversålade kistan, då han yttrade:

”Starka och uppriktiga äro våra känslor av sorg över det hårda öde, som drabbat den man, kring vars öppna grift vi i dag samlats. Inför Carl Heribert Malmros' sargade stoft känner jag det som en bjudande plikt att offentligen uttala, att han icke blott hos förmän och underordnade utan mig veterligen bland alla, som kommit i beröring med honom åtnjöt ett stadgat och välförtjänt anseende som en skicklig, pliktrogen och karaktärsfast tjänsteman och en personlighet högt över de vanliga måtten. Detta skall ock bliva hans eftermäle inom det verk, han under så många år med heder tjänat. Måtte hans tragiska öde för oss alla bli en allvarlig maning att noggrant giva akt på oss själva och våra handlingar, men också att icke föra till torgs förhastade, för vittgående och för hårda domar över en eljest oförvitlig man, om han tillfälligtvis far vilse.”

Bland de i sorgeakten deltagande befann sig också Mia. Hon var icke endast svartklädd: hon bar djup sorg.

Hon bär ännu i skrivande stund sorg efter polismästaren och ådrager sig därigenom en smula löje från kamraternas och söderåsbornas sida. Men mänskors löje når henne icke mera.

Omnia vincit amor.

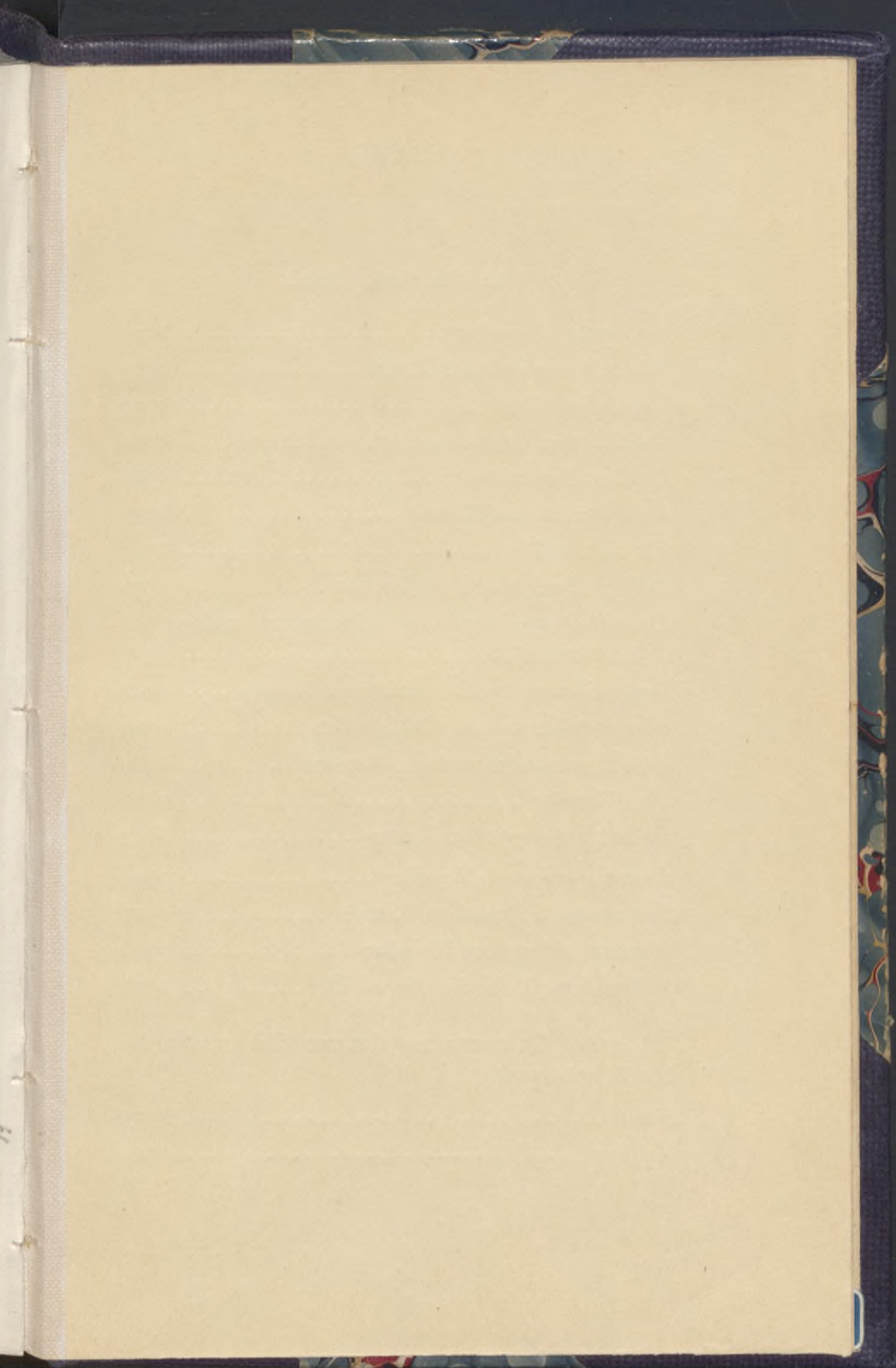
Kärleken övervinner allt. Icke endast andras spe och hänskratt utan också den egna ångesten. Man skulle kunna gå ännu längre och säga: Där kärleken är, där är också friheten. Men kärleken kan man ej fordra av en

mäniska. Det kunde — enligt sakkunniga kommentatorers utsago — ej ens den eljest fordrande Kant. Man äger den. Eller man äger den icke — och förblir "un homme manqué".

29/2
Stad
a r

Utö hösten 1930, sommaren 1931.

1
Av

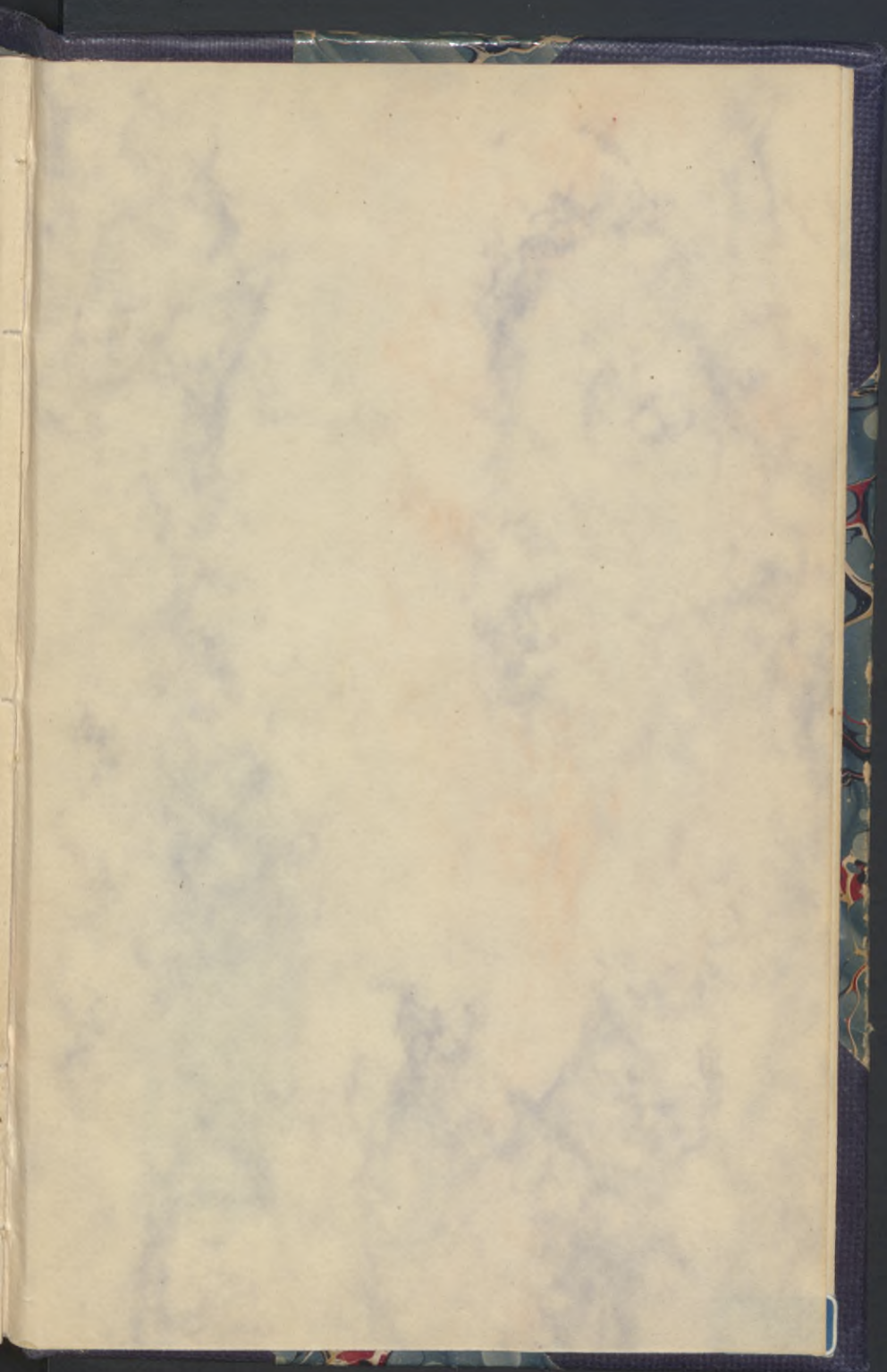
GUSTAF HELLSTRÖM

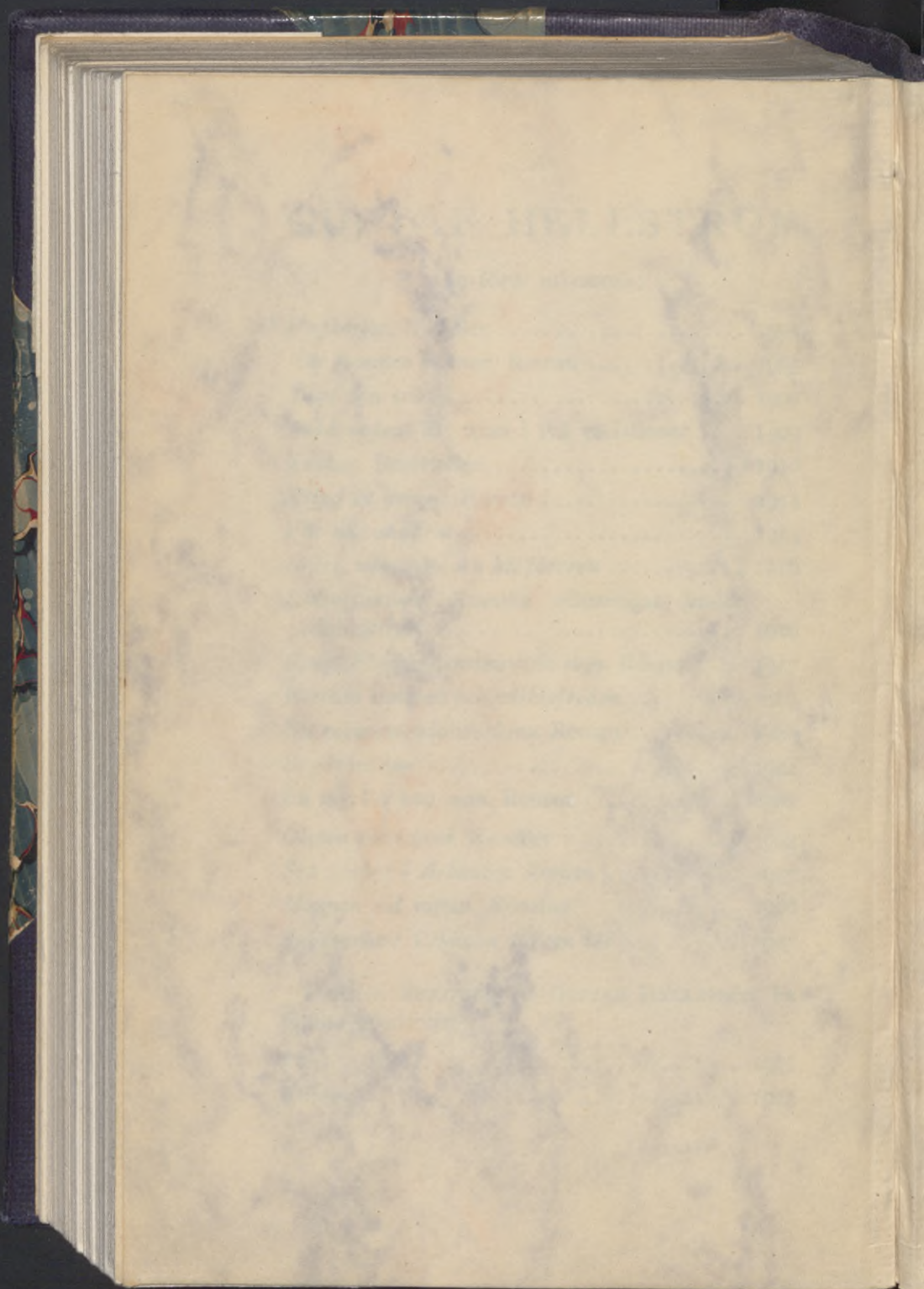
ha förut utkommit:

<i>Ungkarlar. Noveller</i>	1904
<i>När mannen vaknar. Roman</i>	1905
<i>Kaos. En trilogi</i>	1907
<i>Snödroppen. Ett tema i två variationer</i>	1909
<i>Kuskar. Berättelse</i>	1910
<i>Kring en kvinna. Roman</i>	1914
<i>Vår tids ungdom</i>	1914
<i>Joffre, mänskan och härföraren</i>	1916
<i>Kulturfaktorn. Franska stämningar under världskriget</i>	1916
<i>Bengt Blancks sentimentala resa. Roman</i>	1917
<i>Förenta staterna och världsfreden</i>	1919
<i>Ett rekommendationsbrev. Roman</i>	1920
<i>Dagdrömmar</i>	1921
<i>En mycket ung man. Roman</i>	1923
<i>Olsson går i land. Noveller</i>	1924
<i>Sex veckor i Arkadien. Roman</i>	1925
<i>Mannen vid ratten. Noveller</i>	1926
<i>Snörmakare Lekholm får en idé</i>	1927

I serien SKRIFTER AV GUSTAF HELLSTRÖM ha
hittills utkommit:

<i>Kaos</i>	1925
<i>Kuskar</i>	1925

6000323308

Göteborgs Universitet

2.95

JOHN JOHNSON
BOKBINDARE
GÖTEBORG

